

Національний університет  
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

---

National University  
«Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

# ЕКОНОМІКА І РЕГІОН

№ 3 (90) 2023

---

# ECONOMICS AND REGION

Vol. 3 (90) 2023



[www.eir.nupp.edu.ua](http://www.eir.nupp.edu.ua)



Видавничий дім  
«Гельветика»  
2023

# ЕКОНОМІКА І РЕГІОН

№ 3 (90)  
2023



ECONOMICS AND REGION



Національний університет «Полтавська політехніка  
імені Юрія Кондратюка»

Вересень 2023 р.

## РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- ОНИЩЕНКО В.О.** – головний редактор, д.е.н., проф., ректор Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ЧИЖЕВСЬКА М.Б.** – заступник головного редактора, к.е.н., доц., завідувач кафедри економіки, підприємництва та маркетингу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- СІВЦЬКА С.П.** – відповідальний секретар, к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ВАРНАЛІЙ З.С.** – д.е.н., проф., професор кафедри фінансів Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка (за згодою);
- ГРИШКО В.В.** – д.е.н., проф., завідувач кафедри менеджменту і логістики Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ДУБИЩЕВ В.П.** – д.е.н., проф., професор кафедри економічної теорії та економічної кібернетики Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- КОЗАЧЕНКО Г.В.** – д.е.н., проф., професор кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань Національної академії внутрішніх справ (за згодою);
- КОМЕЛІНА О.В.** – д.е.н., проф., професор кафедри менеджменту і логістики Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- КОРГАНШВІЛІ Л.Д.** – д.е.н., проф., керівник центру забезпечення якості та наукової діяльності Міжнародної школи туризму Тбіліського державного університету імені І. Джавахішвілі (за згодою);
- ОНИЩЕНКО С.В.** – д.е.н., проф., професор кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ПАЛАЦАКОВА ДАНІЕЛЛА** – доктор філософії (PhD), молодший науковий співробітник кафедри економічної теорії Технічного університету у Кошице (Словаччина) (за згодою);
- ПТАЩЕНКО Л.О.** – д.е.н., проф., завідувач кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- РОЛЬНИК-САДОВСЬКА Є.** – доктор (Dr), асоц. професор, заступник декана з навчальної роботи факультету менеджменту Білостоцької Політехніки, м. Білосток (Польща) (за згодою);
- РЯЩЕНКО Вікторія** – д.е.н., асоц. професор, Університет ISMA (Латвія) (за згодою);
- ХУНЬСТ Аніца** – д.ф., проф., проректор Університету Північ (Хорватія) (за згодою);
- ЧИЧКАЛО-КОНДРАЦЬКА І.Б.** – д.е.н., проф., завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та туризму Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ШИДЛО Джоанна** – доктор філософії (PhD), доцент Білостоцької Політехніки, м. Білосток (Польща) (за згодою);
- ШПІЛЬКО Данута** – доктор філософії (PhD), асистент професора Білостоцької Політехніки, заступник начальника міжнародного відділу логістики та сервісної інженерії, м. Білосток (Польща) (за згодою).

## Журнал «Економіка і регіон»

Внесений до переліку наукових фахових видань України (наказ МОН України 1279 від 16.11.2014, зі змінами згідно наказу № 157 від 09.02.2021).

Вид видання – науковий журнал. Концепція журналу базується на багаторічному науковому, фаховому висвітленні актуальних проблем економіки України і світу.

Основні рубрики: економіка та управління національним господарством; розвиток продуктивних сил і регіональна економіка; економічна теорія та історія економічної думки; світове господарство і міжнародні економічні відносини; економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності); економіка природокористування й охорона навколишнього середовища; демографія, економіка праці, соціальна економіка та політика; гроші, фінанси і кредит; бухгалтерський облік, аналіз та аудит; статистика; математичні методи, моделі й інформаційні технології в економіці; економічна безпека держави та суб'єктів господарювання.

Видається з липня 2003 р.

Виходить чотири рази на рік.

Свідectво про державну реєстрацію

КВ 24613-14553 ПР, видане 29.10.2020 р.

Міністерство юстиції України

Засновник журналу:

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Назва, концепція, зміст і дизайн журналу «ЕІР» є інтелектуальною власністю редакції журналу «Економіка і регіон» та охороняється законом про авторські й суміжні права. При передрукуванні посилання на журнал «ЕІР» обов'язкове.

Матеріали друкуються мовою оригіналу.

Відповідальність за точність поданих даних несуть автори матеріалів, редакція не завжди поділяє думку авторів.

ISSN 2218-1199 (Print)

ISSN 2414-0538 (Online)

E-mail: [econom@nupp.poltava.ua](mailto:econom@nupp.poltava.ua)

Сайт журналу: <http://journals.nupp.edu.ua/eir>

Рекомендовано до друку Вченою радою Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (прот. № 9 від 15.09.2023)

Верстка Л.А. Свистун

Коректор англ. Ю.Ю. Гришко

Коректор укр. Я.В. Новіčkова

Здано до набору 18.09.2023

Підписано до друку 20.09.2023

Формат 60x80 1/8. Обл.-видавн. арк. 14,70.

Тираж 300 прим. Замовлення № 1023/626.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: [mailbox@helvetica.ua](mailto:mailbox@helvetica.ua)

Свідectво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

## РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

- 6 **Белобородова М.В.** Підходи до оцінювання туристично-рекреаційної привабливості території на прикладі Дніпропетровської області
- 15 **Діденко О.Г., Мирошніченко А.І.** Основні аспекти управління людськими ресурсами на регіональному рівні
- 21 **Діденко О.Г., Мирошніченко А.І.** Формування ефективної регіональної політики в Україні
- 26 **Ніколюк О.В., Родіна О.В., Маркевич О.В.** Оцінка впливу соціально-демографічних факторів на розвиток сфери охорони здоров'я в Україні
- 31 **Римар Ю.М.** Перспективні напрями розвитку мототуризму на західних теренах України у воєнний та поствоєнний період

## СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

- 38 **Кухарик В.В., Друзюк О.І.** Аналіз угод ЄС про вільну торгівлю як один із інструментів економічної дипломатії ЄС

## ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

- 45 **Глєбова А.О., Васильченко М.І., Іванов Ю.В.** Інформаційно-комунікаційні технології в процесах логістичного обслуговування: сутність, особливості та розвиток в умовах розвитку цифрових технологій
- 53 **Лігоненко Л.О., Мислюк В.С.** Фінансова модель оцінювання економічного ефекту розвитку корпоративного підприємництва
- 61 **Мілашовська О.І., Паш В.Й., Соскіда І.М.** Організація обслуговування людей з особливими потребами на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу

- 67 **Харит О.М.** Методи та підходи до покращення ефективності будівельного бізнесу на основі досвіду успішних компаній
- 76 **Христенко О.В., Олексієнко Р.О.** Вплив факторів зовнішнього середовища на управління сучасним підприємством

## ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

- 82 **Єгоричева С.Б., Онищенко А.В.** Оцінювання фінансової грамотності та фінансової інклюзії старшокласників
- 90 **Тоцька О.Л., Шевчук Б.М.** Фінтех-ринок в Україні: аналіз і прогнозування
- 97 **Худолій Ю.С., Косолапенко В.С.** Особливості застосування чат-ботів на основі штучного інтелекту у фінансовій сфері

## БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

- 104 **Коба О.В., Кошляк Д.І.** Сучасний стан ринку бухгалтерського аутсорсингу в Україні

## МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

- 113 **Завражний К.Ю., Кулик А.К.** Аналіз актуальних напрямів цифрової трансформації

## ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ ТА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

- 120 **Дмитренко А.В.** Інформаційний простір контролінгової інформації в умовах здійсненні спільної діяльності: аспект економічної безпеки
- 126 **Скриль В.В.** Фінансова безпека страхового ринку України
- 139 **Васильєва Т.А., Костецький П.** Механізми підвищення цифрової інклюзії населення для забезпечення інформаційної безпеки держави

# ECONOMICS AND REGION № 3 (90) 2023



EKOONOMIKA I REGION



National University  
«Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

September 2023

## EDITORIAL BOARD:

- ONYSHCHENKO V.O.** – Editor-in-Chief, Doctor of Sciences (Economics), Professor, Rector of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- CHYZHEVSKA M.B.** – Deputy Chief Editor, PhD (Economics), Associate Professor, Head of Economics, Entrepreneurship and Marketing Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- SIVITSKA S.P.** – Executive Secretary, PhD (Economics), Associate Professor, Senior Lecturer at Finance, Banking and Taxation Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- VARNALII Z.S.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor at Finance Department of Kyiv National Taras Shevchenko University (with the consent);
- HRYSKO V.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head at Management and Logistics Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- DUBISHCHEV V.P.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor at Economic Theory and Economic Cybernetics Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- KOZACHENKO H.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head at Department of Economic Security and Financial Investigations of National Academy of Internal Affairs (with the consent);
- KOMELINA O.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor of Management and Logistics Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- KORGANASHVILI L.D.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of Quality Assurance and Research Activities Centre of the International Tourism School of Tbilisi State I. Javahishvili University (with the consent);
- ONYSHCHENKO S.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor at Finance, Banking and Taxation Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- PALASHCHAKOVA DANIELLA** – PhD, Research Worker at Economic Theory Department of Technical University in Kosice (Slovakia) (with the consent);
- PTASHCHENKO L.O.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of Finance, Banking and Taxation Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- ROLLNIK-SADOVSKA E.** – Dr, Associate Professor, Vice-Dean for Educational Work of Management Faculty of Bialystok Polytechnic University (Poland) (with the consent);
- RIASHCHENKO VIKTORIA** – Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor of ISMA University (Latvia) (with the consent);
- HUNJET ANICA** – PhD, Associate Professor, Vice-Rector for Scientific and Art Work and International Cooperation, University «North» (Croatia) (with consent).
- CHYCHKALO-KONDRATSKA I.B.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of International Economic Relations and Tourism Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- JOANNA SZYDŁO** – Ph.D., Assistant Professor at the Bialystok University of Technology. Coordinator for the Erasmus+ Program, Deputy Editor-in-Chief of the Academy of Management (Poland) (with consent);
- DANUTA SZPILKO** – Ph.D., Assistant Professor at the Bialystok University of Technology. Deputy Head of the International Department of Logistics and Service Engineering (Poland) (with consent).

Journal «Economics and Region» is included into  
The register of specialized scientific publications  
of Ukraine (MES of Ukraine Departmental  
Order No. 1279 of 16.11.2014,  
No. 157 of 09.02.2021).

Publication – scientific journal.

Conceptual paradigm of the journal is based on the long-term  
scientific and professional treatment of topical problems of the  
world and Ukrainian economics.

Main milestones: economics and national economy management; productive  
forces development and regional economy; economics theory and economic  
thought history; world economy and international economic relations;  
economics and business administration; economics of nature management  
and environmental protection; demography, labor economics; social  
economics and politics; money, finance and credit; accounting, analysis  
and audit; mathematic methods, models and information technologies in  
economics; economic security of the state and economic entities.

Issued since July, 2003.

Four issues published yearly.

State Registration Certificate

KB 24613-14553 ITP, issued 29.10.2020

by the Ministry of Justice of Ukraine.

The journal's founder: National University  
«Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic».

The name, conceptual paradigm, content and  
design of the journal «Economics and Region»  
is the intellectual property of the journal's  
Editorial Board and is copyright.

Pass-through copyright.

Printed in the source language. Liability  
for the data precision rests with the authors.

The Editorial Board does  
not always share the author's opinion.

ISSN 2218-1199 (Print)

ISSN 2414-0538 (Online)

E-mail: [econom@nupp.poltava.ua](mailto:econom@nupp.poltava.ua)

Official site: <http://journals.nupp.edu.ua/eir>

Recommended for publication by the Academic Board of National  
University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»  
(No 9 of 15.09.2023)

Computer-assisted makeup by L.A. Syvstun

Proof-reader: Yu.Yu. Hryshko

Proof-reader: Ya.V. Novichkova.

Sent to the printer's on 18.09.2023.

Signed to print on 20.09.2023.

Page size: 60x80 1/8. Published sheets 14,70.

Circulation: 300 copies. Print Order No. 1023/626.

Printed by the Publishing House Helvetica

Inhlezi st. 6/1, Odesa, Ukraine, 65101  
Telephones: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: [mailbox@helvetica.ua](mailto:mailbox@helvetica.ua)

Certificate of the subject of publishing

DK № 7623 from 22.06.2022

© National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», «Economics and Region», 2023

Economics and Region № 3 (90) – 2023 – Yuri Kondratyuk National University



## **DEVELOPMENT OF PRODUCTIVE POTENTIAL AND REGIONAL ECONOMY**

- 6 Mariia Bieloborodova.** Approaches to assessing the tourist and recreational attractiveness of a territory on the example of the Dnipropetrovsk area
- 15 Oleh Didenko, Alina Myroshnychenko.** Main aspects of human resources management at the regional level
- 21 Oleh Didenko, Alina Myroshnychenko.** Formation of effective regional policy in Ukraine
- 26 Olena Nikoliuk, Olga Rodina, Oleh Markevych.** Assessment of the influence of social and demographic factors on the development of the healthcare sphere of Ukraine
- 31 Yuriy Rymar.** Perspective directions of motorcycle tourism development in the western territories of Ukraine during the war and post-war period

## **WORLD ECONOMY AND INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS**

- 38 Viktoriia Kukharyk, Olga Druzyuk.** Analysis of EU free trade agreements as one of the tools of EU economic diplomacy

## **ECONOMY AND ENTERPRISE MANAGEMENT**

- 45 Alla Hglibova, Mariana Vasylchenko, Yurii Ivanov.** Information and communication technologies in the processes of logistics services provided: economic essence, features, and development prospects in the context of digital transformation
- 53 Larisa Ligonenko, Vlada Mysyliuk.** Financial model for assessing the economic effect of corporate entrepreneurship development
- 61 Olha Milashovska, Valeriia Pash, Inna Soskyda.** Organization of services for people with special needs at enterprises of the hotel and restaurant business

- 67 Oleg Kharit.** Methods and approaches to improving the efficiency of the construction business based on the experience of successful companies

- 76 Olena Khrystenko, Roman Oleksiienko.** Influence of environmental factors on the modern enterprise management

## **MONEY, FINANCES AND CREDIT**

- 82 Svitlana Yehorycheva, Anastasiia Onyshchenko.** Assessment of financial literacy and financial inclusion of senior pupils
- 90 Olesia Totska, Bohdana Shevchuk.** Fintech market in Ukraine: analysis and forecasting
- 97 Yuliia Khudolii, Vitaliy Kosolapenko.** Specifics of the use of chatbots based on artificial intelligence in the financial sector

## **ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT**

- 104 Olena Koba, Darya Koshlyak.** Current state of the accounting outsourcing market in Ukraine

## **MATHEMATICAL METHODS, MODELS AND INFORMATION TECHNOLOGIES IN ECONOMY**

- 113 Kostiantyn Zavrazhnyi, Anzhelika Kulyk.** Analysis of the current trends in digital transformation

## **ECONOMIC SECURITY OF THE STATE AND ECONOMIC ENTITIES**

- 120 Alla Dmytrenko.** Information space of controlling information in the context of joint activities: economic security aspect
- 126 Vitaliia Skryl.** Financial security of the insurance market in Ukraine
- 139 Tetiana Vasylieva, Pavlo Kostetskyi.** Mechanisms for increasing digital inclusion of the population to ensure information security of the state

# DEVELOPMENT OF PRODUCTIVE POTENTIAL AND REGIONAL ECONOMY

UDC 338.48  
JEL L83, O13, Q26

DOI: 10.26906/EiR.2023.3(90).3021

## APPROACHES TO ASSESSING THE TOURIST AND RECREATIONAL ATTRACTIVENESS OF A TERRITORY ON THE EXAMPLE OF THE DNIPROPETROVSK AREA

Mariia Bieloborodova\*, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor  
Dnipro University of Technology

\* ORCID 0000-0001-8329-7679

© Bieloborodova M., 2023

*Стаття отримана редакцією 04.09.2023 р.*  
*The article was received by editorial board on 04.09.2023*

**Introduction.** The popularity of a particular tourist or recreational area is largely determined by its level of attractiveness. In general, attractiveness is understood as the ability of tourist objects to arouse admiration with their uniqueness and specificity, to attract with the uniqueness of their characteristics.

Areas without a pronounced tourist attraction are those in which the volume of inbound tourist flows is rather low, due to the inefficiency and irrationality of using tourist and recreational potential, as well as insufficient development of tourist infrastructure. The attractiveness of the territory is based primarily on the availability of certain resources, both natural and cultural, historical, socio-economic, as well as the availability of a developed transport infrastructure, the availability of a wide range of hotels, restaurants, etc.

However, such resources cannot always guarantee a high level of attractiveness of certain areas. Currently, there are a number of approaches to determining the tourist and recreational attractiveness of an area, for example, by using a system of interdependent indicators. Since such indicators are both quantitative and qualitative characteristics of the tourist sphere, it is more appropriate to use the dynamics of the growth rates of the indicators analysed or to use point evaluations to assess the degree of its attractiveness, as has been done in this research.

**Analysis of recent research and publications.** The research in the field of recreational potential of territories, development of taxonomic recreational classification was carried out by Pysarevskyi I. and Meleshko K. [1], Zapototskyi S. and Horyn I. [2], Pryhara O. et al. [3], Khlopyak S. [4], Bondarenko L. [5] and others.

A number of scholars have conducted studies to assess the tourism potential of individual regions, for example, Barvinok N. for certain hromadas of the Kirovograd Area [6], Yukhnovska Yu. for the Zaporizhzhia [7], and Mashika G. for the Carpathian region [8]. It is also worth noting the scientific work of Yukhnovska Yu., which substantiates the author's methodological approach to assessing the tourism potential of Ukraine, based on a quantitative assessment of tourism attractiveness at the country level by taking into account the content component of filling the innovation potential of tourism enterprises [9]. However, the problem of assessing and most effectively attracting the tourist and recreational potential of areas with low and medium levels of tourist attractiveness remains relevant, which led to the choice of the research topic.

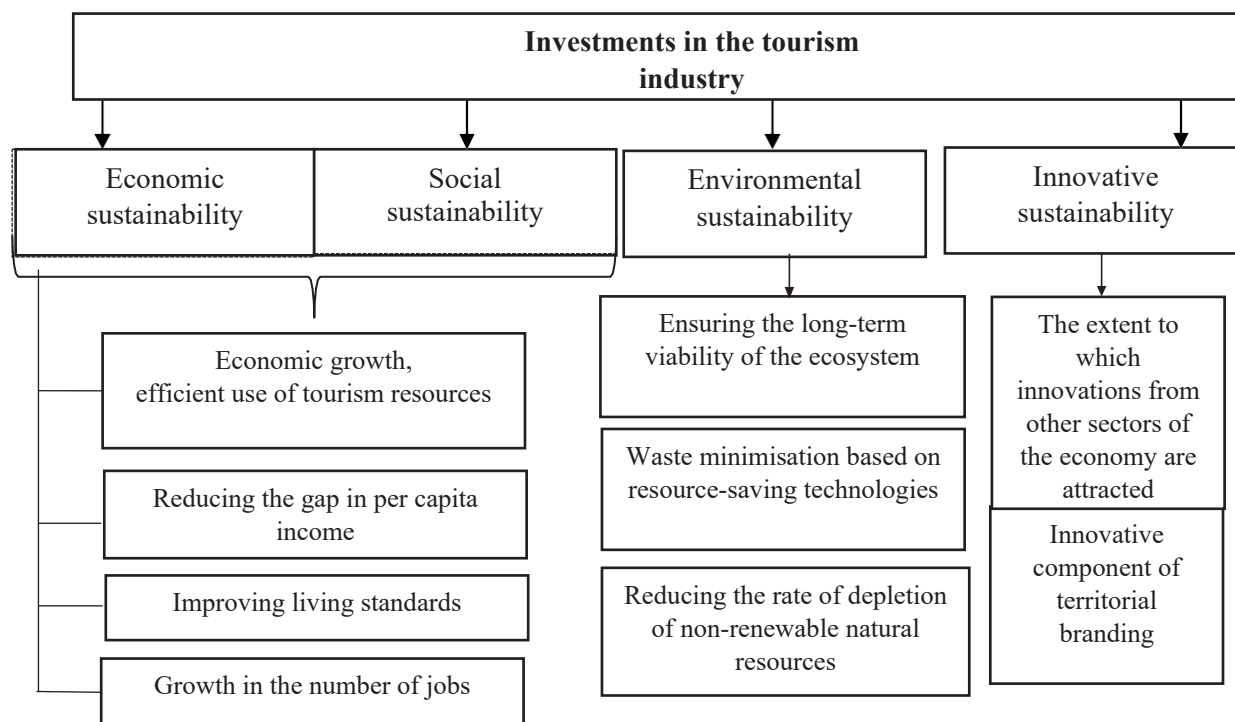
**The objectives of the article** is to substantiate the scientific and methodological approach to the assessment, improvement and realisation of the tourist and recreational potential using the example of the Dnipropetrovsk Area.

**The main material of the study.** The development of tourism in areas without a pronounced tourist attraction is constrained by a number of factors, including:

- Poorly developed transport infrastructure;
- high level of seasonality in the tourism market;
- absence or insufficient number of highly attractive tourist attractions, inefficient use of tourism potential;
- low availability of accommodation facilities, poor differentiation of hotel organisations;
- underdevelopment of certain forms and segments of tourism;
- lack of or low funding for the tourism sector, weak promotion of the territorial tourism product.

Low values of the level of tourist and recreational attractiveness of territories do not indicate that the development of the tourism sector in such a region is futile and unprofitable. There are examples of unpromising territories turning into popular tourist destinations through the proper use of marketing and support from local authorities. These are industrial areas where production processes have stopped, so unusual landscapes allow us to organise extreme (MOPR Rocks, Kryvyi Rih), dark (Chornobyl), and educational tourism (Borzhava and Gayvoron narrow-gauge railways), etc.

Tourist and recreational attractiveness should be understood as the tourist potential of the territory, the exploitation of which ensures the innovative development of the territory itself, the optimal tourist load, the preservation and even restoration of natural and socio-economic resources, the achievement of economic efficiency without disturbing the ecological balance. Therefore, the tourist and recreational attractiveness of the territory cannot be realised without taking into account the principles of sustainable development, which in turn can only be guaranteed on the basis of responsible investments in tourism (Figure 1).



**Figure 1. Indicators of sustainable use of tourism and recreational potential**

*Source: compiled by the author based on [11]*

One of the tools aimed at increasing the attractiveness of territories and stimulating the development of tourist segments is territorial marketing. Territorial marketing or branding is a type of activity that allows to evaluate investment attraction, the process of creating certain tourist advantages, etc. It is aimed at developing programmes that not only promote and improve the tourism business, but also attract more tourists, regulate their flows, taking into account the tourist and recreational load and relations with local communities, and provide a part of the territorial budget.

However, it is the natural complex and the availability of tourist resources that are the most important elements of the tourist and recreational attractiveness of the territories [10]. The natural complex usually includes climatic features of the territory, water resources, coastal zones, reservoirs, mineral springs, therapeutic mud, unique flora and fauna, national parks and reserves, hunting and fishing grounds, unique natural monuments, etc.

The natural tourist attraction is determined by the following factors:

- Beauty of natural sites and natural attractions;
- mild climatic parameters and comfortable temperature;
- cleanliness of rivers, lakes and other water bodies;
- favourable environmental situation.

Consider in more detail some of the approaches presented to assessing the level of tourist attractiveness of a territory. The assessment of the natural potential based on the reserves of its components, depletion and restoration in natural complexes, although quite widespread in the relevant scientific literature, does not allow to assess the recreational effect of using the natural opportunities of the territory, its attractiveness, environmental friendliness and other parameters. The solution to these problems is based on the use of a number of methods proposed by various tourism researchers, such as the integral assessment of attractiveness, based on expert judgement and statistical analysis, which takes into account natural, environmental, socio-economic factors and the conditions of the area's development by calculating a system of indicators based on weighting factors. There is also an extensive list of other tools (Table 1).

Table 1

**Approaches to assessing the tourist and recreational attractiveness of territories  
from the perspective of a sustainable development strategy**

| Name of the approach | Tools                                                                                     | Advantages                                                                                 | Limitation                                                      |
|----------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------|
| Rating               | Integration, scoring                                                                      | Simplicity of calculations                                                                 | Low confidence intervals                                        |
| Normative            | Indicator system, threshold scale                                                         | Limitations of the framework of the studied system                                         | Inability to compare with other socio-economic systems          |
| Integral             | Correlation and regression analysis                                                       | Quantitative comparison of KPI and integral indicators                                     | Complexity in calculations and in application                   |
| Functional           | Research of individual segments of the tourism activities: hotel business, tour operators | Studying as blocks (elements) of individual areas (areas) of economic of economic activity | Absence or insufficient completeness of statistical information |

*Source: summarized by the author on the basis of [1–4]*

The higher the saturation of the territory with natural resources, the greater the satisfaction of tourist needs. The study and assessment of tourism and recreational potential by type of resource is closely linked to the development of specific types of tourism. The growth of the attractiveness of the natural potential of the territory, and hence its tourist and recreational appeal, is facilitated by the presence of exotic, unique and uniqueness of the landscape, which affects the psychophysiological state of the tourist, his or her moral and aesthetic satisfaction.

Therefore, it is proposed to assess the tourist and recreational attractiveness of the territory using a system of interrelated indicators ( $x_i$ ). The indicators are considered in the dynamics and are characterised by sufficient simplicity, cost-effectiveness and high information content, namely:

1. Aesthetic qualities of the territory ( $x_1$ ).
2. Mineral water reserves ( $x_2$ ).
3. Forests ( $x_3$ ).
4. Climatic conditions during summer and winter ( $x_4$ ).
5. Water pollution level ( $x_5$ ).
6. Ratio of protected areas to the total area of the region ( $x_6$ ).
7. Concentration of historical and cultural attractions ( $x_7$ ).
8. Traffic density on asphalt roads ( $x_8$ ).
9. Availability of hotels and restaurants ( $x_9$ ).
10. Recreational load of the territory depending on the type of landscape ( $x_{10}$ ).

Taking into account the above indicators, the level of tourist and recreational attractiveness of the territory (TRAL) can be calculated as follows:

$$TRAL = \frac{1}{n} \sum_{n=1}^{10} x_n \quad (1)$$

The interpretation of the assessed level of tourist and recreational attractiveness of the territory can be carried out according to the appropriate scale (Table 2).



Table 2

## Scale of confidence intervals for the level of tourist and recreational attractiveness of the territory

| Interval                     | Level of tourist and recreational attractiveness of the territory |
|------------------------------|-------------------------------------------------------------------|
| $0 \leq \text{TRAL} < 0,4$   | Low level                                                         |
| $0,4 \leq \text{TRAL} < 0,6$ | Average level                                                     |
| $0,6 \leq \text{TRAL} < 0,8$ | Sufficient level                                                  |
| $0,8 \leq \text{TRAL} < 1,0$ | High level                                                        |

Source: compiled by the author based on [14]

Consider the elements of the ecotourism potential of the Dnipropetrovsk Area [12; 13]. It can be concluded that the highest potential districts have following districts:

1) Dnipro Raion (the area of recreational territories (RT) is 1,056 thousand ha; the area of the nature reserve fund (NRF) – 10.231 thousand hectares); major facilities: Dniprovsko Orilskyi Nature Reserve, Kilchinsky Nature Reserve, "Urochyshe Yartsevo" Forest Reserve, complex natural monument "Uróchyshe 'Leliia'";

2) Novomoskovsk Raion (RT – 0.476 thousand hectares; NRF – 18.218 thousand hectares); main objects: Pryorilskyi Nature Reserve, Komarivshchyna Nature Reserve, Báika Bandúrka Botanical Reserve, Solonyi Lyman Landscape Reserve;

3) Kryvyi Rih Raion (RT– 0.39 thousand hectares; NRF – 4.589 thousand hectares); main objects: Chervona Balka Pivnichna Landscape Reserve, Inhulets Steppe Landscape Reserve, Kamianske Coastal and River Complex Landscape Reserve, MOPR Rocks Geological Nature Monument, Kryvyi Rih Botanical Garden of the National Academy of Sciences of Ukraine.

This list includes only objects of the nature reserve fund and recreational purposes of national importance, but there are many objects of local importance in other raions of the area (in particular, in the Synelnykove and Pavlohrad Raions). It is also worth noting that some zakazniks or reserves cover the territories of several districts at once (for example, the Dniprovsko Orilskyi Nature Reserve is located not only in the Dniprovskyi Raion, but also in the Kamianske Raion).

A comprehensive assessment of the tourist and recreational attractiveness of the Dnipropetrovsk Area was carried out according to 10 proposed criteria, namely: assessment of the aesthetic qualities of the territory, assessment of mineral waters, assessment of forests, assessment of climatic conditions, assessment of water bodies, assessment of nature reserves, historical and cultural potential, transport density of asphalt roads, provision of hospitality facilities, assessment of recreational load (Table 3).

Using formula (1), it is possible to calculate the level of tourist and recreational attractiveness of the Dnipropetrovsk Area (TRAL). The result is  $\text{TRAL}=0.56$ , which, according to Table 1, corresponds to the average level.

Nevertheless, Dnipropetrovsk Area is a geopolitically and geoculturally significant region, a major transport and transit hub, and an area with significant natural resources. The unique location, natural conditions and historical heritage of the Dnipropetrovsk Area make it possible to develop various types of both domestic and inbound tourism. Favourable conditions for the development of health tourism are determined by the healing properties of the Solonyi Lyman resort and mineral water reserves.

The Dnipropetrovsk Area is home to many unique and rare plant species, some of which are relics of ancient geological epochs, which also allows for the development of ecological, educational and scientific tourism. The presence of numerous archaeological and historical sites in the region contributes to the development of scientific and educational tourism. In addition, the region has significant potential for organising birdwatching. The head of the Dnipro Society for the Protection of Birds notes that in recent years this activity has become increasingly popular, especially among young people, and will only gain popularity in Ukraine in the future.

The territory of the Dnieper Rapids Regional Landscape Park [15] is attractive for birdwatchers. Throughout the year, more than 100 species of birds can be observed here, including many Red Book birds such as peregrine falcon, skua, grebe, and rare species of northern gulls. From a birdwatching perspective, the Samara Forest, Protovchanski Plains, Obukhiv Forest and Solonyi Lyman Lake in Novomoskovsk Raion are also attractive as a landscape reserve where a huge number of birds nest and stop during migration.

Table 3

## Criteria for assessing the tourist and recreational attractiveness of the Dnipropetrovsk Area

| Indicator      |        | Interpretation of points                          |                                                     |                                                            | Assessment                               | Points | Potential growth opportunity                             |
|----------------|--------|---------------------------------------------------|-----------------------------------------------------|------------------------------------------------------------|------------------------------------------|--------|----------------------------------------------------------|
|                |        | 3                                                 | 2                                                   | 1                                                          |                                          |        |                                                          |
| $x_1$          |        | Landscapes, exoticism, uniqueness                 | Low level of uniqueness, lack of contrasts          | Plains, densely forested areas                             | Plains                                   | 1      | Impossible to enlarge                                    |
| $x_2$          |        | Over 1000 m <sup>3</sup> /day/km <sup>2</sup>     | 100-1000 m <sup>3</sup> /day/km <sup>2</sup>        | 100 m <sup>3</sup> /day/km <sup>2</sup>                    | <100 m <sup>3</sup> /day/km <sup>2</sup> | 1      | Impossible to enlarge                                    |
| $x_3$          |        | 40-60%                                            | 15-40%; over 60%                                    | Less than 15%                                              | 2,7%                                     | 1      | Impossible to enlarge                                    |
| $x_4$          | Summer | Over 100 days<br>t>15°C                           | 80-100 days<br>t>15°C                               | Less than 80 days<br>t>15°C                                | 120-140 days<br>t>15°C                   | 3      | Satisfactory conditions                                  |
|                | Winter | Over 110 days<br>t<0°C                            | 100-110 days<br>t<0°C                               | Less than 100 days<br>t<0°C                                | 101-119 days<br>t<0°C                    | 3      | Satisfactory conditions                                  |
| $x_5$          |        | 85+% uncontaminated water bodies of universal use | 50-85% uncontaminated water bodies of universal use | Less than 50% uncontaminated water bodies of universal use | 52%                                      | 2      | Cleaning of water bodies                                 |
| $x_6$          |        | More than 5%                                      | 3-5%                                                | Less than 3%                                               | 4%                                       | 2      | Increase in conservation                                 |
| $x_7$          |        | More than 18 landmarks per 100 km <sup>2</sup>    | 8-18 landmarks per 100 km <sup>2</sup>              | Less than 8 landmarks per 100 km <sup>2</sup>              | 19 landmarks per 100 km <sup>2</sup>     | 3      | Satisfactory conditions                                  |
| $x_8$          |        | Over 0,42 km per km <sup>2</sup>                  | 0,29-0,42 km per km <sup>2</sup>                    | Less than 0,29 km per km <sup>2</sup>                      | 0,33 km per km <sup>2</sup>              | 2      | Improvement of transport accessibility and roads quality |
| $x_9$          |        | Over 30 per 100 km <sup>2</sup>                   | 10-30 per 100 km <sup>2</sup>                       | Less than 10 per 100 km <sup>2</sup>                       | 8 per 100 km <sup>2</sup>                | 1      | Increasing the number of business entities               |
| $x_{10}$       |        | Mountainous areas                                 | Hilly, highland areas                               | Plain, lowland areas                                       | Plain, lowland areas                     | 1      | Impossible to enlarge                                    |
| Total (max 30) |        |                                                   |                                                     |                                                            |                                          | 17     |                                                          |

Source: developed by the author

Particular attention should be paid to the numerous socio-economic problems in the region, namely:

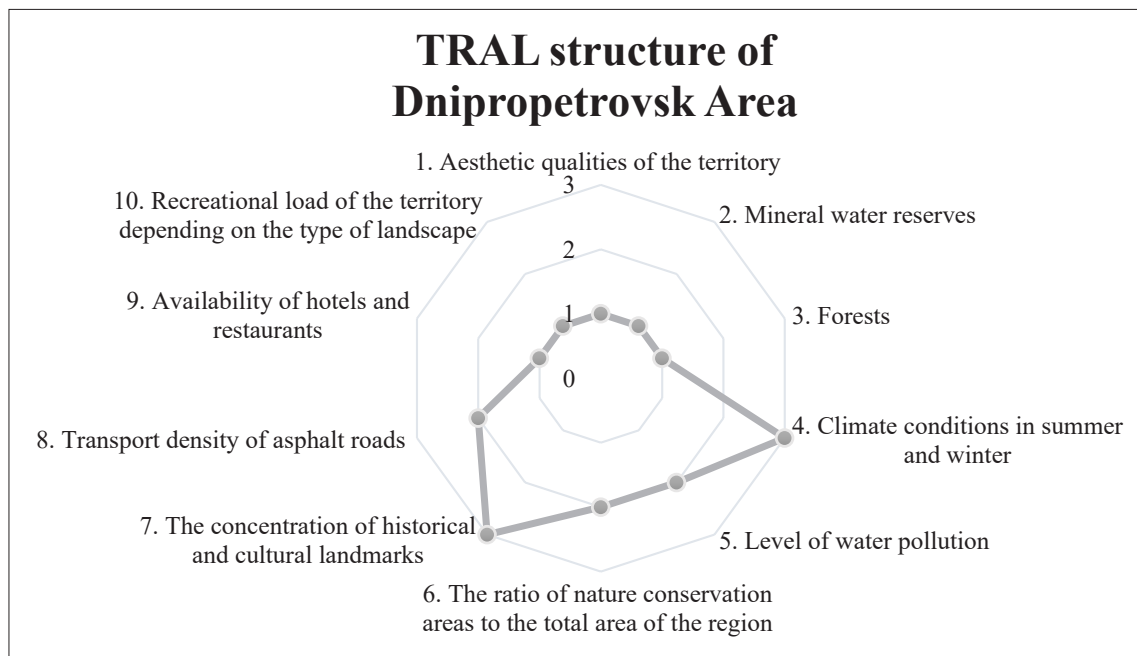
- Depreciation of fixed assets of the hotel and restaurant complex and the service sector as a whole (by more than 60%), while enterprises do not have the financial resources to modernise and introduce the latest technologies;
- unemployment, an increase in the number of people below the poverty line, and a decline in effective demand;
- negative ratio of inbound and outbound tourism;
- deterioration of the demographic situation, exacerbated by the massive out-migration of the working population abroad.

It is worth emphasising the imperfections of regional interbudgetary relations: in terms of gross regional product, Dnipropetrovsk Area annually ranks among the top regions of Ukraine (i.e., its contribution to the state budget revenue is one of the largest), while in terms of counter-flows (subventions and grants) it is the last in Ukraine.

Based on this, the proposal for the development of tourism enterprises and the activation of the tourism and recreational potential of the Dnipropetrovsk Area can be considered not only in the economic but also in the social context. This will contribute to solving both economic and painful social problems of tourism businesses and the region as a whole. In general, each territory fulfils many different functions for its inhabitants and guests, which can become the basis for distinguishing territorial tourism products. However, in any given

place or region, there is usually not a single universal tourist product, but several or even several dozen specific products, which partly reflect a kind of unified tourist product of the region.

It is important to identify the main types of tourism that will be included in a single tourism product of the Dnipropetrovsk Area. To do this, it is necessary to visualise its tourist and recreational attractiveness on the corresponding diagram (Figure 2).



**Figure 2. Structural components of the level of tourist and recreational attractiveness of the Dnipropetrovsk area**

*Source: formed by the author*

It should be noted that the strongest aspects of the tourist and recreational attractiveness of the Dnipropetrovsk Area are as follows: component No. 4 – favourable climatic conditions in winter and summer, No. 5 – number and condition of water bodies, No. 6 – ratio of natural and protected resources, No. 7 – historical and cultural potential, No. 8 – sufficiently developed transport infrastructure. It should also be noted that components of the tourism and recreational potential No. 1-4 and No. 10 cannot be improved for objective reasons, while all the other components, which are the strengths of the Dnipropetrovsk Area, have room for improvement (No. 5, 6, 8) or are in a satisfactory condition (No. 4, 7).

The basis of the unified tourist product of a given area is its tourist and recreational potential, which is primarily based on the availability of certain resources, which are usually the hallmark of the region [16]. It is the resources that determine the types of tourism that are practised in the region. However, the single tourism product cannot be considered as a simple sum of all the tourist attractions and services offered in a given area. It is usually a combination of a greater or lesser number of tourist products that form a single, homogeneous whole. For this reason, certain efforts should be made in its creation (creation of infrastructure, improvement of transport accessibility, development of additional services, etc.), but above all, effective management of each element is necessary [17; 18].

It should be noted that taking into account the structure of tourist and recreational attractiveness of the Dnipropetrovsk Area and the possibility of further development and realisation of its potential, the most interesting types of tourism from the point of view of a unified tourist product can be green or eco-tourism in combination with historical, cultural, ethnographic, archaeological and geological ones [16]. The emphasis can be put on the preservation of glorious Cossack traditions, natural, historical and cultural heritage for future generations on the basis of sustainable development. All in all, such a unified tourist product can claim a rather significant segment of the regional tourism market, represented by conscious and responsible consumers [5].

Thus, a unified tourist product is a specific, geographically defined product, consisting of a number of elements of the territorial tourist potential, united by a single objective aimed at the qualitative satisfaction of

tourist needs, characterised by originality, uniqueness and market attractiveness. The creation and implementation of a unified tourist product in a region with a low or medium level of tourist attractiveness offers a number of advantages to the various groups of participants in this process, namely:

- Attractiveness of the territory for tourists is growing;
- residents get new jobs due to increased tourist flow – employment multiplier;
- tour operators, hotel and restaurant businesses, and the entertainment sector are seeing an increase in the number of service consumers, which is driving growth in the investment attractiveness of the tourism sector.

The type of tourism determines the communication system, the set of tourist services and goods. Thus, if the territory has a potential of natural resources, the system of infrastructure creation should have a nature-oriented component: accommodation facilities are tourist bases, rest houses; there is a specificity in the formation of food and leisure systems. In the complex of basic and additional services of the tourist product, services of a nature-oriented profile will have the largest specific weight among all other types of tourism. Since the individual components of the unified tourist product fulfil different roles, it is necessary to analyse them according to structural and functional categories. This means that the composition of the components satisfying the different needs of tourists must be related to the constant main need, i.e., the need for recreation in nature.

**Conclusions.** It was found that despite the fact that the Dnipropetrovsk Area is a geopolitically and geoculturally important region, a large transport and transit hub, an area with significant natural resource reserves, its calculated level of tourist and recreational attractiveness (TRAL) on the basis of 10 components is 0.56, which corresponds to the medium level. Based on the analysis of the socio-economic potential of the Dnipropetrovsk Area, strengths and weaknesses for the future development of the region have been identified.

The strongest aspects of the tourism and recreation potential of the Dnipropetrovsk Area are favourable climatic conditions in winter and summer, the number and condition of water bodies, the presence of natural and protected resources, a rich historical and cultural potential, a sufficiently developed transport infrastructure; all these components either have opportunities for improvement or are in a satisfactory condition.

The main components of the combined tourism product of the Dnipropetrovsk Area were determined by such components as green or eco-tourism in combination with historical, cultural, ethnographic, archaeological and geological tourism, which together can form a sufficient segment of the regional tourism market. It is also important to pay attention to branding based on the preservation of Cossack traditions, the potential of natural resources and sustainable development.

## REFERENCES:

1. Pysarevskiy I. M., Meleshko K. K. (2019) The Tourism and Recreational Potential as an Element of the Territorial Competitiveness. *Business Inform*, no. 12, pp. 148–154. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-12-148-154>
2. Zapototskyi S. and Horyn I. (2018) Tourist and recreational potential of the Lviv region: geographical features of use and recreation. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Geography*, no. 1 (70), pp. 72–79.
3. Pryhara O., Bryk S. and Holubets I. (2021) Development of tourist and recreational complex in conditions of sustainable growth of economy. *Economy and Society*, no. (33). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-86>
4. Khlopyak S. V. (2013) New tourist zoning in Ukraine and prospects for its use in regional policy. *Topical issues, current state and prospects for the development of the tourism industry in Ukraine and Poland*: proceed. of the 7<sup>th</sup> International Scientific and Practical Conference. Zhytomyr: Kyiv Institute of Business and Technology, pp. 174–176.
5. Bondarenko L. (2023) International experience in the development of tourist regions. *Innovations and Technologies in the Service Sphere and Food Industry*, no. 1(7), pp. 15–20. Available at: <https://journals.chdtu.ck.ua/index.php/itsf/article/view/72>
6. Barvinok N. (2023) Assessment of tourist and recreational potential and tourist infrastructure in individual united territorial communities of Kirovograd region. *Economies' Horizons*, no. 2(24), pp. 4–20. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(24\).2023.281149](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(24).2023.281149)
7. Yukhnovska Yu. (2019) Development strategy for the development of the cluster of the tourist industry of Ukraine and the Zaporozhe region. *Problems of Systemic Approach in the Economy*, vol. 4(2), pp. 59–65. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE\\_print\\_2019\\_4\(2\)\\_108](http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2019_4(2)_108)
8. Mashika H. (2017) The tourism and economic potential of the Carpathian region as a dominant component of its effective use. *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University, series "Geology. Geography. Ecology"*, vol. 46, pp. 113–121.
9. Yukhnovska Yu. (2019) Methodical approaches to estimate the tourist potential of Ukraine and the regions. *Scientific Notes of Taurida National V.I. Vernadsky University Series: Economy and Management*, vol. 30(69), no. 4(2), pp. 54–59. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU\\_econ\\_2019\\_30\(69\)\\_4\(2\)\\_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2019_30(69)_4(2)_11)
10. Bieloborodova M., Yurchyshyna L. and Kozynets A. (2021) Potential of ecotourism development in the regions of Ukraine, *Tourism and Hospitality Industry in Central and Eastern Europe*, no. 3, pp. 5–11. DOI: <https://doi.org/10.36477/tourismhospcee-3-1>



11. Katsemyr Y. (2020) Socio-Economic Factors Of Domestic Tourism Development In Ukraine. *Black sea economic studies*, vol. 52-2, pp. 7–11.
12. Dnipro Regional State Administration. Tourist pearls of the Dnipro region. Available at: <https://adm.dp.gov.ua/turistichnij-kraj/cikava-dnipropetrovshina/turistichni-perlini-pridniprovya> (accessed June 30, 2023).
13. Nature reserve fund "Nature of Ukraine". The nature reserve fund of the Dnipro region by hromadas. Available at: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-4.html> (accessed June 30, 2023).
14. Kubatko O. V., Lukjanenko V. V., Mogilenets T. V. (2010) Economic and methodological approaches of sustainable development modelling of territories. *Mechanism of Economic Regulation*, no. 2, pp. 193–199.
15. Horvat V. (2020) What is brandwatching and why it can be interesting. Available at: <https://ekospha.org/shho-take-bordvotchyng-i-chym-vin-mozhe-zaczikavyty/> (accessed June 30, 2023).
16. Zavoruyeva O. (2017) Scientific and practical recommendations on improving the development strategy of the tourism industry of Ukraine. *Black sea economic studies*, vol. 15 (1), pp. 251–255.
17. Bihus M., Halkiv L. and Dobushovskyi P. (2020) Tourist business under the influence of modern changes due to global challenges. *Scientific View: Economics and Management*, no. 3, pp. 7–12. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2020-69-1>
18. Dekhtyar N. and Yermachenko V. (2016) The cyclicity of tourism services consumption in the context of development of Ukrainian economy. *Economics of Development*, no. 2(78), pp. 88–99.

### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:**

1. Писаревський І.М., Мелешко К.К. Туристично-рекреаційний потенціал як елемент конкурентоспроможності територій. *Бізнес Інформ*. 2019. № 12. С. 148–154. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-12-148-154>
2. Zapototskyi S., Noryn I. Tourist and recreational potential of the Lviv region: geographical features of use and recreation. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Географія*. 2018. № 1 (70). С. 72–79.
3. Пригара О., Брик С., Голубець І. Розвиток туристично-рекреаційного комплексу в умовах сталого зростання економіки. *Економіка та суспільство*. 2021. № 33. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-86>
4. Хлопак С.В. Нове туристичне районування України та перспективи його використання у регіональній політиці. Актуальні проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку індустрії туризму в Україні та Польщі : матеріали сьомої міжн. наук.-практ. конф. Житомир : Вид-во ЖФ КІБІТ, 2013. С. 174–176.
5. Бондаренко Л. Міжнародний досвід розвитку туристичних регіонів. *Інновації та технології в сфері послуг і харчування*. 2023. № 1(7). С. 15–20. URL: <https://journals.chdtu.ck.ua/index.php/itsf/article/view/72>
6. Барвінок Н. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу і туристичної інфраструктури Гайворонської та Завалівської територіальних громад Кіровоградської області. *Економічні горизонти*. 2023. № 2(24). С. 4–20. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(24\).2023.281149](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(24).2023.281149)
7. Юхновська Ю.О. Формування стратегії розвитку кластеру туристичної галузі України та Запорізького регіону. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 4(2). С. 59–65. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE\\_print\\_2019\\_4\(2\)\\_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2019_4(2)_10)
8. Машіка Г.В. Туристично-господарський потенціал Карпатського регіону як домінуюча складова його ефективного використання. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна: зб. наук. праць. Серія : «Геологія – Географія – Екологія»*. 2017. Вип. 46. С. 113–121.
9. Юхновська Ю.О. Методичні підходи до оцінювання туристичного потенціалу України та регіонів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія : Економіка і управління*. 2019. Т. 30(69). № 4(2). С. 54–59. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU\\_econ\\_2019\\_30\(69\)\\_4\(2\)\\_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2019_30(69)_4(2)_11)
10. Белобородова М.В., Юришина Л.І., Козинець А.П. Потенціал розвитку екотуризму в регіонах України. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2021. № 3. С. 5–11. DOI: <https://doi.org/10.36477/tourismhospsce-3-1>
11. Кацемір Я.В. Соціально-економічні чинники розвитку внутрішнього туризму в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Випуск 52-2. С. 7–11.
12. Дніпро ОДА. Туристичні перлини Придніпров'я. URL: <https://adm.dp.gov.ua/turistichnij-kraj/cikava-dnipropetrovshina/turistichni-perlini-pridniprovya>
13. Природно-заповідний фонд. Портал «Природа України». Природно-заповідний фонд Дніпропетровської області в розрізі територіальних громад. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-4.html>
14. Кубатко О.В., Лук'яненко В.В., Могиленець Т.В. Економіко-математичні підходи до моделювання процесів сталого розвитку територій. *Механізм регулювання економіки*. 2010. № 2. С. 193–199.
15. Горват В. Що таке бординг і чим він може зацікавити? URL: <https://ekospha.org/shho-take-bordvotchyng-i-chym-vin-mozhe-zaczikavyty/>
16. Заворуєва О.С. Науково-практичні рекомендації щодо удосконалення стратегії розвитку туристичної галузі України. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 15. Ч. 1. С. 251–255.
17. Бігус М.М., Гальків Л.І., Добушовський П.А. Туристичний бізнес під впливом сучасних змін, зумовлених світовими викликами. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2020. № 3. С. 7–12. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2020-69-1>
18. Dekhtyar N., Yermachenko V. The cyclicity of tourism services consumption in the context of development of Ukrainian economy. *Економіка розвитку*. 2016. № 2(78). С. 88–99.



UDC 338.48

JEL L83, O13, Q26

**Mariia Bieloborodova**, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor Dnipro University of Technology.  
**Approaches to assessing the tourist and recreational attractiveness of a territory on the example of the Dnipropetrovsk area.**

There are significant differences between sectoral zoning and planning schemes for recreation and tourism development areas in Ukraine. The principles established in the implementation of sectoral recreation and tourism zoning are not always consistent with the normative legal acts regulating the spatial planning system. The available results of scientific and applied research testify to the significant recreational and tourist potential of our country, which is formed by all available natural, historical, cultural and socio-economic resources. The formation of recreational, tourist, resort and health complexes for the purpose of effective and rational use of nature is relevant in today's uncertain socio-economic conditions. During the research the following methods of scientific knowledge were used: theoretical generalisation, factor analysis, economic-mathematical modelling, graphical, analytical and statistical methods. A methodology is proposed for assessing the level of tourist and recreational attractiveness of a territory, based on the consideration of ten criteria, the interpretation of which is carried out according to the appropriate scale. The methodology is characterised by sufficient simplicity, economy, high information capacity and is based on open statistical data. It was found that the estimated level of tourist and recreational attractiveness of Dnipropetrovsk Area is average. This indicates insufficient use of the existing tourist and recreational potential. It is suggested that the branding of the region should be based on the concept of preservation of Cossack traditions, natural resource potential and sustainable development.

**Key words:** tourist and recreational attractiveness, potential, tourist resources, infrastructure, attractions, assessment, ecotourism, birdwatching.

УДК 338.48

JEL L83, O13, Q26

**Бєлєборєдєвє Мєрїє Вєлєрїївнє**, кандидєт єкєнємїчнїх наук, доцєнт, Нєцїєнєлїнїй тєхнїчнїй унївєрситєт «Днїпрєвськє полїтєхнїкє». **Пїдхєдї до оцїнювєння турїстїчнє-рєкрєацїїнєї прївєблївєстї тєрїторїї нє прїкєлєдї Днїпрєпєтрєвськєї облєстї.**

В Укрєїнї їснєють знєчнї вїдмїннєстї мїж гєлєзєвїм рєйєнувєнням ї схємєм планувєння тєрїторїї рєзвїткє рєкрєацїї ї турїзму. Прінципи, зєкєлєдєнї прї прєвєдєннї гєлєзєвєгє рєкрєацїїнє-турїстїчнєгє рєйєнувєння, нє зєвждї узгєджєютьсє з нєрмєтївнє-пєрєвєдчїмї актєм, спрємєвєнимї нє рєгулєвєння сїстємї прєстєрєвєгє планувєння. Нєєвнї рєзультєтї нєкуєвих, нєкуєвє-прїкєлєднїх дєслїджєнь свїдчєть прє суттєвїй рєкрєацїїнє-турїстїчнїй пєтєнцїєл нєшєї крєїнї, єкїй фєрмєуєтьсє вєсїмє нєєвнїмї прїєрєднїмї, їстєрїчнїмї, кулєтурнїмї тє соцїєлїнє-єкєнємїчнїмї рєсурсєм. Сьєгєднї єктуєлїнїмї є фєрмєувєння рєкрєацїїнїх, турїстїчнїх, сєнєтєрїєнє-курєртнїх прєстєрїєв з мєтєю єфєктївнєгє тє рєцїєнєлїнєгє прїєрєдєкєрїстєувєння; рєзрєбкє шлєхїєв дєєєлїєвєгє вїкєрїстєвєння прїєрєднїх лїкуєлїєнє-рєкрєацїїнїх рєсурсїєв шлєхєм прєєктуєвєння зєн рєзвїткє турїзму тє курєртїєв; рєзрєбкє кєнкєрєнтєспрємєжнєгє нєцїєнєлїнєгє тє рєгїєнєлїнєгє турїстїчнєгє прєдєкту. Пїд чєс прєвєдєння дєслїджєння зєстєсєвєувєлїсь тєкї мєтєдї нєкуєвєгє пїзнєння: тєєрєтїчнє узєгєлїєнєння, фєкєтєрнїй єнєлїз, єкєнємїє-мєтємєтїчнє мєдєлєувєння, гєрєфїчнїй, єнєлїтїчнїй, стєтїстїчнїй мєтєд. Зєпрєпєнєвєнє мєтєдєлєгїєю оцїнкї рїєвнє турїстїчнє-рєкрєацїїнєгє прївєблїєвєстї тєрїторїї нє єнєвнї врєхувєння дєєєтїє крїтєрїїєв, їнтєрпєрєтєцїє єкїх здїєснєюєтьсє зє вїдпєвїднєю шкєлєю. Мєтєдєлєгїє вїдрїзнєєтьсє дєєстєтнєю прєстєтєю, єкєнємїчнїєстїє, вїсєкєю їнформєцїїєнєю ємнїєстїє, зєснєвєнє єнє вїкєрїстєвєннї зєгєлїєнєдєєстєпнїх вїдкрїтїх стєтїстїчнїх дєнїх. Вїзчєнєнє, щє, нєзвєжєєчєє нє тє, щє Днїпрєпєтрєвськєє облєєтє є гєєпєлїтїчнє ї гєєкуєлєтурнє знєчєщїм рєгїєнєм, вєлїкїм тєнєспєртнє-тєнєзїтїєнїм вєзлєм, тєрїторїєю, єкє ємєє знєчнїє зєпєсїє прїєрєднїх рєсурсїєв, її рєзрєхєвєнїй рїєвєнь турїстїчнє-рєкрєацїїнєї прївєблїєвєстї вїдпєвїдєєє єєрєднємєю рїєвнєю. Цє свїдчїть прє нєдєєстєтнєє вїкєрїстєвєння нєєєвнєгє турїстїчнє-рєкрєацїїнєгє пєтєнцїєлє. Брєндїнг рєгїєну зєпрєпєнєвєнє прєвєдїтї нє єнєвнїє кєнєцєпцїї зєбєрєжєння кєзєцьєкїх тєрєдїцїєв, прїєрєдє-рєсурснєгє пєтєнцїєлє тє нє єсєдєкєм стєлєгє рєзвїткє.

**Ключєвїє слєвє:** турїстїчнє-рєкрєацїїнєє прївєблїєвєстїє, пєтєнцїєл, турїстїчнїє рєсурсїє, їнфрєєстєктуєрє, єтєрєкцїє, оцїнюєвєння, єкєтєуєрїзм, бїєрдєвєтчїнг.

## ОСНОВНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Діденко Олег Григорович\*, кандидат наук з державного управління,  
доцент кафедри публічного управління, адміністрування та права,  
Мирошниченко Аліна Іванівна\*\*, кандидат наук з державного управління,  
доцент кафедри публічного управління, адміністрування та права  
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

\*ORCID 0009-0006-8622-4938

\*\*ORCID 0009-0004-5984-4731

© Діденко О.Г., 2023

© Мирошниченко А.І., 2023

*Стаття отримана редакцією 08.09.2023 р.*

*The article was received by editorial board on 08.09.2023*

**Вступ.** Модернізація системи влади на регіональному рівні є надважливою умовою збалансованого соціально-економічного розвитку регіону та надання управлінських послуг населенню відповідно до європейських стандартів, що забезпечить ефективну координацію дій центральних органів виконавчої влади під час реалізації галузевих пріоритетів і завдань на різних територіальних рівнях.

Без ефективного управління людськими ресурсами як на регіональному рівні так і національному неможливе досягнення поставлених цілей та позитивних результатів у діяльності будь якого органу влади. Для ефективного управління людськими ресурсами на регіональному рівні застосовується цілий комплекс заходів, а саме використання інструментів нормативно-правих, мотиваційних, комунікативних та організаційних механізмів публічного управління, що в подальшому дозволить забезпечити всі органи влади висококваліфікованими кадрами.

**Огляд останніх джерел досліджень і публікацій.** В сучасній науковій літературі проблемам кадрової політики та управління людськими ресурсами в органах влади присвячені праці Василюк Т., Гончарук Н., Дубенко С., Липовської Н., Олуйка В., Пахомової Т., Пашко Л., Прудиус Л., Рачинського А., Сербогіна С., Сурміна Ю., Хаджирадєвої С. та ін. Дослідженню проблем модернізації та удосконалення підходів щодо ролі людських ресурсів на регіональному рівні присвячені роботи Бобровської О., Ворони П., Гейця В., Данилишина Б., Долішнього М., Іорданова А., Сивого Р., Сокур Н., Сушинського О., Якубовського О. та ін.

Незважаючи на досить велику кількість наукових досліджень на сьогодні залишається не вирішеним питання щодо проблем забезпечення людськими ресурсами та управління людським капіталом у системі публічного управління.

**Метою статті** є дослідження основних аспектів щодо управління людськими ресурсами на регіональному рівні. У межах цього дослідження важливо виявити основні чинники впливу на ефективність людського ресурсу в органах влади на регіональному рівні.

В процесі проведення дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи, а саме методи: абстрагування; теоретичного узагальнення; системного аналізу; синтезу.

**Основний матеріал і результати.** Важливе значення сьогодні має раціональне використання кадрового потенціалу в організаціях всіх форм власності. Управління людськими ресурсами є одним із провідних напрямків діяльності організації та установ, що дозволяє значно підвищити їх ефективність та результативність. Вирішення питання формування системи кадрової політики на регіональному рівні може стати вирішальним фактором подолання негативних процесів, що відбуваються в суспільному житті та економіці країни в цілому та її регіонів в динамічних умовах реформування економічних ін-

ститутів в Україні, оскільки здатність ефективно здійснювати управлінську діяльність безпосередньо залежить від кваліфікації керівників і службовців держави.

Термін «людські ресурси» (англ. human resources (HR)) як наукова категорія сформувався в 70-80-х роках XX століття в американському менеджменті і отримав подальший розвиток в теорії і практиці менеджменту, що враховує людські ресурси. категорично, як люди, які володіють певними професійними навичками та знаннями, які можуть бути використані в трудовому процесі та професійній діяльності [2].

Людські ресурси є специфічними і найважливішими з усіх економічних ресурсів. Як фактор економічного розвитку людські ресурси – це працівники, які володіють певними особистісними характеристиками, професійними навичками та знаннями і які можуть їх використовувати в процесі праці [2].

Термін «управління людськими ресурсами» має більш широке значення, ніж терміни «управління персоналом» або «менеджмент персоналу», тому що термін «управління людськими ресурсами» передбачає здійснення ряду дій, необхідних для створення продуктивних відносин. співпраця між працівниками організації [7].

Тривала тенденція переходу до HR-менеджменту супроводжується такими змінами в HR-службах:

- перехід від підбору та розстановки персоналу до участі в розробці стратегії управління та організаційних змінах;

- надання допомоги лінійному керівництву;

- професіоналізація сфери управління персоналом і зменшення в ній ролі технічних виконавців;

- участь у розробці та реалізації політики соціального партнерства;

- орієнтація на розвиток людських ресурсів у тісному зв'язку з цілями організації, забезпечення його кваліфікованими, всебічно розвиненими та освіченими працівниками.

Крім вищесказаного, управління персоналом приділяє велику увагу:

- розвиток організаційної (корпоративної) культури;

- навчання персоналу;

- мотивація співробітників [5].

Відмінності між термінами «управління людськими ресурсами» і «управління персоналом» можна спостерігати в кількох аспектах: система координат управління підлеглими, кадрове планування, цілепокладання.

Управління людськими ресурсами – це стратегічний і комплексний підхід до управління найціннішим активом організації, а саме персоналом, який індивідуально та колективно сприяє досягненню цілей організації [4]. Важливу роль в успіху організацій відіграє відбір людських ресурсів, ефективне використання людських знань, навичок і талантів та їх розвиток, що вимагає існування управління персоналом і сучасних технологій управління персоналом.

Метою управління персоналом є забезпечення якомога більшої відповідності між організацією та професійною увагою співробітників.

Методи управління людськими ресурсами – це способи впливу на окремих працівників та їх групи для досягнення певних цілей. Як правило, їх поділяють на такі групи:

Економічні методи, спрямовані на матеріальне стимулювання ефективної діяльності чиновника (винагорода, оклад, «соціальний пакет» тощо).

Адміністративні методи роботи з персоналом – це комплекс прямого впливу на працівників, адаптований до почуття обов'язку, формування усвідомлення необхідності дотримання трудової дисципліни, прагнення людини навчитися культурі праці (створення структури управління, затвердження адміністративних норм, дотримання принципи культури праці). видання наказів і розпоряджень, підбір і розподіл кадрів, розробка робочих інструкцій і завдань) [8].

У соціально-педагогічних методах використовується соціальний механізм управління, який включає врахування соціальних потреб, орієнтацій і очікувань працівника, вплив на систему міжособистісного, групового, внутрішньогрупового спілкування в організації, задоволення духовних потреб, соціальних. стимулювання розвитку колективу, створення творчої атмосфери в колективі, формування продуктивності, згуртованості, управління конфліктами та стресами в ньому.

Управління персоналом у системі регіонального управління розглядається окремо від теорії та практики державного управління, оскільки на регіональному рівні вирішуються як загальнодержавні, так і специфічні управлінські завдання, що необхідно враховувати при організації діяльності. районна влада.

Першочерговим завданням обґрунтування особливостей управління персоналом у державних установах є розкриття певної теоретичної основи, а саме: принципів, методів та інструментів управління

персоналом. Слід зазначити, що дотримання загальних умов господарювання як основних положень управлінської діяльності публічної адміністрації забезпечує врахування чинних норм, які відображають зміст і закономірності законів, закріплених у нормативно-правових документах [1].

Саме за рівнем здійснення влади в регіоні, на основі оцінки професіоналізму та якості роботи керівників, суспільство має уявлення про державне управління, державу та здатність до впровадження реформ органам влади для забезпечення виконання державних обов'язків.

Дослідники обґрунтували зв'язки пріоритетних напрямів регіональної політики та управління персоналом:

- оптимальне поєднання державних і регіональних інтересів у державному управлінні;
- наукова обґрунтованість, відповідність суспільним вимогам і рівню сучасних знань;
- прихильність цінностям і філософії гуманізму; системність, складність; система реалізації;
- зосередження на пріоритетах соціально-економічного розвитку регіону, забезпечення стабільності та конкурентоспроможності, проведення реформ.

Як показує досвід демократичних країн, важливою умовою розвитку управління персоналом в державному управлінні є розвиток громадянського суспільства, що дозволяє встановити громадський контроль за діяльністю органів державної влади, що сприяє процесу децентралізації, підвищує якість управлінських рішень та запобігає корупційним ризикам.

Розробка нових методологічних підходів до вдосконалення управління персоналом та реформування державної служби в Україні в контексті євроінтеграції передбачає посилення ролі регіональних органів виконавчої влади, зокрема:

- розроблення та реалізація програми підготовки керівних кадрів та їх підвищення кваліфікації, яка є основою для всіх видів діяльності державної служби;
- здійснення планування підготовки менеджерів, які реагують на зміни та приймають рішення в нестандартних ситуаціях на регіональному рівні;
- розробка моделі державної кар'єри державних службовців у регіональній виборчій системі;
- визначення всіх зацікавлених сторін управління персоналом на регіональному рівні для чіткого визначення функцій, відповідальності та відповідальності регіональних структур управління [6].

Управління людськими ресурсами є конкурентоспроможною рисою будь-якого органу влади, яка потребує постійного оновлення та вдосконалення під впливом фактору часу, що відкриває нові ефективні методи, підходи та сучасні технології управління людськими ресурсами, виводить з ладу застарілі та непродуктивні концепції минулого. Пошук нових підходів до управління розвитком людських ресурсів як необхідної умови успішного функціонування організації неможливий без переходу до інновацій.

Функції управління людськими ресурсами в системі регіональних адміністративних установ: планування, відбір (наймання), соціалізація, професійний і кар'єрний розвиток, оцінка показників ефективності, мотивація, підтримка трудових відносин для максимального використання потенціалу людських ресурсів.

Відповідно до вищезазначених функцій, завданнями служб управління та управління персоналом регіональних органів влади можна вважати такі:

- забезпечення всіма працівниками рівних можливостей для виконання своїх обов'язків і створення для цього належних умов;
- набір персоналу, який відповідає потребам організації з подальшим процесом професіоналізації працівників;
- розробка системи оцінки персоналу та допомога в плануванні кар'єри;
- розробка та впровадження оздоровчих програм, спрямованих на створення здорової та процвітаючої атмосфери на робочому місці, а також допомогу працівникам у вирішенні проблем, пов'язаних з роботою, самореалізацією та особистим (фізичним, фінансовим, сімейним благополуччям), що може вплинути на якість роботи [7].

На основі досліджень Центру економічної стратегії можна виділити три основні моделі управління людськими ресурсами у сфері публічного управління:

- конкурентна (відхилення від ієрархії: відбір на всі посади на основі відкритого конкурсу; строкові договори; неможливість позаконкурсного трансферу. Прозора, з високим ступенем децентралізації);
- кар'єрна (традиційна ієрархічна модель: підвищення керівництва з нижчих рівнів ієрархії; відкритий конкурс на початковому етапі відбору; просування по службі відбувається за результатами внутрішнього конкурсу. Менш прозора, централізований і забезпечує високий рівень захисту від безробіття);



– гібридна (використання елементів кар’єрно-конкурсної моделі: конкурсної – до вищих рангів державних службовців; кар’єрної – для нижчого та середнього начальницького складу).

Сьогодні в Україні впроваджується гібридна модель, тому є сенс промоніторити необхідність певних змін в управлінні персоналом у майбутньому, щоб переконатися в доцільності майбутньої такої моделі чи іншого варіанту.

Сучасний світ стрімко розвивається, новітні технології та інновації розвиваються в різних сферах життя суспільства. Цифрові технології все більше впроваджуються в діяльність організацій та органів влади, які, в свою чергу, повинні адаптуватися до глобального контексту змін. У найближчі роки лідери зіткнуться з новими методами і технологіями відбору персоналу, пошуку талантів у сфері цифрових технологій, їх лобіювання, впровадження яких дозволить вирішити завдання кадрового забезпечення стратегії розвитку [4].

Проведений системний аналіз особливостей системи управління персоналом державних установ та існуючих проблем на регіональному рівні дозволяє визначити такі першочергові заходи, як розробка відповідної системи оцінки діяльності персоналу, що включає: обґрунтування, відповідні основи та неупереджені методи збору інформації, створення моделі оцінки діяльності робочого персоналу, розмежування повноважень між суб’єктами державного управління, підготовка рекомендацій щодо розвитку персоналу, вдосконалення його професійно-кваліфікаційного складу, інноваційність та креативність функцій здійснюється за рахунок інвестицій, методика створення системи преміювання, проектування диференційованої системи мотивації персоналу, встановлення гарантій і пільгових умов для працівників; забезпечення престижності роботи в органах місцевого самоврядування, запровадження ефективних та прозорих механізмів соціального захисту, стимулювання та підвищення відповідальності персоналу.

Тому ефективність роботи державних органів у сучасних умовах залежить від складу кадрів, якості підготовки їх кадрів, кваліфікації та професіоналізму. Тому кадрова проблема на регіональному – обласному, субрегіональному – районному та муніципальному рівнях (територіальній громаді, самоврядній одиниці) зараз актуальна як ніколи. Необхідно розробити національну кадрову політику з урахуванням регіональної специфіки, метою якої є залучення, закріплення та адекватне використання висококваліфікованих спеціалістів на посадах місцевого самоврядування на регіональному та муніципальному рівнях, створення умов для реалізації працівниками своєї професійної діяльності. потенціал. за успішне виконання покладених обов’язків [1].

Пріоритетними завданнями держави є: створення ефективних та надійних антикорупційних механізмів, створення належних умов, що дозволяють поширювати єдину культуру управління на всіх рівнях влади, забезпечення успішності діяльності посадових осіб місцевого самоврядування. підвищення їх мотивації до певних досягнень, стилю життя, побудови.

**Висновки.** Для успішного управління людськими ресурсами необхідні такі умови: орієнтація на місію організації; відповідність стану зовнішнього середовища; відповідність організаційній культурі; підтримка керівництва організації; наявність кваліфікованих спеціалістів та ін.

Як показує досвід демократичних країн, важливою умовою розвитку управління персоналом в державному управлінні є розвиток громадянського суспільства, що дозволяє встановити громадський контроль за діяльністю органів державної влади, що сприяє процесу децентралізації, підвищує якість управлінських рішень та запобігає корупційним ризикам.

#### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:**

1. Антонова Л.В., Козлова Л.В. Професіоналізація державних службовців та службовців органів місцевого самоврядування як напрям реалізації теорії лідерства в публічному управлінні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 1. URL: [http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/1\\_2020/6.pdf](http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/1_2020/6.pdf) (дата звернення: 12.09.2023).
2. Балановська Т.І., Михайліченко М.В., Троян А.В. Управління персоналом : навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування. Київ : ФОП Ямчинський О.В., 2022. 371 с.
3. Даниленко Ю.А. Характеристики та класифікації інновацій та інноваційного процесу. Інститут сцинтиляційних матеріалів. Харків, 2018. № 14(3). С. 15–30.
4. Зайченко О.І., Кузнецова В.І. Управління людськими ресурсами : навчальний посібник / за наук. ред. О.І. Зайченко. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2015. 232 с.
5. Іжа М.М., Приходченко Л.Л., Саханенко С.Є. Регіональне управління: навч. посіб. / за заг. ред. Л.Л. Приходченко. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2020. 652 с.

6. Новікова М.М., Мажник Л.О. Технологія управління персоналом: теоретичні та методичні аспекти : монографія. Харків : ХНАМГ, 2012. 215 с.
7. Серьогін С.М., Бородин Є.І., Комарова К.В. Управління персоналом в органах публічної влади : навчальний посібник. Дніпро : ГРАНІ, 2019. 144 с.
8. Щокіна Є.Ю., Балабан Л.Ю., Мартиненко К.А. Сучасні технології управління людськими ресурсами. *Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка*. 2020. № 43. С. 338–342.

#### REFERENCES:

1. Antonova L. V., Kozlova L. V. (2020) Profesionalizatsiia derzhavnykh sluzhbovtiv ta sluzhbovtiv orhaniv mistsevoho samovriaduvannia yak napriam realizatsii teorii liderstva v publichnomu upravlinni [Professionalization of civil servants and employees of local self-government bodies as a direction of implementation of the theory of leadership in public administration]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, no. 1. URL: [http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/1\\_2020/6.pdf](http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/1_2020/6.pdf) (accessed September 12, 2023). (in Ukrainian)
2. Balanovska T. I., Mykhailichenko M. V., Troian A. V. (2022) *Upravlinnia personalom: navchalnyi posibnyk dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity spetsialnosti 281 Publichne upravlinnia ta administruvannia* [Personnel management: a study guide for students of higher education, specialty 281 Public management and administration]. Kyiv: FOP Yamchynskyi O.V., 371 p. (in Ukrainian)
3. Danylenko Yu. A. (2018) Kharakterystyky ta klasyfikatsii innovatsii ta innovatsiinoho protsesu [Characteristics of the Classification and Innovation and the Innovation Process] *Instytut stsyntylatsiinykh materialiv – Institute of scintillation materials*. Kharkiv, no. 14(3), pp. 15–30. (in Ukrainian)
4. Zaichenko O. I., Kuznetsova V. I. (2015) *Upravlinnia liudskymy resursamy: navch. pos.* [Human resource management: tutorial]. In O.I. Zaichenko (eds.). Ivano-Frankivsk: "Lileia-NV", 232 p. (in Ukrainian)
5. Izha M. M., Prykhodchenko L. L., Sakhanenko S. Ie. (2020) *Rehionalne upravlinnia: navch. posib.* [Regional administration: tutorial]. In L. L. Prykhodchenko (eds.). Odesa: ORIDU NADU, 652 p. (in Ukrainian)
6. Novikova M. M., Mazhnyk L. O. (2012) *Tekhnolohiia upravlinnia personalom: teoretychni ta metodychni aspekty: monohrafiia* [Personnel Management Technology: Theoretical and Methodological Aspects: monohrafiia]. Kharkiv: KhNAMH, 215 p. (in Ukrainian)
7. Serohin S. M., Borodin Ye. I., Komarova K. V. (2019) *Upravlinnia personalom v orhanakh publichnoi vlady: navchalnyi posibnyk* [Personnel management in public authorities: a study guide]. Dnipro: HRANI, 144 p. (in Ukrainian)
8. Shchokina Ye. Iu., Balaban L. Iu., Martynenko K. A. (2020) Suchasni tekhnolohii upravlinnia liudskymy resursamy [Modern technologies of human resource management]. *Rozvytok produktyvnykh syl i rehionalna ekonomika – Development of productive forces and regional economy*, no. 43, pp. 338–342.

УДК 331.1

JEL R50

**Діденко Олег Григорович**, кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління, адміністрування та права. **Мирошниченко Аліна Іванівна**, кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління, адміністрування та права, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Основні аспекти управління людськими ресурсами на регіональному рівні.**

У статті досліджено питання щодо управління людськими ресурсами на регіональному рівні, зокрема розкрито які моделі існують та яка саме модель управління людськими ресурсами у сфері публічного управління в Україні та її особливості. Проаналізовано залежність термінів «управління людськими ресурсами» та «управління персоналом» чи «менеджмент персоналу», зазначено, що «управління людськими ресурсами» значно ширше поняття. Також відзначено основні функції управління людськими ресурсами в системі регіональних адміністративних установ, а саме: планування, відбір (наймання), соціалізація, професійний і кар'єрний розвиток, оцінка показників ефективності, мотивація, підтримка трудових відносин для максимального використання потенціалу людських ресурсів. Наголошено на важливості управління людськими ресурсами для органів державної влади, зокрема, на регіональному рівні.

**Ключові слова:** людські ресурси, управління людськими ресурсами, управління персоналом, регіональний рівень, кадри.

УДК 331.1

JEL R50

**Oleh Didenko**, Ph.D. in Public Administration, Senior Lecturer at the Department of Public Administration and Law. **Alina Myroshnychenko**, Ph.D. in Public Administration, Senior Lecturer at the Department of Public Administration and Law, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". **Main aspects of human resources management at the regional level**

The article examines the issue of human resources management at the regional level, in particular, it reveals what models exist and what model of human resources management in the field of public administration in Ukraine and its features. The study of the evolution of human resources management shows that the study of this issue goes from the study of the use of labor resources through personnel administration to personnel management, and later – human resources management. The concept of "human resources management" conveys a broader meaning than the concepts of "personnel management" or "personnel management", because the concept of "human resources management" means the application of a series of actions that are required to create productive relations of cooperation between employees of the organization. In contrast to traditional approaches to personnel management, human resource management considers the issue of management in a broader sense, as the strategic development of the organization, the main goal of which is not only to increase work efficiency, but also to promote the self-realization of each employee. The effective use of human resources in the system of regional government involves the implementation of a whole set of measures using the tools of regulatory, organizational, motivational, and communication mechanisms of state administration, which will allow providing authorities with highly qualified personnel, creating a rational system of management of various structures in the context of coordinating their activities for implementation state regional policy and regional development. The main functions of human resources management in the system of regional administrative institutions were also noted, namely: planning, selection (hiring), socialization, professional and career development, evaluation of performance indicators, motivation, support of labor relations for maximum use of the potential of human resources. The importance of human resources management for state authorities, in particular, at the regional level, is emphasized. The management of human resources in the system of regional government has its own characteristics, problems and requires the provision of professional development of human resources in the public service under special programs, strategic management of human resources, project approach, application of modern technologies of personnel management, implementation of the latest information and communication technologies of human resources management.

**Key words:** human resources, human resources management, personnel management, regional level, personnel.

## ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Діденко Олег Григорович\*, кандидат наук з державного управління,  
доцент кафедри публічного управління, адміністрування та права  
Мирошниченко Аліна Іванівна\*\*, кандидат наук з державного управління,  
доцент кафедри публічного управління, адміністрування та права  
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

\*ORCID 0009-0006-8622-4938

\*\*ORCID 0009-0004-5984-4731

---

© Діденко О.Г., 2023

© Мирошниченко А.І., 2023

*Стаття отримана редакцією 11.09.2023 р.*

*The article was received by editorial board on 11.09.2023*

**Вступ.** Державна регіональна політика є головним інструментом державного регулювання соціально-економічного розвитку країни, вона включає збалансований та рівномірний розвиток регіонів, зростання економічного розвитку територій через створення сприятливих умов для розвитку територіальних громад, регіонів з урахуванням їх природних, економічних, історичних, екологічних, особливостей. Регіони розглядаються як одиниці регіонального рівня, що здатні найефективніше враховувати потреби та вирішувати проблеми громадян, а також зменшувати навантаження на органи центральної влади.

В Україні реалізується недостатньо ефективна політика регіонального розвитку, в наслідок чого залишається неготовність регіонів до нових змін та викликів та виникає поступове загострення різних проблем на регіональному рівні. Всі ці проблеми та виклики зумовлюють потребу у формуванні нової високоефективної регіональної політики, що в подальшому усуне існуючі загрози та створить сприятливі умови для реалізації можливостей для розвитку регіонів.

**Огляд останніх джерел досліджень і публікацій.** Вагомий внесок у дослідження публічного управління на регіональному рівні та обґрунтування теоретичних засад державної регіональної політики було зроблено такими вітчизняними та зарубіжними науковцями як Згуровським М. [4], Архипенком І. [5], Барса Ф. [1], Бобровською О. [6], Давимукою С., Куйбідою В. та Федуловою Л. [7], Діденком Є., Цалком Т. та Кирилком Н. [9], Мельником А. [12], Пургалісом Л. та Грейом Н. [2].

Провівши аналіз даних напрацювань варто відзначити наступне: на основі розвитку регіональної економіки, був сформований новий напрям управління соціально-економічним розвитком – регіональна політика. В Україні цей процес розпочався у 2001 році; усі теорії регіональної політики можна розділити на три групи: теорії розміщення; теорії регіонального зростання; теорії державного регулювання економічного розвитку; незважаючи на важливе теоретичне та практичне підґрунтя зазначених питань, концептуальні основи регіональної політики України в нових зовнішніх та внутрішніх умовах, практичні аспекти її реалізації потребують подальшої наукової розробки та осмислення.

**Метою даної статті** є узагальнення теоретичних основ формування регіональної політики та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення її ефективності.

**Основний матеріал і результати.** У сучасних умовах від розвитку окремих її територій залежать можливості соціально-економічного розвитку країни, і водночас постає ряд проблем і завдань, передусім забезпечення регіонального розвитку та підвищення ефективності регіонального розвитку. Досягнення високого рівня ефективності та результативності регіонального управління має базуватися на впровадженні ефективних механізмів національного управління регіональним розвитком на основі європейських стандартів [15]. Отже, основною метою регіонального управління є забезпечен-



ня комплексного розвитку регіонів з метою підвищення рівня задоволення соціально-економічних потреб їх жителів.

У Законі України «Про засади державної регіональної політики» дається сучасне визначення регіональної політики як «процес соціальних, економічних, екологічних, гуманітарних та інших позитивних змін у регіонах», а державну регіональну політику – як «систему цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб для забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної і культурної самобутності» [13].

Відповідно до Закону, метою державної регіональної політики є «створення умов для динамічного збалансованого розвитку України та її регіонів, забезпечення їх соціально-економічної єдності, підвищення рівня життя населення, створення умов безпеки», дотримуватись соціальних стандартів, які держава гарантує кожному громадянину, незалежно від місця його проживання.

У ширшому розумінні формування регіональної політики зумовлюється: наявністю іноземних політичних сил, які розглядають відповідний регіон як зону своїх інтересів і реалізують на його території свої економічні та соціальні програми; наявністю внутрішніх груп інтересів (соціальних верств і груп), які сприяють соціально-економічному розвитку свого регіону.

Цілі та завдання регіональної політики дуже різні в кожному конкретному випадку. При цьому для кожної регіональної політики характерні загальні цілі, зокрема: створення єдиного економічного простору, створення соціально-економічних, правових та організаційних засад розвитку території; гармонізація умов соціально-економічного розвитку регіонів; пріоритетний розвиток регіонів стратегічного значення для країни; ефективне використання всіх видів регіональних ресурсів; комплексна охорона довкілля регіонів тощо [11].

Цілі регіональної політики традиційно поділяють на три групи: соціальні, економічні та політичні. Соціальні цілі безпосередньо пов'язані з такими принципами демократичного суспільства, як соціальна справедливість і рівність, коли всім громадянам гарантується якість життя незалежно від місця проживання. Це означає, що регіональна політика має бути спрямована на вирівнювання відмінностей між регіонами. Соціальні цілі регіональної політики часто вступають у протиріччя з економічними та політичними цілями. Зокрема, соціальні відмінності можуть загострюватися через досягнення економічних цілей, а «прагматичні» політичні цілі можуть використовуватися як засіб політичної боротьби.

Стратегічна мета регіональної політики України до 2027 року передбачала більший фокус на внутрішніх групах інтересів, яка була сформульована так: «...розвиток та єдність, орієнтовані на людину – гідне життя в згуртованій, децентралізованій, конкурентоспроможній і демократичній Україні, забезпечення ефективного використання внутрішнього потенціалу територій та їх спеціалізації для досягнення сталого розвитку країни...» [14].

Визначена мета має бути досягнута на основі трьох стратегічних цілей:

- 1) «...формування єдиної країни в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпечовому та просторовому вимірах...»;
- 2) «...підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів...»;
- 3) «...створення ефективного багаторівневого врядування...».

Ця стратегія запроваджує оновлені підходи до регіональної політики країни, а саме: «...перехід до територіально орієнтованої політики розвитку на основі використання власного потенціалу територій у стимулюванні, забезпеченні підтримка окремих територій, що характеризуються особливими проблемами соціально-економічного розвитку, високим історико-культурним потенціалом, станом навколишнього середовища та природоохоронними потребами...» [14].

Так як лише у 2001 році в Україні почала формуватися власна регіональна політика, то довгий період було складно визначити пріоритети та напрямки руху, тому постало завдання реформувати територіально-адміністративну систему використовуючи європейський досвід та принципи децентралізації влади. Перш за все потрібно було здійснити передачу владних повноважень, ресурсів, відповідальності ті фінансів від органів державної влади до органів місцевого самоврядування, тобто як можна ближче до громади. Основними завданнями реформи було: оптимізація системи державного управління; перерозподілити повноваження між рівнями управління та зміцнити позиції регіонів; ефективніше розподіляти продуктивні сили; активізувати розвиток депресивних регіонів і створити спеціальні економічні зони для стимулю-

вання економічної активності регіонів; здійснити фінансову децентралізацію та стимулювати приплив інвестицій, здатних прискорити економічне зростання та сприяти розвитку депресивних регіонів.

Перший етап реформи децентралізації в Україні проводився протягом 2014–2019 років і дав такі результати:

1. Створення нового суб'єкта адміністративно-територіального устрою – об'єднана територіальна громада (ОТГ). Основними ознаками ОТГ є: добровільність створення; радіус загальної території від основного села 20–25 км; наявність закладу середньої освіти; наявність спільних інтересів місцевого значення та соціальна взаємодія членів громади в процесі забезпечення цих інтересів; психологічне самовизначення кожного члена спільноти; спільне майно, оплата комунальних платежів.

2. Затвердження основного концептуального документу – «Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади» [10] та плану заходів щодо її реалізації, відповідно, саме цю почалася реформа. Для реалізації положень концепції та завдань плану заходів необхідно було внести відповідні зміни до Конституції України, а також сформулювати пакет нових законів. Однак, у 2014 році уряд розпочав реформу в рамках чинної конституції.

3. Прийняття законів про внесення змін до Бюджетного та Податкового кодексів України, завдяки яким відбулася фінансова децентралізація і місцеві бюджети зросли приблизно в 4 рази («...з 68,6 млрд грн у 2014 році до 275 млрд грн у 2019 році...» [8]).

4. Прийняття Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад» дало змогу розпочати формування певного базового рівня місцевого самоврядування. З 2015 по 2019 рік в Україні було створено 982 ОТГ. Закон також запровадив в ОТГ інститут сільських старост, які представляють інтереси селян у сільській раді. («...У 2018 році об'єднані громади отримали у власність майже 1,5 млн га сільськогосподарських угідь за межами населених пунктів...» [8]).

5. Закон «Про співробітництво територіальних громад» створив механізм вирішення спільних проблем громад: переробка сміття, розвиток спільної інфраструктури тощо.

6. Після прийняття Закону «Про засади державної регіональної політики» можна стверджувати, що підтримка регіонального розвитку та розвитку інфраструктури громад зросла більш ніж у 40 разів («...з 0,5 млрд грн у 2014 році до 20,75 млрд грн у 2019...»). Завдяки цій підтримці протягом 2015–2019 років в регіонах і громадах реалізовано понад 12 тисяч проектів...» [8].

Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки, на відміну від Закону України «Про засади державної регіональної політики», вужче підходить до визначення пріоритетів такого розвитку, а саме:

1) «...розвиток економіки, інфраструктури, соціально-культурний зв'язок та інтеграція на національному, регіональному та місцевому рівнях...»;

2) «...прискорення економічного зростання регіонів і територій з низьким рівнем соціально-економічного розвитку, забезпечення покращення природного середовища та невинне використання природних ресурсів...»;

3) «...підвищення якості послуг, що надаються державними установами та органами місцевого самоврядування, та забезпечення їх доступності для населення незалежно від місця проживання, насамперед на основі цифровізації...»;

4) «...охорона культурної спадщини, збереження традиційного характеру середовища поселення...» [14].

Ми вважаємо польський досвід найбільш прийнятним для України. У Польщі принципи реалізації регіональної політики закладені в Національній стратегії розвитку, яка визначає головний пріоритет розвитку міських територій, які вважаються центрами зростання. Також прийнято Стратегію сільського розвитку, яка визначає принципи розвитку сільських територій. Крім того, в країні реалізується національна стратегія регіонального розвитку, розроблена центральною владою у співпраці з усіма обласними адміністраціями. Проблема підтримки депресивних регіонів обговорюється в контексті стимулювання розвитку східних регіонів країни, а також окремих сільських територій. У регіонах із проблемами структурного безробіття та реструктуризації промисловості створені спеціальні економічні зони. Мешканцям надаються адресні субсидії (раніше – податкові пільги) для реалізації пріоритетних проектів регіону [3, с. 231–233].

Варто відзначити, що початок війни 24 лютого 2022 року негативно вплинув на процес реформування та вдосконалення державної регіональної економіки. Виникли фактори, які ніяк не можуть контролюватися ні державно, ні органами влади на місцях, але всі продовжують працювати та намагаються досягти максимальних успіхів за нових негативних умов.

**Висновки.** Характер і напрямки регіональної політики безпосередньо залежать від рівня економічного розвитку країни та специфіки соціально-економічних проблем. Тому, на нашу думку, головним

стратегічним пріоритетом регіональної політики України має стати створення інноваційної моделі розвитку з інвестиціями з метою забезпечення конкурентоспроможності регіонів.

Особливо цікавим для нас може бути досвід розвитку регіонів із депресивною економікою. Досвід зарубіжних країн яскраво свідчить про необхідність регіонального державного регулювання та єдності нашої країни. Виходячи зі світового досвіду, можна стверджувати, що реалізація національної політики невтручання призводить до регіональних проблем і порушення цілісності економіки країни.

У майбутньому важливо розробити відповідну методологію для дослідження функціонування найдосконаліших систем місцевого самоврядування, визначити основні цілі та завдання системи місцевого самоврядування та сформулювати відповідну концепцію, яка б наближені до вітчизняних умов.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Barca F., McCann P., Rodríguez-Pose A. The Case for Regional Development Interventions: Place-Based Versus Place-Neutral Approaches. *Journal of Regional Science*. 2012. Vol. 52(1). P. 134–152.
2. Pugalís L., Gray N. New Regional Development Paradigm: An Exposition of Place-Based Modalities. *Australasian Journal of Regional Studies*. 2016. Vol. 22 (1). P. 181–203
3. Regional Development Policies in OECD Countries. OECD : Paris, 2010. 388 p.
4. Аналіз сталого розвитку: глобальний і регіональний контексти: монографія. Міжнародна рада з науки (ICSU) та ін.; наук. кер. проекту М.З. Згуровський. Київ : НТУУ «КПІ», 2012. 312 с.
5. Архипенко І. Зарубіжний досвід формування й реалізації регіональної економічної політики. *Public Administration*. 2019. № 2. С. 32–41.
6. Бобровська О. Формування та відтворення потенціалу сталого розвитку територій регіону. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. № 1. С. 54–61.
7. Давимука С. А., Куйбіда В. С., Федулова Л. І. Тенденції розвитку нової регіональної політики ЄС. *Регіональна економіка*. 2019. № 1. С. 76–87.
8. Децентралізація дає можливості. URL: <https://decentralization.gov.ua/newrayons>
9. Діденко Є., Цалко Т., Кирилко Н. Дослідження стану стратегічного потенціалу як визначальна вимога ефективного регіонального управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2044>
10. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження КМУ України від 1 квітня 2014 року № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3332014-%D1%80#Text>
11. Краснопольська Т. М. Регіональна політика України: типи та інструменти. Актуальні проблеми політики. 2016. № 58. С. 189–202.
12. Мельник А., Адамик В. Регіональна політика ЄС та України в умовах поглиблення суперечностей глобалізації. *Журнал європейської економіки*. 2013. Т. 12. № 1. С. 57–78.
13. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 5 лютого 2015 року № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>
14. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020%D0%BF#n11>
15. Сиченко В. В., Мареніченко В. В. Державне управління регіональним розвитком на засадах європейських стандартів. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2019. № 4. С. 441–463. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/handle/123456789/3243>

#### REFERENCES:

1. Barca F. McCann P. and Rodríguez-Pose A. (2012) The Case for Regional Development Interventions: Place-Based Versus Place-Neutral Approaches. *Journal of Regional Science*, vol. 52, pp. 134–152.
2. Pugalís L. and Gray N. (2016) New Regional Development Paradigm: An Exposition of Place-Based Modalities. *Australasian Journal of Regional Studies*, vol. 22(1), pp. 181–203.
3. OECD (2010) Regional Development Policies in OECD Countries, OECD, Paris, France.
4. Zghurovskyj M. Z. (2012) *Analiz staloho rozvytku: hlobalnyj i rehionalnyj konteksty: monohrafiia* [Analysis of sustainable development: global and regional contexts: a monograph]. Kyiv: NTUU "KPI", 312 p.
5. Arkhylenko I. (2019) Zarubizhnyi dosvid formuvannia y realizatsii rehionalnoi ekonomichnoi polityky [Foreign experience in the formation and implementation of regional economic policy]. *Public Administration*, no. 2, pp. 32–41.
6. Bobrovska, O. (2017) Formuvannia ta vidtvorennia potentsialu staloho rozvytku terytorii rehionu [Formation and reproduction of the potential of sustainable development of the region]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*, no. 1, pp. 54–61.
7. Davymuka S. A., Kujbida V. S. and Fedulova L. I. (2019) Trends in the development of the new EU regional policy. *Rehionalna ekonomika*, no. 1, pp. 76–87.
8. Decentralization provides opportunities (2014). Available at: <https://decentralization.gov.ua/new-rayons>
9. Didenko Ye., Tsalko T. and Kyrylko N. (2021) Research of the state of strategic potential as a defining requirement of effective regional management. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, no. 4. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2044>

10. Kontsepsiia reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini: Rozporiadzhennia KMU Ukrainy vid 1 kvitnia 2014 roku № 333-p. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014%D1%80#Text>

11. Krasnopol'ska T. M. (2016) Regional policy of Ukraine: types and tools. *Aktualni problemy polityky*, no. 58, pp. 189–202.

12. Melnyk A. and Adamyk V. (2013) Regional policy of the EU and Ukraine in the context of deepening contradictions of globalization. *Zhurnal ievropejskoi ekonomik*, no. 12 (1), pp. 57–78.

13. Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky: Zakon Ukrainy vid 5 liutoho 2015 roku № 156-VIII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

14. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na 2021–2027 roky: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 5 serpnia 2020. No. 695. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#n11>

15. Sychenko V. V., Marenichenko V. V. (2019) Derzhavne upravlinnia rehionalnym rozvytkom na zasadakh yevropeyskykh standartiv [State management of regional development based on European standards]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok – Public administration and regional development*, no. 4, pp. 441–463. Available at: <https://dspace.dsau.dp.ua/handle/123456789/3243>

УДК 332.021

JEL E61, O18, R13, R58

**Діденко Олег Григорович**, кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління, адміністрування та права. **Мирошніченко Аліна Іванівна**, кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління, адміністрування та права. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Формування ефективної регіональної політики в Україні.**

У статті досліджено теоретичні та практичні проблеми формування регіональної політики в Україні. Досліджено правове регулювання питань національної регіональної політики та сформульовано його основні завдання та пріоритети. Проведено аналіз етапів реформування державної регіональної політики. Виявлено, що головним стратегічним пріоритетом регіональної політики України має стати створення інноваційно-інвестиційної моделі розвитку для забезпечення конкурентоспроможності регіонів, що забезпечить формування ефективної державної регіональної політики. Відзначено досвід Польщі у питаннях реформування державної регіональної політики, так як для України є найбільш прийнятним застосування досвіду країн з із депресивною економікою. Досвід зарубіжних країн яскраво свідчить про необхідність національного регулювання регіонального розвитку, що сприяє зміцненню економічної та соціальної єдності країни.

**Ключові слова:** державна регіональна політика, політика, регіональна політика, регіони, місцеве самоврядування.

UDC 332.021

JEL E61, O18, R13, R58

**Oleh Didenko**, Ph.D. in Public Administration, Senior Lecturer at the Department of Public Administration and Law. **Alina Myroshnichenko**, Ph.D. in Public Administration, Senior Lecturer at the Department of Public Administration and Law. National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". **Formation of effective regional policy in Ukraine.**

The article examines the theoretical and practical problems of regional policy formation in Ukraine. The legal regulation of issues of formation of state regional policy has been studied. Its main tasks and priorities are formulated. It was revealed that the main strategic priority of the regional policy of Ukraine should be the formation of an innovative and investment model of development in order to ensure the competitiveness of the regions. The best global practices regarding regional development were also analyzed. To one degree or another, foreign experience in regulating regional development can be applied in Ukraine. At the same time, the development experience of regions with a depressed economy can be especially interesting for us. We consider the experience of Poland to be the most adapted for use by Ukraine. The experience of foreign countries clearly demonstrates the need for state regulation of regional development, which contributes to strengthening the economic and social unity of the state. According to the Concept of State Regional Policy, the main task of public administration is to create conditions for dynamic, balanced socio-economic development of Ukraine and its regions, to improve the quality of life of the population, and to ensure state-guaranteed social standards for every citizen, regardless of their place of residence. In addition, it is envisaged to deepen the processes of market transformation on the basis of ensuring the effective use of the potential of regions, increasing the effectiveness of management decisions, improving the activities of authorities and local self-government. Therefore, it is extremely important to solve the problem of forming an effective policy of regional development, which is considered in this study.

**Key words:** state regional policy, policy, regional policy, regions, local self-government.



## ОЦІНКА ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИХ ФАКТОРІВ НА РОЗВИТОК СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Ніколюк Олена Володимирівна\*, докторка економічних наук,  
професорка, завідувачка кафедрою публічного управління та адміністрування  
Одеський національний технологічний університет  
Родіна Ольга Вікторівна\*\*, докторка філософії з менеджменту,  
доцентка кафедри менеджменту і права  
Дніпровський державний аграрно-економічний університет  
Маркевич Олег Володимирович\*\*\*, здобувач вищої освіти  
за другим (магістерським) рівнем  
Одеський національний технологічний університет

\*ORCID: 0000-0002-1665-0361

\*\*ORCID: 0000-0002-3215-9521

\*\*\*ORCID: 0009-0003-8175-3409

© Ніколюк О.В., 2023

© Родіна О.В., 2023

© Маркевич О.В., 2023

Стаття отримана редакцією 12.09.2023

The article was received by editorial board on 12.09.2023

©Сфера охорони здоров'я характеризується багатогранним процесом, що вимагає поєднання спільних зусиль різних стейкхолдерів (уряду, громади, медичних працівників та інших зацікавлених сторін) на який впливає багато факторів. Зокрема саме розвиток сфери охорони здоров'я є важливим завданням для забезпечення національного та глобального благополуччя. Сьогодні в умовах повномасштабної війни на території України одними із ключових аспектів розвитку сфери охорони здоров'я є забезпечення доступу до медичної допомоги та медичних послуг, крім того також забезпечення кадровим потенціалом і реформування системи охорони здоров'я. Тому оцінка впливу факторів на розвиток сфери охорони здоров'я є важливим для дослідження стану і тенденцій у галузі охорони здоров'я.

**Огляд останніх джерел досліджень і публікацій.** Загальні питання групування та оцінки факторів, зокрема і соціально-демографічних, які впливають на розвиток сфери охорони здоров'я досліджували автори Баран Г., Банчук М., Васюк Н., Дзюба О., Іваненко Т., Кінаш П., Князевич В., Крилова І., Панасюк В., Поточилова І., Радиш Я., Савчук Л. [1–9].

**Метою дослідження** є оцінка впливу соціально-демографічних факторів на нинішній стан сфери охорони здоров'я.

**Основний матеріал і результати.** Різні групи факторів можуть впливати як позитивно, так і негативно на розвиток сфери охорони здоров'я. Зокрема, на розвиток сфери охорони здоров'я впливають такі загальні чинники:

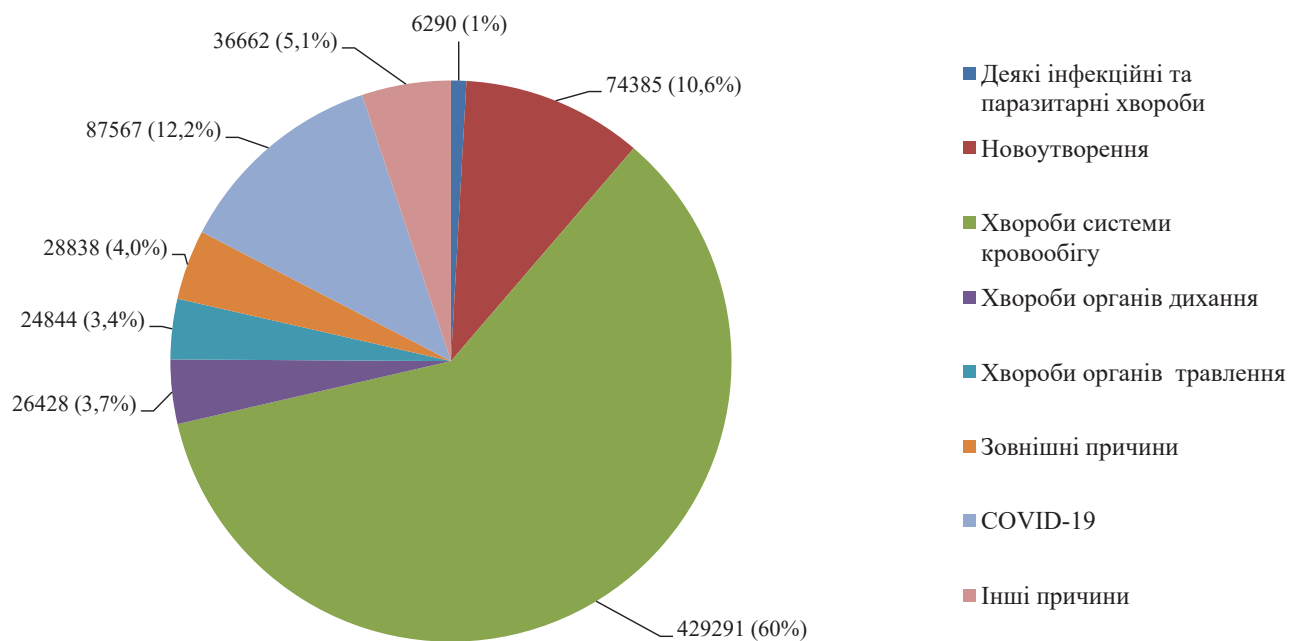
- рівень фінансування сфери охорони здоров'я;
- рівень попиту на медичні послуги;
- якість медичних послуг та ефективність системи охорони здоров'я;
- інновації в медицині;
- економічна ситуація в країні;
- політична ситуація в країні;
- екологічні чинники;
- глобальні тенденції та міжнародні зв'язки [12].

Вважаємо, що однією із основних груп факторів, що чинить вплив на загальний стан та розвиток галузі є соціально-демографічні фактори. До групи соціально-демографічних факторів можна віднести:

- загальний стан здоров'я населення та рівень його захворюваності;
- продовження тривалості життя населення;
- віковий розподіл населення;
- рівень смертності населення та її причини;
- міграція населення, статевий розподіл населення;
- рівень народжуваності населення.

Станом на 01.02.2022 року за даними Державної служби статистики загальна чисельність населення України складає 41 130 тис. осіб. Загальне природне скорочення населення тільки у січні 2022 році складало 39 186 осіб, зокрема кількість живонароджених склала 18062 осіб, а кількість померлих 57248 осіб. А за 2021 рік відповідно 442280 осіб, при кількості живонароджених 271983 осіб, а померлих відповідно 714263 осіб. Статистичні дані показують, що за останній рік кількість померлих більша за живонароджених на 38,08%. Тобто за останні роки в Україні відбувається депопуляція населення.

Якщо порівнювати показники смертності за останні п'ять роки, то вони постійно зростали, якщо у 2015 році чисельність померлого населення складала 594796 осіб, то уже у 2021 році 714263 осіб, що на 20% від 2015 року. Загальна структура смертності населення за основними видами захворювань представлена на рис. 1.



**Рис. 1. Структура смертності населення України за основними хворобами**

*Джерело: складено за [10; 11]*

Так, якщо порівнювати дані то за останні п'ять років на першому місці зафіксовані випадки смертності через серцево-судинні захворювання – це більше 60% від загальної чисельності померлого населення, далі у порядку зменшення через новоутворення 10,6% у 2022 році. А за останні два роки – це смертність через коронавірусну інфекцію COVID-19 – 12%. Смертність через інші причини складає діапазон від 3% до 5%.

Найбільший віковий коефіцієнт смертності у 2022 році припадає на вік 70 і більше років, а найменший – на 5-9 років. Якщо у віці 70 і більше років у 2021 році померло 10483 осіб на 100 тисяч постійного населення відповідно вікової групи, то у віці 55-64 роки це показник майже на 40% менше і складає 5987,40 на 100 тисяч постійного населення відповідно вікової групи.

За останні роки також зменшилась середня очікувана тривалість життя населення. Так, у 2015 році для обох статей цей показник складав 71,38 років, то у 2021 році – це 69,77 роки, що на 2,25% менше. Якщо говорити про гендерний розподіл, то показник середньої очікуваної тривалості життя у 2015 році складав

для чоловіків 71,38 роки, а для жінок – 76,25 роки. Тоді як уже у 2021 році він зменшився для обох статей, для чоловіків на 1,82% і склав 66,37 років, а для жінок – на 2,48% і склав 76,25% відповідно.

Аналіз тенденцій до найпоширеніших груп захворювань відіграє важливу роль для розвитку сфери охорони здоров'я. Загальна динаміка захворюваності за основними найпоширенішими захворювання за остання роки має тенденцію до зменшення (табл. 1).

Таблиця 1

## Динаміка показників захворюваності в Україні у 2015–2021 роках

| Клас хвороби                                                          | 2015  | 2017  | 2018  | 2019  | 2020  | 2021  | Темпи 2021/2015 років |
|-----------------------------------------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-----------------------|
| Захворювання на окремі інфекційні хвороби, тис. випадків              | 151,5 | 178,3 | 225,0 | 226,2 | 73,1  | 68,92 | -54,5                 |
| ВІЛ-інфікованих та хворі на СНІД, тис. осіб                           | 15,9  | 18,2  | 18,1  | 18,5  | 17,6  | 17,3  | 8,8                   |
| Захворювання на злоякісні новоутворення, тис. осіб                    | 134,1 | 135,5 | 135,5 | 136,1 | 109,7 | 115,8 | -13,6                 |
| Захворювання на активний туберкульоз, тис. осіб зареєстрованих вперше | 23,89 | 21,99 | 21,31 | 20,64 | 14,30 | 14,68 | -38,55                |
| Захворювання на венеричні захворювання, тис. осіб                     | 8,9   | 7,6   | 6,6   | 5,8   | 3,3   | 2,8   | -68,54                |
| Травматизм пов'язаний з виробництвом, на 1000 осіб працюючих          | 0,6   | 0,6   | 0,5   | 0,6   | 0,9   | 1,7   | 183,33                |

Джерело: складено за [10; 11; 13]

Як бачимо, за останні п'ять років відбулося зменшення захворюваності населення на основні класи захворювань. Зокрема, захворювання на інфекційні захворювання на 54,5%, захворювання на злоякісні новоутворення 13,6%, захворювання на венеричні захворювання. Приріст захворюваності відбувався у групі ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД на 8,8%. Також значно зріс травматизм пов'язаний з виробництвом серед працюючого населення на 183,3%.

Таким чином, проведений аналіз дає можливість узагальнити групу соціально-демографічних факторів, зокрема на: рівень захворюваності, рівень смертності (з різних причин), смертність дітей при народженні, рівень доходів населення, проблеми алкоголізму та наркоманії та інші фактори, що впливають на здоров'я людини.

**Висновки.** Проведений аналіз соціально-демографічних факторів підтверджує суттєвий їх вплив на розвиток сфери охорони здоров'я. Депопуляція населення за останні п'ять років в Україні суттєво знижує показники розвитку сфери охорони здоров'я, відбувається зменшення рівня захворюваності серед населення та відповідно звернення до лікарні. Такі чинники призупиняють процеси розвитку сфери охорони здоров'я на сьогодні. Систематичне проведення оцінки впливу соціально-демографічних факторів надасть змогу для певного покращення не тільки стану здоров'я населення, але й можливості для стратегічного планування розвитку сфери охорони здоров'я.

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:**

1. Кінаш І.П., Савчук Л.М. Фактори впливу на розвиток сфери охорони здоров'я України. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 25. С. 43–47.
2. Панасюк В.М. Вплив демографічного фактору на розвиток соціальної інфраструктури в Україні. *Ефективна економіка*. 2016. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6025>
3. Niemets L., Segida K., Pogrebskyi T. Demographic Transformation of Ukrainian Urbanized Regions (based on for example of the Kharkiv region). *Київський географічний щорічник. Науковий збірник*. 2013. Вип. 8. Київ : КВ УГТ, с. 52–55
4. Баран Г. Сучасні особливості соціально-демографічних процесів в Київській області та чинники їх формування. *Економічна та соціальна географія*. 2013. Вип. 2 (67). С. 277–288.
5. Ніколюк О.В., Бондар В.А., Цветкова Н.Ю. Напрямки удосконалення системи публічного управління розвитком у сфері охорони здоров'я України. *Економіка харчової промисловості*. 2021. Том 13. № 3. URL: <https://journals.ontu.edu.ua/index.php/fe/article/view/2137/2323> DOI: <https://doi.org/10.15673/fe.v13i3.2137>
6. Банчук М.В., Дзюба О.М. Здоров'я населення і фактори ризику, що на нього впливають, як об'єкт управління. *Інвестиції, практика та досвід*. 2016. № 6. С. 9 99.
7. Чепелевська Л.А. Медико-соціальні особливості смертності населення України. *Україна. Здоров'я нації*. 2010. № 4 (16). С. 37–42.

8. Krulova I., Ivanenko T., Potochylova I. Demographic Component of Assessment of the Population Standard and Quality of Life in the Concept of Human Development. *Modern Economics*. 2020. № 24. P. 88–93. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/24-2020/krylova.pdf>
9. Князевич В.М., Радиш Я.Ф., Васюк Н.О. Державна політика України в галузі охорони здоров'я як організаційно-нормативна система владних дій та управлінських рішень. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 7. URL: [http://www.investplan.com.ua/pdf/7\\_2015/23.pdf](http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2015/23.pdf)
10. Центр медичної статистики: Європейська база даних «здоров'я для всіх». URL: <http://medstat.gov.ua/ukr/normdoc/vooz.html>
11. Державна служба статистики України. URL: [www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
12. Лазоришинець В.В., Слабкий Г.О., Ярош Н.П. та ін. Державне управління охороною здоров'я України: монографія. Київ. 2014. 312 с.
13. Слабкий Г.О. та ін. Захворюваність населення країни на деякі інфекційні хвороби (ситуаційний аналіз). Україна. *Здоров'я нації*. 2007. № 1. С. 38–41.

## REFERENCES:

1. Kinash I. P., Savchuk L. M. (2018) Faktory vplyvu na rozvytok sfery okhorony zdorovia Ukrainy [Factors influencing the development of the health care sector of Ukraine. Black Sea Economic Studies]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, vol. 25, pp. 43–47. (in Ukrainian)
2. Panasiuk V. M. (2016) Vplyv demohrafichnoho faktoru na rozvytok sotsialnoi infrastruktury v Ukraini [The influence of the demographic factor on the development of social infrastructure in Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, no. 10. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6025> (in Ukrainian)
3. Niemets L., Segida K., Pogrebskyi T. (2013) Demographic Transformation of Ukrainian Urbanized Regions (based on for example of the Kharkiv region). *Kyivskiy heohrafichnyi shchorichnyk. Naukovyi zbirnyk*, vol. 8. Kyiv: KV UHT. (in Ukrainian)
4. Baran H. (2013) Suchasni osoblyvosti sotsialno-demohrafichnykh protsesiv v Kyivskii oblasti ta chynnyky yikh formuvannia [Modern features of socio-demographic processes in the Kyiv region and factors of their formation]. *Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia*, vol. 2(67), pp. 277–288. (in Ukrainian)
5. Nikoliuk O. V., Bondar V. A., Tsvietkova N. Iu. (2021) Napriamky udoskonalennia systemy publichnoho upravlinnia rozvytkom u sferi okhorony zdorovia Ukrainy [Directions for improving the system of public management of development in the sphere of health care of Ukraine]. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, vol. 13(3). Available at: <https://journals.ontu.edu.ua/index.php/fie/article/view/2137/2323> DOI: <https://doi.org/10.15673/fie.v13i3.2137> (in Ukrainian)
6. Banchuk M. V., Dziuba O. M. (2016) Zdorovia naselennia i faktory ryzyku, shcho na noho vplyvaiut, yak ob'ekt upravlinnia [Population health and risk factors affecting it as an object of management]. *Investytsii, praktyka ta dosvid*, no. 6, pp. 96–99. (in Ukrainian)
7. Chepelevska L. A. (2010) Medyko-sotsialni osoblyvosti smertnosti naselennia Ukrainy [Medical and social features of the mortality of the population of Ukraine. Ukraine]. *Zdorovia natsii*, no. 4 (16), pp. 37–42 (in Ukrainian)
8. Krulova I., Ivanenko T., Potochylova I. (2020) Demographic Component of Assessment of the Population Standard and Quality of Life in the Concept of Human Development. *Modern Economics*, no. 24, pp. 88–93 Available at: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/24-2020/krylova.pdf> (in Ukrainian)
9. Kniazevych V. M., Radysh Ya. F., Vasiuk N. O. (2015) Derzhavna polityka Ukrainy v haluzi okhorony zdorovia yak orhanizatsiino-normatyvna systema vladnykh dii ta upravlinskykh rishen [The state policy of Ukraine in the field of health care as an organizational and normative system of power actions and management decisions]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 7. Available at: [http://www.investplan.com.ua/pdf/7\\_2015/23.pdf](http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2015/23.pdf) (in Ukrainian)
10. Tsentr medychnoi statystyky: Yevropeiska baza danykh "zdorovia dlia vsikh" [Center for Health Statistics: European health for all database]. Available at: <http://medstat.gov.ua/ukr/normdoc/vooz.html> (in Ukrainian)
11. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian)
12. Lazoryshynets V. V., Slabkyi H. O., Yarosh N. P. (eds.) (2014) *Derzhavne upravlinnia okhoronoiu zdorovia Ukrainy: monohrafiya* [State Department of Health Protection of Ukraine: monograph]. Kyiv, 312 p. (in Ukrainian)
13. Slabkyi H. O. (eds.) (2007) Zakhvoriuvannist naselennia krainy na deiaki infektsiini khvoroby (sytuatsiyni analiz) [Morbidity of the country's population for some infectious diseases (situational analysis)]. *Ukraina. Zdorovia natsii*, no. 1, pp. 38–41.



УДК 332.1:658:351

JEL H72

**Ніколюк Олена Володимирівна**, докторка економічних наук, професорка, завідувачка кафедрою публічного управління та адміністрування, Одеський національний технологічний університет. **Родіна Ольга Вікторівна**, докторка філософії з менеджменту, доцентка кафедри менеджменту і права, Дніпровський державний аграрно-економічний університет. **Маркевич Олег Володимирович**, здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем, Одеський національний технологічний університет. **Оцінка впливу соціально-демографічних факторів на розвиток сфери охорони здоров'я в Україні.**

У статті проведено аналіз структура смертності населення за основними видами захворювань та динаміка показників захворюваності в Україні. Узагальнено групу соціально-демографічних факторів, які потенційно чинять вплив на розвиток сфери охорони здоров'я України. Під час проведення аналізу було встановлено, що за останні роки в Україні відбулося зменшення очікуваного терміну життя населення, як серед чоловіків, так і серед жінок. Встановлено, що за останній рік кількість померлих більша за живонароджених на 38,08%. Тобто, за останні роки в Україні відбувається депопуляція населення. Аналіз статистичних даних показав, що на першому місці зафіксовані випадки смертності через серцево-судинні захворювання – це більше 60% від загальної чисельності померлого населення, хоча й відбулося зменшення захворюваності населення на основні класи хвороб. Окреслено, що проведення оцінка соціально-демографічних факторів надасть змогу для певного покращення не тільки стану здоров'я населення, але й можливості для стратегічного планування розвитку сфери охорони здоров'я.

**Ключові слова:** оцінка, управління, сфера охорони здоров'я, соціально-демографічні фактори, розвиток, стратегія.

UDC 332.1:658:351

JEL H72

**Olena Nikoljuk**, Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Public Management and Administration, Odesa National University of Technology. **Olga Rodina**, Doctor of Philosophy in Management, Senior Lecturer at the Department of Management and Law, Dnipro State Agrarian and Economic University. **Oleh Markevych**, applicant for higher education at the second (master's) level, Odesa National University of Technology. **Assessment of the influence of social and demographic factors on the development of the healthcare sphere of Ukraine.**

Today, in the conditions of a full-scale war on the territory of Ukraine, one of the key aspects of the development of the health care sector is the provision of access to medical care and medical services, as well as the provision of personnel potential and reform of the health care system. Therefore, the assessment of the influence of factors on the development of the health care sector is important for the study of the state and trends in the field of health care. It was determined that the following general factors influence the development of the health care sector: the level of funding of the health care sector; level of demand for medical services; the quality of medical services and the efficiency of the health care system; innovations in medicine; economic situation in the country; political situation in the country; environmental factors; global trends and international relations. A group of social and demographic factors has been outlined and they include: the general state of health of the population and the level of its morbidity; extending the life expectancy of the population; age distribution of the population; population mortality rate and its causes; population migration, gender distribution of the population; population birth rate. It has been established that over the last year the number of deaths is greater than live births. That is, in recent years, population depopulation has been taking place in Ukraine. The analysis of statistical data showed that the first recorded cases of death due to cardiovascular diseases are more than 60% of the total number of the deceased population, although there was a decrease in the incidence of the population for the main classes of diseases. Next in order of decrease due to neoplasms is 10.6% in 2022. And over the past two years, mortality due to the Covid-19 infection has been -12%. Mortality due to other causes ranges from 3% to 5%. The analysis of social and demographic factors confirms their significant influence on the development of the health care sector. It is outlined that the assessment of socio-demographic factors will provide an opportunity for a certain improvement not only of the state of health of the population, but also opportunities for strategic planning of the development of the health care sector.

**Key words:** assessment, management, health care, socio-demographic factors, development, strategy.

## **PERSPECTIVE DIRECTIONS OF MOTORCYCLE TOURISM DEVELOPMENT IN THE WESTERN TERRITORIES OF UKRAINE DURING THE WAR AND POST-WAR PERIOD**

**Yuriy Rymar\*** Candidate of Economic Sciences,  
Senior Lecturer at the Department of Tourism,  
Lviv Polytechnic National University

\*ORCID 0000-0001-7543-5920

© Rymar Y., 2023

*Стаття отримана редакцією 07.09.2023 р.*  
*The article was received by the editorial board on 07.09.2023.*

**Introduction.** The driving force behind recreational activities is the recreational needs of individuals (needs for healing, relaxation and exploration), which determine the primary interest of tourists in various forms of recreation. Recreational needs arise at a certain level of social development as a result of the law of increasing human needs. This also applies to the current state of motorcycle tourism as a social phenomenon, influenced by the changes in social life in recent decades.

However, in the early part of the second decade of the 21st century, travel and opportunities for active, independent leisure were severely restricted. This was largely due to the global COVID-19 pandemic and the subsequent restrictions on border crossing and movement around the world. Many trips had to be postponed because some countries declared a complete lockdown and did not allow foreigners to enter. In other cases, vaccinations were mandatory, but only with certain types of vaccines, which also prevented the planning of motorcycle trips abroad from Ukraine. On the other hand, this situation encouraged the development of domestic tourism, including motorcycle tourism.

However, the war unleashed by the Putin regime on 24 February 2022 was the second and main reason for the decline in tourism activity in Ukraine. In the first months of the Russian invasion, about 20% of Ukraine's territory came under occupation (excluding the territories occupied in 2014) [6]. Understandably, motorcycle travel was not a priority under these conditions, although the new motorcycle tourism season was just beginning. Many travel companies (not only from the occupied territories) closed or suspended their operations.

However, over time, a significant part of the occupied territories was de-occupied, the tourism business began to recover, and evacuated motorcycle owners returned to the cities. A new, unprecedented problem arose: it was impossible to leave the main asphalt roads in the occupied or close to the conflict zone of Ukraine because of landmines. This area remains densely mined, and it will take several years (or even decades) to clear it [2; 6]. Therefore, it is extremely dangerous to leave the main roads for forest or field roads. Motorcyclists often travel along forest paths and riverbanks, where there is an increased risk of encountering mines [2].

In this regard, all representatives of the tourism industry are currently concerned with the development and tourist support of motorcycle routes that pass through the part of Ukraine that was not under occupation, where there is no threat of minefields. This territory usually includes the western part of the country, in particular the Carpathian region. Based on the experience of personal experience, the author has developed a series of motorcycle routes along the roads of the Carpathians, which include sections of varying difficulty, not suitable for every motorcycle.

**Analysis of recent research and publications.** The issue of the development prospects of motorcycle tourism, taking into account the multivectoral influence of various factors, has been studied by Ukrainian scientists such as Kolotukha O., Hrabovsky Yu., Kilnytsky O., Zazherilo R., Cherednychenko M., Natyaganchuk E., Zigunova I. and others. The study proves that motorcycle tourism is a type of tourism in which a motorcycle

serves as a means of transport. Some scholars also sometimes classify motorcycle tourism as a form of active recreation and even a type of sports tourism. In particular, researcher Kolotukha O. defines the term "motorcycle tourism" as "a type of sports tourism that involves the development of tourist routes on motorcycles and other motorised vehicles" [3]. The main feature of this type of tourism is the ability to get to the starting point of the route and return "on one's own", without the use of additional means of transport.

However, most works are devoted to general issues related to the definition of the concept and development of motorcycle tourism, and only a small number of studies deal with the specifics of the formation of motorcycle tourism and the implementation of development projects, especially in the war and post-war periods.

**Objectives of the article.** The purpose of the study is to identify promising areas for the development of motorcycle tourism in the western regions of Ukraine in the wartime and post-war periods.

**The main material of the study.** Over the past decade, Ukraine has seen a significant surge in interest in motorcycle travel as a form of active tourism. This is due to the fact that after a significant part of the economically active population, often referred to as the middle class, discovered the joy of outbound tourism with visits to popular beach holiday destinations abroad and in Ukraine, there was a need for active, self-organised travel with an educational purpose and a spirit of adventure. Various autonomous car and motorcycle trips, expeditions, safaris, etc. became popular among many representatives of these segments of the population who had sufficient financial resources. Such trips could be either long-term (lasting several days or even weeks) or short-term, for one or two days, or even in the format of a one-day weekend trip [1]. The community of active travellers who use their own transport has even coined the slang term "pokatushka" (a fun trip in a four-wheel drive car, ATV or motorcycle).

Taking into account the financial capabilities of the participants of such trips, the appropriate equipment was purchased, including minibuses, off-road vehicles, ATVs, motorcycles, bicycles, etc. This has contributed significantly to the expansion and enrichment of the recreational vehicle market in Ukraine. The number of motorcycle owners has increased significantly, as motorcycles have several advantages as a means of active travel: mobility, speed, off-road capability, load capacity, fuel efficiency, low purchase cost, low operating and storage costs [3]. The geography of motorcycle travel was constantly expanding, covering both distant countries, including round-the-world trips, and trips within Ukraine, during which travellers discovered new fascinating places and routes, extraordinary natural attractions, historical and cultural heritage sites, which Ukraine is so rich in [5]. The culture of motorcycle travel was actively developing: in almost every medium-sized town, one could find at least one group of amateur motorcyclists, and an increasing number of video and photo reports about motorcycle travel appeared on the global Internet, which became a significant factor in promoting motorcycle tourism and providing information support to newcomers who want to travel by motorcycle.

In order to assess the suitability of a particular type of motorcycle for off-road travel, a rough classification of motorcycle types is provided. In general, the entire range of motorcycles can be divided into several groups (categories, types) depending on their design features and functional purpose. For the average person unfamiliar with motorcycle tourism and motorcycles, the word "motorcycle" generally conjures up an image of a two-wheeled vehicle with an internal combustion engine, on which one or two people can sit, maintaining their balance through linear motion at high speed and changing direction by means of a horizontal handlebar connected to the moving front fork. In reality, there are several types of motorcycles and not all of them are suitable for certain operating conditions or the complexity of the route. Before describing the proposed routes, it is important to provide a classification of motorcycle types to determine which type of motorcycle is suitable for which route and which is not. This classification is by no means comprehensive; experienced motorcyclists can name many other types, subtypes and intermediate types of motorcycles, but for the sake of general understanding, consider this classification [4].

The first group or type of motorcycles consists of standard road or street motorcycles ("road" or "street"). These are not very fast motorcycles with a minimum of additional equipment and plastic fairings [7; 8], mainly intended for leisurely riding on the streets of large cities or other populated areas. They have a classic, upright seating position, but they are not very well suited to covering long distances or difficult, tiring sections of road.

The second type of motorcycle is the sportbike ("sport"). These are powerful motorcycles designed for high-speed riding, usually on special sports tracks. They have a streamlined shape, which is achieved through aerodynamic plastic fairings. They also have a streamlined seating position, with the rider leaning forward, which makes it uncomfortable to ride long distances on public roads, let alone off-road.

The third type of motorcycle includes cruisers ("cruisers"). Sometimes they are also called "choppers", although a chopper is a subclass of cruisers with an extended front fork and minimal additional equipment [7; 8]. These are heavy and powerful motorcycles designed for leisurely city-to-city travel on good, smooth asphalt roads. They do not have plastic fairings, but are made in a retro style with lots of shiny chrome-plated parts. The seats are deep and low, forcing the torso to lean back and the legs to stretch forward towards the front wheel. To reach the handlebars, they are made larger and higher. These bikes are heavy and feel unstable on dirt roads or muddy trails.

The fourth type of motorcycle is the touring motorcycle ("tourer"). These are powerful and heavy motorcycles designed for maximum comfort when travelling long distances, usually on roads with a good asphalt surface. They have a lot of additional equipment aimed at increasing comfort during the journey. They are comfortable, flat, and often have lumbar support. A subtype of this type is also the "sport-tourist" class [4], which combines the speed and power of sport motorcycles with the comfort of touring motorcycles.

The fifth type of motorcycle is the enduro ("enduro"). The name comes from the Latin 'indurare', which means to overcome, to endure, to conquer. These are motorcycles designed primarily for off-road riding: forest roads, swampy terrain, sandy paths, field tracks, and so forth [7; 8]. These are generally lightweight motorbikes with larger diameter wheels, making them taller by increasing the distance between the ground and the bottom of the engine (ground clearance). In addition, the suspension travel of the front and rear wheels is increased, making riding on uneven road surfaces more comfortable. The plastic "fairings" of these bikes are made of a special plastic that bends but does not break during the inevitable falls on rough terrain. Depending on the degree of off-road capability, these bikes can be divided into so-called "soft-enduro" bikes for easier conditions and "hard-enduro" bikes for more difficult conditions. The position here is as upright as possible, with high footrests that allow standing up when moving over rough terrain. The wheels are fitted with knobby off-road tyres. However, because of these features, long journeys on tarmac roads are not very convenient. One subtype of such motorbikes is the "touring-enduro", an intermediate class between "touring" and "enduro" motorbikes. It combines the comfort of touring motorbikes with the off-road capabilities of enduros.

The sixth type of motorcycle is motocross ("cross-country bikes") [7; 8]. These motorcycles are specifically designed for off-road use and are typically used to compete in off-road racing events. They are best suited for riding in challenging terrain with sharp turns, steep climbs, descents, jumps, etc., such as mountainous areas, but are not intended for use on public roads. They are therefore usually transported on trailers or in the back of vehicles to the venue of off-road events such as motocross races.

Summing up the results of the theoretical and practical study of the prospects for the development of motorcycle tourism in Western Ukraine during the war and post-war periods, it can be stated that this region has a significant recreational potential that can be used to organise motorcycle tours. However, changes are needed in the approach to the organisation of recreational activities in the region and improvements in infrastructure. It is important to implement policies aimed at supporting the development of motorcycle tourism, which will not only increase the investment attractiveness of recreational and tourism projects, but also have a positive impact on the region's economy. Such an approach will also make the western regions of Ukraine attractive to both domestic and foreign tourists, demonstrating the diverse tourist resources of this region [9].

In recent years, motorcycle tourism has become increasingly popular in Western Ukraine, and its prospects are really promising. These regions are now actively represented on the motorcycle tour market. However, domestic tour operators often underestimate this segment. Fortunately, non-governmental organisations, such as local professional associations and youth organisations, are acting as catalysts for the development of motorcycle tourism [6].

The development of the Ukrainian motorcycle tourism market is hindered by the low level of development of tourist and recreational infrastructure, poor road conditions, non-compliance with international accommodation standards, unsatisfactory state of historical and architectural heritage, etc. However, it is important to remember that the western regions of Ukraine have the potential to become attractive destinations for motorcycle tourism. A description of several attractive routes for motorcycle tourism in the western region is given in Table 1.

With the expected influx of motorcycle enthusiasts to the Ukrainian Carpathians, travel companies, especially those that have experienced a decline in the number of customers due to the conflict, may want to consider building and maintaining the necessary infrastructure in advance. This will allow them to gain a competitive advantage in the Ukrainian tourism market.



Table 1

## Description of motorbike routes in the western region

| Name of motorcycle travel routes                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | Description of motorcycle travel routes                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Route 1.<br>Lviv – Pustomyty – Shchyrets – Medenychi – Truskavets – Boryslav – Skhidnytsia – Urych – Pidhorodtsi – "Carpathian Sea" – Pidhorodtsi – Krushelnytsia – Verkhnie Synovydne – Stryi – Lviv.                                                                                                                                                                                                                          | This is a one-day route based in Lviv. From Lviv to Boryslav, motorcyclists ride on a well-paved road with little car traffic. The route takes place during daylight hours in late spring, summer or early autumn. It is suitable for almost all types of motorcycles listed above. However, motocross motorcycles may have some difficulty overcoming the rocky terrain when approaching the "Carpathian Sea". Owners of such motorcycles can leave their vehicles near the asphalt road and walk 1.5-2 km to the mentioned attractions or ride as passengers on suitable motorcycles of other tour participants.                                                                                                                                                  |
| Route 2.<br>Skhidnytsia – Urych – Pidhorodtsi – "Carpathian Sea" – Pidhorodtsi – Krushelnytsia – Korchyn – Gorkalo Waterfall – Krushelnytskyi Waterfall – Pidhorodtsi – Sopit Waterfall – Lazny Waterfall – Rybnyk – Novy Kropyvnyk – Skhidnytsia                                                                                                                                                                               | This is a one-day route based in Skhidnytsia, a famous balneological resort in the Lviv region. The route runs mainly on mountainous gravel roads and is therefore unsuitable for sport, cruiser and heavy touring motorcycles. The route lasts one day and includes visits to four waterfalls and riding along rivers or streams, so it can be considered a water motorcycle route.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| Route 3.<br>Lviv – Pustomyty – Shchyrets – Medenychi – Truskavets – Boryslav – Skhidnytsia – Urych – Pidhorodtsi – "Carpathian Sea" – Pidhorodtsi – Krushelnytsia – Verkhnie Synovydne – Dubyna – Kamianka – Sukil – Kozakivka – Bubnyshche – Rocks of Dovbush – Bolekhiv – Stryi – Lviv                                                                                                                                        | The first part of the route repeats route 1 up to the exit onto the Kyiv – Chop highway in Verkhnie Synovydne. This route requires two daylight days to complete. Due to the significant amount of steep mountain roads, it is best suited for enduro and tour-enduro motorcycles. Motocross motorcycles may be most comfortable on the more challenging parts of the route, but they may need to be transported in a trailer attached to an all-wheel-drive support vehicle on the asphalt sections.                                                                                                                                                                                                                                                               |
| Route 4.<br>Lviv – Velykyi Liubin – Rudky – Sambir – Staryi Sambir – Rozluch – Turka – Uzhok Pass – Volosianka – Zhornava – Kostryna – Velykyi Bereznyi – Perechyn – Simer – Turi Remety – Svaliavka – Oleniovo – Ploske – Polyana – Uklyn – Verkhnia Grabivnytsia – Pidpolozzia – Nyzhni Vorota – Bilasovytsia – Veretsky Pass – Matkiv – Verkhnie Vysotske – Nyzhnie Vysotske – Borynia – Turka – Sambir – Rudky – Lviv       | This is a two-day route with one overnight stay that starts and ends in Lviv. Initially, on the section from Lviv to Staryi Sambir, the road goes almost straight across the flat western part of the Lviv Oblast. Given the condition of the road surface along the entire route, it can be argued that any type of motorcycle listed above will cope with this journey. As for off-road vehicles, for which there are very few off-road sections on the route, it may be advisable to take them as escorts for those off-road enthusiasts who have the desire and skills to ride on two wheels to places where the main part of the group will walk, leaving the motorcycles before difficult sections of the route (for example, to the source of the Dniester). |
| Route 5.<br>Lviv – Velykyi Liubin – Rudky – Sambir – Staryi Sambir – Rozluch – Turka – Uzhok Pass – Volosianka – Zhornava – Kostryna – Velykyi Bereznyi – Perechyn – Nevyske Castle – Uzhhorod – Serednie – Mukachevo – Chynadiieve – Nyzhni Vorota – Volovets – Volovets Pass – Pylypets – Mizhhiria – Synevyr Pass – Synevyr Lake – Mizhhiria – Soimy – Torun Pass – Vyshkiv Pass – Vyhoda – Dolyna – Bolekhiv – Stryi – Lviv | This motorbike route lasts three days with two overnights, starting and ending in Lviv. The initial part of the route from Lviv to Perechyn follows Route 4. Considering the road conditions, daily mileage and pace of travel, this route is suitable for almost all types of motorcycles mentioned above, except for motocross motorcycles designed for heavy off-road use, as there are few such sections along the route.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |

Source: compiled by the author

1. One of the areas of development of motorcycle tourism focused on travel in the Carpathians could be the creation of a tourist branch of a company specialising in motorcycle rental for such tours. To do this, it is necessary to purchase 3-5 affordable enduro bikes, place them in rented premises (garages) within Lviv or the suburban area, and organise the selection and equipment of small tourist groups interested in travelling in the Carpathian region. By offering motorbikes for rent, the tour operator frees its customers from the need to transport their own vehicles from remote eastern, central or southern regions of the country, saving them additional costs. It also simplifies the selection of the necessary equipment, which can also be rented. The tour operator can also provide guide and trip organiser services, leading the group on one of the rented motorcycles. In the case of a large group, a support vehicle with spare parts and materials can be added to make travelling on difficult sections of the route easier. Inexpensive Chinese enduro motorcycle models, such as the SPARK SP250D-1, costing up to 1,500 USD, or more powerful and reliable mid-range Chinese enduro motorcycles, such as the VOGЕ 300 Rally, costing up to 3,500 USD, can be rented [10].

2. Another area for the development of motorcycle tourism may be the construction of budgetary temporary accommodation facilities for motorcycle tourists, namely motorcycle camps. Despite the fact that an intense flow of motorcycle tourists travelling to the western region of Ukraine and further to European countries was formed long before the conflict began, not a single tourist campsite has appeared near Lviv since then. Here, travellers could pitch tents or park caravans, providing for their own needs as autonomously as possible during the journey, while having access to amenities such as hot and cold water, electricity, gas, internet, etc. Although there are many hotels, hostels and other accommodation options in the city itself, including private accommodation, staying in such establishments within the city, especially during the peak tourist season, is not always cost-effective. In addition, there is a certain category of travellers, especially motorcyclists, who prefer to spend their holidays in a campsite rather than a hotel. Therefore, to meet the needs of such travellers, market players can organise the opening and operation of small seasonal campsites around Lviv or other cities in western regions of Ukraine, including resort centres such as Skhidnytsia or Truskavets.

One of the possible locations for such a campsite could be the area near the Lypovi Rosy residential complex between the villages of Lypnyky and Porshna, 12 km from Lviv. The leased area should be fenced with metal mesh, and portable toilets and showers should be installed. Water (which can be brought from the nearest sources in Rakovets) and electricity should be provided, as well as a kitchen unit and several washing machines. In addition, space should be provided for vehicle maintenance. The fenced area should be divided into plots to accommodate 10-20 travelling crews, who, for a small fee, can drive into the rented plot and set up a tent to stay for one or more nights near the city, possibly taking in the sightseeing during the day.

All structures on the campsite should be mobile, not stationary, so that they can be disassembled and taken to storage at the end of the season for reuse in the next season. The electricity supply of the campsite should be as autonomous as possible, based on renewable energy sources such as solar and wind power plants. Portable generators can be used for critical energy needs. Waste generated at the campsite should be disposed of by specialised companies with whom the relevant agreements have been concluded. Students of the Department of Tourism at Lviv Polytechnic National University or other higher education institutions can be engaged as service personnel to support the operation of such a campsite, thus gaining the necessary experience in managing the tourism business and additional income.

In addition, it is possible to combine the offer of motorcycle rental with the offer of creating a seasonal motorcycle campsite by placing storage and maintenance facilities for rented motorcycles directly on the campsite.

**Conclusions.** Thus, a promising area for the development of tourism, in particular motorcycle tourism, in Western Ukraine is the reorientation of tourist flows to travel to the Carpathian region, which has suffered the least from armed conflicts and does not have significant destruction and danger from mined areas and unexploded ordnance. To do this, tourism market players should actively focus on building the necessary tourism infrastructure aimed at providing budget hospitality services for both car and motorcycle tourists who want to travel as autonomously as possible. They should also focus on organising and supporting motorcycle tours in the Carpathian region. This includes the development of vehicle rental and tourist equipment needed for such trips.

## REFERENCES:

1. Scuttari A. (2016) *Cycling and Motorcycling Tourism: An Analysis of Physical, Sensory, Social, and Emotional Features of Journey Experiences*. Eurac Research Bolzano. 277 p.
2. Hnennyi K., Reshchuk K. (2022) Ukraine has Regained 40% of the Territories Occupied after 24 February. The Ukrainian Armed Forces Counteroffensive in Numbers. Available at: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/ukraina-zvilnila-40-okupovanih-pislya-24-lyutogo-teritoriy-kontrnastup-zsu-v-tsifrakh-14112022-9743>
3. Kolotukha O. V. (2015) Motorcycle tourism. Sports tourism and active recreation: geography, systematisation, practice (dictionary reference). Available at: <https://geohub.org.ua/node/1822>
4. Motorcycle tourism is a popular type of active recreation. (2017). Available at: [https://motoukraina.com.ua/ua/index.php?route=journal2/blog/post&journal\\_blog\\_post\\_id=104](https://motoukraina.com.ua/ua/index.php?route=journal2/blog/post&journal_blog_post_id=104)
5. Natiyaganchuk E., Zigunova I. (2016) Development of motorcycle tourism in Ukraine. Available at: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/13590/1/ROZVYTOK%20MOTOTSYKLETNOHO.pdf>
6. More than 5 million hectares of land in Ukraine cannot be cultivated due to war (2023). Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/03/3/697637>
7. What types of motorcycles exist (2023). Available at: <https://motorcycle.co.ua/moto/yaki-vidi-mototsikliv-isnuyut>
8. What are the different types of motorcycles? (2023). Available at: <https://motoshkola.kiev.ua/ua/kakie-vidyi-motocziklov-sushhestvuyut.html>
9. Cherednychenko M. A. (2016) *Motorcycle tourism as a form of active recreation. Sports motorcycle tourism and categories of route complexity. Fundamentals of sports tourism in recreational activities: collection of scientific works*. Kharkiv: Kharkiv State Academy of Physical Culture, pp. 333–338. Available at: <http://journals.uran.ua/index.php/wissn055>
10. MOTOTEK company official website. Catalogue. Available at: <https://mototek.com.ua/uk/catalog/enduro-kross>

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Scuttari A. Cycling and Motorcycling Tourism. An Analysis of Physical, Sensory, Social, and Emotional Features of Journey Experiences. Eurac Research Bolzano. 277 p.
2. Гненний К., Решук К. Україна звільнила 40% окупованих після 24 лютого територій. Контрнаступ ЗСУ в цифрах. URL: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/ukraina-zvilnila-40-okupovanih-pislya-24-lyutogo-teritoriy-kontrnastup-zsu-v-tsifrakh-14112022-9743>
3. Колотуха О.В. Мотоциклетний туризм. Спортивний туризм та активна рекреація: географія, систематизація, практика (словник-довідник). URL: <https://geohub.org.ua/node/1822>
4. Мототуризм – популярний вид активного відпочинку. URL: [https://motoukraina.com.ua/ua/index.php?route=journal2/blog/post&journal\\_blog\\_post\\_id=104](https://motoukraina.com.ua/ua/index.php?route=journal2/blog/post&journal_blog_post_id=104)
5. Натяганчук Є.М., Зігунова І.С. Розвиток мотоциклетного туризму в Україні. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/13590/1/ROZVYTOK%20MOTOTSYKLETNOHO.pdf>
6. Понад 5 мільйонів гектарів земель в Україні не можна обробляти через війну. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/03/3/697637>
7. Які види мотоциклів існують. URL: <https://motorcycle.co.ua/moto/yaki-vidi-mototsikliv-isnuyut>
8. Які є мотоцикли? URL: <https://motoshkola.kiev.ua/ua/kakie-vidyi-motocziklov-sushhestvuyut.html>
9. Чередниченко М.А. Мотоциклетний туризм як вид активного відпочинку. Спортивний мототуризм та категорії складності маршрутів. *Основи спортивного туризму в рекреаційній діяльності : збірник наукових праць*. Харків : ХДАФК, 2016. С. 333–338. URL: <http://journals.uran.ua/index.php/wissn055>
10. Сайт компанії MOTOTEK. Каталог. URL: <https://mototek.com.ua/uk/catalog/enduro-kross>

UDC 796.5(477)19/20

JEL Z32

**Yuriy Rymar**, Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer at the Department of Tourism, Lviv Polytechnic National University. **Perspective directions of motorcycle tourism development in the western territories of Ukraine during the war and post-war period.**

The article defines the concept of motorcycle tourism as an active recreation, which consists in travelling on a motorcycle on routes with tourist objects of excursion nature. The main differences of such motorcycle tours from sports motorcycle tourism, focused on obtaining sports categories and titles, are analysed – refusal to deliberately complicate the route, division of tours into categories of complexity and combination of the sports component of the tour with the inspection of cultural and natural attractions. It is substantiated that the complexity of such hikes can range from simple to extremely high, and the routes are laid out in such a way as to take advantage of the advantages offered by a motorcycle for fast movement along the route. The article briefly describes the development of tourist motorcycle traffic in the western territories of Ukraine and the problems it has encountered recently. The classification of types of motorcycles in terms of their suitability for travelling is presented. The author suggests ways to reorient the flow of motorcycle tourists to the western part of Ukraine due to the increased risk of being hit

by explosive devices when travelling through the territory that was under occupation or in close proximity to the war zone. A number of attractive motorcycle tourist routes have been developed in western Ukraine during the war and post-war period.

**Key words:** motorcycle, motorcycle tourism, motorcycle route, motorcycle rental, motorcycle camping.

УДК 796.5(477)19/20

JEL Z32

**Римар Юрій Миколайович**, кандидат економічних наук, старший викладач кафедри туризму, Національний університет «Львівська політехніка». **Перспективні напрями розвитку мототуризму на західних теренах України у воєнний та поствоєнний період.**

У статті визначено поняття мотоциклетного туризму як активного відпочинку, що полягає в подорожах на мотоциклі маршрутами з туристичними об'єктами. Автор аналізує основні відмінності таких мототурів від спортивного мотоциклетного туризму, орієнтованого на отримання спортивних розрядів і звань, такі як відмова від навмисного ускладнення маршруту, поділ турів на категорії складності та поєднання спортивної складової туру з оглядом культурних і природних пам'яток. Обґрунтовано, що складність таких турів може варіюватися від простої до надзвичайно високої, маршрути прокладені таким чином, щоб використовувати переваги, які надає мотоцикл для швидкого пересування по маршруту. У статті коротко описано розвиток туристичного мотоциклетного руху в Україні та проблеми, з якими він зіткнувся останнім часом. Представлено класифікацію типів мотоциклів з точки зору їхньої придатності для подорожей. Запропоновано шляхи переорієнтації потоку мототуристів на західну частину України у зв'язку з підвищеним ризиком наїзду на вибухонебезпечні предмети під час пересування територією, що перебуває під окупацією або в безпосередній близькості до зони бойових дій. У статті обґрунтовано пріоритетні напрями відновлення туризму в Україні з метою забезпечення гармонійного розвитку територій та з урахуванням цілей сталого розвитку, які мають бути враховані в процесі розвитку мотоциклетного туризму в регіоні. У воєнний та післявоєнний період на території Західної України було розроблено низку привабливих мотоциклетних туристичних маршрутів.

**Ключові слова:** мотоцикл, мототуризм, мотомаршрут, мотопрокат, мотокемпінг.



# WORLD ECONOMY AND INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

УДК 339.9.012.42:339.18(061.1ЄС)(1-01)  
JEL F18

DOI: 10.26906/EiR.2023.3(90).3026

## АНАЛІЗ УГОД ЄС ПРО ВІЛЬНУ ТОРГІВЛЮ ЯК ОДИН ІЗ ІНСТРУМЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ЄС

**Кухарик Вікторія Василівна\***, кандидат економічних наук,  
доцент кафедри міжнародних економічних відносин та управління проєктами  
**Друзюк Ольга Ігорівна**, студентка  
Волинський національний університет імені Лесі Українки

\*ORCID 0000-0003-3389-5181

---

© Кухарик В.В., 2023

© Друзюк О.І., 2023

*Стаття отримана редакцією 10.09.2023 р.*

*The article was received by editorial board on 10.09.2023*

**Вступ.** Історія економічної дипломатії ЄС розпочалася із підписанням Європейського співтовариства вугілля та сталі (1951 р.) та триває нині. Проте, довгий час усі інституції, які створював ЄС та Європейська служба зовнішніх дій, створена 2009 р. приділяли мало уваги економічному виміру дій ЄС. Тому, нині, ЄС продовжує процес створення європейської економічної дипломатії в контексті більш геостратегічного ЄС. Основними інституціями ЄС у сфері реалізації економічної дипломатії є Європейський парламент, Комісія та Європейська служба зовнішніх справ, що мають функції, які сприяють реалізації економічної дипломатії ЄС. Просування європейських економічних інтересів за межами ЄС є колективним зусиллям, яке повинно базуватися на чітких процесах і бути структурованим. Окрім того, ЄС вдало використовує такий інструмент економічної дипломатії як торговельні угоди. Відтак, підписано численна кількість угод із різноманітними країнами та регіонами світу.

**Огляд останніх джерел досліджень і публікацій.** Зважаючи на вищевикладене, дослідження питання економічної дипломатії є актуальним як серед зарубіжних, так і українських вчених. Так, Гарлік Дж., розглядає економічну дипломатію як спробу скоординованого досягнення як політичних, так і економічних цілей за допомогою державних ініціатив, які використовують комерційні суб'єкти задля цілей національної безпеки [9]. Іванова В.М., зазначає, що економічна дипломатія є одним із основних інструментів реалізації зовнішньоекономічної політики в сучасних умовах, захисту національних інтересів в економічній сфері [15, с. 153]. Надзвичайний і Повноважний Посол України Надоленко Г.О., аргументовано доводить, що економізація зовнішньої політики, в тому числі й дипломатії – це системна робота і скоординована стратегія на усіх рівнях владних інституцій, що сприяє зростанню економічної могутності країни [16, с. 42]. П'єр-Бруно Руффіні вважає, що економічна дипломатія полягає у встановленні зв'язків між корпоративними гравцями, які експортують або інвестують за кордон, та дипломатами, які представляють державу на міжнародній арені та імплементують геополітичні рішення [10]. На думку Чохан Усман В., економічна дипломатія – це багатосторонній процес, що використовує економічні засоби для досягнення дипломатичних цілей [2]. Підсумовуючи, погоджуємося з Кухарик В.В., яка у своїх дослідженнях робить висновок, що під поняттям «економічна дипломатія» розуміється засіб реалізації зовнішньоекономічної політики держави, де економічні невійськові практичні заходи, прийоми, методи та інструменти поєднуються та переважають над політичними [12, с. 38].

**Метою дослідження** є узагальнення особливостей функціонування моделі економічної дипломатії ЄС, а також аналіз впливу угод ЄС про вільну торгівлю на економічне зростання інтеграційного об'єднання як один із інструментів економічної дипломатії ЄС.

**Основний матеріал і результати.** Нині, зважаючи на стрімкий розвиток економічної дипломатії та її визначальну роль у системі сучасних міжнародних економічних відносин дослідження вищезазначеної проблематики є актуальним як серед зарубіжних, так і українських вчених, які вивчають проблеми захисту національних стратегічних та економічних інтересів держави, формування сприятливих умов для просування товарів і послуг на зовнішні ринки за допомогою інструментів економічної дипломатії [12, с. 36].

Поширеною формою торговельно-економічних відносин між країнами та регіональними об'єднаннями є співпраця на основі угод про зону вільної торгівлі (ЗВТ), саме тому пропонуємо розглянути та здійснити регресійний аналіз впливу зон вільної торгівлі ЄС з іншими країнами на ВВП ЄС.

Вважається, що угоди про ЗВТ впливають на підвищення добробуту країн, які беруть участь у міжнародному співробітництві. Вільна торгівля вигідна також тому, що відбувається обмін товарами, технологіями, відкривається доступ до різноманітної продукції тощо. З огляду на це, багато країн укладають угоди про ЗВТ [6, с. 89].

Нині, ЄС має найбільшу торговельну мережу у світі, яка налічує понад 40 окремих угод з країнами та регіонами, що сприяють торгівлі продуктами та послугами між ЄС та його зовнішніми партнерами [11].

Розглянемо та проаналізуємо останні угоди ЄС, а саме: Всеосяжну економічну торгову угоду ЄС-Канада (2017 р.), Угоду про вільну торгівлю між ЄС та Сінгапуром (2018 р.), Угоду про економічне партнерство між ЄС та Японією (2019 р.) тощо.

**Всеосяжна економічна та торгова угода між ЄС і Канадою (EU-Canada Comprehensive Economic and Trade Agreement, CETA)** є прогресивною торговою угодою між ЄС і Канадою, яка тимчасово набула чинності в 2017 р. СЕТА містить одні з найсильніших зобов'язань, зокрема: угода скасовує мита на 99% усіх тарифних позицій; захищає географічні зазначення ЄС (географічні зазначення захищають продукцію від неправильного використання або імітації зареєстрованої назви та гарантують клієнтам справжнє походження продукції [7]); угода покращує та забезпечує доступ компаній ЄС до канадського ринку послуг [3].

Пропонуємо проаналізувати динаміку зовнішньої торгівлі ЄС з Канадою (рис. 1).

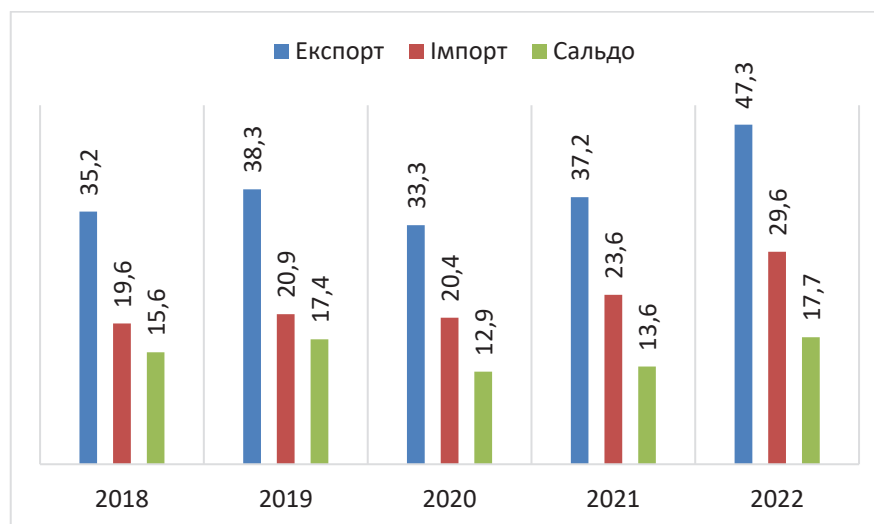


Рис. 1. Зовнішня торгівля ЄС з Канадою у 2018–2022 рр., млрд євро

Джерело: розроблено авторами на основі [8]

Аналіз даних Євростату свідчить про те, що немає стабільної динаміки щодо темпів зростання експортно-імпортних операцій ЄС з Канадою впродовж 2018–2022 рр. (рисунок демонструє як зростання показників, так і скорочення). Скорочення у взаємній зовнішній торгівлі у 2020 р. пов'язане з кризою, викликаною пандемією COVID-19 та відбулось тому, що експорт товарів скоротився на 13%, водночас імпорт товарів зменшився лише на 2,4%. У 2021–2022 рр. спостерігаємо позитивне зростання у взаєм-

ній торгівлі між ЄС та Канадою. Так, у 2021 р. експорт зріс на 10,5%, а імпорт – на 13,6%, а у 2022 р. відповідно на 21,4% та 20,2%. Сальдо торгівлі з ЄС за підсумками 2018–2022 рр. залишається позитивним для ЄС та збільшилось до 17,7 млрд євро у 2020 р., що значною мірою пов'язане із високою якістю європейських товарів та європейським стандартам.

**Угода про вільну торгівлю між ЄС та Сінгапуром (2018 р.).** Двосторонні торгові та інвестиційні переговори ЄС із Сінгапуром розпочалися в 2010 р. та завершилися в 2017 р., були підписані 19 жовтня 2018 р. Європейський парламент дав згоду на угоди 13 лютого 2019 р. Країни-члени ЄС схвалили торговельну угоду 8 листопада 2019 р., яка набула чинності 21 листопада 2019 р. Угода про захист інвестицій набуде чинності після того, як її ратифікують усі країни-члени ЄС відповідно до їхніх національних процедур.

Угода про вільну торгівлю між ЄС та Сінгапуром спрямована на скасування майже всіх митних збори; покращення торгівлі такими товарами, як електроніка, продукти харчування та фармацевтичні препарати; стимулювання зеленого зростання, усунення торговельних перешкод для зелених технологій і створення можливостей для екологічних послуг; заохочення компанії ЄС інвестувати більше в Сінгапур, а сінгапурські компанії інвестувати більше в ЄС [5].

На рис. 2 зображено динаміку зовнішньої торгівлі ЄС та Сінгапуру протягом 2018–2022 рр.

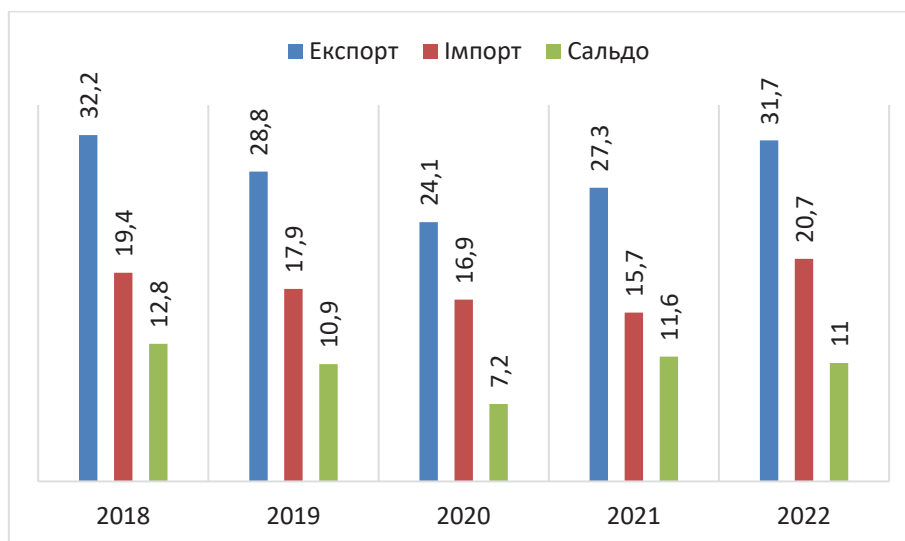


Рис. 2. Зовнішня торгівля ЄС та Сінгапуру у 2018–2022 рр., млрд євро

Джерело: розроблено авторами на основі [8]

Аналіз статистичних даних теж свідчить про те, що немає стабільної динаміки щодо темпів зростання експортно-імпортних операцій ЄС з Сінгапуром протягом 2018–2022 рр.

Пандемія COVID-19 теж негативно позначилася на експортно-імпортних операціях ЄС-Сінгапуру протягом 2020 р. У 2021–2022 рр. все ще не спостерігається позитивної динаміки у зростанні взаємної торгівлі між ЄС та Сінгапуром. Зокрема, у 2021 р. експорт зріс на 11,7%, а імпорт скоротився на 7,1%, а у 2022 р. статистика демонструє зростання обох показників відповідно на 13,9% та 24,1%.

17 липня 2018 року ЄС і Японія підписали **Угоду про економічне партнерство (ЕРА)**, найбільшу торговельну угоду, яку будь-коли обговорював ЄС, яка створить відкриту торгову зону, що охопить понад 600 млн. людей, яка набула чинності 1 лютого 2019 р. [4].

Очікується, що ЕРА між ЄС та Японією сприятиме розвитку торгівлі товарами та послугами та створить багато можливостей для малих і середніх підприємств ЄС: мита на понад 90% імпорту Японії з ЄС були скасовані після набуття чинності ЕРА. Протягом наступних 15 років з моменту початку дії угоди буде скасовано 99% усіх тарифів, що вплине на широкий спектр секторів, включаючи сільське господарство та продовольчу продукцію, промислову продукцію (включаючи текстиль, одяг), а також лісове господарство та рибальство. Окрім того, очікується суттєве зниження нетарифних бар'єрів для автотранспорту та медичних виробів. Нарешті, угода сприяє експорту послуг на японський ринок [1].

На рис. 3 зображено динаміку зовнішньої торгівлі ЄС та Японії протягом 2018–2022 рр. Аналіз даних Євростату щодо зовнішньої торгівлі ЄС та Японії у 2018–2022 рр., теж свідчить про те, що немає стабільної динаміки щодо темпів зростання експортно-імпортних операцій. Пандемія COVID-19 негативно позначилася на спільній зовнішній торгівлі у 2020 р. Тоді як у 2021–2022 рр. спостерігаємо вже позитивну динаміку. Так, у 2021 р. експорт зріс на 11,4%, а імпорт – на 11,7%, а у 2022 р. відповідно на 12,9% та 11%.

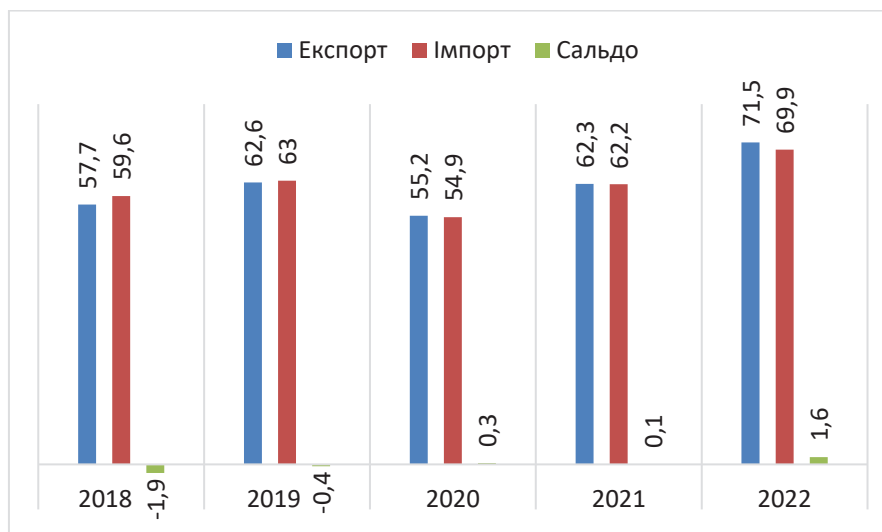


Рис. 3. Зовнішня торгівля ЄС та Японії у 2018–2022 рр., млрд євро

Джерело: розроблено авторами на основі [8]

Пропонуємо здійснити регресійний аналіз впливу вищерозглянутих зон вільної торгівлі між ЄС та Канадою, Сінгапуром та Японією на ВВП ЄС. Для цього побудуємо графік у прямокутній системі координат, по осі ординат позначимо значення результативної ознаки  $y$ , а по осі абсцис – значення факторної ознаки  $x$ . Сукупність точок результативного та факторного ознак є кореляційним полем. Зважаючи на кореляційне поле, висуваємо гіпотезу про те, що зв'язок між усіма можливими значеннями  $x$  і  $y$  має лінійний характер. Лінійне рівняння регресії має вигляд " $y = bx + a$ " [14, с. 68].

Для розрахунку параметрів регресії побудуємо розрахункову таблицю (табл. 1).

Таблиця 1

**Розрахунок параметрів регресійного аналізу впливу зони вільної торгівлі між ЄС та Канадою на ВВП ЄС**

|                 | $x$   | $y$   | $x^2$    | $y^2$      | $x \cdot y$ |
|-----------------|-------|-------|----------|------------|-------------|
|                 | 54.8  | 13534 | 3003.04  | 183169156  | 741663.2    |
|                 | 59.2  | 14018 | 3504.64  | 196504324  | 829865.6    |
|                 | 53.7  | 13471 | 2883.69  | 181467841  | 723392.7    |
|                 | 60.8  | 14567 | 3696.64  | 212197489  | 885673.6    |
|                 | 76.9  | 15837 | 5913.61  | 250810569  | 1217865.3   |
| $\Sigma \Sigma$ | 305.4 | 71427 | 19001.62 | 1024149379 | 4398460.4   |

Джерело: власні розрахунки авторів

Рівняння регресії має вигляд:

$$y = 220,6766 x + 672,0602 \quad (1)$$

Коефіцієнт регресії  $b = 220,6766$  демонструє, як змінюється результативний показник  $y$ , якщо величина фактора  $x$  підвищується або знижується на одиницю. У наведеному прикладі зі збільшенням  $x$  на 1 одиницю  $y$  підвищується в середньому на 220,677. Коефіцієнт  $a = 672,0602$  демонструє прогнозований рівень  $y$ .

Підставивши в рівняння регресії відповідні значення  $x$ , визначаємо передбачені значення результативного показника  $y$  ( $\hat{y}$ ) для кожного спостереження. Зв'язок між  $y$  і  $x$  визначає знак коефіцієнта регресії  $b$  (якщо  $b > 0$  – зв'язок прямий,  $b < 0$  – зв'язок зворотний) [13, с. 121]. У наведеному прикладі зв'язок прямий.



Коефіцієнт множинної детермінації  $R^2$  вказує наскільки отримані спостереження підтверджують модель.  $R^2 = 0,9683$ , тобто в 96,83% випадків зміни  $x$  призводять до зміни  $y$ . Іншими словами –  $R^2$  свідчить про високий зв'язок між показниками. По аналогії здійснено регресійний аналіз впливу зони вільної торгівлі між ЄС та Сінгапуром, ЄС та Японією на ВВП ЄС.

Пропонуємо дослідити ефективність двосторонніх відносин за допомогою моделі Scatter plot, що дасть змогу прослідкувати вплив зовнішньоторговельного обороту між ЄС та Канадою, Сінгапуром, Японією на ВВП ЄС (рис. 4).

Для аналізу використовуємо річні дані з 2018 по 2022 рр. із Євростату [8]. Отже, коефіцієнти детермінації моделей ЗТО між ЄС та Канадою й Японією підтверджують їх адекватність, оскільки коефіцієнти детермінації ЄС-Канада становить  $R^2 = 0,96$ , а ЄС-Японія –  $R^2 = 0,90$ . Таким чином, у досліджуваних ситуаціях, 96% (ЄС-Канада) та 90% (ЄС-Японія) загальної варіабельності ВВП пояснюється зміною ЗТО. Відтак можна стверджувати, що зростання ЗТО між ЄС та Канадою, ЄС та Японією значною мірою покращує ВВП інтеграційного об'єднання. Водночас, нині, зростання ЗТО між ЄС та Сінгапуром не здійснює значний вплив на ВВП ЄС.

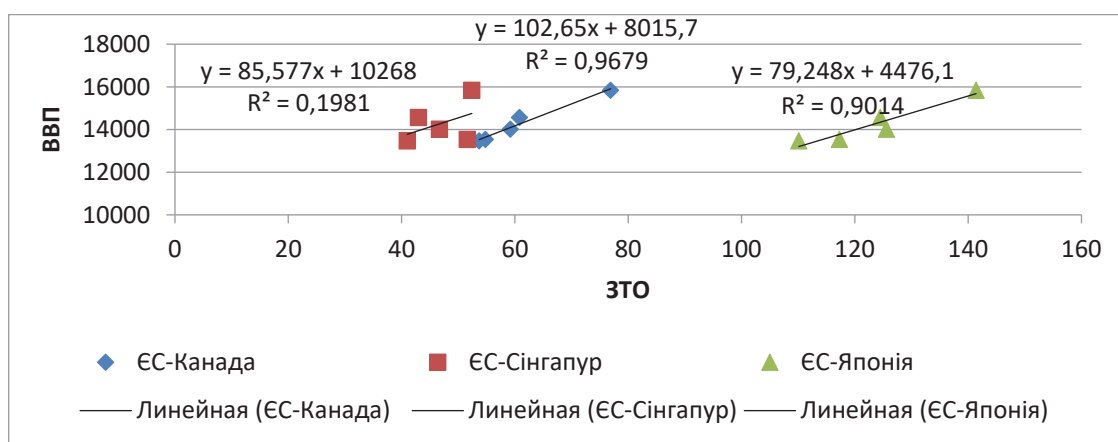


Рис. 4. Вплив ЗТО між ЄС та Канадою, Сінгапуром, Японією на ВВП ЄС

Джерело: розроблено авторами на основі [8]

**Висновки.** Зважаючи на вищезазначене, робимо висновок, що угоди про вільну торгівлю сприяють розвитку торгівлі ЄС з іншими країнами світу, а також мають позитивний вплив на зростання ВВП Союзу. Таким чином, ЗВТ відносимо до інструментів економічної дипломатії, що сприяють розвитку відносин між країнами та регіонами.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. About the EU-Japan EPA. URL: <https://www.eu-japan.eu/eubusinessinjapan/procedures/economic-partnership-agreement/about-eu-japan-epa> (дата звернення: 24.09.2023).
2. Chohan, Usman W., Economic Diplomacy: A Review. CASS Working Papers on Economics & National Affairs, Working Paper ID: EC007UC, 2021. URL: [https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=3762042](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3762042) (дата звернення: 24.04.2023).
3. EU-Canada Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA). URL: [https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/canada/eu-canada-agreement\\_en](https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/canada/eu-canada-agreement_en) (дата звернення: 20.08.2023).
4. EU-Japan Economic Partnership Agreement. URL: [https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/japan/eu-japan-agreement\\_en](https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/japan/eu-japan-agreement_en) (дата звернення: 24.09.2023).
5. EU-Singapore Free Trade Agreement and Investment Protection Agreement. URL: [https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/singapore/eu-singapore-agreement\\_en#:~:text=The%20EU%2DSingapore%20trade%20and,force%20on%202021%20November%202019](https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/singapore/eu-singapore-agreement_en#:~:text=The%20EU%2DSingapore%20trade%20and,force%20on%202021%20November%202019) (дата звернення: 24.09.2023).
6. Fredy B.L. Tobing, Asra Virgiana. Functional multi-track and multilevel economic diplomacy to strengthen trade relations between Indonesia, Chile, and Peru. *Regions and Cohesion*. 2020. Vol. 10. Issue 1. P. 88–107. URL: <https://www.berghahnjournals.com/view/journals/regions-and-cohesion/10/1/reco100106.xml> (дата звернення: 20.08.2023).
7. Geographical indications. URL: [https://europa.eu/youreurope/business/running-business/intellectual-property/geographical-indications/index\\_en.htm](https://europa.eu/youreurope/business/running-business/intellectual-property/geographical-indications/index_en.htm) (дата звернення: 20.08.2023).

8. International trade in goods. URL: [https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EXT\\_LT\\_MAINEU/default/table?lang=en](https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EXT_LT_MAINEU/default/table?lang=en) (дата звернення: 20.08.2023).
9. Garlick J., Havlová R. China's «Belt and Road» Economic Diplomacy in the Persian Gulf: Strategic Hedging amidst Saudi–Iranian Regional Rivalry. *Journal of Current Chinese Affairs*. 2020. Vol. 49. Issue 1. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/metrics/10.1177/1868102619898706> (дата звернення: 03.05.2023).
10. Ruffini P.-B. International Trade and Foreign Affairs – Some Reflections on Economic Diplomacy. *Journal of International Logistics and Trade*. 2016. Vol 14. P. 3–28. URL: [https://www.ejilt.org/archive/view\\_article?pid=jilt-14-1-3](https://www.ejilt.org/archive/view_article?pid=jilt-14-1-3) (дата звернення: 04.07.2023).
11. Trade agreements. URL: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/trade-agreements-0> (дата звернення: 20.08.2023).
12. Kukharyk V.V., Nüblin T. The Role of Economic Diplomacy in the System of Modern International Economic Relations. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series «Economics»*. 2021. № 8 (2). P. 35–44. URL: <https://economics-msu.com.ua/uk/journals/tom-8-2-2021/rol-ekonomichnoyi-diplomatiyi-v-sistemi-suchasnikh-mizhnarodnikh-ekonomichnikh-vidnosin> DOI: [https://doi.org/10.52566/msu-econ.8\(2\).2021.35-44](https://doi.org/10.52566/msu-econ.8(2).2021.35-44) (дата звернення: 20.09.2023).
13. Абрамова М.В. Механізм оцінювання впливу воєнно-економічної складової на стан економічної безпеки національного господарства : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Вищий Навчальний Заклад «Національна Академія Управління». Київ, 2016. 165 с. URL: <http://surl.li/lvkdpr> (дата звернення: 20.04.2023).
14. Ейтутіс Г. Стратегічний аналіз ключових показників бізнес-процесів інфраструктури ПАТ «Укрзалізниця». *Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Сер. : Економіка і управління*. 2016. Вип. 37. С. 64–75. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpdetut\\_eiu\\_2016\\_37\\_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpdetut_eiu_2016_37_9) (дата звернення: 20.09.2023).
15. Іванова В.М. Економічна дипломатія як механізм забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2022. № 4 (22). С. 147–155. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/expert/article/view/2364/2841> (дата звернення: 23.09.2023).
16. Надоленко Г.О. Пріоритети економізації української дипломатії. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2020. № 10. С. 35–46. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.10.2022.269477> (дата звернення: 24.09.2023).

#### REFERENCES:

1. About the EU-Japan EPA. Available at: <https://www.eu-japan.eu/eubusinessinjapan/procedures/economic-partnership-agreement/about-eu-japan-epa> (accessed September 24, 2023).
2. Chohan Usman W. (2021) Economic Diplomacy: A Review. CASS Working Papers on Economics & National Affairs, Working Paper ID: EC007UC. Available at: [https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=3762042](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3762042) (accessed April 24, 2023).
3. EU-Canada Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA). Available at: [https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/canada/eu-canada-agreement\\_en](https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/canada/eu-canada-agreement_en) (accessed August 20, 2023).
4. EU-Japan Economic Partnership Agreement. Available at: [https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/japan/eu-japan-agreement\\_en](https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/japan/eu-japan-agreement_en) (accessed September 24, 2023).
5. EU-Singapore Free Trade Agreement and Investment Protection Agreement. Available at: [https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/singapore/eu-singapore-agreement\\_en#:~:text=The%20EU%2DSingapore%20trade%20and,force%20on%2021%20November%202019](https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/singapore/eu-singapore-agreement_en#:~:text=The%20EU%2DSingapore%20trade%20and,force%20on%2021%20November%202019) (accessed September 24, 2023).
6. Fredy B. L. Tobing, Asra Virgiana. (2020) Functional multi-track and multilevel economic diplomacy to strengthen trade relations between Indonesia, Chile, and Peru. *Regions and Cohesion*, vol 10, issue 1, pp. 88–107. Available at: <https://www.berghahnjournals.com/view/journals/regions-and-cohesion/10/1/reco100106.xml> (accessed August 20, 2023).
7. Geographical indications. Available at: [https://europa.eu/youreurope/business/running-business/intellectual-property/geographical-indications/index\\_en.htm](https://europa.eu/youreurope/business/running-business/intellectual-property/geographical-indications/index_en.htm) (accessed August 20, 2023).
8. International trade in goods. Available at: [https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EXT\\_LT\\_MAINEU/default/table?lang=en](https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EXT_LT_MAINEU/default/table?lang=en) (accessed August 20, 2023).
9. Garlick J., Havlová R. (2020) China's "Belt and Road" Economic Diplomacy in the Persian Gulf: Strategic Hedging amidst Saudi–Iranian Regional Rivalry. *Journal of Current Chinese Affairs*, vol 49, issue 1. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/metrics/10.1177/1868102619898706> (accessed May 3, 2023).
10. Ruffini P.-B. (2016) International Trade and Foreign Affairs – Some Reflections on Economic Diplomacy. *Journal of International Logistics and Trade*, vol. 14, pp. 3–28. Available at: [https://www.ejilt.org/archive/view\\_article?pid=jilt-14-1-3](https://www.ejilt.org/archive/view_article?pid=jilt-14-1-3) (accessed July 4, 2023).
11. Trade agreements. Available at: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/trade-agreements-0> (accessed August 20, 2023).
12. Kukharyk V. V., Nüblin T. (2021) The Role of Economic Diplomacy in the System of Modern International Economic Relations. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Economics"*, no. 8(2), pp. 35–44. Available at: <https://economics-msu.com.ua/uk/journals/tom-8-2-2021/rol-ekonomichnoyi-diplomatiyi-v-sistemi-suchasnikh-mizhnarodnikh-ekonomichnikh-vidnosin> DOI: [https://doi.org/10.52566/msu-econ.8\(2\).2021.35-44](https://doi.org/10.52566/msu-econ.8(2).2021.35-44) (accessed September 20, 2023).

13. Abramova M. V. (2016) The mechanism of assessing the impact of the military-economic component on the state of economic security of the national economy: diss. ... candidate economy Sciences: 08.00.03. Higher Educational Institution "National Academy of Management". Kyiv, 165 p. Available at: <http://surl.li/lvkdq> (accessed April 20, 2023).

14. Eitutis G. (2016) Strategic analysis of key indicators of infrastructure business processes of Ukrzaliznytsia PJSC. *Collection of scientific papers of the State Economic and Technological University of Transport. Ser.: Economics and management*, issue 37, pp. 64–75. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpdetut\\_eiu\\_2016\\_37\\_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpdetut_eiu_2016_37_9) (accessed September 20, 2023).

15. Ivanova V. M. (2022) Economic diplomacy as a mechanism for ensuring Ukraine's foreign economic security. *Expert: paradigms of legal sciences and public administration*, no. 4(22), pp. 147–155. Available at: <http://journals.maup.com.ua/index.php/expert/article/view/2364/2841> (accessed September 23, 2023).

16. Nadolenko G. O. (2020) Priorities of the economization of Ukrainian diplomacy. *International relations: theoretical and practical aspects*, no. (10), pp. 35–46. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.10.2022.269477> (accessed September 24, 2023).

УДК 339.9.012.42:339.18(061.1ЄС)(1-01)

JEL F18

**Кухарик Вікторія Василівна**, кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами. **Друзюк Ольга Ігорівна**, студентка, Волинський національний університет імені Лесі Українки. **Аналіз угод ЄС про вільну торгівлю як один із інструментів економічної дипломатії ЄС.**

У статті здійснено аналіз угод ЄС про вільну торгівлю. Визначено, що угоди про вільну торгівлю є дієвим інструментом економічної дипломатії. Авторами використано Scatter plot модель та здійснено регресійний аналіз для визначення якої зони вільної торгівлі (ЄС-Канада, ЄС-Сінгапур чи ЄС-Японія) впливає на ріст ВВП ЄС. Модель дослідження підтверджує позитивний зв'язок між зростанням ВВП ЄС та зростанням зовнішньоторговельного обороту (ЗТО) між ЄС та Канадою, Японією. Регресійний аналіз свідчить, що 96% (ЄС-Канада) та 90% (ЄС-Японія) змін ВВП ЄС пояснюється зміною ЗТО з відповідними країнами. Доведено, що зростання ЗТО між ЄС та Канадою, ЄС та Японією позитивно впливає на ВВП Союзу, в той час, як зміни ЗТО між ЄС та Сінгапуром не впливають на стан ВВП ЄС. Зроблено висновок, що угоди про вільну торгівлю сприяють розвитку торгівлі ЄС з іншими країнами світу та мають позитивний вплив на зростання ВВП Союзу.

**Ключові слова:** зона вільної торгівлі, економічна дипломатія, Евростат, зовнішня торгівля, експорт, імпорт.

UDC 339.9.012.42:339.18(061.1ЄС)(1-01)

JEL F18

**Viktoriia Kukharyk**, Ph.D. (Economics), Senior Lecturer at the Department of International Economic Relations and Project Management. **Olga Druzyuk**, Student, Lesya Ukrainka Volyn National University. **Analysis of EU free trade agreements as one of the tools of EU economic diplomacy.**

The article summarizes the features of the EU economic diplomacy model functioning. It was determined that the main EU institutions in the field of economic diplomacy are the European Parliament, the European Commission and the European External Affairs Service, which have functions that contribute to the implementation of EU economic diplomacy. It has been established that a common form of trade and economic relations between countries and regional associations is cooperation on the basis of free trade agreements (FTA). Hence, EU free trade agreements were analyzed and a regression analysis of the impact of EU free trade zones with other countries on EU GDP was carried out. It was determined that free trade agreements are an effective tool of economic diplomacy. It has been established that the EU has the largest trade network in the world, with more than 40 separate agreements with countries and regions that facilitate trade in products and services between the EU and its external partners. The latest EU agreements and the dynamics of trade within them were studied (the EU-Canada Comprehensive Economic Trade Agreement (2017), the EU-Singapore Free Trade Agreement (2018), the EU-Japan Economic Partnership Agreement (2019). The annual Eurostat international trade in goods data from 2018 to 2022 were analyzed. It was found that the COVID-19 pandemic had a negative impact on the export-import operations of the EU with Canada, Singapore and Japan during 2020. The authors used the Scatter plot model and performed regression analysis for determining which free trade area (EU-Canada, EU-Singapore or EU-Japan) affects EU GDP growth. The research model confirms a positive relationship between EU GDP growth and the growth of foreign trade turnover (FTT) between EU and Canada, EU and Japan. Regression analysis shows that 96% (EU-Canada) and 90% (EU-Japan) of changes in EU GDP are explained by changes in FTAs with the respective countries. It is proved that changes in the FTA between the EU and Singapore do not affect the state of EU GDP. It was concluded that free trade agreements contribute to the development of EU trade with other countries of the world and have a positive effect on the growth of the Union's GDP.

**Key words:** free trade zone, economic diplomacy, Eurostat, foreign trade, export, import.

УДК 621.73.06  
JEL O3, M1

DOI: 10.26906/EiR.2023.3(90).3027

**ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ  
В ПРОЦЕСАХ ЛОГІСТИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ:  
СУТНІСТЬ, ОСОБЛИВОСТІ ТА РОЗВИТОК  
В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

**Глєбова Алла Олександрівна\***, кандидат економічних наук,  
доцент кафедри менеджменту і логістики,  
**Васильченко Мар'яна Іванівна\*\***, кандидат економічних наук,  
доцент кафедри менеджменту і логістики,  
**Іванов Юрій Васильович**, кандидат економічних наук,  
доцент кафедри менеджменту і логістики  
**Національний університет  
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»**

\**ORCID 0000-0002-7030-948X*

\*\**ORCID 0000-0002-9569-154X*

---

© Глєбова А.О., 2023

© Васильченко М.І., 2023

© Іванов Ю.В., 2023

*Стаття отримана редакцією 15.09.2023 р.*

*The article was received by editorial board on 15.09.2023*

**Вступ.** Здійснювати господарську та управлінську діяльність без цифрових рішень неможливо. З кожним днем світ стає все більше цифровим. Це створює нові передумови для постійного трансформувannya інформаційно- комунікаційних технологій. За даними відповідного аналітичного звіту, у 2021 році обсяг глобального ринку цифрової логістики становив 18,10 мільярда доларів США, і очікується, що вже до 2030 року він може досягти 77,52 мільярда доларів США з CAGR 17,54% протягом прогнозованого періоду 2021–2030 років. У 2020 році Північна Америка займала левову частку галузі і, згідно з прогнозами, вона й далі продовжить утримувати домінуючу позицію [1]. Таким чином, ринок цифрової логістики розвивається стрімкими темпами, де кожна хвилина на рахунку, що дозволяє не тільки підвищувати ефективність і продуктивність багатьох процесів, але і підвищувати якість обслуговування. З огляду на те, що Україна має значний транспортний потенціал і потенційні можливості для розвитку логістичних підприємств не лише на внутрішньому, але й на зовнішньому ринках, вважаємо, що розглядати подальший організаційний розвиток логістичних підприємств неможливо без вивчення сучасних тенденцій світового ринку логістики, а саме цифрових рішень, які відіграють ключову роль для логістичних компаній, бізнесу та влади. Дані, що формуються у процесі використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, дозволяють аналізувати, управляти, регулювати кількість ресурсів відповідно до основного принципу логістики: доставити продукцію в потрібний час і в потрібне місце для задоволення потреб клієнта.

Тому удосконалення інформаційно-комунікаційних технологій на основі сучасних рішень дозволяє не тільки суттєво підвищити рівень взаємодії із клієнтами, автоматизувати більшість процесів і відстежувати їх у режимі реального часу, але і формувати розширену аналітику для постійного удосконалення, створювати конкурентні переваги не лише для бізнесу, але і національної економіки в умовах динамічних змін. Однак, динамічність розвитку цифрових технологій і їх постійне удосконалення обу-



мовлює необхідність проведення додаткових досліджень щодо практики використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесах логістичного обслуговування в умовах, коли зовнішнє середовище є турбулентним і складно прогнозованим.

**Огляд останніх джерел досліджень і публікацій.** Дослідженню загальних аспектів становлення цифрової економіки і розвитку цифрової інфраструктури сучасного бізнесу присвячено наукові розробки багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців та фахівців, зокрема Георгіаді Н.Г., Гоменюка О.М., Глухової Д.А., Меренкової А.О., Печенюка А.В., Пахолкової А.Ю., Сухомлина Л.В., Окландера М.А. та інших. Однак, інформаційно-комунікаційні технології постійно змінюються, тому окремі аспекти розвитку логістики в умовах діджиталізації потребують подальшого дослідження.

**Метою статті** є дослідження цифрових рішень, які в умовах діджиталізації дозволяють удосконалювати інформаційно-комунікаційні технології, що використовуються для логістичного обслуговування.

**Основний матеріал і результати.** Згідно з доповіддю «Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою» [2], розробленою Українським Інститутом Майбутнього, до 2030 року передбачається створення цифрової економіки, де ключовими факторами та засобами виробництва мають стати цифрові дані та мережеві транзакції, а також їх використання як ресурсу, що дає змогу істотно збільшити ефективність та продуктивність діяльності та цінність для отриманих продуктів та послуг. Тому розвиток інформаційно-комунікаційних технологій у процесах логістичного обслуговування відіграє ключову роль і дозволяє формувати низку переваг від впровадження цифрових рішень (рис. 1).

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>1. Оптимізація логістичних процесів. Цифрові рішення дозволяють автоматизувати та оптимізувати різні логістичні процеси, включаючи управління запасами, маршрутизацію доставки, складське управління та багато іншого. Це дозволяє додатково зменшувати витрати, підвищувати продуктивність і покращувати обслуговування клієнтів.</p> | <p>2. Відстеження та моніторинг. За допомогою цифрових рішень логістичні компанії можуть у режимі реального часу відстежувати рух товарів і транспортних засобів, що дозволяє забезпечити точну інформацію про статус замовлень і доставок. Це робить логістичний процес більш прозорим і надійним.</p>                                             | <p>3. Аналітика та прийняття рішень. Цифрові рішення надають логістичним компаніям доступ до широких обсягів даних, які можна аналізувати для прийняття обґрунтованих рішень. Аналітика конкурентів дозволяє виявляти тенденції, прогнозувати попит і визначати оптимальні стратегії розвитку бізнесу.</p> |
| <p>4. Забезпечення безпеки. Цифрові рішення можуть допомогти забезпечити безпеку в логістичних операціях, включаючи відстеження товарів і захист від крадіжок або втрат.</p>                                                                                                                                                              | <p>5. Підвищення задоволеності клієнтів. Завдяки цифровим рішенням логістичні компанії можуть надавати своїм клієнтам доступ до інформації про замовлення та інші важливі дані. У підсумку це дозволяє покращити обслуговування клієнтів і підвищити рівень задоволеності останніх.</p>                                                             | <p>6. Співпраця та обмін даними: Цифрові рішення дозволяють легко обмінюватися даними з постачальниками, клієнтами та іншими учасниками логістичного ланцюга, що сприяє покращенню співпраці та координації.</p>                                                                                           |
| <p>7. Репутація та позитивний імідж. Цифрові рішення дозволяють зменшувати кількість репутаційних ризиків, які можуть виникати у процесі логістичної діяльності, організації міжнародної діяльності, здійсненні експортно-імпорتنних операцій тощо.</p>                                                                                   | <p>8. Довгострокове партнерство. Покращення досвіду клієнтів сприяє міцним і довгостроковим партнерствам між постачальниками логістичних послуг та їхніми клієнтами. Коли клієнти довіряють своєму партнеру з логістики, вони, швидше за все, вступатимуть у відносини співпраці, що призведе до взаємовигідних результатів і спільного успіху.</p> |                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |

**Рис. 1. Переваги, які можуть отримати компанії від удосконалення інформаційно-комунікаційних технологій на основі цифрових рішень**

*Джерело: авторська розробка*

За останні два роки цифрова трансформація в логістиці була викликана пандемією, що негативно вплинуло на логістичні компанії через скасування рейсів, соціальне дистанціювання та карантинні заходи. Виникла потреба в адаптації до нових умов праці, оновлені правил для працівників, організації транспортних перевезень в умовах карантинних обмежень.

Згідно з глобальним опитуванням міжнародної консалтингової компанії McKinsey & Company [3], лише за декілька місяців компанії прискорили оцифрування взаємодії з клієнтами та ланцюгом постачання, а частка цифрових рішень та продуктів у їх портфоліо зростає у 7 разів. Це означає, що чимало компаній нарешті усвідомили, що якщо продовжувати вести бізнес традиційними способами, то необхідно бути готовими до відповідного зменшення досягнутого рівня конкурентоспроможності на ринку. Натомість, постійний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та впровадження цифрових рішень в діяльність компаній неодмінно сприятиме покращенню конкурентних позицій останніх, підвищенню фінансових результатів їх господарської діяльності у перспективі та формуванню додаткових цінностей для клієнтів, адже розвиток НТП призводить до поширення у практиці логістичних компаній технологій «Індустрії 4.0»: великих даних, автоматизованих роботів та кіберсистем, технології інтернет речей, хмарних технологій, віртуальної реальності тощо. Саме ці рішення дозволяють логістичним компаніям не тільки забезпечувати свою ефективність, оперативність, ритмічність, рентабельність і лідируючі позиції на ринку. Так, на прикладі добре відомої всім компанії з експрес-доставки «Нова пошта» можна продемонструвати інновації, які суттєво змінюють логістику (рис. 2).

Також у даному контексті доцільно навести приклад однієї із найбільших у нашій державі торговельних мереж «Епіцентр», обсяг виручки якої становить більше 7% в українському ритейлі. Сьогодні компанія має власний логістичний центр «Калинівка» загальною площею 100 тис. кв. м, який централізовано забезпечує 75% постачання товарів у торговельні центри мережі. Це стало можливим саме завдяки автоматизації чинних офлайн процесів, які використовують технології: пік бай лайн (Pick-by-Line); крос-докінг (Cross-docking); зберігання (Storage).

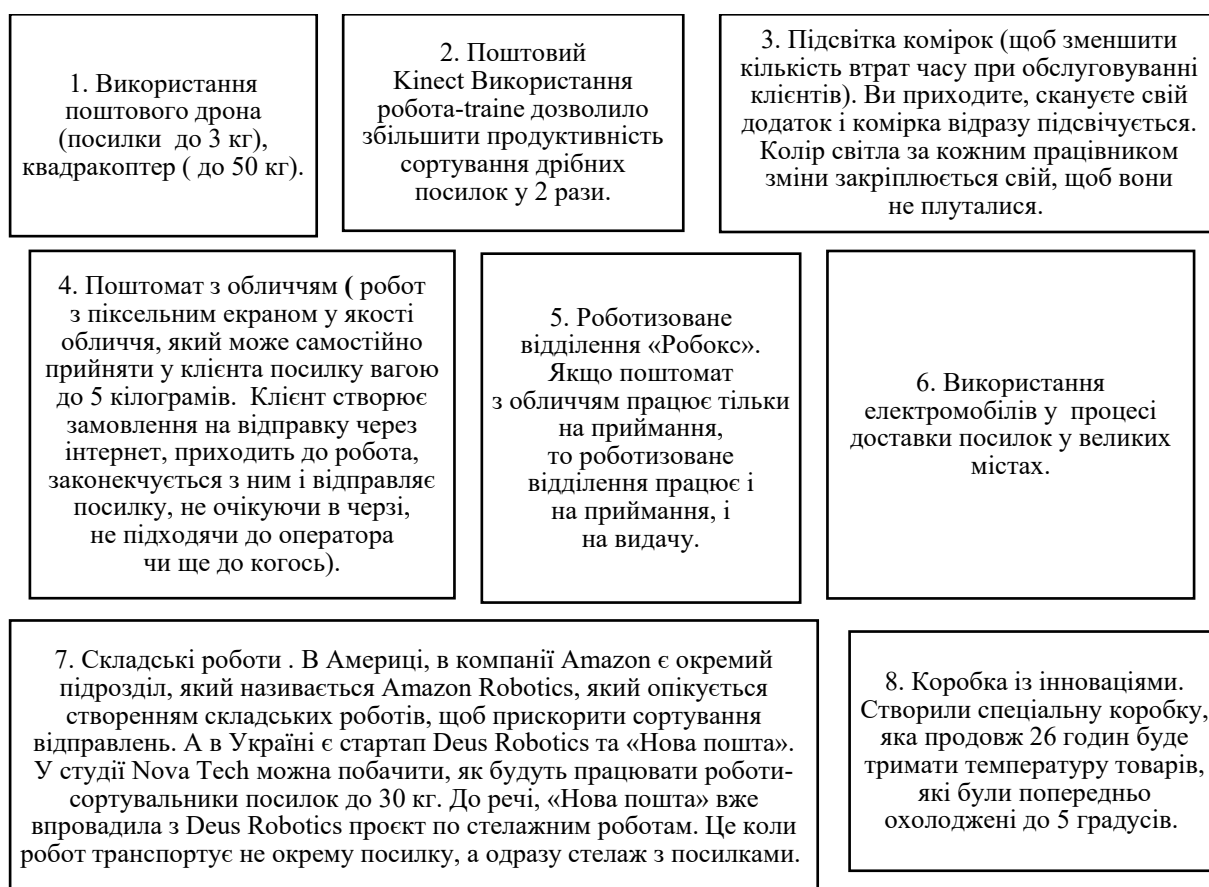


Рис. 2. Інновації у процесах логістичного обслуговування «Нова пошта»

Джерело: узагальнено на основі [4]

Яскравим прикладом успішності розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у логістиці є компанія Amazon, яка є провідним гравцем на ринку міжнародних логістичних послуг. Активно розвиваючи робототехніку [5], компанія нещодавно представила на ринку повністю автономного мобільного робота для роботи в складських приміщеннях та домашнього помічника Astro. Прориви в галузі автоматизації стали частиною великої інноваційної дорожньої карти даної компанії, спрямованої на краще (і швидше) обслуговування клієнтів. Цього разу Amazon дебютувала зі складським роботом Sparrow, який може збирати та сортувати замовлення, відокремлюючи продукти між собою. Це дозволяє автоматизувати більше робочих місць та в майбутньому суттєво скоротити відповідні статті витрат [5].

Наступна інновація, яка, безумовно, привертає увагу, це спеціально створений австралійською компанією «Quattrolifts» візок, за допомогою якого можна переміщувати та встановлювати скло в цехах, на складах та будівельних майданчиках. Щоб за допомогою цього пристрою перевезти листове скло вагою до 400 кг і довжиною 4 500 мм, а також підняти його на висоту до 4,5 м, будуть потрібні лише один чи два працівники. Скло можна розвантажити безпосередньо зі стійки вантажного автомобіля, перевезти та встановити у віконні отвори. Крім того, сам візок легко демонтується [6]. Така розробка, на наш погляд, може зацікавити різноманітні будівельні компанії та логістичні фірми, які здійснюють перевезення й установку скла.

Таким чином, цифрові рішення, які використовують сучасні великі компанії у процесах логістичного обслуговування та організації логістичної діяльності, передбачають тісну інтеграцію цифрових сервісів та інформаційно-комунікаційних технологій, що дозволяє забезпечувати високий рівень їх конкурентоспроможності. Так, Дослідження Accenture Technology Vision 2021 [7] показало, що хмарні обчислення зараз є пріоритетом для 42 % менеджерів ланцюгів постачання, а 93 % респондентів впевнені, що понад 50 % логістичних компаній перейдуть на хмарні технології протягом наступних трьох років. Хмара надає логістиці гнучкість і масштабованість, якої їй не вистачає – компанії можуть збільшувати або зменшувати обсяг роботи залежно від встановлених вимог. Водночас, ця технологія допомагає в реалізації ідей екологічності, оскільки додатки з хмарною архітектурою можуть зменшити викиди



Рис. 3. Позитивні результати, які отримують логістичні організації від впровадження цифрових рішень та удосконалення інформаційно-комунікаційних технологій

Джерело: авторська розробка

шкідливих газів на 5-10 %. У 2020 році уже 12 % логістичних компаній використовували систему штучного інтелекту і планується, що через 6 років її питома вага становитиме 60 %, тому цифровізація стає таємною зброєю конкурентної боротьби, що дозволяє перетворювати рутину на конкурентні переваги. Зокрема, можна привести кілька ключових сфер, де цифрові рішення можуть забезпечувати позитивні результати (рис. 3) для будь-якої сучасної логістичної компанії.

Окремо розвиваються і постійно удосконалюються інформаційно- комунікаційні системи і технології у процесах логістичного обслуговування (рис. 4), які дозволяють вирішувати різноманітні управлінські завдання (оптимізації бізнес-процесів, управління складською логістикою, управління взаємодією із постачальниками, управління запасами, управління транспортними процесами тощо). Застосовуючи цифрові технології та інноваційні рішення, логістичні компанії отримують можливість революціонізувати свою діяльність, підвищити ефективність і, зрештою, забезпечити високий рівень конкурентоспроможності та довгостроковий розвиток.

|                                                                      |                                               |                                                           |
|----------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------|-----------------------------------------------------------|
| Системи TMS<br>(transport management system)                         | SNO (strategic network optimization)          | Системи WMS<br>(Warehouse management system)              |
| Системи M(D)RPII<br>(manufacturing (distribution) resource planning) | Система ERP<br>(Enterprise resource planning) | Система CSRP<br>(customer synchronized resource planning) |
| Система CRM<br>(customer relationship management)                    | Система SCM<br>(Supply chain management)      | Система SRM (supplier relationship management)            |
| Електронна комерція<br>(E-commerce)                                  | SAP SE<br>(System Analysis Program)           | Radio frequency identification (RFID)                     |
| CPRF(collaborative planning replenishment and forecasting)           | VMI (Vendor manage invenrory)                 | SCMo (Supply chain monitoring)                            |

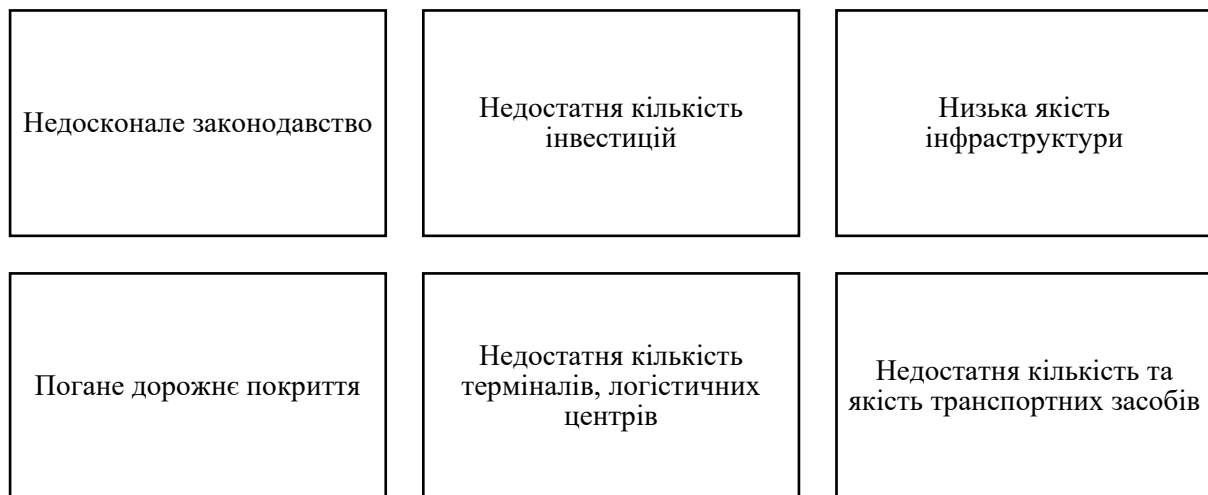
**Рис. 4. Інформаційні системи і технології, що використовуються у процесах логістичного управління та на логістичних підприємствах**

*Джерело: узагальнено авторами*

Вибір інформаційної системи залежить від багатьох факторів та потребує врахування розміру підприємства; складності логістичних операцій; складності задач; наявності фахівців, фінансових ресурсів та технологічних можливостей.



Крім того, слід зазначити, що удосконалення інформаційно-комунікаційних технологій передбачає удосконалення не тільки інформаційних технологій та систем, але і комунікаційної діяльності. Так, для удосконалення процесу комунікації між клієнтами і логістичними підприємствами використовуються на даному етапі мобільні додатки та чат-боти. Якщо дивитися на статистику, то більш як 70 % людей, які користуються телефонами, здійснили мінімум одне замовлення в режимі онлайн. Існує додаток від компанії Meest, який дозволяє простежити замовлення, оплатити його доставку, а ще обрати варіант доставки або оформити самовивіз з найближчого відділення. Завдяки чат-ботам, можна контролювати процес доставки та відправки замовлення. Варто зазначити, що використання чат-ботів має кілька вагомих плюсів, наприклад мінімізація ризику помилки, можливість отримати код доступу, в будь-який час доби [8]. Однак, впровадження цифрової трансформації не позбавлене проблем (рис. 5), що пов'язано із факторами, які суттєво стримують розвиток логістичних підприємств.



**Рис. 5. Основні фактори, що негативно впливають на діяльність логістичних підприємств та стримують їхній розвиток**

*Джерело: авторська розробка*

Таким чином, інформаційні технології та системи в умовах динамічних змін стають управлінським інструментом, який дозволяє успішно вирішувати поточні завдання, удосконалювати рутинні операції і формувати конкурентні переваги бізнесу у довгостроковій перспективі. Однак, інформаційні технології і системи не є панацеєю від усіх проблем. Тому щоб вони були дійсно ефективними, необхідно своєчасно здійснювати організаційні зміни у всій системі управління, що дозволить збалансувати технічну, організаційну, інформаційну та соціальну підсистеми, розвивати та формувати цифрові компетенції у працівників. Подальший розвиток інформаційно -комунікаційних технологій у процесах логістичного обслуговування дає змогу підвищити оперативність, повноту і достовірність інформації, необхідної для управлінської діяльності, тому перспективним напрямом дослідження є розвиток логістичних сервісів на основі сучасних цифрових рішень.

#### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:**

1. Digital Logistics Market By Solutions (Information integrated systems, Fleet management systems, Electronic data interchange systems, Database management systems, Order management systems, Tracking and monitoring system), By Deployment (Cloud, On-premises), By Application (Warehouse Management, Labor Management, Transport Management), By Industry Verticals (Banking, Financial Services, and Insurance, Aerospace & Defense, Healthcare, Public Sector, IT & Telecom, Retail), By Geography, Size, Share, Global Industry Report, Forecast, 2021–2030. URL: <https://www.strategicmarketresearch.com/market-report/digital-logistics-market>
2. Проект «Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою». URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html>
3. Як COVID-19 підштовхнув компанії до переломного рівня технологій і назавжди змінив бізнес. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/strategy-and-corporate-finance/our-insights/how-covid-19-has-pushed-companies-over-the-technology-tipping-point-and-transformed-business-forever>
4. Юрасов С. Десять інновацій від «Нової пошти», які зроблять із неї український Amazon. Репортаж із серця R&D-компанії. URL: <https://dev.ua/news/nova-poshta-1691069152>

5. Більше машин, менше людей. Amazon представив нового робота. URL: <https://haski.ua/blog/bilshe-mashyn-menshe-lyudej-amazon-predstavyy-novogo-robotu>
6. Середницька Л.П., Волинець В.В. Інноваційні технології в логістичній системі. *Економіка і суспільство*. 2018. № 19. С. 617–621.
7. Kuznetsov E. Why is it high time to introduce digital technologies in logistics? URL: <https://andersenlab.com/blueprint/digital-transformation-in-logistics-andersen-perspective>
8. Який вплив несуть сучасні технології на масштабну логістику. URL: <https://pogliad.ua/news/obzor/innovaciyi/yakiy-vpliv-nesut-suchasn-tehnolog-na-masshtabnu-logistiku-406395>
9. Кривов'язюк І.В., Кулик Ю.М. Проблеми застосування інформаційних технологій в управлінні логістичною системою підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 12 (150). С. 254–262.
10. Коваленко О.О., Марценюк Т.О., Яворська І.О. Проблеми використання інформаційних логістичних систем на українських підприємствах. *Економічний простір*. 2015. № 19. С. 274–282.
11. Гавриленко А.В., Гаврилко Т.О. Інформаційні системи в управлінні корпоративними бізнес-процесами. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2016. Вип. 1 (55). С. 112–116.
12. Крикавський Є.В., Чернописька Н.В. Логістичні системи : навчальний посібник. Львів : Вид-во Національний університет «Львівська політехніка», 2009. 264 с.
13. Колесников С.О., Володченко В.В. Сучасні напрями розвитку інновацій та інформаційних технологій в логістичній системі промислових підприємств України. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 1 (59). С. 49–56.
14. Негода А.В. Діджиталізація логістичних процесів та ланцюгів постачань. *International relations. Part «Economic sciences»*. 2019. Vol. 2. № 20. С. 99–101.
15. Качуровський В.Є., Волонтир Л.О. Створення логістичних інформаційно-програмних модулів на основі логіко-часових функцій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2008. № 633. С. 294–300.

#### REFERENCES:

1. Digital Logistics Market By Solutions (Information integrated systems, Fleet management systems, Electronic data interchange systems, Database management systems, Order management systems, Tracking and monitoring system), By Deployment (Cloud, On-premises), By Application (Warehouse Management, Labor Management, Transport Management), By Industry Verticals (Banking, Financial Services, and Insurance, Aerospace & Defense, Healthcare, Public Sector, IT & Telecom, Retail), By Geography, Size, Share, Global Industry Report, Forecast, 2021–2030. Available at: <https://www.strategicmarketresearch.com/market-report/digital-logistics-market>
2. Project "Ukraine 2030E – a country with advanced digital economy", Ukrainskyi Instytut Maibutnoho. Available at: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html>
3. How COVID-19 has pushed companies to a tipping point in technology and changed business forever. Available at: <https://www.mckinsey.com/capabilities/strategy-and-corporate-finance/our-insights/how-covid-19-has-pushed-companies-over-the-technology-tipping-point-and-transformed-business-forever>
4. Yurasov S. Ten innovations from Nova Poshta that will turn it into a Ukrainian Amazon. A report from the heart of the R&D company. Available at: <https://dev.ua/news/nova-poshta-1691069152>
5. More machines, less people. Amazon has introduced a new robot. Available at: <https://haski.ua/blog/bilshe-mashyn-menshe-lyudej-amazon-predstavyy-novogo-robotu>
6. Serednytska L. P., Volynets V. V. (2018) Innovative technologies in the logistics system. *Economy and society*, no. 19, pp. 617–621.
7. Kuznetsov E. Why is it high time to introduce digital technologies in logistics? Available at: <https://andersenlab.com/blueprint/digital-transformation-in-logistics-andersen-perspective>
8. What is the impact of modern technologies on large-scale logistics? Available at: <https://pogliad.ua/news/obzor/innovaciyi/yakiy-vpliv-nesut-suchasn-tehnolog-na-masshtabnu-logistiku-406395>
9. Kryvoviazuk I. V. and Kulyk Yu. M. (2013) Problems of application of information technologies in management of logistic system of the enterprise. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 12 (150), pp. 254–262.
10. Kovalenko O. O., Martsenyuk T. O., Yavorska I. O. (2015) Problems of using information logistics systems at Ukrainian enterprises. *Economic space*, no. 19, pp. 274–282.
11. Havrylenko A. V., Havrylko T. O. (2016) Information systems in the management of corporate business processes. *Problems of a systematic approach in the economy*, vol. 1(55), pp. 112–116.
12. Krykavskiy Ye. V. and Chornopyska N. V. (2009) *Lohistychni systemy* [Logistics system]. Lviv: Vyd-vo Nats. un-tu "Lvivska politekhnika", p. 264.
13. Kolesnikov S. O. and Volodchenko V. V. (2020) Modern directions of development of innovations and information technologies in the logistics system of industrial enterprises of Ukraine. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, no. 1 (59), pp. 49–56.
14. Negoda A. V. (2019) Digitalization of logistics processes and supply chains, *International relations. Part "Economic sciences"*, chapter 2, vol. 20, pp. 99–101.
15. Kachurovsky V. E. and Volontyr L. O. (2008) Creation of logistic information-software modules based on logic-time functions, *Visnyk Natsionalnoho Universytetu "Lvivska Politekhnika"*, no. 633, pp. 294–300.

УДК 621.73.06

JEL O3, M1

**Глєбова Алла Олександрівна**, кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту і логістики.  
**Васильченко Мар'яна Іванівна**, кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту і логістики.  
**Іванов Юрій Васильович**, кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту і логістики, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Інформаційно-комунікаційні технології в процесах логістичного обслуговування: сутність, особливості та розвиток в умовах розвитку цифрових технологій.**

У статті досліджуються сучасні інформаційно-комунікаційні технології в умовах діджиталізації економіки України, які нині відіграють ключову роль. При цьому важливого значення набувають цифрові рішення, які дозволяють максимально враховувати вимоги зовнішнього середовища (глобалізацію, діджиталізацію, цифровізацію, інтернаціоналізацію). Пандемія COVID-19 стала випробовуванням для логістичних підприємств і каталізатором впровадження цифрових рішень не тільки для вирішення поточних проблем, але і адаптації до нових реалій. Визначено, що на даному етапі підприємства, які займаються розвитком своїх інформаційних систем та впровадженням сучасних цифрових рішень отримують низку конкурентних переваг. Наведено приклад «Нової пошти» – провідного логістичного підприємства, яке активно розвиває логістичні процеси та впроваджує цифрові рішення, щоб утримувати лідируючі позиції на ринку. Встановлено, які переваги отримає логістичне підприємство від удосконалення інформаційно-комунікаційних технологій, а саме: зменшення ризику помилок, підвищення якості надання персоналізованих послуг та рівня задоволеності клієнтів, покращення доставки на останній милі, забезпечення безпеки та гарантоване зниження шахрайства. Досліджено, що процеси діджиталізації, які реалізуються через інформаційно-комунікаційні технології, забезпечують конкурентні переваги, навіть якщо вони є дорого вартісними, і сприяють інтенсивній обробці даних, мінімізації втрат часу, підвищенню продуктивності праці, зменшенню помилок та ризиків втрат. Встановлено, що нині є низка факторів, які можуть суттєво стримувати розвиток логістичних підприємств: недосконале законодавство, недостатність інвестицій, низька якість інфраструктури, недостатня кількість терміналів, логістичних центрів, недостатня кількість та якість транспортних засобів і таке інше.

**Ключові слова:** логістика, логістичні процеси, цифрові рішення, інформаційно-комунікаційні технології, комунікація.

UDC 621.73.06

JEL O3, M1

**Alla Hgliebova**, Ph.D. in Economics, Senior Lecturer at the Department of Management and Logistics.  
**Mariana Vasylenko**, Ph.D. in Economics, Senior Lecturer at the Department of Management and Logistics.  
**Yurii Ivanov**, Ph.D. in Economics, Senior Lecturer at the Department of Management and Logistics, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". **Information and communication technologies in the processes of logistics services provided: economic essence, features, and development prospects in the context of digital transformation.**

The given paper examines modern information and communication technologies in the context of digitalization of the Ukrainian economy, which play a truly key role in this issue. At the same time, digital solutions are becoming important, allowing maximum consideration of the requirements of the external environment (globalization, digitalization, internationalization). The COVID-19 pandemic has been a test for logistics enterprises and a catalyst for the introduction of digital solutions not only to solve current problems, but also to adapt to new realities. It has been determined by authors that at this stage, enterprises engaged in the development of their information systems and the implementation of modern digital solutions receive a number of competitive advantages. The paper pays special attention to the case of "Nova Poshta", a leading logistics enterprise that is actively developing logistics processes and introducing digital solutions in order to maintain a leading position in the market. It has been established what benefits a logistics enterprise will receive from improving information and communication technologies, namely: reducing the risk of errors, improving the quality of personalized services and the level of customer satisfaction, improving last-mile delivery, ensuring security and a guaranteed reduction in fraud. It has been studied that digitalization processes implemented through information and communication technologies provide competitive advantages, even if they are expensive, and contribute to intensive data processing, minimizing time losses, increasing labor productivity, reducing errors and the risk of losses. It has been also established that currently there are a number of factors that can significantly hinder the development of logistics enterprises. These are as follows: imperfect legislation, insufficient investment, low quality infrastructure, insufficient number of terminals, logistics centers, insufficient quantity and quality of vehicles, etc.

**Key words:** logistics, logistics processes, digital solutions, information and communication technologies, communication.

## FINANCIAL MODEL FOR ASSESSING THE ECONOMIC EFFECT OF CORPORATE ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT

Larysa Ligonenko\*, Doctor of Economic Sciences, Professor,  
Vlada Mysyliuk\*\*, Doctor of Philosophical Sciences in Entrepreneurship,  
Trade and Exchange Activities  
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

\*ORCID 0000-0001-5597-5487

\*\*ORCID 0000-0002-4941-6766

© Ligonenko L., 2023

© Mysyliuk V., 2023

*Стаття отримана редакцією 11.09.2023 р.*

*The article was received by editorial board on 11.09.2023*

**Introduction.** The purpose of the functioning of any business organisation is to create value not only for its shareholders (owners), but also for all its stakeholders (employees, consumers, partners, state institutions, etc.). A strong competitive position of a business organisation can be formed when the needs of different stakeholder groups are met, which confirms the importance of the existence of such a business organisation and proves its capabilities for strategic development.

The process of entrepreneurship in established business organisations is a promising vector of their development, focused on long-term growth and the training ("birth") of new leaders [1]. Corporate entrepreneurship is the process of generating new ideas, developing, implementing and managing new ventures within an established business organisation, carried out by internal entrepreneurial teams using the assets, market position, skills and resources of the parent business organisation. Corporate entrepreneurship requires an innovative and proactive approach to all the new challenges facing business organisations. Corporate entrepreneurs start with a bold idea, attract and organise resources and make every effort to achieve the main goal of the business organisation – to create added value for all its stakeholders. This confirms the importance of implementing the entrepreneurial function within an established business organisation and the need to stimulate the entrepreneurial spirit of its employees at all levels. The entrepreneurial spirit must be integrated into the mission, goals, strategies, structures, processes and values of a business organisation to ensure a constant flow of innovative ideas and growth in business metrics.

A number of studies [2–4] have demonstrated that corporate entrepreneurship has a positive impact on the performance of business organisations. At the same time, this scientific task requires further research and development in terms of developing tools for assessing the economic effect of corporate entrepreneurship development.

**Analysis of recent research and publications.** Ahmet Fis M. and Dilek Cetindamar [5] uncovered the relationship between corporate entrepreneurship and organisational performance by developing a comprehensive theoretical model. The reasoned model showed how organisational culture (values) causes a chain effect by influencing entrepreneurial orientation (attitudes) and managerial support (intentions), which ultimately activates corporate entrepreneurship (entrepreneurial behaviour of employees) and improves the performance of a business organisation.

Antonio Rodríguez-Peña [6] studied the impact of corporate entrepreneurship on the financial performance of subsidiaries in Colombian business groups. In particular, the influence of entrepreneurial orientation and corporate venturing on financial indicators (return on equity and profit growth) was studied, taking into account the effect of the dynamism of the external environment. The results of the study confirm the existence of a strong positive causal relationship between entrepreneurial orientation and corporate venture activity.



In addition, the financial performance of subsidiaries increases with the demonstration of entrepreneurial orientation and decreases with the implementation of corporate venture projects. At the same time, the results showed that the studied companies have not developed a sufficient resource and competence base to achieve growth in financial results in the implementation of corporate venture projects. The corporate venture projects of the studied companies are usually focused on strategic benefits rather than financial goals.

Umair Ahmed, Waheed Ali Umrani, Umer Zaman, Sheraz Mustafa Rajput and Tariq Aziz [7] showed that corporate entrepreneurship leads to an increase in the performance of established firms (using the example of Pakistani business organisations) with the active involvement of employees in the process of implementing entrepreneurial initiatives. In the context of this study, business performance means the creation and delivery of value to internal and external stakeholders. At the same time, researchers focus on non-financial business indicators, as the use of these indicators can increase employee motivation, create a favourable organisational climate and encourage employees to achieve organisational goals in the most efficient way.

Krisada Chienwattanasook, Samanan Wattanapongphasuk Andi Luhur Prianto and Kittisak Jermstiparsert [8] examined the relationship between corporate entrepreneurship and the performance of Indonesian logistics companies. They found that corporate entrepreneurship has a significant impact on the performance of the companies studied. The availability of working time to develop entrepreneurial initiatives, support from senior management and flexible organisational boundaries contribute to the growth of firm performance.

Bora Aktan and Cagri Bulut [9] examined the impact of four dimensions of entrepreneurship (weighted risk taking, proactivity, competitive aggressiveness, innovativeness) on the following financial indicators of Turkish firms: market share growth, sales profitability, asset profitability, business profitability. Multiple regression analysis has shown that the development of corporate entrepreneurship has a positive impact on the financial performance of business organisations. It was also shown that the strength of this influence depends on how well entrepreneurship is integrated into a business organisation's mission, goals, strategies, structures, processes and culture. The researchers concluded that the key task for managers is to determine the acceptable level of intensity of the internal entrepreneurial process for the business organisation as a whole and for each of its functional areas.

Korhan Karacaoglu, Ali Bayrakdaroglu and Firat Botan San [10] also examined the relationship between the financial performance of Turkish firms and the development of entrepreneurship in firms. Among the financial performance indicators, the researchers selected the following: return on assets (ROA), return on equity (ROE), profitability ratio (NMP), ratio of EBITDA to sales (EBITDA/S), ratio of EBIT to assets (EBIT/A), ratio of net income from sales to assets. Corporate entrepreneurship was considered from the point of view of its five dimensions: autonomy, innovation, proactivity, risk taking, competitive aggressiveness. Using structural equation modelling, it was possible to demonstrate that the five-dimensional model of corporate entrepreneurship, which includes all of the above dimensions of corporate entrepreneurship, does not have a positive impact on firm performance. Nevertheless, an alternative model based on three dimensions of corporate entrepreneurship: innovation, proactivity and risk-taking, explains its positive impact on firm performance. It should be noted that the closest relationship between the dimensions of corporate entrepreneurship studied is observed with such financial indicators as: return on assets, return on equity, ratio of net income from sales to assets.

Gemechu Abdissa, Abebe Ayalew, Csaba Bálint Illés and Anna Dunay [11] analysed the relationship between the dimensions of entrepreneurship (innovativeness, proactivity, risk-taking) and the performance of Ethiopian business organisations of different sizes and types of economic activity. The researchers used such indicators as sales volume, customer satisfaction and profitability as a basis for measuring the performance of business organisations. The results of the study showed that: 1) the ability of entrepreneurs, managers and business owners to introduce new products, processes or marketing methods plays an important role in increasing the productivity of their business organisations; 2) the ability of the manager to scan the external business environment and proactively respond to potential problems has a primary impact on improving the productivity of the business organisation; 3) risk-taking has a positive impact on the performance of a business organisation because of the potentially high return on investment.

Bennett Uchenna Eze [12] examined the impact of corporate entrepreneurship (described by the following elements: innovation, proactivity, risk-taking, strategic renewal, corporate venturing) on the non-financial performance of Nigerian manufacturing firms (market share and employee satisfaction). The results obtained showed that elements of corporate entrepreneurship (risk-taking, innovation, corporate venturing, proactivity, strategic renewal) improve the non-financial performance of manufacturing firms.

The above studies describe the relationship between the development of corporate entrepreneurship and the performance (results) of business organisations. The thesis that corporate entrepreneurship can have a positive or negative impact on business metrics, depending on the specifics of entrepreneurial projects, the internal context of a business organisation, the state of the external environment and other moderators, is proven. However, from a practical point of view, managers need tools that help to assess the economic impact of the development of entrepreneurship at the level of the business organisation as a whole. This will allow managers to make an informed decision about the feasibility of implementing this or that entrepreneurial initiative.

**Objectives of the article.** The purpose of the article is to substantiate a financial model for assessing the economic effect of corporate entrepreneurship development.

The main material of the study. The value of a business organisation can be determined on the basis of valuation and discounting of cash flows that are currently available and projected to be received in the future [13–15].

The development of corporate entrepreneurship leads to an increase in the efficiency of activities (and, consequently, cash flow) within the existing (parent) business organisation (the internal effect of the development of corporate entrepreneurship) and can also lead to the emergence of new business units with a different legal status, but retaining 100% ownership (control) of the parent business organisation (the external effect of the development of corporate entrepreneurship). The presence of the second type of effect is determined by the chosen organisational design of corporate entrepreneurship.

The development of corporate business affects such components of cash flow as:

1) **The amount of cash flow generation of the parent business organisation**, taking into account various internal innovations and entrepreneurial initiatives of employees that will be offered through the development of corporate entrepreneurship. This can lead to an increase in such cash flow growth factors as:

- field of activity –  $V_{sales}$  (volume of product sales);
- margin level of the existing niche (market) –  $L_{mi}$ ;
- level of operating expenses –  $L_{oe}$ .

In general, this can be reflected as  $\Delta CE$  – the increase in the above indicators due to the development of corporate entrepreneurship (introduction of innovations and/or creation of a new business unit).

2) **Return on assets of the new business unit**, which requires adjusting the base level (formed before the spin-off, i.e., the return on assets of the parent business organisation) by such adjustment factors as:

- adjusting coefficient of attractiveness (profitability) of the new market –  $C_{prof}$  (if the profitability of this niche/market is higher or lower compared to the traditional niche/market);
- adjusting coefficient of riskiness of economic activity –  $C_{risk}$  (if a new business unit is created or separated to conduct business in more risky conditions or under conditions of greater uncertainty);
- adjustment factor for the manageability of the new business unit –  $C_{control}$  (if the management potential of the new business unit is less than that of the current (parent) business organisation due to less experience, professional knowledge and specific competences, which will have a negative impact on profit generation).

3) **Tax burden level** ( $L_{tax}$ ), if the new business unit has a different tax status and a lower level of taxation of activities or the current tax burden level of the parent business organisation will change due to the proposed innovative solutions/ideas – change in the tax burden level ( $\Delta L_{tax}$ ).

4) **Possibility of attracting additional financial resources and forming additional assets** (if the new business unit has better creditworthiness or investment attractiveness, which will allow attracting new capital (in particular, venture capital) and forming new assets –  $\Delta A_{CE}$  and, accordingly, generating cash flow, in particular, making a profit based on the rate of return on assets expected for the new business unit.

**The current value of the parent business entity** ( $DCF_{PBO}$ ) can be estimated using the cash flow modelling technique as follows:

$$Value_{PBO} = DCF_{PBO} = \sum \left( V_{sales_{basic}} * (L_{mi_{basic}} - L_{oe_{basic}}) * (1 - L_{tax_{basic}}) + D_{FE_{basic}} \right) * DF, \quad (1)$$

where  $V_{sales_{basic}}$  – sales volume of the parent business organisation (basic);  $L_{mi_{basic}}$  – level of marginal income (gross profit) of the parent business organisation (basic);  $L_{oe_{basic}}$  – level of operating expenses of the parent business organisation (baseline);  $L_{tax_{basic}}$  – level of tax burden of the parent business organisation (basic);  $D_{FE_{basic}}$  – depreciation of property, plant and equipment of the parent business organisation (basic);  $DF$  – discount factor.

For example, based on the inputs in Table 1, the value of the parent business entity at the current time would be 1,524 million UAH.

**The cash flow of the parent enterprise taking into account the impact of the development of entrepreneurship** ( $DCF_{PBO_{adjusted}}$ ), can be estimated by adjusting the corresponding components of the cash flow of the

Table 1

## Inputs to the current valuation of the parent business organisation

| Indicator                                                                                                                          | Value  |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------|
| Main sales volume of the parent business organisation's products ( $V_{sales\_basic}$ ), million UAH                               | 12 031 |
| Underlying level of marginal income (gross profit) of the parent business organisation ( $L_{mi\_basic}$ ), %                      | 28,04  |
| Baseline level of operating expenses of the parent business organisation ( $L_{oe\_basic}$ ), %                                    | 24,13  |
| Base level of tax burden of the parent business organisation ( $L_{tax\_basic}$ ), %                                               | 18,00  |
| Current (basic) depreciation of property, plant and equipment of the parent business organisation ( $D_{FE\_basic}$ ), million UAH | 1 882  |
| Discount rate, %                                                                                                                   | 22,00  |

Source: compiled by the authors

parent enterprise by the effect (impact) of the development of entrepreneurship, i.e., innovative ideas/solutions/initiatives/projects for implementation proposed by the employees of the enterprise in the framework of the development of entrepreneurship within the existing (parent) enterprise:

$$DCF_{PBO\_adjusted} = (\Delta V_{sales} * (\Delta L_{mi} - \Delta L_{oe}) * (1 - \Delta L_{tax}) + \Delta D_{FE}) * DF, \quad (2)$$

$$\Delta D_{FE} = D_{FE\_basic} + D_{FE\_new}, \quad (3)$$

$$D_{FE\_new} = \frac{FE_{new}}{AP}, \quad (4)$$

where  $\Delta V_{sales}$  is a change (increase) in the volume of sales of the parent business organisation's products due to the proposed innovations within the framework of corporate entrepreneurship development;  $\Delta L_{mi}$  is a change (increase) in the level of marginal income (gross profit) of the parent business organisation due to the proposed innovations within the framework of corporate entrepreneurship development;  $\Delta L_{oe}$  is a change (increase) in the level of operating expenses of the parent business organisation as a result of the proposed innovations within the framework of corporate entrepreneurship development;  $\Delta L_{tax}$  is a change (decrease/increase) in the level of tax burden of the parent business organisation as a result of the proposed innovations within the framework of corporate entrepreneurship development;  $\Delta D_{FE}$  is the change in depreciation of fixed assets;  $D_{FE\_new}$  is the depreciation of new fixed assets (acquired for the implementation of corporate business projects);  $FE_{new}$  is the cost of new fixed assets; AP is the average useful life of new fixed assets (depreciation period).

Assume that the expected effects of corporate entrepreneurship development are characterised by the indicators presented in Table 2. Based on these model (forecast) data, the discounted cash flow of the parent business organisation will be 1,935 million UAH.

**The cash flows of the new business unit ( $DCF_{NBU}$ )** created as a result of the development of corporate entities can be projected as follows:

$$DCF_{NBU} = (V_{assets\_NBU} * R_{assets\_NBU} + D_{FE\_NBU}) * DF, \quad (5)$$

$$V_{assets\_NBU} = V_{IE} + V_{FE\_transferred} + V_{FE\_attracted}, \quad (6)$$

$$R_{assets\_NBU} = (R_{assets\_PBO} * C_{prof} * C_{risk} * C_{control}) * (1 - L_{tax\_NBU}), \quad (7)$$

where:  $V_{assets\_NBU}$  is the value of the assets of the new business unit;  $V_{IE}$  is the value of intangible assets transferred to the new business unit as a contribution to its share capital (estimated by experts as the cost of personnel and the value of intellectual resources of the parent business organisation transferred to the new business unit);  $V_{FE\_transferred}$  is the value of property, plant and equipment transferred to a new business unit as a contribution to its share capital;  $V_{FE\_attracted}$  is the cost of the new business unit's fixed assets that were attracted from external sources;  $R_{assets\_NBU}$  is the return on assets of a new business unit within the chosen type of organisational design of corporate entrepreneurship and the chosen niche (market) of its activities;  $L_{tax\_NBU}$  is the level of tax burden of a new business unit;  $D_{FE\_NBU}$  is the depreciation of fixed assets of the new business unit;  $AP_{NBU}$  is the average useful life of new fixed assets (depreciation period) of a new business unit.

$R_{assets\_NBU}$  is calculated by adjusting the parent business entity's statutory rate of return ( $R_{assets\_PBO}$ ) by the adjustment factors ( $C_{prof}$ ,  $C_{risk}$ ,  $C_{control}$ ), which are calculated by experts based on a comparison of the attractiveness, riskiness and controllability of the new business unit.

Table 2

**Model data for estimating cash flows of a parent business organisation adjusted for the effect of corporate entrepreneurship development**

| Indicator                                                                                                                                                                                                                | Value  |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------|
| Increase in sales of the parent business organisation's products due to the proposed innovations within the framework of corporate entrepreneurship development ( $\Delta V_{sales}$ ), million UAH                      | 13 235 |
| Increase in the level of marginal income of the parent business organisation due to the proposed innovations within the framework of corporate entrepreneurship development ( $\Delta L_{mi}$ ), %                       | 29,44  |
| Increase in the level of operating expenses of the parent business organisation as a result of the proposed innovations within the framework of corporate entrepreneurship development ( $\Delta L_{oe}$ ), %            | 24,73  |
| Change (decrease/increase) in the level of tax burden of the parent business organisation as a result of the proposed innovations within the framework of corporate entrepreneurship development ( $\Delta L_{tax}$ ), % | 0      |
| Depreciation of fixed (old) assets ( $D_{FE_{old}}$ ), million UAH                                                                                                                                                       | 1 882  |
| Cost of new fixed assets ( $FE_{new}$ ), million UAH                                                                                                                                                                     | 1 500  |
| Useful life of new fixed assets (depreciation period), years                                                                                                                                                             | 6      |
| Depreciation of new fixed assets ( $D_{FE_{new}}$ ), million UAH                                                                                                                                                         | 375    |
| Changes in depreciation ( $\Delta D_{FE}$ ), million UAH                                                                                                                                                                 | 2 257  |
| Discount rate, %                                                                                                                                                                                                         | 22,00  |

Source: compiled by the authors

Table 3

**Inputs for estimating cash flows of a new business unit created as a result of corporate entrepreneurship development**

| Indicator                                                                                                                                    | Value |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| Cost of intangible assets transferred to a new business unit as a contribution to its share capital ( $V_{IE}$ ), million UAH                | 1000  |
| Cost of fixed assets transferred to a new business unit as a contribution to its share capital ( $V_{FE_{transferred}}$ ), million UAH       | 750   |
| Cost of property, plant and equipment of a new business unit that were attracted from external sources ( $V_{FE_{attracted}}$ ), million UAH | 575   |
| Return on assets of the parent business organisation ( $R_{assets_{PBO}}$ ), %                                                               | 25,00 |
| New market attractiveness (profitability) adjustment factor ( $C_{prof}$ )                                                                   | 1,50  |
| Adjustment factor for the riskiness of the new business unit ( $C_{risk}$ )                                                                  | 1,15  |
| New business unit controllability adjustment factor ( $C_{control}$ )                                                                        | 0,90  |
| Level of tax burden of a new business unit ( $L_{tax_{NBU}}$ ), %                                                                            | 18,00 |
| Average useful life of new property, plant and equipment (depreciation period) of a new business unit ( $AP_{NBU}$ ), years                  | 5     |

Source: compiled by the authors

The inputs to the calculation of the discounted cash flow of the new business unit are presented in Table 3. Projected return on assets of the new business unit ( $R_{assets_{NBU}}$ ) is 31.83%:

$$(R_{assets_{NBU}} = (R_{assets_{PBO}} * C_{prof} * C_{risk} * C_{control}) * (1 - L_{tax_{NBU}}) = (25 * 1,5 * 1,15 * 0,9) * (1 - 0,18) = 0,3183 \text{ або } 31,83\% . \quad (9)$$

The depreciation of fixed assets of the new business unit ( $D_{FE_{NBU}}$ ) is 265 million UAH:

$$D_{FE_{NBU}} = \frac{V_{FE_{transferred}} + V_{FE_{attracted}}}{AP_{NBU}} = \frac{750 + 575}{5} = 265 \text{ million UAH.} \quad (10)$$

Thus, the discounted cash flow of the new business unit will be 675 million UAH.

The value of the parent enterprise taking into account the impact of the development of corporate entrepreneurship ( $Value_{PBO_{CE}}$ ) can be estimated as the sum of the discounted cash flow of the parent enterprise, ( $DCF_{PBO_{adjusted}}$ ) and the discounted cash flow of the newly created business unit ( $DCF_{NBU}$ ).

$$Value_{PBO_{CE}} = DCF_{PBO_{CE}} = DCF_{PBO_{adjusted}} + DCF_{NBU} . \quad (11)$$



The results of the valuation of the parent business organisation, taking into account the development of corporate entrepreneurship, are shown in Table 4. The value of the parent business organisation, taking into account the impact of corporate entrepreneurship development, is 2,610 million UAH.

Table 4

**The value of the parent business organisation, taking into account the impact of corporate entrepreneurship development**

| Indicator                                                                                                                                                                          | Value |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| Discounted cash flow of the parent business organisation taking into account the impact (effect) of corporate entrepreneurship development ( $DCF_{PBO_{adjusted}}$ ), million UAH | 1 935 |
| Discounted cash flow of the new business unit ( $DCF_{NBU}$ ), million UAH                                                                                                         | 675   |
| Value of the parent business organisation, taking into account the impact of corporate entrepreneurship development ( $Value_{PBO_{CE}}$ ), million UAH                            | 2 610 |

Source: compiled by the authors

Consequently, the value (economic effect) of corporate entrepreneurship development ( $Value_{CE}$ ) can be estimated as the increase in the value of the parent business organisation achieved through corporate entrepreneurship development minus additional costs aimed at corporate entrepreneurship development:

$$Value_{CE} = Value_{PBO_{CE}} - Value_{PBO} - C_{CE}, \quad (12)$$

$$Value_{CE} = DCF_{PBO_{adjusted}} + DCF_{NBU} - DCF_{PBO} - C_{CE}, \quad (13)$$

$$Value_{CE} = \Delta DCF_{PBO} + DCF_{NBU} - C_{CE}, \quad (14)$$

where:  $C_{CE}$  is an additional expenditure aimed at developing corporate entrepreneurship;  $\Delta DCF_{PBO}$  is the increase in the value of the parent business organisation through the development of corporate entrepreneurship.

The calculation of the cost (economic effect) of corporate entrepreneurship development is presented in Table 5. The projected value is 307 million UAH.

Table 5

**Value (economic effect) of corporate entrepreneurship development**

| Indicator                                                                                                                                               | Value |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| Value of the parent business organisation, taking into account the impact of corporate entrepreneurship development ( $Value_{PBO_{CE}}$ ), million UAH | 2 610 |
| Current value of the parent business organisation ( $Value_{PBO}$ ), million UAH                                                                        | 1 524 |
| Additional expenditures aimed at developing corporate entrepreneurship ( $C_{CE}$ ), million UAH                                                        | 780   |
| Value (economic effect) of corporate entrepreneurship development ( $Value_{CE}$ ), million UAH                                                         | 307   |

Source: compiled by the authors

Business organisations can use the proposed tools to model the growth of their business value when choosing different types of corporate entrepreneurship organisational design and/or when choosing between different entrepreneurial initiatives supported by corporate entrepreneurship development.

**Conclusions.** Innovation is a key factor in the success of many business organisations. As business organisations strive to increase their productivity and ensure sustainable growth, the ability to create innovation becomes an integral determinant of the development of business organisations. That is why owners and managers should pay attention to strategies, tools and business practices for the development of corporate entrepreneurship. Realisation of entrepreneurial function within established business organisations can lead not only to improvement of innovation indicators, but also to increase of their productivity, competitiveness and creation of stable competitive advantages.

The proposed financial model for assessing the economic impact of developing corporate entrepreneurship allows investors, managers and academics to understand the value that can be generated by initiating and implementing employee entrepreneurial initiatives within the framework of the parent company organisation. The described tools will help to approach the decision on the development of corporate entrepreneurship in a reasonable and rational way. The results of the study can be used as a basis for making recommendations that will help to assess the economic impact (value) of corporate entrepreneurship development on the way to building a financially successful business organisation.

**REFERENCES:**

1. Drucker P. F. (1985) The Discipline of Innovation. *Harvard Business Review*, vol. 63(3), pp. 67–72. Available at: <https://hbr.org/2002/08/the-discipline-of-innovation>
2. Ziyae B. & Sadeghi H. (2020) Exploring the relationship between corporate entrepreneurship and firm performance: the mediating effect of strategic entrepreneurship. *Baltic Journal of Management*, vol. 16(1), pp. 113–133. DOI: <https://doi.org/10.1108/BJM-04-2020-0124>
3. Lwamba N. M., Bwisa H. & Sakwa M. (2014) Exploring the Effect of Corporate Entrepreneurship on Financial Performance of Firms: Evidence from Kenya's Manufacturing Firms. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, vol. 4(1), pp. 352–370.
4. Bierwerth M., Schwens C., Isidor R. & Kabst R. (2015) Corporate entrepreneurship and performance: A meta-analysis. *Small Business Economics*, no. (45), pp. 255–278. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11187-015-9629-1>
5. Fis A. & Cetindamar D. (2021) Unlocking the Relationship between Corporate Entrepreneurship and Firm Performance. *Entrepreneurship Research Journal*, vol. 11(1). DOI: <https://doi.org/10.1515/erj-2018-0213>
6. Rodríguez-Peña A. (2021) Assessing the impact of corporate entrepreneurship in the financial performance of subsidiaries of Colombian business groups: Under environmental dynamism moderation. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, vol. 10(16), pp. 1–27. DOI: <https://doi.org/10.1186/s13731-021-00152-w>
7. Ahmed U., Umrani W. A., Zaman U., Rajput S. M. & Aziz T. (2020) Corporate Entrepreneurship and Business Performance: The Mediating Role of Employee Engagement. *SAGE Open*, vol. 10(4), pp. 1–10. DOI: <https://doi.org/10.1177/2158244020962779>
8. Chienwattanasook K., Wattanapongphasuk S., Prianto A. L. & Jermisittiparsert K. (2019) Corporate Entrepreneurship and Business Performance of Logistic Companies in Indonesia. *Industrial Engineering & Management Systems*, vol. 18(3), pp. 541–550. DOI: <https://doi.org/10.7232/iems.2019.18.3.541>
9. Aktan B., & Bulut C. (2008) Financial Performance Impacts of Corporate Entrepreneurship in Emerging Markets: A Case of Turkey. *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, no. (12), pp. 69–79.
10. Karacaoglu K., Bayrakdaroglu A. & San F. B. (2013) The Impact of Corporate Entrepreneurship on Firms' Financial Performance: Evidence from Istanbul Stock Exchange Firms. *International Business Research*, vol. 6(1), pp. 163–175. DOI: <https://doi.org/10.5539/ibr.v6n1p163>
11. Abdissa G., Ayalew A., Illés C. B. & Dunay A. (2021) Effects of Corporate Entrepreneurship Dimensions on Organizational Performance: Case of Small and Medium Enterprises in Holeta Town, Ethiopia. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, vol. 7(4). DOI: <https://doi.org/10.3390/joitmc7040234>
12. Eze B. U. (2018) Corporate Entrepreneurship and Manufacturing Firms' Performance. *Emerging Markets Journal*, vol. 8(1), pp. 11–17. DOI: <https://doi.org/10.5195/emaj.2018.146>
13. Verlanov Yu., Burlan S. & Verlanov O. (2015) *Upravlinskyi oblik: suchasna teoriia i praktyka: navchalnyi posibnyk* [Management accounting: modern theory and practice: study guide]. Available at: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/posibnuku/357/14.pdf>
14. Verlanov Yu. Yu. (2021) *Finansovyi menedzhment: navchalnyi posibnyk* [Financial management: a study guide]. Available at: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/posibnuku/293/12.pdf>
15. Korbutyak A. & Mikhailuk A. (2019) Metody rozrakhunku stavky dyskontuvannia [Methods of calculating the discount rate]. *Molodyi vchenyi*, vol. 5(69), pp. 543–546. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-5-69-118>

UDC 334.78:005.3

JEL M29

**Larisa Ligonenko**, Doctor of Economics, Professor. **Vlada Mysyliuk**, Philosophy Doctor in Entrepreneurship, trade and exchange activities, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman. **Financial model for assessing the economic effect of corporate entrepreneurship development.**

The study highlights the importance of developing applied tools to assess the economic impact of the development of corporate entrepreneurship within established business organisations. It was found that preliminary studies focus on the positive impact of the application of the entrepreneurial management style on the performance of business organisations, but there is a lack of specific proposals for assessing the impact of the implementation of employees' internal business initiatives on organisational performance. The financial model for assessing the economic impact of the implementation of innovative solutions, ideas and projects proposed by employees and the creation of new business units based on them has been substantiated. The results of the authors' calculations are presented, which confirm the practical possibility of applying the proposed model and demonstrate the positive impact of the development of corporate entrepreneurship and the creation of new business units on the value of the business organisation as a whole.

**Key words:** entrepreneurship, corporate entrepreneurship, entrepreneur, corporate entrepreneur, innovation, financial model, economic effect.

УДК 334.78:005.3

JEL M29

**Лігоненко Лариса Олександрівна**, доктор економічних наук, професор. **Мислюк Влада Сергіївна**, доктор філософії у галузі підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. **Фінансова модель оцінювання економічного ефекту розвитку корпоративного підприємництва.**

У дослідженні розкрито важливість розроблення прикладного інструментарію щодо оцінювання економічного ефекту розвитку корпоративного підприємництва в рамках усталених бізнес-організацій. Виявлено, що попередні дослідження акцентують увагу на позитивному впливі застосування підприємницького стилю управління на показники діяльності бізнес-організацій, однак, спостерігається відсутність конкретних пропозицій щодо оцінювання впливу реалізації внутрішніх бізнес-ініціатив працівників на результати діяльності бізнес-організацій. Обґрунтовано фінансову модель оцінювання економічного ефекту реалізації запропонованих працівниками інноваційних рішень, ідей та проєктів та створення на їх основі нових підприємницьких одиниць. Наведено результати авторських розрахунків, які підтверджують практичну можливість застосування запропонованої моделі та демонструють позитивний вплив розвитку корпоративного підприємництва та створення нових підприємницьких одиниць на цінність бізнес-організації в цілому. Виявлено, що реалізація інноваційних рішень, ідей та проєктів, які знаходять підтримку в рамках впровадження ініціатив щодо розвитку корпоративного підприємництва, здійснює позитивну дію на цінність материнської бізнес-організації, а також призводить до генерації додаткових грошових потоків внаслідок створення нових підприємницьких одиниць. Продемонстровано, що інновації, створенні в межах програм розвитку корпоративного підприємництва, спричиняють зростання цінності бізнес-організації шляхом приросту обсягу продажу продукції, приросту рівня маржинального доходу, зменшення рівня операційних витрат, зменшення рівня податкового навантаження тощо. Показано, що нова підприємницька одиниця, створена на основі інноваційних рішень, ідей, проєктів, реалізованих за рахунок розвитку корпоративного підприємництва, здатна генерувати значні обсяги грошових потоків внаслідок високого рівня прибутковості нового ринку, меншого рівня податкового навантаження порівняно з материнською бізнес-організацією, залучення додаткових фінансових ресурсів та формування додаткових активів.

**Ключові слова:** підприємництво, корпоративне підприємництво, підприємець, корпоративний підприємець, інновації, фінансова модель, економічний ефект.

## ОРГАНІЗАЦІЯ ОБСЛУГОВУВАННЯ ЛЮДЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Мілашовська Ольга Іванівна\*, доктор економічних наук, професор  
Паш Валерія Йосифівна\*\*, магістрант  
Соскіда Інна Марківна\*\*\*, асистент  
Мукачівський державний університет

\*ORCID 0000-0003-2381-7534

\*\*ORCID 0009-0007-0064-3582

\*\*\*ORCID 0009-0009-7028-2908

---

© Мілашовська О.І., 2023

© Паш В.Й., 2023

© Соскіда І.М., 2023

*Стаття отримана редакцією 10.09.2023 р.*

*The article was received by editorial board on 10.09.2023*

**Вступ.** В умовах сьогодення, під час воєнного стану в Україні, змінюється фокус соціально-економічного розвитку індустрії гостинності. Зростає кількість людей, які потребують особливої уваги у сфері послуг. З урахуванням науково-практичного досвіду щодо якісного обслуговування відвідувачів закладів готельно-ресторанного бізнесу стає актуальним напрямок впровадження інклюзивних технологій в сферу послуг. Посиленої уваги потребує організація обслуговування людей з особливими потребами на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу. Це дозволить підвищити якість та культуру обслуговування. Аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових праць дає підставу вдосконалити організацію обслуговування людей з особливими потребами в сфері гостинності. Це повинно враховувати при підготовку майбутніх фахівців в системі вищої освіти.

**Огляд останніх джерел досліджень і публікацій.** Питання проблеми аналізу рівня організації обслуговування людей з особливими потребами на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу висвітлено у працях Ніколайчук О., Попова В., Попова С., Слащева А. та Сімакова О. (удосконалення організації обслуговування) [12]; Гірняк Л., Сопіга В. (формування культури та якості обслуговування) [2]; Маршаленко М., Кропива О. (особливості організації послуг при розміщенні людей з особливими потребами) [8]; Лук'янець А., Постова В. (формування та підтримка іміджу підприємств готельно-ресторанного бізнесу) [10]. Сільчук Л. (особливості організації обслуговування туристів у мережі готелів) [11]; Власовець Д. (роль людських ресурсів у менеджменті готельно-ресторанного бізнесу) [1].

**Метою дослідження** є виокремлення факторів та особливостей організації обслуговування людей з особливими потребами на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу.

**Основний матеріал і результати.** В сучасній індустрії гостинності організація обслуговування людей з особливими потребами відіграє важливу роль. Згідно Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», особою з інвалідністю є особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності [5]. Конвенція про права осіб з інвалідністю визначає, що «інвалідність – це поняття, яке еволюціонує, і що інвалідність є результатом взаємодії, яка відбувається між людьми, які мають порушення здоров'я, і відносинськими та середовищними бар'єрами і яка заважає їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими [6]. Статтею 30 цієї ж Конвенції зазначено, що держава має вживати належні заходи для забезпечення доступу особам з особливими потребами до спортивних заходів, послуг туриз-



му, відпочинку та дозвілля. Крім цього, мали можливість організовувати, розвивати та брати участь у спортивних та дозвільних заходах, створених спеціально для таких осіб [37]. Науковиця Мальковська М. визначення «сучасної індустрії гостинності» трактує, як особливу самостійну галузь економіки, що складається з групи галузей та підприємств, функції яких полягають у задоволенні різноманітного попиту на різні види бізнесу, відпочинку та розваг [7, с. 20–45]. Як зазначає Гоженко О. та Тимошенко К., що готельно-ресторанний бізнес – це складна система, при якій складно знаходити стабільність та можливість подальшого розвитку, дотримувались лише усім відомим правилам та законів [3, с. 47].

Значимість у правовому полі нормативного забезпечення для доступності відповідного сервісного середовища відіграє держава, як позиціонує себе у ролі гаранта забезпечення соціальних потреб своїх громадян. Відповідно до законодавчих актів, що регулюють питання захисту прав людей з інвалідністю в Україні можна віднести в першу чергу Конституцію України, а також Закони України: «Про основи соціальної захищеності інвалідів України», «Про реабілітацію інвалідів в Україні», «Про планування і забудову територій», «Про захист прав споживачів», «Про транспорт», «Про міський електричний транспорт», «Про дорожній рух» та інші.

Аналіз наукових праць вітчизняних дослідників вкотре засвідчує формування певної системи інклюзивного сервісу у сфері гостинності та індустрії, які ми поділяємо на та три етапи (рис. 1) враховуючи наступні фактори їх взаємодії:

- фактори, що впливають на характеристику підприємства готельно-ресторанного бізнесу (Завальнюк В. [4]);
- фактори, що впливають рівень та якість надання послуг з урахуванням клієнтів категорії людей з особливими потребами (спеціальне меню, технічні вимоги до входних частин приміщення, наявність кнопки викликів або швидкого реагування, доступний сервіс надання медичних, соціальних та психологічних послуг, які входять у спеціальний сервіс рівня надання послуг);
- фактори рівня обслуговування незалежно від соціального статусу та особливостей потреб людини.
- фактор організації іміджу у сфері обслуговування з урахування інклюзії особистості (Постова В., Лук'янець А. [10])

Наявність іміджу у організації обслуговування людей з особливими потребами на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу із ряд чотирьох факторів зумовлює нас розподілити їх на дві групи за дослідженням Постової В. та Лук'янець А. [10]:

Фактор I-ї групи покликаний показати характеристики самого підприємства, де конкурентоспроможність підприємств у сфері обслуговування залежить від ефективності формування цінової політики готельно-ресторанного бізнесу.

Фактори II-ї групи відображають параметри послуги розміщення. покликаний показати характеристики самого підприємства до яких відносимо ціну на послуги; клас послуг; структура і стан номерного фонду; кількість торговельних приміщень закладів ресторанного господарства; якість інженерно-технічного забезпечення послуги; якість господарського забезпечення послуги; безпека послуги.

Відповідно до розподілу наявних факторів та їх груп доцільно виділити три ключові особливості їх впливу на організацію обслуговування людей з особливими потребами на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу:

Перша особливість – це значимість формування дестинації для розвитку надання високого іміджу готельно-ресторанному бізнесу за умови вдалого місця розташування для приваблювання туристів. Саме на цьому етапі слід врахувати географічну територію (привабливі природно-ресурсні зони – озера, водоспади, прісні річки, гори тощо), історичну цінність або родзинку місця в якому планується розвивати готельно-ресторанний бізнес (музеї, замки, інфраструктури будівель або площі названі в честь відомих постатей тощо).

Наступна особливість – це пріоритетність у формуванні сегменту споживачів у урахуванням всіх класів населення. Для ділового – це трансферу, конференц-залів для засідань чи семінарів та дитячої кімнати; для іншого з метою пізнавальних цілей – це наявність пам'яток культури або релігії; для відвідувачів з оздоровчою ціллю – це наявність солених озер, медичних закладів у регіоні; з духовною або релігійною ціллю – це наявність церков та монастирів; для туристів за відсутності конкретної цілі з можливістю просто відпочити – це наявність природничого клімату (море, гори, прісні води тощо).

Третя заключна особливість – це відповідність візуального та практичного іміджу підприємства готельно-ресторанного бізнесу, де ключовий акцент ставиться на наявність рівня інноваційності та якості

послуг, що надаються, з урахуванням налагодженою мережею партнерських відносин з іншими закладами та мережами (в тому числі закордонними).

Таким чином, з ряду трьох особливостей у організації обслуговуванні споживачів на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу в першу чергу визначається властивостями послуг, що надаються.



Рис. 1. Система інклюзивного сервісу на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу

На першому етапі, під час забезпечення універсального сервісу для людей з особливими потребами (інформаційна, медична, соціальна, психологічна, консультативна тощо) слід врахувати партнерські відносини або налагоджену комунікацію з медичними закладами, державними установами та наявність висококваліфікованого кадрового забезпечення фахівців. Забезпечення доступності візуальної, звукової, тактильної інформації, наявність дієвої консультативних та психологічних центрів або секторів при готельно-ресторанному закладі.

На другому етапі доступності до всіх приміщення закладу включаючи внутрішні обладнання номери, зали, кімнати, повинно бути передбачено соціально-технічні вимоги за наявності спеціальних доріжок для інвалідів-візочників, ширина яких становить від 1,5 м і більше, а ухил – 4-6 см на погонний метр. Вхід в готель або ресторан повинен бути обладнаний пандусом шириною 1-1,1 м з кутом нахилу не більше 30-35 градусів [6]. Площа готельного номера для осіб з інклюзією повинна становити не менше 28 м<sup>2</sup>. У такому номері повністю відсутні пороги. Ширина дверних прорізів становить не менше 0,9 м. У номері встановлюється спеціальне обладнання для переходу з інвалідного візка на ліжко. Санвузол також повинен бути обладнаний спеціальними поручнями і кнопкою виклику покоївки [9]. У ресторанах повинно бути розташовані місця для сидіння людей з візочками, наявність сервісу для ОМЗ включно з можливістю замовлення спеціального меню.

На заключному етапі створюються зона для паркування місць для автомобілів інвалідів та доступності пересування на прилеглий території до входних зон приміщення людей з візочками, де на кожному секторі зовнішньої площі є наявні кнопки виклику.

Відповідні рекомендації щодо реалізації та формування системи інклюзивної сервісу на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу за винятком рекомендацій з обладнання спеціальних номерів, можуть бути використані для будь-якої індустрії гостинності.

Представлена нами система впровадження інклюзивного сервісу на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу дозволяє формувати практичну соціальну інновацію економічного розвитку враховуючи кращі практики вітчизняних підприємств, які зарекомендували себе на провідних готелів підприємства світу, серед яких [8]:

Парк-готель – пансіонат для літніх людей європейського рівня – на відміну від західних країн для літніх людей, що надають соціальні послуги європейського рівня, а саме: проживання, догляд і лікарська допомога;

Соціальна відповідальність турецьких готелів, що спеціалізуються на медичному туризмі – готелі Lukia Group надають найкращий сервіс та умови для реабілітації туристів після операцій та медичних процедур. Для цього готелі обладнані всім необхідним, передбачений медичний персонал, котрий індивідуально обслуговує кожного клієнта.

Готелі мережі Scandic піклуються про людей з особливими потребами. «Спроектовано для всіх, зручно для кожного» – девіз мережі Scandic. В усіх номерах для людей з особливими потребами передбачені додаткові пристосування. Готелі мережі відрізняються один від одного, але в кожному є номери, пристосовані для гостей з особливими потребами.

**Висновки.** На підставі аналізу вітчизняних наукових праць виокремлено чотири фактори взаємодії у формуванні системи інклюзивного сервісу на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу: вплив на характеристику підприємства готельно-ресторанного бізнесу; вплив на рівень та якість надання послуг з урахуванням клієнтів категорії людей з особливими потребами (спеціальне меню, технічні вимоги до входних частин приміщення, наявність кнопки викликів або швидкого реагування, доступний сервіс надання медичних, соціальних та психологічних послуг, які входять у спеціальний сервіс рівня надання послуг); рівня обслуговування незалежно від соціального статусу та особливостей потреб людини; організації іміджу у сфері обслуговування з урахування інклюзії особистості. Відокремлено дві групи факторів за наявності характеристики самого підприємства та наявності параметру послуг розміщення, що зумовило розробити авторську інтерпретацію системи інклюзивного сервісу на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу яка поділена на три основні етапи: перший – забезпечення універсального сервісу для людей з особливими потребами (інформаційна, медична, соціальна, психологічна, консультативна тощо); наступна (друга) – доступ до всіх приміщень закладу включаючи внутрішні обладнанні номери, зали, кімнати тощо; заключна (третя) – наявність спеціального трансферу та обладнаного місця паркування для людей з особливими потребами. Перспективи подальшого дослідження пов'язані з діагностикою та узагальненням отриманих результатів щодо розкриття значимості та актуальності наявних особливостей організації обслуговування людей з особливими потребами на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу.

#### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:**

1. Власовець Д.О. Роль людських ресурсів у менеджменті готельно –ресторанного бізнесу. Менеджмент ХХІ століття: сучасні моделі, стратегії, технології : зб. наукових праць VI Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції, (Вінниця, 22 жовтня 2018 р.). Вінниця : Центр підготовки наукових та навчально-методичних видань ВТЕІ КНТЕУ, 2019. Ч. 2. 539 с.
2. Гірняк Л.І., Сопіга В.Б. Формування культури та якості обслуговування у готельно-ресторанних підприємствах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород : УжНУ, 2018. Вип. 21. Ч. 1. С. 50–55.
3. Гоженко О., Тимошенко К. Організація готельно-ресторанного бізнесу. Готельно-ресторанний та туристичний бізнес: реалії та перспективи : тези доповідей VII Всеукр. студ. наук. конф. (Київ, 18 березня 2021 р.). Київ : Київ. нац. торг.-екон. у-т, 2021. 538 с.
4. Завальнюк В.В. Розробка методики проектування маркетингової підсистеми в системі стратегічного управління інноваціями. *Причорноморські економічні студії*. 2016. № 7. С. 112–116.
5. Закон України Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні № 875-ХІІ від 06.11.2022. URL: <http://surl.li/bhmpf> (дата звернення: 21.08.2023).
6. Конвенція про права осіб з інвалідністю : Документ 995\_g71, поточна редакція від 19.06.2023. URL: <http://surl.li/yima> (дата звернення: 27.09.2023).
7. Мальська М.П. Готельний бізнес: теорія та практика. 2-ге вид. перероб. та доп. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 472 с.
8. Маршеленко М., Кропива О. Особливості організації послуг гостинності при розміщенні і обслуговуванні людей з інвалідністю. Інноваційні технології в готельно-ресторанному бізнесі : тези доп. VIII Всеукр. наук.-практ. конференції, присвяченої 135-річчю Національного університету харчових технологій, (м. Київ, 20 березня 2019 р.) Київ : НУХТ, 2019. С. 216–217.
9. Методичні рекомендації щодо впровадження принципів універсального дизайну від 06.08.2015. Управління містобудування та архітектури Дніпропетровської облдержадміністрації. Дніпропетровськ : Дніпроп. обл. держ. адм., 2015. 77 с.
10. Постова В.В., Лук'янець А.В. Особливості формування та підтримка іміджу підприємств готельно-ресторанного бізнесу. *Підприємництво та інновації*. № 14 (2020). С. 63–67.

11. Сільчук Л.О. Сучасні тенденції розвитку обслуговування у готельному господарстві на прикладі готелів мережі «Hyatt»: кваліфікаційна робота «бакалавра». Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2021. 86 с.

12. Сімакова О.О., Ніколайчук О.А., Слащева А.В., Попова С.Ю., Попова В.В. Проблеми удосконалення організації обслуговування на підприємствах готельно-ресторанного господарства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. Т. 1. № 4. С. 181–185.

## REFERENCES:

1. Vlasovets D. O. (2019) Rol ludskykh resursiv u menedzhmenti hotelno-restorannoho biznesu [The role of human resources in hotel and restaurant business management]. *Menedzhment XXI stolittia: suchasni modeli, stratehii, tekhnolohii: zbiryk prats VI Vseukrainskoho naukovo-prakrychnoi internet konferentsii (Vinnytsia, Ukrainian, Oktober 22nd, 2018)*. Vinnytsia: VTEI KNTEU, 539 p. (in Ukrainian)
2. Hirniak L. I., Sopiha V. B. (2018). Formuvannia kulrury ta yakosti obsluhovuvannia u hotelno-restorannykh pidpriemstvakh [Formation of culture and quality of service in hotel and restaurant enterprises]. *Naukovii visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, vol. (21), part 1. Uzhhorod: UzhNU, pp. 50–55.
3. Hozhenko O., Tymoshenko K. (2021) Orhanizatsiia hotelno-restorannoho biznesu [Organization of hotel and restaurant business]. *Hotelno-restoranni ta turystychnyi biznes: realii ta perspektyvy: tezy dopovidei VII Vseukrainskoi studenckoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Kyiv, March 18, 2021)*. Kyiv: KNTEU, 538 p. (in Ukrainian)
4. Zavalnuk V. V. (2016) Rozrobka metodyky proektuvannia marketynhovoї pidsystemy d systemi stratehichnoho upravlinnia innovatsiiamy [Development of the marketing subsystem design methodology in the system of strategic innovation management]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, no. 7, pp. 112–116. (in Ukrainian)
5. Zakon Ukrainy "Pro osnovy sotsialnoi zakhuchenosti osib z invalidnistiu v Ukraini" № 875-XII 06.11.2022 [Law of Ukraine On the Basics of Social Protection of Persons with Disabilities in Ukraine No. 875-XII November 6, 2022]. Available at: <http://surl.li/yima> (accessed August 21, 2023).
6. Konventsia pro prava osib z invalidnistiu: document 995\_g71, 19.06.2023 [Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Document 995\_g71, June 19, 2023]. Available at: <http://surl.li/yima> (accessed September 27, 2023).
7. Malska M. P. (2012) *Hotelnyi biznes: teoriya ta praktyka*. 2-he vyd. pererob. ta dop. [Hotel business: theory and practice. 2nd edition processing and additional]. Kyiv: Centr uzbovoi literatury, 472 p. (in Ukrainian)
8. Marshelenko M., Kropyva O. (2019) Osoblyvosti orhanizatsii posluh hostynnosti pry rozmichenni i obsluhovuvanni ludei z invalidnistiu [Peculiarities of the organization of hospitality services when accommodating and serving people with disabilities]. *Innovatsiini tekhnolohii v hotelno-restorannomu biznesi: tezy dop. VIII Vseukrainskoi naukovo-prakrychnoi konferentsii (Kyiv, March 20, 2019)*. Kyiv: NUKHT, pp. 216–217. (in Ukrainian)
9. Metodychni rekomendatsii shchodo vprovadzhennia pryntsyviv universalnoho dyzainu vid 06.08.2015 [Methodological recommendations for the implementation of the principles of universal design dated August 6, 2015]. *Upravlinnia mistibuduvannia ta arkhitektury Dnipropetrovskoi obladministratsii*. Dnipropetrovsk: Dniprop. obl. derzh. adm., 77 p. (in Ukrainian)
10. Postonov V. V., Lukianets A. V. (2020) Osoblyvosti formuvannia ta pidtrymka imidzhu pidpriemstv hotelno-restorannoho biznesu [Peculiarities of image formation and maintenance of hotel and restaurant business enterprises]. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii – Entrepreneurship and innovation*, no. (14), pp. 63–67. (in Ukrainian)
11. Silchuk L. O. (2021) Suchasni tendentsii rozvytku obsluhovuvannia u hotelnomu hospodarstvi na prykladi hoteliv merezhi "Hyatt" [Modern trends in the development of service in the hotel industry on the example of hotels of the "Hyatt" chain]: "Bachelor's" qualifying work. Kyiv National Linguistic University. Kyiv, 86 p. (in Ukrainian)
12. Simakova O. O., Nikolaichuk O. A., Slantseva O. O., Popova S. Yu., Popova V. V. (2020) Problemy udoskonalennia orhanizatsii obsluhovuvannia na pidpriemstvakh hotelno-restorannoho hospodarstva [Problems of improving service organization at hotel and restaurant enterprises]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of the Khmelnytskyi National University*, vol. 1, no. 4, pp. 181–185.

УДК 338.48:338.488.2:640.412/.43-056.2(045)

JEL L8, L83

**Мілашовська Ольга Іванівна**, доктор економічних наук, професор. **Паш Валерія Йосифівна**, магістр. **Соскіда Інна Марківна**, асистент, Мукачівський державний університет. **Організація обслуговування людей з особливими потребами на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу.**

У статті витлумачено поняття «інвалідність», «особа з інвалідністю», «сучасної індустрії гостинності», «готельно-ресторанний бізнес». На підставі аналізу вітчизняних наукових праць виокремлені: аналіз факторів; фактори взаємодії у формуванні системи інклюзивного сервісу на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу; вплив на характеристику підприємства готельно-ресторанного бізнесу; вплив на рівень та якість надання послуг з урахуванням клієнтів категорії людей з особливими потребами (спеціальне меню, технічні вимоги до входних частин приміщення, наявність кнопки викликів або швидкого реагування, доступний сер-



віс надання медичних, соціальних та психологічних послуг, які входять у спеціальний сервіс рівня надання послуг); рівня обслуговування незалежно від соціального статусу та особливостей потреб людини; організації іміджу у сфері обслуговування з урахування інклюзії особистості. Відокремлено дві групи факторів за наявності характеристики самого підприємства та наявності параметру послуг розміщення, що зумовило розробити авторську інтерпретацію системи інклюзивного сервісу на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу яка поділена на три основні етапи: перший – забезпечення універсального сервісу для людей з особливими потребами (інформаційна, медична, соціальна, психологічна, консультативна тощо); наступна (друга) – доступ до всіх приміщення закладу включаючи внутрішні обладнанні номери, зали, кімнати тощо; заключна (третя) – наявність спеціального трансферу та обладнаного місця паркування для людей з особливими потребами. Перспективи подальшого дослідження пов'язані з діагностикою та узагальненням отриманих результатів щодо розкриття значимості та актуальності наявних особливостей організації обслуговування людей з особливими потребами на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу.

**Ключові слова:** організація, інклюзія, особа з особливими потребами, підприємство, готель, ресторан, бізнес, готельно-ресторанний бізнес.

UDC 338.48:338.488.2:640.412/.43-056.2(045)

JEL L8, L83

**Olha Milashovska**, Doctor of Economic Sciences, Professor. **Valeriia Pash**, Master. **Inna Soskyda**, Assistant Lecturer, Mukachevo State University. **Organization of services for people with special needs at enterprises of the hotel and restaurant business.**

The article explains the concepts of "disability", "person with a disability", "modern hospitality industry", "hotel and restaurant business". Based on the analysis of domestic scientific works, the analysis of factors and factors of interaction in the formation of the system of inclusive service at the enterprises of the hotel and restaurant business were identified: the influence on the characteristics of the enterprise of the hotel and restaurant business; influence on the level and quality of service provision, taking into account clients of the category of people with special needs (special menu, technical requirements for the entrance parts of the premises, presence of a call or quick response button, available medical, social and psychological services, which are included in the special service level of provision services); level of service regardless of the social status and characteristics of human needs; organization of the image in the field of service taking into account the inclusion of the individual. Two groups of factors are separated for the presence of the characteristics of the enterprise itself and the presence of the accommodation services parameter, which led to the development of the author's interpretation of the system of inclusive service at the enterprises of the hotel and restaurant business, which is divided into three main stages: the first is the provision of universal service for people with special needs (informational, medical, social, psychological, advisory, etc.); next (second) – access to all premises of the institution, including internal equipped rooms, halls, rooms, etc.; final (third) – availability of a special shuttle and an equipped parking space for people with special needs. Prospects for further research are related to the diagnosis and generalization of the obtained results regarding the disclosure of the significance and relevance of the existing features of the organization of services for people with special needs at the enterprises of the hotel and restaurant business.

**Key words:** organization, inclusion, person with special needs, enterprise, hotel, restaurant, business, hotel-restaurant business.

## METHODS AND APPROACHES TO IMPROVING THE EFFICIENCY OF THE CONSTRUCTION BUSINESS BASED ON THE EXPERIENCE OF SUCCESSFUL COMPANIES

Oleg Kharit\*, Ph.D., JSC "Teodor", Development Expert

\*ORCID 0009-0003-1156-7897

---

© Kharit O., 2023

*Стаття отримана редакцією 12.09.2023 р.*  
*The article was received by editorial board on 12.09.2023*

**Introduction.** Given the environmental and social issues associated with climate change in the building sector, it has become imperative to adopt sustainable development strategies and practical methods to address this challenge. One of the most commonly used approaches is "green building" (GB), which prioritises energy-efficient technologies that promote sustainable development [1]. In Singapore, for example, green building is playing an increasingly important role, despite a number of problems related to an appropriate project management system [2].

In 2021, China established itself as a leading player in the global green building market with a staggering volume of more than 178 billion USD. The United States ranked second in this indicator (about 83 billion USD), and India ranked third (20 billion USD) [3]. Energy efficiency in construction plays an important role, especially in developed countries. For example, the Netherlands had the highest building energy efficiency in the world as of 2022. France ranked second with a score of 21 out of 25, while Egypt and Thailand received the lowest scores [4].

The importance of sustainable development strategies, methodologies and approaches is increasingly recognised by academics, experts and the business community. This involves taking into account economic, environmental and social aspects related to the implementation of construction projects.

**Analysis of recent research and publications.** In the scientific literature, researchers pay considerable attention to the practical application of their developments, strategies, methods, approaches to sustainable construction, in particular, green projects in the industry. Scientists identify the following problems and barriers to the implementation of this concept: lack of information and knowledge; cost, lack of incentives, demand and interest of stakeholders, ethics and rules of implementation [1].

Researchers have demonstrated that construction companies play a crucial role in ensuring sustainable development by taking responsibility for implementing energy-efficient technologies in the construction industry, minimising negative environmental impacts and maximising economic benefits. Sustainable practices in construction offer a number of benefits: in particular, effective corporate governance of environmental and social issues ensures that companies' shareholder value increases, creating value for customers. A large number of studies are devoted to the implementation of sustainable construction methods and practices [5]. For example, Hill & Bowen has developed a theoretical framework for sustainable construction, the key components of which are: environmental assessment of the project, environmental policy, organisational structure, environmental management programme, external/internal audit of environmental performance [6]. According to Trufil & Hunter, the sustainability system for small and medium-sized companies in the construction industry is used to improve performance in the following dimensions of sustainability: economic, environmental, social and operational [7]. The requirements of construction companies' clients are increasingly linked to the need to implement a sustainable development policy to optimise business processes. Accordingly, the key incentives for the integration of green building practices among stakeholders are: external factors, corporate structure, business owners, project factors, and internal factors that affect individual enterprises [8].

The study by Shen et al. [9] presents a new methodology for feasibility studies of projects in China, which includes the principles of sustainable development, given the significant scale of construction activity in the country. The authors also acknowledge that in practice, financial performance indicators are prioritised in construction, often to the detriment of environmental and social considerations [9]. In the context of efficiency, it is worth noting that the main indicators of its characterisation are production, sales, gross value added, innovation, and cost reduction. Similarly, in the foreign literature, the term "efficiency" is also used to measure the relationship between inputs and outputs, the success of transforming inputs into outputs. From this perspective, business efficiency is measured by using fewer resources to achieve the same result. It is also worthwhile to focus on the concept of business efficiency, which reflects the productivity of the cost-benefit ratio. Instead, the degree of development of an organisation's internal processes (including organisational culture, structure and community) is reflected in its level of organisational effectiveness. The latter helps to increase the organisation's efficiency in terms of management, productivity, and profitability. The dimensions of organisational effectiveness include: organisational strategy; development of the corporate structure; building a management and business system; development of corporate and service style; staff motivation; staff development and competence; company goals [10].

The last decade has seen a significant surge in the construction of sustainable buildings. There are many factors that contribute to this phenomenon, such as rising energy prices, increased cost of construction materials, and regulatory changes that stimulate the growth of the green building market. In addition, green building project management methods ensure that green building projects increase their value for clients while maintaining an acceptable level of costs [11].

Studies have shown a significant impact of the construction industry on the environment [12–14]. It should be acknowledged that, according to the World Bank, since 2003, there has been a steady increase in the share of carbon dioxide emissions from both the manufacturing and construction industries worldwide: from 16.9% of total fuel combustion to 20.3% in 2011. In 2021, the construction sector accounted for approximately 37% of emissions [15–16].

**Objectives of the article.** Given the above, the purpose of the article is to provide a theoretical and practical analysis of approaches and methods to improve the efficiency of the construction business within the framework of the concept and strategy of sustainable development. To achieve this goal, the article uses general scientific and special research methods: analysis, synthesis, generalisation, as well as the case method to describe the practice of construction companies implementing projects within the framework of sustainable development strategies. The comparison method was used to compare theoretical provisions and practical cases of companies implementing construction projects.

**The main material of the study.** The main structural components of the sustainable development strategy of construction companies are traditionally defined as economic efficiency, environmental efficiency for resource conservation and social efficiency. Within each element, the approaches and methods used by companies throughout the life cycle of a construction project are distinguished. Given the significant consumption of natural and human resources by the construction industry, initiatives in this area are aimed at implementing projects for the construction of environmentally sustainable buildings. Solar passive design, life cycle design and building design are important strategies to improve efficiency by minimising the use of non-renewable resources. Methods to minimise material loss during the construction of a building and provide opportunities for recycling and reuse of building materials also contribute significantly to improving the efficiency of resource consumption. Resource conservation defines different design approaches and methodologies, as shown in the diagram [17].

Resource saving strategies and methods in construction include:

1. Energy conservation strategies.
2. Materials conservation strategies.
3. Water resource conservation strategies.
4. Land resource conservation strategies.

As part of energy saving strategies aimed at reducing fossil fuel consumption and increasing the use of renewable energy sources, the following methods are used in the construction industry (Figure 1):

1. Choice of materials and construction methods to reduce the building's energy consumption, solar heat gain or loss: selection of materials with low embodied energy (e.g., aluminium has a very high embodied energy due to the significant electricity consumption for raw material extraction). Therefore, the design of the building will take this aspect into account and apply a broader approach to assessing energy consumption over the life cycle.

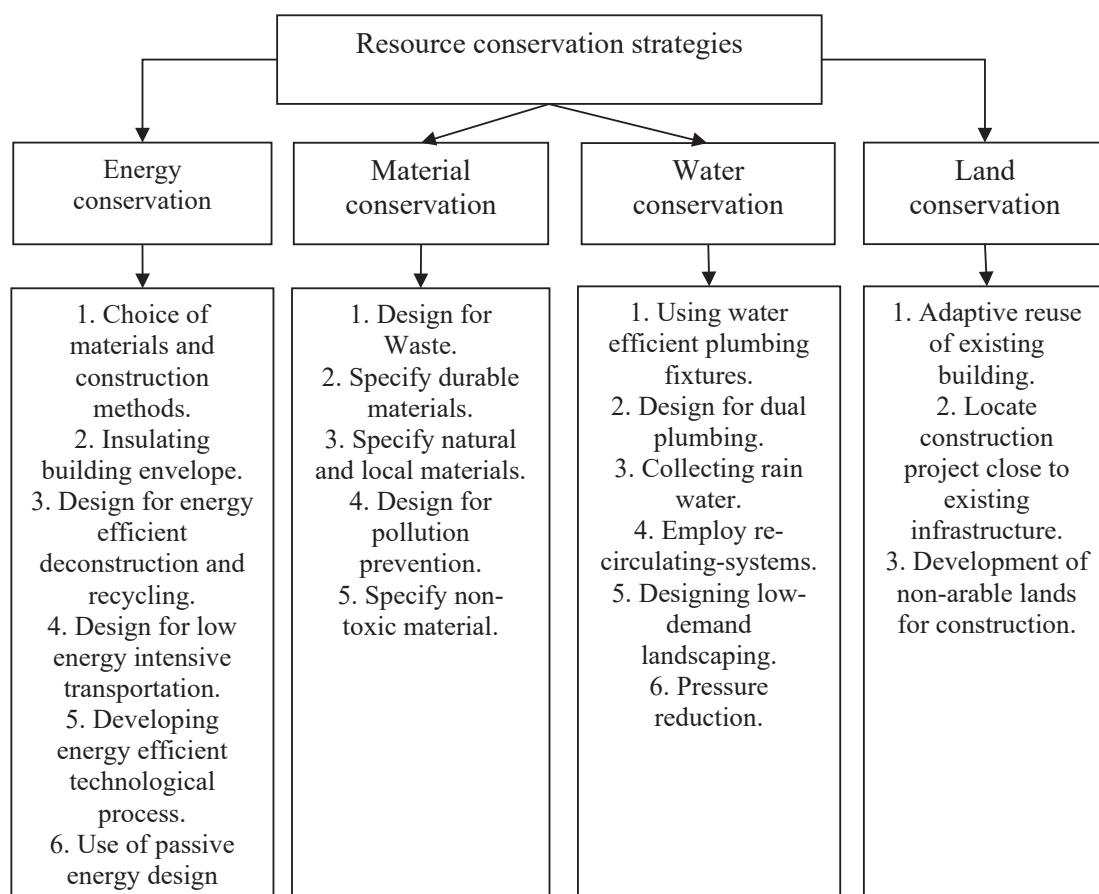
2. Insulation of the building envelope, which has a direct impact on energy consumption, effectively reduces heat loss through the building envelope by around fifty percent.

3. Design methods for energy-efficient deconstruction and recycling of materials help to save natural resources and reduce energy consumption by using non-hazardous, biobased and recyclable materials in buildings. Deconstruction design methods contribute to the realisation of building design opportunities in the last cycle of material use in construction. Thus, the transition to a construction industry in which energy consumption is close to zero is taking place.

4. Designing energy-efficient transport that reduces emissions. Low-energy building design is combined with urban design that allows for public transport and cycling.

5. Development of energy-efficient technological processes for the construction, arrangement and operation of buildings. To achieve the targeted energy consumption levels, the project team has been implementing a comprehensive approach to energy efficiency in construction processes from the outset. The use of passive energy design helps to reduce energy consumption (e.g., natural ventilation, landscaping, water bodies for evaporation and cooling).

The concept of sustainability in the construction sector ensures efficiency by reducing financial costs. Private and public sector companies invest in construction on the basis of cost estimates, with little or no consideration of O&M costs over the life of the facility. The project decision-making process involves careful selection of the project management structure, construction materials and equipment. Unfortunately, these choices can lead to mistakes that affect investment activities and the economic oversight associated with these decisions. The economic costs associated with the operation of the building should be taken into account at all stages of construction, as well as during its maintenance and support throughout the entire period of use. To ensure that financial targets are met, the concept of life-cycle costing is used and plays an important role in project estimates and financial planning. Life cycle cost analysis is an economic evaluation approach that allows to predict the costs of a building associated with its operation, maintenance and replacement. The effective use



**Figure 1. Strategies and methods to achieve resource conservation**

Source: [17]

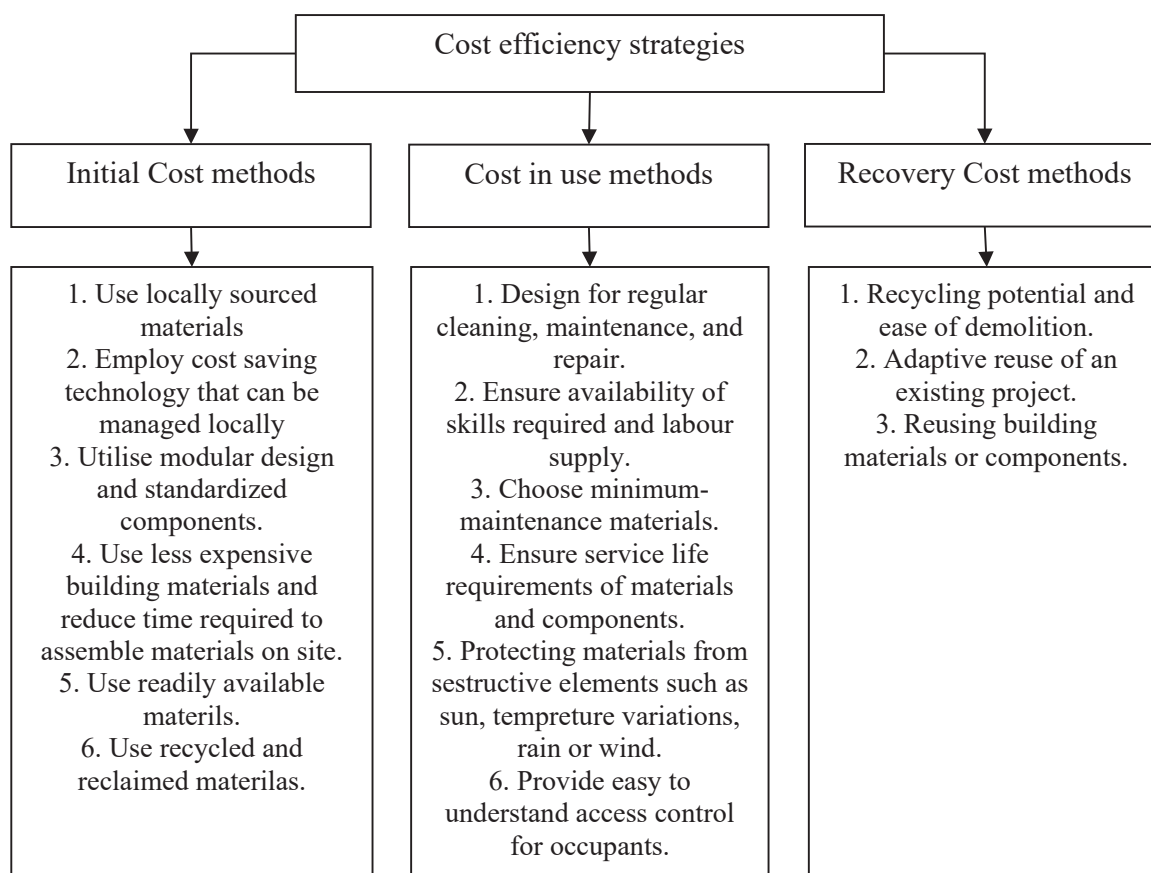


of life cycle costing involves the application of balanced, integrated design and construction methods, taking into account environmental principles. Thus, life cycle costing is an important tool for achieving economic efficiency in construction projects. At the beginning of a project, there are three main strategies for calculating the life cycle cost: initial cost, value in use, and replacement cost (Figure 2).

The concept of sustainable development of the construction industry involves the implementation of targeted and integrated approaches to business activities [18]. Sustainable development principles are used in construction and the construction industry. For example, construction of the Volia Agro-Food Park Vinnytsia industrial park has begun in Vinnytsia, specialising in the production of intermediate and final products in the food industry, the provision of specialised services, and research and development in the agri-food sector. The Volia Agri-Food Park in Vinnytsia is being created on an area of 35.7 hectares, taking into account the principles of sustainable development, in accordance with UNIDO recommendations [19].

Since its founding in 1981 in Turkey, Onur Taahhüt has also been taking into account modern approaches to business, energy efficiency and sustainable development. The company has successfully implemented construction projects in Croatia, Ukraine, Tunisia, Moldova, Oman, Equatorial Guinea and Turkmenistan. Construction projects are implemented in the following areas: construction of dams, performance-based contracts for road maintenance, construction of bridges and viaducts, construction of buildings, landscaping and gardening, preparation of skeletal material, production of asphalt and concrete, construction of motorways/roads, infrastructure facilities, railway/tramways, and airports [20].

The company's quality policy and environmental policy provide for the implementation of systematic processes in accordance with the organisation's goals and objectives, as well as the requirements of the quality system that supports the company's strategy. In addition, quality targets are clearly defined in accordance with performance standards; employees and suppliers are encouraged to continuously improve the effectiveness of quality management, environmental and occupational health and safety systems; a service concept based on customer satisfaction and positive feedback has been developed; and the necessary resources and all types of services are provided to fully meet customer requirements within the framework of applicable laws. The



**Figure 2. Strategies and methods for achieving cost efficiency in construction companies**

*Source: [17]*

company's quality policy and environmental policy also provide for continuous improvement of customer satisfaction; promotion of personal development of employees, raising their environmental awareness and improving the quality of service; innovation, improvement of areas and critical functions of the research laboratory; continuous development measures in compliance with the norms and requirements of environmental protection policy [20].

The mission of the Italian construction company Ghella is environmentally friendly and innovative construction. The company operates internationally and implements large public construction projects, specialising in underground earthworks (tunnels, subways, railways, highways and hydraulic structures). The company operates in the renewable energy sector, implementing strategic photovoltaic and hydropower projects in Italy, Central America and the Middle East. The business philosophy is based on the well-being of society. Its activities are aimed at improving communications, ensuring freedom of movement, minimising environmental impact and optimising the use of natural resources. The company ensures the highest quality standards, introduces innovations and sustainable development and strives for continuous improvement in construction. To achieve this goal, the company uses advanced technologies and innovative construction methods, and constant-

#### Sustainable policy

##### Ethics and transcendence

1. Compliance with legal, contractual and local requirements.
2. Zero tolerance for corruption and whistleblowing channels.
3. Respect for human rights.

##### Involvement of local communities and stakeholders

1. Engage with stakeholders by actively listening to the legitimate expectations of local communities.
2. Protect and promote the well-being, human capital and environment, historical and cultural heritage.

##### Staff welfare and development

1. Ensuring health, wellbeing and safety and promoting a culture of zero harm
2. Value and promote equality and inclusiveness in the workplace and do not tolerate discrimination of any kind.
3. Develop the skills of our employees and promote a healthy work-life balance.

##### Environmental protection

1. Assess, control and reduce environmental impacts and create benefits.
2. Implement ecodesign principles in projects.

##### Supply chain engagement

1. Work with suppliers to ensure ethically and environmentally sustainable supply of goods and services.
2. Give preference to materials and services with the greatest circular economy benefits.

##### Innovation and continuous improvement

1. Foster innovation by creating a culture of sustainability integrated at all levels.
2. Strive to be at the forefront of technological, design and management innovation.
3. Continuously improve standards, policies and procedures.

**Figure 3. Key components of the sustainable development policy of the Italian company Ghella**

*Source: [22]*

ly invests in staff training [21]. As shown in Figure 3, the company's established policy includes the following dimensions: ethics and transparency; involvement of local communities and stakeholders; staff development and welfare; environmental protection; supply chain stimulation; innovation and continuous improvement.

As shown in Table 1, the company demonstrates favourable trends in revenue, earnings before interest and taxes (EBIT) and economic value of the business for the period 2020–2022. These positive results are largely attributable to effective supplier management, skilled human resources policies and sound management strategies. The organisation's sustainability strategy, together with the relevant reports, comprehensively covers information relating to its economic, environmental and social performance.

Table 1

**Analysis of Ghella's operating and financial results for the period from 2020 to 2022**

| Indicator (in thousand EUR)                                                | 2020    | 2021    | 2022    |
|----------------------------------------------------------------------------|---------|---------|---------|
| Income                                                                     | 525 418 | 648 045 | 859 604 |
| EBITDA (earnings before interest and taxes, depreciation and amortisation) | 58 664  | 76 429  | 88 533  |
| Economic value generated and distributed                                   | 513 228 | 631 830 | 860 010 |
| Emissions, tCO <sub>2eq</sub>                                              | 69.616  | 72.600  | 72.600  |

Source: [23]

**Conclusions.** The study systematises and generalises theoretical and practical methods and approaches to improving the efficiency of construction enterprises within the framework of the concept and strategies of sustainable development. Construction companies contribute to sustainable development by taking a responsible approach to the implementation of energy-efficient technologies in construction, minimising the negative impact on the environment and maximising economic benefits. Sustainable practices in construction offer a number of benefits, including effective corporate governance of environmental and social issues, which increases shareholder value and creates value for customers. Green building project management techniques deliver increased value to clients while maintaining acceptable costs. The construction industry is integrating strategies and techniques to conserve resources such as materials, water and land. Financial performance measurement involves the use of an economic evaluation approach based on life-cycle cost analysis, which allows for the prediction of construction costs from the operation phase to maintenance and replacement until the end of the service life. Having analysed the cases of the world's leading construction companies, it can be concluded that achieving sustainable development in the industry requires a comprehensive and targeted approach to doing business. The case of Onur Taahhüt in Turkey is an excellent example of how companies can balance economic efficiency with modern business practices, while prioritising energy efficiency and sustainability. The organisation's quality and environmental policy promotes the implementation of systematic processes in accordance with its goals and objectives; clear definition of quality objectives in accordance with performance standards; encouragement of employees and suppliers to continuously improve the effectiveness of quality management systems; development of a service concept; provision of necessary resources; and innovation. The case of the Italian company Ghella proves the effectiveness of its sustainability policy, which includes the following dimensions: ethics and transparency, involvement of local communities and stakeholders, development and well-being of employees, environmental protection, stimulation of supply chains, innovation and continuous improvement. The company's strategy and management practices ensure positive dynamics of revenues, earnings before interest and taxes, and economic value of the business, which is formed mainly by suppliers, personnel and management practices. The practical significance of the research results is to prove the efficiency of construction based on the experience of world leaders in this field. Further research in this area could include empirical studies of the economic efficiency of construction companies at both the global and local levels.

**REFERENCES:**

1. Darko A., Chan A. P. C. (2017) Review of Barriers to Green Building Adoption. *Sust. Dev.* no. 25, pp. 167–179. DOI: <https://doi.org/10.1002/sd.1651>
2. Hwang B. G., Tan J. S. (2012) Green building project management: obstacles and solutions for sustainable development. *Sustainable Development*, vol. 20(5), pp. 335–349.
3. Green building market size worldwide 2021, in selected countries (2023). Available at: <https://www.statista.com/statistics/1356449/value-of-green-building-market-worldwide/> (accessed September 12, 2023).
4. Energy efficiency score of buildings worldwide 2022, by country (2023). Available at: <https://www.statista.com/statistics/1344494/energy-efficiency-score-of-buildings-worldwide-by-country/> (accessed September 12, 2023).

5. Kibert N. C. & Kibert C. J. (2008) Sustainable development and the US Green Building Movement-Profitable Development Projects can be good for the planet, too. *Prob. & Prop.*, no. 22, p. 21.
6. Hill R. C. & Bowen P. A. (1997) Sustainable construction: principles and a framework for attainment. *Construction Management & Economics*, vol. 15(3), pp. 223–239.
7. Trufil G. & Hunter K. (2006) Development of a Sustainability Framework to Promote Business Competitiveness in Construction SMEs. *Symposium on sustainability and value through construction procurement*, vol. 584.
8. Darko A., Zhang C., Chan A. P. (2017) Drivers for green building: A review of empirical studies. *Habitat international*, no. 60, pp. 34–49.
9. Shen L. Y., Tam V. W., Tam L., Ji Y. B. (2010) Project feasibility study: the key to successful implementation of sustainable and socially responsible construction management practice. *Journal of cleaner production*, vol. 18(3), pp. 254–259.
10. Bartuševičienė I., Šakalytė E. (2013) Organizational assessment: effectiveness vs. efficiency. *Social Transformations in Contemporary Society*, vol. 1(1), pp. 45–53.
11. Robichaud L.B., Anantamula V.S. (2011) Greening Project Management Practices for Sustainable Construction. *Journal of management in engineering*, vol. 27(1), pp. 48–57.
12. Bilotil V. Yu. (2022) Green building as a component of the sustainable development of the building complex. *Environmental safety and balanced use of nature in agro-industrial production. Materials of the International Scientific and Practical Conference*, pp. 42–47.
13. Boghinska L. O. (2023) Green building as a component of the sustainable development of the building complex. *Scientific notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. Series: Technical Sciences*, no. 2, pp. 243–247.
14. Danyliuk M. M., Dmytryshyn M. V. (2020) Green building in achieving sustainable regional development. *The Actual Problems of Regional Economy Development*, vol. 1(16), pp. 153–162.
15. CO<sub>2</sub> emissions from manufacturing industries and construction (% of total fuel combustion) (2023) IEA Statistics. Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/EN.CO2.MANF.ZS> (accessed September 12, 2023).
16. CO<sub>2</sub> emissions from buildings and construction hit new high, leaving sector off track to decarbonize by 2050: UN. Available at: <https://www.unep.org/news-and-stories/press-release/co2-emissions-buildings-and-construction-hit-new-high-leaving-sector> (accessed September 12, 2023).
17. Akadiri P. O., Chinyio E. A., Olomolaiye P. O. (2012) Design of A Sustainable Building: A Conceptual Framework for Implementing Sustainability in the Building Sector. *Buildings*, vol. 2(2), pp. 126–152.
18. Tan Y., Shen L., Yao H. (2011) Sustainable construction practice and contractors' competitiveness: A preliminary study. *Habitat international*, vol. 35(2), pp. 225–230.
19. Construction of a new Industrial Park Volia Agri-Food Park Vinnytsia has started in Vinnytsia. Available at: <https://inventure.com.ua/uk/news/ukraine/u-vinnici-rozpochalosya-budivnictvo-novogo-industrialnogo-parku-volia-agri-food-park-vinnytsia> (accessed September 12, 2023).
20. The official site of the Onur Taahhyut company. Corporate structure. Available at: <https://www.onurgroup.com/RU/Onur/content/Корпоративная-структура/Качество-и-экологическая-политика/> (accessed September 12, 2023).
21. The official website of the Italian company Ghella. Available at: <https://ghella.com/en/who-we-are> (accessed September 12, 2023).
22. The official website of the Italian company Ghella. Sustainability policy of an Italian company Ghella. Available at: [https://ghella.com/sites/default/files/2021-05/04\\_Sustainability%20Policy\\_3.pdf](https://ghella.com/sites/default/files/2021-05/04_Sustainability%20Policy_3.pdf) (accessed September 12, 2023).
23. The official website of the Italian company Ghella. Sustainability Report 2022. Available at: [https://www.ghella.com/sites/default/files/2023-09/Sustainability%20Report%202022\\_Ghella.pdf](https://www.ghella.com/sites/default/files/2023-09/Sustainability%20Report%202022_Ghella.pdf) (accessed September 12, 2023).

#### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:**

1. Darko A., Chan A.P.C. Review of Barriers to Green Building Adoption. *Sust. Dev.* 2017. No. 25. P. 167–179. DOI: <https://doi.org/10.1002/sd.1651>
2. Hwang B.G., Tan J.S. Green building project management: obstacles and solutions for sustainable development. *Sustainable development*. 2012. Vol. 20(5). P. 335–349.
3. Green building market size worldwide 2021, in selected countries. 2023. URL: <https://www.statista.com/statistics/1356449/value-of-green-building-market-worldwide/> (дата звернення: 12.09.2023).
4. Energy efficiency score of buildings worldwide 2022, by country. Statista Research Department, Apr 17, 2023. URL: <https://www.statista.com/statistics/1344494/energy-efficiency-score-of-buildings-worldwide-by-country/> (дата звернення: 20.09.2023).
5. Kibert N.C., Kibert C.J. Sustainable development and the US Green Building Movement-Profitable Development Projects can be good for the planet, too. *Prob. & Prop.* 2008. Vol. 22. P. 21.
6. Hill R.C., Bowen P.A. Sustainable construction: principles and a framework for attainment. *Construction Management & Economics*. 1997. Vol. 15(3). P. 223–239.
7. Trufil G., Hunter K. Development of a sustainability framework to promote business competitiveness in construction SMEs. In *Symposium on sustainability and value through construction procurement*. 2006. Vol. 584.
8. Darko A., Zhang C., Chan A.P. Drivers for green building: A review of empirical studies. *Habitat international*. 2017. Vol. 60. P. 34–49.
9. Shen L.Y., Tam V. W., Tam L., Ji Y.B. Project feasibility study: the key to successful implementation of sustainable and socially responsible construction management practice. *Journal of cleaner production*. 2010. Vol. 18(3). P. 254–259.



10. Bartuševičienė I., Šakalytė E. Organizational assessment: effectiveness vs. efficiency. *Social Transformations in Contemporary Society*. 2013. Vol. 1(1). P. 45–53.
11. Robichaud L.B., Anantamula V.S. Greening project management practices for sustainable construction. *Journal of management in engineering*. 2011. Vol. 27(1). P. 48–57.
12. Білотіл В.Ю. Основні підходи щодо формулювання та обґрунтування дефініції «зелене будівництво». Екологічна безпека та збалансоване природокористування в агропромисловому виробництві : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. 2022. С. 42–47.
13. Богінська Л.О. Зелене будівництво як складова сталого розвитку будівельного комплексу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія : Технічні науки*. 2023. Вип. 2. С. 243–247.
14. Данилюк М.М., Дмитришин М.В. Зелене будівництво у досягненні сталого регіонального розвитку. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2020. Вип. 1(16). С. 153–162.
15. CO<sub>2</sub> emissions from manufacturing industries and construction (% of total fuel combustion). IEA Statistics. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/EN.CO2.MANF.ZS> (дата звернення: 12.09.2023).
16. CO<sub>2</sub> emissions from buildings and construction hit new high, leaving sector off track to decarbonize by 2050: UN. URL: <https://www.unep.org/news-and-stories/press-release/co2-emissions-buildings-and-construction-hit-new-high-leaving-sector> (дата звернення: 12.09.2023).
17. Akadiri P.O., Chinyio E.A., Olomolaiye P.O. Design of a sustainable building: A conceptual framework for implementing sustainability in the building sector. *Buildings*. 2012. Vol. 2(2). P. 126–152.
18. Tan Y., Shen L., Yao H. Sustainable construction practice and contractors' competitiveness: A preliminary study. *Habitat international*. 2011. Vol. 35(2). P. 225–230.
19. У Вінниці розпочалося будівництво нового індустріального парку Volia Agri-Food Park Vinnytsia. URL: <https://inventure.com.ua/uk/news/ukraine/u-vinnici-rozpochalosya-budivnictvo-novogo-industrialnogo-parku-volia-agri-food-park-vinnytsia> (дата звернення: 12.09.2023).
20. Офіційний сайт компанії «Онур Тааххют». Корпоративна структура. URL: <https://www.onurgroup.com/RU/Onur/content-/Корпоративная-структура/Качество-и-экологическая-политика/> (дата звернення: 12.09.2023).
21. Офіційний сайт італійської компанії Ghella. URL: <https://ghella.com/en/who-we-are> (дата звернення: 12.09.2023).
22. Офіційний сайт італійської компанії Ghella. Політика сталості італійської компанії Ghella. URL: [https://ghella.com/sites/default/files/2021-05/04\\_Sustainability%20Policy\\_3.pdf](https://ghella.com/sites/default/files/2021-05/04_Sustainability%20Policy_3.pdf) (дата звернення: 12.09.2023).
23. Офіційний сайт італійської компанії Ghella. Sustainability Report 2022. URL: [https://www.ghella.com/sites/default/files/2023-09/Sustainability%20Report%202022\\_Ghella.pdf](https://www.ghella.com/sites/default/files/2023-09/Sustainability%20Report%202022_Ghella.pdf) (дата звернення: 12.09.2023).

UDC 332.83

JEL H21, Q01

**Oleg Kharit, Ph.D., JSC "Teodor", Development Expert. Methods and approaches to improving the efficiency of the construction business based on the experience of successful companies.**

The study systematises and summarises theoretical and practical methods and approaches to improving the efficiency of construction companies within the framework of the concept and strategies of sustainable development. Sustainable methods in construction provide an increase in revenues and economic value of companies, creating value for customers. Sustainable construction project management methods provide increased value to clients while maintaining acceptable costs. The construction business combines strategies and methods to save resources, materials, water and land. The financial dimension of efficiency involves the use of an economic valuation approach based on life-cycle costing, which allows forecasting construction costs from the operation phase through maintenance and replacement to the end of the service life. Based on the analysis of the cases of the world's leading construction companies, the author determines that the concept of sustainable development of the construction industry involves the implementation of a targeted and comprehensive approach to business activities. The practical significance of the research results lies in proving the efficiency of construction based on the experience of world leaders in the industry. Prospects for further research in this area are empirical studies of the economic efficiency of construction enterprises at the international and national levels.

**Key words:** construction efficiency, sustainable development policy, sustainable development, construction business, sustainable development methods.

УДК 332.83

JEL H21, Q01

**Харит Олег Михайлович, Ph.D., АТ «Теодор», експерт з розвитку. Методи та підходи до покращення ефективності будівельного бізнесу на основі досвіду успішних компаній.**

В дослідженні систематизовано та узагальнено теоретико-практичні методи та підходи до покращення ефективності будівельних компаній в рамках концепції та стратегій сталого розвитку. Обґрунтовано актуальність популяризації стійких методів у будівництві, охарактеризовано їхні переваги, зокрема ефективне корпоративне управління екологічними та соціальними проблемами забезпечує зростання доходів та економічної вартості компаній, формуючи цінність для клієнтів. Вимоги клієнтів будівельних компаній здебільшого спрямовані на вирішення потреб у впровадженні сталої політики для оптимізації бізнес-процесів. Загалом ключовими стимулами для інтеграції практики зеленого будівництва серед зацікавлених сторін є як зовнішні фактори, корпоративна структура, так і фактори на рівні проектів та індивідуальні внутрішні чинники підприємств. Методи управління проектами з екологічного будівництва забезпечують підвищення їх цінності для клієнтів з одночасними прийнятними витратами. В будівельному бізнесі поєднуються стратегії та методи збереження ресурсів, матеріалів, водних та земельних ресурсів. Фінансовий вимір ефективності передбачає використання підходу до економічної оцінки на основі аналізу вартості життєвого циклу, який дозволяє прогнозувати витрати на будівництво від етапу експлуатації, до технічного обслуговування та заміни до кінця терміну служби. На основі аналізу кейсів визначено, що концепція сталого розвитку будівельної галузі передбачає реалізацію цільового та інтегрального підходу до діяльності бізнесу. Зроблено висновок про те, що стратегії та методи управління будівельних компаній-лідерів забезпечують позитивну динаміку доходів, яка генерується завдяки постачальникам, персоналу та управлінським практикам. Практичне значення результатів дослідження полягає в доведенні ефективності будівництва на основі досвіду світових лідерів в галузі. Перспективи подальших наукових розробок у цьому напрямку передбачають емпіричні дослідження економічної ефективності будівельних підприємств на міжнародному та національному рівнях.

**Ключові слова:** ефективність будівництва, політика сталості, сталий розвиток, будівельний бізнес, методи сталого розвитку.

## INFLUENCE OF ENVIRONMENTAL FACTORS ON THE MODERN ENTERPRISE MANAGEMENT

**Olena Khrystenko, Candidate of Economic Science, Associate Professor,  
Senior Lecturer at the Department of Management and Logistics,  
Roman Oleksiienko, Student  
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"**

---

© Khrystenko O., 2023

© Oleksiienko R., 2023

*Стаття отримана редакцією 10.09.2023 р.*

*The article was received by editorial board on 10.09.2023*

**Introduction.** The management of the enterprise is the process of planning, organization, motivation and control of the enterprise's activity to achieve the goals. The management in modern conditions is very important, since companies are forced to work in difficult environmental conditions. The external environment of the enterprise consists of various factors that affect its functioning and development. The enterprise management should take into account these factors and respond to them.

**Analysis of the latest researches and publications.** The factors of the external environment of the enterprise in scientific works of various scientists have the same interpretation but different types of classification. Thus, Bell J. argues that "The external environment of an organization contains such elements as consumers, competitors, government agencies, suppliers, financial organizations and sources of labour resources, relevant to the organization's operations". However, this approach does not distinguish between different layers of the environment. The external environment, or the environment of indirect influence, does not directly affect each individual organization, but to all at once. This does not mean that their influence is less than their influence is less than that of environmental factors.

The well-known scientist Kotler F. believes that the external environment (macro-mediation) consists of six main factors: demographic, economic, natural, scientific and technical, political and factors of the cultural factors [1].

Environmental factors of the environment are most often classified into the following groups [2]:

1. Economic – factors related to the turn of money, goods, information and energy.
2. Political – factors influencing political views and share people into individual political groups and find expressions in the activities and decision making by local authorities and government.
3. Socio-demographic factors that affect the level and life expectancy of people, as well as form their value orientation.
4. Technological – factors related to the development of equipment, equipment, tools, processing processes and production of products, materials and technologies, as well as know-how.
5. Competition – factors that reflect future and current actions of competitors, changes in the share of markets, concentrations of competitors.
6. Geographic – factors related to placement, topography of the area, climate and natural resources (in particular, minerals).

Arthur Thompson and Arthur Strickland [3] add to the above-mentioned factors the legal and international environment as components of the external environment. There are many classifications of the components of the external environment, but the main directions and factors by which the main trends in the macro environment can be analyzed and predicted are not limited to stating the current situation. Environmental factors are interrelated, and a change in one factor affects other components. Therefore, it is important to identify the main trends, the interaction of these factors and build trends in their development.

**Objectives of the article.** The purpose of this article is to research the influence of environmental factors on the modern enterprise management. Also, to describe the environmental factors that affect the modern enterprise in the war.

**The main material of the study.** The enterprise management is an important element of the successful activity of any enterprise. The management provides for the development of strategies and tactics, planning, organization of activity, control and coordination of all the units of the enterprise to achieve the goals. The management also provides an analysis of the environment and taking into account the factors that affect the enterprise's activities.

In our opinion, in order to be able to best characterize the state of the external environment, it is worth considering the following factors influencing the modern enterprise:

1. Economic: the state of the economy and its processes, including inflation and deflation; tax system and quality of legislation; scale of industry support; market conditions; growth rates or decrease in the market; the growth rate of segments in accordance with the interests of the firm; state stock market; investment processes; bank interest rate; pricing system and etc.

2. Political and institutional: stability of the government; state policy on privatization / nationalization; state control and regulation of enterprise activity; the level of protectionism; decision to support companies in the enterprise; requirements for ensuring the level of employment; state policy on the provision of resources of individual branches and enterprises; corruption level; the level of economic freedom of the state.

3. Structural: structure of branches of the national economy; the emergence of new industries; cutting of activities' outdated "branches; influence of international distribution of work on the activities of branches and enterprises, including the influence of antitrust laws and etc.

4. Trends in science and technologies: place of "technological breakthroughs" (in which industries); reduction or extension of "life cycle" of technology; the relative importance of production and products based on science; requirements for the scientific and technical level of production to ensure competitiveness; requirements for the qualifications of staff of high-tech industries; requirements for the scientific and technical level of competitive products.

5. Natural and ecological component: natural and climatic conditions; geographical location of minerals and natural resources; the state of the environmental environment and its impact on production.

6. Component components: structure and availability of national resources; the level of deficit of resources used by existing enterprises; accessibility of resources (prices and costs for transportation).

7. Demographics: the number of potential consumers (structure of the population, changes in individual groups and their income); Available and potential number of labours; qualification characteristics of employees (quality of labour).

8. Socio-cultural components: attitude to private business (positive / negative); interaction between enterprises and public organizations; politics for foreign investors; the role of trade unions in the formation of public opinion.

9. Unforeseen events and possible risks related to strategic planning (main risks and estimates of possible impact on the strategic plan).

10. International environment (in some countries): structure of the country's economy; distribution of incomes; wage level; the cost of transport services; currency exchange rate and etc.

Let's consider each of the factors that directly affects business in the war on the modern enterprise and try to characterize influence of the environmental factors of the positive and negative points of view.

**The economic factors** of the external environment have a significant impact on the business of a modern enterprise, especially during the war.

For example, during a war, the demand for some goods and services may increase as people focus on buying those goods that are necessary for the safety of their lives. Also, during the war, the demand for communication, transportation, and etc. may increase, which can create additional business opportunities in these industries.

One example of the positive impact of the economic factor of the external environment during the war may be a production enterprise weapons and equipment for the army, which, undone, is the PJSC «KrAZ», which is one of the largest producers of heavy car and which offers a large range of armoured cars of the military sector. During the war, this enterprise can receive significant orders for their products and increase its profitability.

**Political and institutional factor** of the external environment can have a significant impact on the conduct of a business of a modern during the war. This factor includes political stability, legal system, the presence of market institutions, as well as regulatory policy of the state.



From a positive point of view, the presence of a stable and effective legal system can help the company protect their rights and interests in the war. In addition, the presence of developed market institutions and regulatory policy of the state can stimulate the development of the enterprise and provide a more predictive market situation.

In order to reduce the negative impact of the political and institutional factor, companies can look for new markets and diversify their activities to reduce dependence on one market. It is also important to carefully study the political and legal risks associated with doing business and develop strategies to mitigate them.

Considering **structural factors**, it should be noted that the positive impact of structural factors lies in the possibility of changing the approach to doing business and expanding the range of products, which will increase competitiveness in the market. In addition, in the event of structural changes, it is possible to establish new ties with other businesses and attract new customers.

However, with the right approach to analysis and strategic planning, structural changes can be a reason for the search for new markets and can force the company to thoroughly check their processes and products, which in turn will help improve the quality of the product and processes as a whole. In addition, structural changes can open opportunities for the development of new technologies, innovations and cooperation with other companies.

**Trends in science and technologies.** Have a significant impact on the external environment of doing business of the modern enterprise. This includes the development of new technologies and innovations that can improve the efficiency of activity enterprises and provide them formation of a new competitive advantage on the market.

One of the main positive effects of new technology on business is the ability to create new products and services that meet the market requirements and provide more quality and effective performance. For example, the war may create demand for new technologies of production of military equipment and equipment, which can become a new direction of enterprise development.

However, technological progress can also have a negative impact on business. In particular, the development of technologies can lead to a decrease in demand for some products and services, which can lead to a decrease in enterprises of enterprises. For example, the war may lead to a decrease in demand for some goods and services that are not related to military production or social security.

Another important issue is to ensure the availability of new technologies for small and medium-sized enterprises, which can become a challenge for business development in the region. Not all enterprises have resources and knowledge to introduce new technologies, which can lead to their lag in the market and reduce their competitiveness.

In connection with the above-mentioned trends in science and technology, it is important that the modern enterprises had flexibility and adaptability to changes. They should be ready to implement the new technologies and innovations to remain quickly to remain competitive on the market. An example of a positive impact of scientific achievements on enterprises is companies that successfully use Internet technologies and e-commerce for the development of their business, as well as those that make it possible to introduce new techniques and approaches to production.

The positive influence of the **natural and environmental factors** may be to preserve and restore natural resources, which can provide long-term stability of the enterprise. For example, agricultural producers can receive high-quality products due to a healthy ground and water system that are provided with environmentally friendly technologies, preserving forests, rivers and lakes.

However, the natural and environmental factors may have a negative impact on business. For example, the war may lead to environmental pollution due to emissions of primary carbon dioxide gases and chemicals, which can lead to threats to human health and cause damage to economic stability and development of enterprises. Business can undergo large losses due rivers, soils and etc. This can lead to the ban on the sale of food from a certain area that will reduce the profits of the enterprise.

It is necessary to take measures to reduce environmental impact to implement more environmentally friendly technologies and to comply with the requirements of environmental standards. However, the use of new scientific developments and technologies can help reduce the negative impact on the environment and ensure the sustainable development of enterprises. In addition, environmentally friendly enterprises may have a competitive advantage on the market and attract more investors who pay attention to environmental stability.

**Component support**, such as human, financial, material and intellectual resources, is an important factor in doing business of the modern enterprise. So, the effective use of resources can help reduce the cost of the enterprise, which is an important factor in difficult economic conditions, for example, during the war.

The presence of sufficient resources allows enterprises to effectively function and provide the needs of their clients, which corresponds to a positive effect on the external environment. Together, absence of necessary resources can force the enterprise to use less quality or less health resources. It can lead to a reduction in production, reducing product quality and deterioration of customer relationships and other stakeholders.

**Demographic factor** is one of the most important factor of external environment. So, the state of the population is displayed on the indicators of consumption of goods and services, then the change of structure and number of populations that directly affect the level of demand for products. Migration of the population may lead to loss of skilled personnel and complex conditions for supporting supply chains.

Examine **socio-cultural factors** it should be noted that, they can provide additional companies with additional public support and increasing customer loyalty. For example, if the company actively collaborates with local public organizations, is included in charitable projects and events, this may be positively displayed on its image and attract new customers.

However, it is important to remember that the use of the socio-cultural factor as a strategic tool should be ethical and not violate generally accepted values and principles.

If a company takes this factor into account and knows how to work effectively with the socio-cultural environment, it can successfully adapt to the changes caused by the war. For example, the development of socially responsible projects can increase customer loyalty and enhance the company's reputation, which can become a competitive advantage. However, ignoring socio-cultural factors can lead to conflicts with employees and other stakeholders, which can negatively affect the company's reputation and lead to loss of profit.

**Unpredictable events and possible risks** an integral part of strategic planning at any enterprise, especially in the war. On the one hand, such events can lead to the fact that the company will be forced to make a quick change in its strategies, thereby react to a new market situation, which may lead to the development of new business direction and increased competitiveness. On the other hand, unpredictable events can negatively affect business as they can disturb the company's plans and lead to significant losses. For example, reducing demand for goods and services, reduction of sales, violation of logistics units, increasing the cost of production, etc.

Consequently, the fact that unpredictable events and possible risks affect strategic planning, should be noted that companies must be prepared for any possible scenarios and respond to them on time. Influence this factors increase in the war or crisis situations, so it is important to have flexible strategies and reservoirs actions that can be quickly changed if it necessary. It is necessary to monitor the environment and monitor the possible risks to be constantly monitored to be able to make decisions on the time and decrease the possible consequences of unpredictable events.

Also, consideration of the influence of **the factors of the international environment** on the modern enterprise management is very important. On the positive side, the presence of international partners can help the enterprise to ensure stability and reliability in the supply of raw materials and sales of finished products, as well as to increase sales markets through exports. In addition, international partners can help to increase the competitiveness of enterprises and to introduce new technologies. A negative impact may be associated with a decrease in the volume of business through sanctions and trade restrictions.

**Conclusions.** In this article, we researched influence of environmental factors on the modern enterprise management. We also analysed the factors of the environment such as political, economic, demographic, socio-cultural, nature-environmental and others, also determined their influence on the modern enterprise.

During the war and unstable political and social media environment, it requires special attention to the environment and analysis of various factors that can affect the company. Is established, during the war especially increase influence that factors as unpredictable events and possible risks. It is important to have flexible strategies and reservoirs actions that can be quickly changed if it necessary. In general, successful business is during the war requires a deep understanding the environmental factors and training for various possible scenarios.

#### **REFERENCES:**

1. Kotler F. M., Keller K. L., Pavlenko A. F. (ed.) (2008) *Marketynhovyy menedzhment*. [Marketing management] Kyiv: "Khimgest" Publishing House, 720 p.
2. Kotler P. (1984) *Marketing Management*. 5th ed. Englewood Cliffs. N.J.: Prentice Hall, 221p.
3. Pascale R. T., Athos A. G. (1982) *The Art of Japanese Management: Applications for American Executives*. N.J.: Simon and Schuster, 792 p.

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:**

1. Котлер Ф.М., Келлер К.Л., Павленко А.Ф. та ін. Маркетинговий менеджмент. Київ : Видавництво «Хімджест», 2008. 720 с.
2. Kotler P. Marketing Management. 5th ed. Englewood Cliffs. N.J. : Prentice Hall, 1984. 792 p.
3. Pascale R.T., Athos A.G. The Art of Japanese Management: Applications for American Executives. N.Y. : Simon and Schuster, 1982. 221 p.

UDC 005.3:334.72]:502.15-043.2

JEL M11

**Olena Khrystenko**, Candidate of Economic Science, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Management and Logistics. **Roman Oleksiienko**, Student, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". **Influence of environmental factors on the modern enterprise management.**

The article examines the impact of the external environment on the management of logistics enterprises. Various environmental factors are considered, namely: economic, political, socio-cultural, unforeseen events and risks, as well as situations in the international environment. We have substantiated that the external environment is a key factor that affects the success or failure of an organization. We also provide a number of examples that demonstrate the impact of various factors on enterprises in Poltava region during the war. We have concluded that for an organization to be successful, it is necessary to pay attention to the external environment and develop strategies that take into account the possible impacts of various factors. It was emphasized that it is necessary to be able to adapt to changes that may occur in the external environment and develop strategies that provide a competitive advantage.

**Key words:** influence, external environment, risks, modern enterprise, management, factors.

УДК 005.3:334.72]:502.15-043.2

JEL M11

**Христенко Олена Володимирівна**, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту і логістики. **Олексієнко Роман Олександрович**, студент, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Вплив факторів зовнішнього середовища на управління сучасним підприємством.**

Управління підприємством – це процес планування, організації, мотивації та контролю діяльності підприємства з метою досягнення поставлених цілей. Управління в сучасних умовах є дуже важливим, оскільки підприємства змушені працювати в складних умовах зовнішнього середовища. Зовнішнє середовище підприємства складається з різних факторів, які впливають на його функціонування та розвиток. Управління підприємством повинно враховувати ці фактори та вчасно реагувати на них. На нашу думку, аби мати можливість якнайкраще охарактеризувати стан зовнішнього середовища, варто врахувати нижче перелічені фактори впливу на сучасне підприємство: 1. Економічні: стан економіки та її процесів, включаючи інфляцію та дефляцію; систему оподаткування та якість законодавства; масштаби підтримки галузей; кон'юнктуру ринку; темпи зростання чи зменшення ринку; темпи зростання сегментів відповідно до інтересів фірми; стан фондового ринку; інвестиційні процеси; ставки банківського проценту; систему ціноутворення; вартість землі тощо; 2. Політико-інституційні: стабільність уряду; державна політика щодо приватизації / націоналізації; державний контроль та регулювання діяльності підприємств; рівень протекціонізму; рішення щодо підтримки галузей підприємств; вимоги забезпечення рівня зайнятості; державна політика щодо забезпечення ресурсами окремих галузей і підприємств; рівень корупції; рівень економічної свободи держави; 3. Структурні: структура галузей національної економіки; виникнення нових галузей; згорання діяльності «застарілих» галузей; вплив міжнародного розподілу праці на діяльність галузей та підприємств, включаючи вплив антимонopolного законодавства тощо; 4. Тенденції в науці та технологіях: місце «технологічних проривів» (в яких галузях); скорочення або подовження «життєвого циклу» технологій; відносна важливість виробництва та продукції, що базуються на науці; вимоги до науково-технічного рівня виробництва для забезпечення конкурентоздатності; вимоги до кваліфікації персоналу високотехнологічних виробництв; вимоги до науково-технічного рівня конкурентоздатної продукції; 5. Природно-екологічний складник: природні та кліматичні умови; географічне розташування корисних копалин та природних ресурсів; стан екологічного середовища та його вплив на виробництво; 6. Складові ресурсного забезпечення: структура та наявність національних ресурсів; рівень дефіциту ресурсів, які використовуються наявними підприємствами; доступність ресурсів (ціни та витрати на транспортування); 7. Демографічні показники: кількість потенційних споживачів (структура населення, зміни в окремих групах та їх доходах); наявна та потенційна кількість робочої сили; кваліфікаційні характеристики працівників (якість робочої сили); 8. Соціально-культурні складові:

ставлення до приватного бізнесу (позитивне/негативне); взаємодія між підприємствами та громадськими організаціями; політика щодо іноземних інвесторів; роль профспілок у формуванні громадської думки; 9. Непередбачувані події та можливі ризики, які пов'язані зі стратегічним плануванням (основні ризики та оцінки можливого впливу на стратегічний план); 10. Міжнародне середовище (в окремих країнах): структура економіки країни; розподіл доходів населення; рівень заробітної платні; вартість транспортних послуг; обмінний курс валюти тощо. Під час війни та нестабільного політичного та соціального середовища ведення бізнесу вимагає особливої уваги до зовнішнього середовища та аналізу різних факторів, що можуть вплинути на підприємство. Встановлено, що під час війни особливо збільшується вплив таких факторів, як непередбачувані події та можливі ризики. Тому важливо мати гнучкі стратегії та запасні плани дій, які можна швидко змінити в разі потреби. Загалом, успішне ведення бізнесу під час війни потребує глибокого розуміння зовнішнього середовища та підготовки до різних можливих сценаріїв.

**Ключові слова:** вплив, зовнішнє середовище, ризики, сучасне підприємство, управління, фактори.



## MONEY, FINANCES AND CREDIT

УДК 336:37.017  
JEL G02, G29

DOI: 10.26906/EiR.2023.3(90).3032

ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ  
ТА ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Єгоричева Світлана Борисівна\*, доктор економічних наук, професор  
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»  
Онищенко Анастасія Володимирівна, переможець Всеукраїнського конкурсу-захисту  
науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України

\*ORCID 0000-0002-7829-7073

© Єгоричева С.Б., 2023  
© Онищенко А.В., 2023

Стаття отримана редакцією 03.09.2023 р.  
The article was received by editorial board on 03.09.2023

**Вступ.** У сучасних умовах стан національної економіки значним чином визначається функціонуванням фінансового сектору, адже він стимулює ефективну діяльність підприємницьких структур, збільшує платоспроможний попит, сприяє зростанню добробуту домогосподарств. У свою чергу, рівень його розвитку суттєво залежить від таких факторів, як фінансова грамотність та фінансова інклюзія населення, які в Україні останнім часом об'єктивно зростають внаслідок цілеспрямованих зусиль НБУ та фінансових установ, організацій сфери освіти, а також у зв'язку з загальним підвищенням цифрової грамотності. Особлива увага у реалізації цих процесів приділяється молоді, яка має входити у доросле життя, маючи необхідні знання та можливості для забезпечення власного добробуту та фінансової безпеки.

**Огляд останніх джерел досліджень і публікацій.** Питання фінансової грамотності та фінансової інклюзії відносно недавно стали предметом наукових досліджень в Україні. Проблематика фінансової грамотності актуалізувалася разом з інтересом до фінансових основ діяльності домогосподарств [1; 2]. Одночасно, з початку 2010-х років активно запроваджувалися різноманітні проекти підвищення фінансової грамотності різних верств населення, насамперед, молоді, які отримували відповідне наукове підґрунтя [3; 4]. Втім, методи та інструменти формування фінансової грамотності школярів розглядаються, як правило, у рамках досліджень педагогічної науки [5–7].

Вивчення проблем фінансової інклюзії було започатковано в Україні професором Науменковою С.В. [8; 9], яка проаналізувала її сутність, розробила деякі показники її оцінювання, запропонувала шляхи полегшення доступу населення до фінансових послуг в умовах нашої країни. У подальшому, фінансова інклюзія стала не лише предметом уваги багатьох вітчизняних науковців (зокрема, [10–15]), а і об'єктом масштабних прикладних досліджень, що періодично проводилися в Україні проектом USAID «Трансформація фінансового сектору» [16; 17]. Втім, респондентами у таких опитуваннях виступають українці, старші за 18 років, що залишає поза увагою діагностику фінансової грамотності та фінансової інклюзії підлітків, зокрема, старшокласників. Проте скільки молодь у сучасних умовах все більше цікавиться фінансовими питаннями, й рівень її обізнаності у сфері управління особистими фінансами та взаємодії з інститутами фінансового ринку варто цілеспрямовано вивчати для визначення заходів щодо його підвищення.

Слід зазначити, що у цій сфері вже проводиться серйозна робота. З 2012 по 2019 роки Міністерство освіти і науки України за підтримки USAID запроваджувало у системі загальної середньої освіти експериментальне викладання курсу «Фінансова грамотність». З 2019-го року цей курс став факультативним. У 2021 році до типових навчальних планів середньої школи було включено новий предмет «Підприємництво і фінансова грамотність».

Крім того, у 2019 році, на основі змін до Закону України «Про Національний банк України», НБУ отримав повноваження на здійснення заходів з підвищення фінансової грамотності населення, особливо увагу приділяючи у цьому питанні саме молоді.

**Метою статті** є з'ясування рівня фінансової грамотності та фінансової інклюзії старшокласників на основі інформації, отриманої від учнів 10-11-х класів ряду шкіл м. Полтава, а також визначення шляхів їхнього підвищення.

**Методи дослідження.** Для дослідження рівня фінансової грамотності та фінансової інклюзії учнів старших класів було використано онлайн-опитування (англ. *CAWI – Computer Assisted Web Interviewing*) як найсучасніший спосіб отримання і обробки даних, що має багато переваг перед традиційними методами одержання інформації.

Для проведення опитування було розроблено Google форму, яка містила п'ятнадцять запитань і охоплювала, зокрема, такі теми: фінансова поведінка; ставлення до фінансових питань; сприйняття старшокласниками фінансового добробуту; знання фінансових продуктів і рівень користування ними. З метою здійснення аналізу з'ясовувалися також демографічні аспекти (зокрема, стать респондента; клас, в якому навчається; рівень добробуту сім'ї тощо). Опитування відбувалося у листопаді 2022 року, тобто у період дії воєнного стану, що могло мати певний вплив на відповіді респондентів.

В опитуванні взяли участь 328 учнів 10-11 класів віком від 16 до 17 років. Формування вибірки учасників відбувалося за випадковим методом. При цьому загальна кількість старшокласників у м. Полтава, що статистично виступає генеральною сукупністю, за даними департаменту освіти Полтавської міської ради становила у 2022–2023 навчальному році 3668 осіб. Враховуючи кількість опитаних, можемо стверджувати, що було охоплено майже 10% кількості учнів старших класів шкіл міста, тобто опитування є достатньо репрезентативним. Говорячи про достовірність його результатів, зазначимо, що у соціальних дослідженнях прийнято виходити з ймовірності 0,95, що інтерпретується як 95 відсотків впевненості у точності результатів. За такої ймовірності для розрахунку похибки результатів опитування використаємо формулу, наведену у роботі [18, с. 180]. Проведені розрахунки засвідчили, що похибка дорівнює 5,2%, що є цілком прийнятним для цілей нашого дослідження.

**Основний матеріал і результати.** Під фінансовою грамотністю, як правило, розуміється сукупність знань та навичок, що допомагають людині ефективно керувати своїми коштами, розпоряджатися власними фінансами та ухвалювати обґрунтовані фінансові рішення. Відповідно, це поняття включає в себе знання певних фінансових понять; ставлення до різних способів використання грошей; раціональну фінансову поведінку. Підвищення фінансової грамотності населення вважається Національним банком України складовою фінансової інклюзії, яка, крім цього, охоплює підвищення доступності та рівня користування фінансовими послугами та посилення захисту прав споживачів фінансових послуг. Зростання фінансової інклюзії розглядається НБУ як один із стратегічних напрямків розвитку вітчизняного фінансового сектору [19]. Саме ці положення стали методологічною основою проведеного опитування учнів старших класів.

Характеризуючи демографічний склад учасників опитування, зазначимо, що за віковою ознакою респонденти поділилися майже порівну, хоч кількість одинадятикласників (172 особи) дещо перевищує кількість десятикласників (156 осіб), отже, ці групи становлять, відповідно, 52,4% й 47,9% загального числа респондентів. Дівчата виявилися більш активними і зацікавленими учасниками проведеного опитування, їхня частка серед респондентів склала 64,6%, а хлопців – лише 35,4%.

Оскільки рівень фінансової грамотності та фінансової інклюзії у деякому сенсі є похідним від можливості розпоряджатися певними фінансовими ресурсами [10], важливо було хоча б орієнтовно визначити рівень добробуту сімей, в яких живуть учні-респонденти. Відповідне питання було сформульовано з використанням методики дослідження за проектом «Трансформація фінансового сектора» [17] через визначення можливості здійснювати певні витрати. Результати опитування свідчать, що 20,4% родин учнів не відчувають проблем з матеріальним забезпеченням, їм вистачає коштів на все й вони можуть дозволити собі навіть значні витрати (як-то придбання автомобіля). Переважна більшість сімей (71,1%), на думку респондентів, має середній рівень доходу, при цьому лише 8,5% родин не вистачає коштів на придбання одягу та взуття, отже, вони мають певні фінансові проблеми.

Зважаючи на те, що рівень доходів українських громадян суттєво змінився після 24 лютого 2022 року й існують труднощі навіть з його підтриманням на довоєнному рівні, можна стверджувати, що старшокласники не зовсім об'єктивно оцінили фінансовий стан їхніх родин, ймовірно, за інерцією та внаслідок відсутності у них повної інформації з цього приводу.

Проведений аналіз відповідей учнів виявив, що лише 22,4% десятикласників вивчали економічні дисципліни у школі («Економіка» або «Фінансова грамотність»), серед одинадцятикласників цей показник дещо вище й становить 28,5%. Безумовно, такий низький рівень охоплення учнів наданням базових фінансово-економічних знань негативно впливає на їхню фінансову грамотність й свідчить про те, що запровадження рекомендованого МОН факультативного курсу багатьма школами Полтави не реалізовувалося.

Втім, майже половина старшокласників (43,9%) не виявили, на жаль, бажання опановувати у майбутньому відповідні курси, навіть запропоновані банками. Відсоток таких респондентів, звичайно, був дещо вище серед тих, хто вивчав відповідні дисципліни у школі (57,1%) проти 39,3% серед тих, хто не вивчав. Серед коментарів, які додавали деякі учні, найчастішими мотивами відмови від навчання були: запевнення, що на даний момент це не потрібно або нецікаво; опанування подібних курсів від Приват-Банку [20] або монобанку; впевненість у тому, що респондент вже фінансово грамотний; думка про те, що можна стати фінансово грамотним і без курсів, зокрема, отримуючи знання від батьків; сумніви у корисності та змістовності таких курсів.

Опитування засвідчило, що вік респондентів (клас, в якому вони навчаються) позитивно впливає на рівень їхньої фінансової грамотності та фінансової інклюзії. Зокрема, на питання стосовно користування банківськими послугами, серед учнів 10-х класів позитивно відповіли 118 осіб або 75,6% їхньої загальної кількості, а серед одинадцятикласників – 153 особи або 89%. Аналогічно було зафіксовано більш високий рівень фінансово-цифрової грамотності на основі зростання у старшій віковій групі частки респондентів, які користуються у смартфонах банківськими або платіжними додатками: 87,2% одинадцятикласників, порівнюючи з 71,8% десятикласників.

Варто зазначити, що відповідно до результатів опитування, суттєво меншою мірою на рівень фінансової грамотності та фінансової інклюзії старшокласників впливає факт вивчення ними у школі дисциплін економічного спрямування. Так, рівень користування банківськими послугами у тих респондентів, хто опановував такі дисципліни, лише на 2,5 в.п. вище, ніж у тих, хто їх не вивчав (відповідно, 84,5% та 82,0%). Аналогічна ситуація спостерігається стосовно використання фінансових додатків: різниця за групами становить 4,6 в.п.

В умовах прискореної фінансової диджиталізації й розвитку онлайн-послуг, особливо під час локдауну та воєнного стану, старшокласники майже однотайно (90,5% респондентів) визначили перспективами розвитку сфери розрахунків використання технології NFC, що реалізується через смартфони. За подальше використання готівки висловилися лише 1,8% учнів, і навіть розрахунки платіжними картками як перспективний напрям зазначили лише 7,6% респондентів. Це свідчить про те, що старшокласники, у цілому, розуміють сучасні тенденції розвитку ринку платіжних послуг, якими населення користується щоденно.

Одним з найбільш очевидних індикаторів фінансової інклюзії можна вважати обізнаність споживачів щодо функціонуючих у країні фінансових установ та фінансових послуг, що ними надаються [14]. На запитання, скільки назв українських банків ви можете пригадати, учні 10-х класів, у середньому, зазначили 4,18 назв, а учні 11-х класів – 4,28 назв. При цьому жодного банку не назвали по дві особи у кожній віковій групі. Одночасно, від 7 до 11 назв банків серед десятикласників зазначили 14 респондентів, серед одинадцятикласників – 18 респондентів, а один старшокласник перелічив навіть 16 банків. Абсолютними лідерами по кількості згадувань стали ПриватБанк, монобанк, Альфа-Банк, Ощадбанк (більше 150 згадувань кожного банку). А регіональний банк Полтава-банк пригадали лише 65 осіб (20% від загальної кількості опитаних), що говорить про певні недоліки позиціонування банку на регіональному ринку.

Щодо обізнаності старшокласників стосовно наявних в Україні фінансових послуг (продуктів), то, насамперед, варто зазначити, що третина респондентів не змогла назвати жодної з них, що свідчить про недостатню фінансову грамотність або, скоріше, про неспроможність старшокласників формалізувати свою практичну фінансову діяльність у фінансових категоріях. Нагадаємо, що орієнтовно 80% респондентів повідомили, що вони користуються банківськими послугами та платіжними додатками. Логічно, що за таких умов всі вони б мали показати знання платіжних та депозитних послуг, тобто рівень неობізнаності у цій сфері не повинен би становити більше 20%.

Інформація про найбільш відомі старшокласникам фінансові послуги подана на рис. 1. Серед інших фінансових послуг найчастіше називалися надання гарантій, операції на ринках капіталу, інвестування.



**Рис. 1. Частка респондентів, які назвали певні види фінансових послуг, за результатами опитування старшокласників м. Полтава**

Звертає на себе увагу суттєва перевага кредитування над іншими фінансовими послугами, що може бути пояснено агресивною рекламою насамперед, споживчого кредитування у засобах масової інформації, внаслідок чого ця послуга завжди «на слуху». Показово, що лише третина респондентів зазначила страхування, хоча, одночасно, 44,2% з них повідомили, що в їхніх родинах користуються одним або навіть декількома видами страхування. Це ще раз підтверджує нестачу у старшокласників системного розуміння організації ринків фінансових послуг.

Дещо несподівано у відповідях з'явилися такі складні фінансові послуги, як лізинг і факторинг, що швидше за все пояснюється не високим рівнем фінансової грамотності школярів, а можливістю отримати потрібну інформацію із мережі Інтернет.

Для характеристики обізнаності старшокласників у раціональному використанні фінансових ресурсів було поставлено питання щодо розпорядження кишеньковими грошима. Кишенькові гроші, тобто невелика сума, що є у розпорядженні школяра, можуть виступати ефективним способом навчити його цінувати гроші, керувати ними й отримати навички постановки і досягнення фінансових цілей [6]. Результати опитування свідчать, що майже 16% опитаних вжекладають кошти на банківський рахунок, тобто розумно інвестують їх. Проте більшість респондентів – 40,9% – накопичують гроші у готівці для покупок певних речей або подарунків. Утім, 7,6% опитаних старшокласників не мають у своєму розпорядженні кишенькових грошей, що свідчить про недостатню увагу батьків до створення умов формування фінансової грамотності своїх дітей. Також по-різному можна оцінювати той факт, що третина школярів – близько 36% – просто витрачає кишенькові гроші на поточні потреби, надаючи перевагу витраті перед заощадженням.

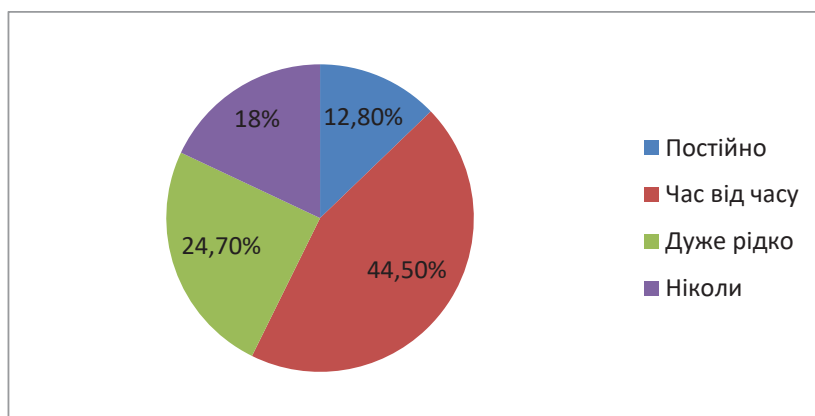
При цьому спостерігається суттєва відмінність у напрямках використання кишенькових грошей у залежності від статі респондентів. Якщо частки тих старшокласників, які не мають кишенькових грошей або накопичують їх для майбутніх покупок, серед дівчат й хлопців є приблизно однаковими, то частка хлопців, якікладають гроші на банківський рахунок, є майже у два рази більшою, ніж відповідна частка дівчат (21,5% проти 12,7%). І навпаки, відсоток тих, хто постійно витрачає кошти на дрібні покупки, серед дівчат у півтора рази вище, ніж серед хлопців (41% проти 25,9%).

Важливим способом формування фінансової грамотності підлітків слід вважати їхню участь в обговоренні фінансових потреб родини та напрямів витрачання сімейних коштів, тим більше, що одним із шляхів підвищення фінансової обізнаності деякі респонденти називали саме отримання відповідних знань від батьків. Утім, опитування засвідчило, що тільки 12,8% старшокласників беруть постійну участь у плануванні сімейного бюджету та обговоренні актуальних потреб та напрямів витрачання сімейних коштів, а майже п'ята частина респондентів ніколи до цього не долучалася (рис. 2).

При цьому дівчата демонструють більшу залученість у вирішення фінансових питань родини, ніж хлопці. Якщо серед дівчат частка тих, хто постійно або час від часу бере участь в обговоренні сімейного бюджету, становить 63,7%, то серед хлопців вона дорівнює лише 45,7%.

Одночасно, результати опитування не підтвердили гіпотезу про те, що у більш забезпечених сім'ях дітей активніше долучають до обговорення фінансових питань. Навпаки, виявилось, що частка респон-





**Рис. 2. Частки респондентів за періодичністю участі у плануванні сімейного бюджету та обговоренні напрямів витрачання коштів, за результатами опитування старшокласників м. Полтава**

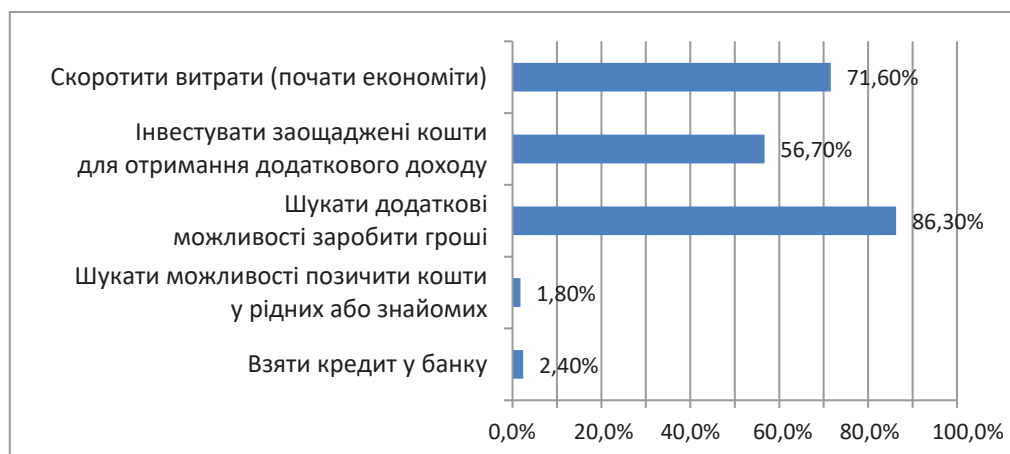
дентів, які ніколи або дуже рідко беруть участь у плануванні сімейного бюджету у найбільш та найменш забезпечених групах сімей є майже однаковою (відповідно, 50,7% та 46,4%). Отже, значення має не обсяг наявних у родині фінансових ресурсів, а свідомість батьків та їх відповідальне ставлення до формування обізнаності дітей у фінансових питаннях.

Фінансова самостійність та спроможність керувати власними фінансами відображається, у тому числі, у здатності формувати фінансові цілі та знаходити раціональні шляхи їх досягнення [2]. Опитування виявило, що 85,4% старшокласників мають (або мали) фінансові цілі. Це є надзвичайно позитивним явищем, оскільки фінансові цілі є невід'ємною частиною фінансової грамотності, способом забезпечення фінансового добробуту. Причому частка респондентів, які мають фінансові цілі, дещо збільшується у старшій віковій групі: серед одинадятикласників їх на 5,2 в.п. більше, ніж серед десятикласників.

Одночасно результати опитування засвідчили обернену залежність між рівнем добробуту родин респондентів й наявністю в останніх фінансових цілей. Лише 79,1% підлітків з найбільш забезпечених родин заявили про наявність фінансових цілей, у той час як у найменш забезпечених сім'ях ця частка становить 96,4%. Така ситуація є цілком зрозумілою, оскільки у сім'ях з нижчим рівнем добробуту далеко не всі потреби дітей безперешкодно задовольняються, що змушує старшокласників ставити особисті фінансові цілі.

Наявність фінансових цілей призвичаює молодь до здійснення заощаджень й сприяє підвищенню фінансової інклюзії. Це підтверджує і вибір респондентами шляхів досягнення фінансових цілей (рис. 3).

Хоча старшокласники обрали, насамперед, методи досягнення своїх цілей, що не пов'язані з використанням можливостей фінансового ринку (додатково заробити або зекономити), третім по важливос-



**Рис. 3. Частка респондентів, які обрали ті чи інші шляхи досягнення фінансових цілей, за результатами опитування старшокласників м. Полтава**

ті стало заощадження коштів та їхнє інвестування. І лише зовсім незначна частка респондентів орієнтована на отримання кредитів, що пов'язано, ймовірно, з розумінням складнощів процедур отримання кредиту, негативних наслідків його несвоєчасної оплати, завищених відсоткових ставок тощо.

**Висновки.** Отже, підготовка підлітків до розумної фінансової поведінки, що включає вміння ухвалювати раціональні рішення у фінансовій сфері, забезпечувати власну фінансову безпеку та добробут, у тому числі, користуючись фінансовими послугами, є спільним завданням системи освіти, установ фінансового сектора та батьків. Результати проведеного опитування свідчать про наявність у старшокласників певного рівня фінансової грамотності, який, разом з цим, варіюється у залежності від демографічних ознак та умов життя учнів. Розглядаючи фінансову обізнаність як складову фінансової інклюзії, можна зробити висновок, що остання є достатньою для молоді такого віку і базується, у тому числі, на високому рівні цифрової грамотності сучасних підлітків.

У зв'язку з цим, перспективним для підвищення фінансової грамотності вважаємо створення спеціального мобільного фінансового додатку, який би задовольняв потреби молоді у проведенні базових фінансових операцій та отриманні необхідних навичок управління власними коштами. З концептуальної точки зору, додаток може включати такі складові, як калькулятор заощаджень, депозитний калькулятор, кредитний калькулятор.

Калькулятор заощаджень допоможе реалізувати довгострокові фінансові цілі шляхом автоматичної акумуляції щомісячних відрахувань з суми доходів і, відповідно, зменшення обсягу бюджету. Він може генерувати нагадування про закінчення пільгового періоду за кредитною картою та про необхідність відкласти певну суму для погашення заборгованості за нею. Калькулятор повинен мати можливості для підключення банківських рахунків для контролю та аналізу доходів й витрат, включаючи їх сортування за категоріями. Доцільно організувати візуалізацію структури та обсягів грошових потоків для їхньої оптимізації. Важливою є також функція нагадування про регулярні платежі. Стосовно депозитного та кредитного калькуляторів, то варто забезпечити можливість їх підключення до фінансових маркетплейсів, які б дозволяли користувачу вибирати найкращі умови отримання відповідних фінансових послуг.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Юрій С.І., Кізима Т.О. Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій. *Фінанси України*. 2012. № 2. С. 16–25.
2. Кізима Т., Шаманська О. Фінансова грамотність населення і фінансова поведінка домогосподарств: аспекти взаємовпливу. *Світ фінансів*. 2014. Вип. 1. С. 16–26.
3. Слав'янська Н., Незнамова А. Підвищення фінансової грамотності: комерційний проєкт чи державна необхідність? *Вісник Національного банку України*. 2013. № 4. С. 31–35.
4. Смовженко Т., Кузнєцова А. Впровадження фінансової грамотності в Україні: сучасний стан і перспективи. *Вісник Національного банку України*. 2013. № 9. С. 8–16.
5. Барадія Н. Застосування основних форм і методів у вивченні курсу «Фінансова грамотність» у гімназії. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2018. Вип. 8(1). С. 179–187.
6. Булаченко С.Д. Дидактичні основи формування фінансової грамотності учнів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 150. С. 18–20.
7. Письменний В. Використання настільних фінансових ігор при викладанні фінансової грамотності у закладах загальної середньої освіти. *Проблеми освіти*. 2021. Вип. 1. С. 146–157.
8. Науменкова С. Фінансова інклюзивність та проблеми забезпечення доступу населення до базових фінансових послуг в Україні. *Вісник Національного банку України*. 2014. № 11. С. 31–37.
9. Науменкова С. В. Фінансова інклюзивність: економічний зміст та підходи до вимірювання. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 4. С. 363–371.
10. Дудинець Л.А., Верней О.Є. Фінансова інклюзивність та її детермінанти. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 2. С. 8–13.
11. Єгоричева С.Б. Фінансова інклюзія у рамках системи протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму. *Фінансовий простір*. 2018. № 4. С. 80–87. URL: <http://fpnpu.cib.ubs.edu.ua/article/view/176528>.
12. Ануфрієва К.В., Шкляр А.І. Фінансова інклюзія як чинник соціоекономічного розвитку. *Український соціум*. 2019. № 3. С. 59–77.
13. Захарченко Н.В. Фінансова інклюзія для підвищення добробуту населення та економічного зростання держави. *Фінанси України*. 2020. № 6. С. 105–116.
14. Хуторна М.Е., Жежерун Ю.В., Жежерун К.А. Індикативний підхід до оцінювання рівня доступності фінансових послуг як аналітичне забезпечення функціонування інституту фінансової інклюзії в умовах фінансової нестабільності. *Вісник Університету банківської справи*. 2021. № 3. С. 25–32.
15. Чвертко Л.А., Корнієнко Т.О., Вінницька О.А. Фінансова інклюзія на страховому ринку України: передумови та чинники формування. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2022. Вип. 18(2). С. 146–158.

16. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні. Результати дослідження. Червень 2019 р. Проект USAID «Трансформація фінансового сектору». URL: [https://talan.bank.gov.ua/uploads/files/Financial-Literacy-Survey-Report\\_June2019\\_ua.pdf](https://talan.bank.gov.ua/uploads/files/Financial-Literacy-Survey-Report_June2019_ua.pdf)
17. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021. Звіт за результатами дослідження. Проект USAID «Трансформація фінансового сектору». URL: [https://bank.gov.ua/admin\\_uploads/article/Research\\_Financial\\_Literacy\\_Inclusion\\_Welfare\\_2021.pdf?v=4](https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4)
18. Паніотто В.І., Максименко В.С., Харченко Н.М. Статистичний аналіз соціологічних даних. Київ : Вид. дім «КМ Академія», 2004. 270 с.
19. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. URL: [https://bank.gov.ua/admin\\_uploads/article/Strategy\\_FS\\_2025.pdf?v=4](https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf?v=4)
20. Бізнес-Школа «ЮніорБанк». URL: <https://juniorbank.com.ua/school>

# REFERENCES:

1. Yurii S. I., Kizyma T. O. (2012) Financial literacy of the population in the dialectics of modern educational trends. *Finance of Ukraine*, no. (2), p. 16–25.
2. Kizyma T., Shamanska O. (2014) Financial literacy of the population and financial behavior of households: aspects of mutual influence. *The world of finance*, vol. (1), pp. 16–26.
3. Slavianska N., Neznamova A. (2013) Increasing financial literacy: a commercial project or a state necessity? *Bulletin of the National Bank of Ukraine*, no. (4), pp. 31–35.
4. Smovzhenko T., Kuznetsova A. (2013) Implementation of financial literacy in Ukraine: current state and prospects. *Bulletin of the National Bank of Ukraine*, no. (9), pp. 8–16.
5. Baradiia N. (2018) Application of basic forms and methods in the study of the "Financial Literacy" course in gymnasium. *Teacher professionalism: theoretical and methodical aspects*, vol. (8(1)), pp. 179–187.
6. Bulavenko S. D. (2018) Didactic bases of formation of pupils' financial literacy. *Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences*, vol. (150), pp. 18–20.
7. Pismennyi V. (2021) The use of board financial games in teaching financial literacy in institutions of general secondary education. *Problems of education*, vol. (1), pp. 146–157.
8. Naumenkova S. (2014). Financial inclusion and problems of ensuring population access to basic financial services in Ukraine. *Bulletin of the National Bank of Ukraine*, no. (11), pp. 31–37.
9. Naumenkova S. V. (2015) Financial inclusiveness: economic meaning and approaches to measurement. *Actual problems of the economy*, no. (4), pp. 363–371.
10. Dudynets L. A., Verney O. E. (2018) Financial inclusiveness and its determinants. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, vol. (2), pp. 8–13.
11. Yehorycheva S. B. (2018) Financial inclusion within the framework of the system of combating the legalization of criminal income and the financing of terrorism. *Financial space*, no. (4), pp. 80–87. Available at: <http://fpnpu.cibs.ubs.edu.ua/article/view/176528>
12. Anufrieva K. V., Shkliar A. I. (2019) Financial inclusion as a factor of socio-economic development. *Ukrainian society*, no. (3), pp. 59–77.
13. Zakharchenko N. V. (2020) Financial inclusion to increase the welfare of the population and the economic growth of the state. *Finance of Ukraine*, no. (6), pp. 105–116.
14. Khutorna M. E., Zhezherun Yu. V., Zhezherun K. A. (2021) Indicative approach to assessing the level of availability of financial services as analytical support for the functioning of the financial inclusion institute in conditions of financial instability. *Bulletin of the University of Banking*, no. (3), pp. 25–32.
15. Chvertko L. A., Kornienko T. O., Vinnytska O. A. (2022) Financial inclusion in the insurance market of Ukraine: prerequisites and factors of formation. *Actual problems of the development of the economy of the region*, vol. (18(2)), pp. 146–158.
16. Financial literacy, financial inclusion and financial well-being in Ukraine. (June, 2019) Research results. USAID project "Financial Sector Transformation". Available at: [https://talan.bank.gov.ua/uploads/files/Financial-Literacy-Survey-Report\\_June2019\\_ua.pdf](https://talan.bank.gov.ua/uploads/files/Financial-Literacy-Survey-Report_June2019_ua.pdf)
17. Financial literacy, financial inclusion and financial well-being in Ukraine in 2021. Report based on research results. USAID project "Financial Sector Transformation". Available at: [https://bank.gov.ua/admin\\_uploads/article/Research\\_Financial\\_Literacy\\_Inclusion\\_Welfare\\_2021.pdf?v=4](https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4)
18. Paniotto V. I., Maksymenko V. S., Kharchenko N. M. (2004) *Statistical analysis of sociological data*. Kyiv: "KM Academy", 270 p.
19. Strategy for the development of the financial sector of Ukraine until 2025. Available at: [https://bank.gov.ua/admin\\_uploads/article/Strategy\\_FS\\_2025.pdf?v=4](https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf?v=4)
20. "JuniorBank" Business School. Available at: <https://juniorbank.com.ua/school>

УДК 336:37.017

JEL G02, G29

**Єгоричева Світлана Борисівна**, доктор економічних наук, професор, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Онищенко Анастасія Володимирівна**, переможець Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України. **Оцінювання фінансової грамотності та фінансової інклюзії старшокласників.**

У статті проаналізовано результати опитування старшокласників стосовно їхньої обізнаності у фінансових питаннях і залученості у проведення фінансових операцій з метою оцінювання рівня фінансової грамотності та фінансової інклюзії. Для цього використовувалися статистичні методи обробки результатів онлайн-опитування, яке містило п'ятнадцять запитань. Було з'ясовано, що лише чверть респондентів вивчали економічні дисципліни у школі, а майже половина опитаних у майбутньому не бажає опановувати курси з фінансової грамотності, зокрема, внаслідок відсутності у них практичної спрямованості. Вік респондентів позитивно впливає на рівень їхньої фінансової грамотності та фінансової інклюзії. Від 75 до 90% старшокласників вже користуються банківськими послугами та можуть назвати від двох до десяти вітчизняних фінансових установ. Найбільш відомими для респондентів фінансовими послугами очікувано стали кредитування, страхування, депозити та розрахунки й платежі, проте третина старшокласників не назвали жодної з них. Щодо спроможності керувати грошима, то майже 16% опитаних вжекладають кишенькові гроші на рахунок, а не витрачають їх. Встановлено, що 85,4% старшокласників мають фінансові цілі, які вони планують досягати пошуком додаткових можливостей заробити гроші, а також за рахунок скорочення витрат або отримання додаткових доходів від заощаджень. Одночасно лише близько 13% респондентів беруть постійно участь у плануванні сімейного бюджету, а майже 20% ніколи до цього не долучалася. Підвищення рівня фінансової грамотності та фінансової інклюзії старшокласників можливе за рахунок створення спеціального фінансового мобільного додатку, що враховував би вподобання молоді.

**Ключові слова:** фінансова грамотність, фінансова інклюзія, старшокласники, фінансові послуги, сімейний бюджет, фінансові цілі.

UDC 336:37.017

JEL G02, G29

**Svitlana Yehorycheva**, Doctor of Economics, Professor, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". **Anastasiia Onyshchenko**, Winner of the All-Ukrainian competition for the defence of research works of students-members of the Junior Academy of Sciences of Ukraine. **Assessment of financial literacy and financial inclusion of senior pupils.**

The article analyses the results of a survey of senior pupils regarding their awareness of financial issues and involvement in financial transactions in order to assess the level of financial literacy and financial inclusion. For this, statistical methods of processing the results of an online survey, which contained fifteen questions, were used. It was found that only a quarter of the respondents studied economic disciplines at school, and almost half of the respondents do not want to take financial literacy courses in the future, in particular, due to the lack of practical orientation. The age of the respondents has a positive effect on the level of their financial literacy and financial inclusion. From 75 to 90% of senior pupils already use banking services and can name from two to ten domestic financial institutions. Loans, insurance, deposits, and settlements/payments were expected to be the most well-known financial services for respondents, but a third of senior pupils did not name any of them. As for the ability to manage money, almost 16% of respondents already place their pocket money into an account instead of spending it. It was found that 85.4% of senior pupils have financial goals, which they plan to achieve by finding additional opportunities to earn money, as well as by reducing expenses or receiving additional income from savings. At the same time, only about 13% of respondents are constantly involved in family budget planning, and almost 20% of them have never participated in it. Increasing the level of financial literacy and financial inclusion of senior pupils is possible due to the creation of a special financial mobile application that would take into account the preferences of young people.

**Key words:** financial literacy, financial inclusion, senior pupils, financial services, family budget, financial goals.



## FINTECH MARKET IN UKRAINE: ANALYSIS AND FORECASTING

Olesia Totska\*, Doctor of Economic Sciences,  
Professor at the Department of Management,  
Bohdana Shevchuk, Applicant of the Second (Master's) Degree  
Lesya Ukrainka Volyn National University

\*ORCID 0000-0003-4748-2134

© Totska O., 2023  
© Shevchuk B., 2023

Стаття отримана редакцією 10.09.2023 р.  
The article was received by the editorial board on 10.09.2023

**Introduction.** Today, digital technologies are becoming increasingly widespread and evolving, penetrating various areas of people's lives and activities. Thanks to them, the demand for products of the fintech market is also increasing, as financial technologies are an integral part of all types of financial services: savings, investments, credit, payments and transfers, insurance, etc. The development of the fintech market makes it possible to accumulate human and financial resources, increase investment flows, create new opportunities for customers and launch businesses based on new technological solutions.

The 2008 global financial crisis, the 2019 coronavirus disease (COVID-19) pandemic, and the Russian-Ukrainian war accelerated the development of the fintech market in Ukraine, as they contributed to the emergence of new instruments for providing financial services.

**Analysis of recent research and publications.** Various aspects of the development of the fintech market in Ukraine have been studied by a number of domestic scholars. In particular, Brus S. summarised the processes and possibilities of using innovative technologies for the financial services industry [1]. Burkovskaya A. and Khorenzhenko V. studied the key changes in the development of the fintech industry in Ukraine and the world during the crisis [2]. Krupka M., Demchyshak N. and Shchurevych O. analysed the peculiarities of the development of the fintech ecosystem in Ukraine and the mechanisms for optimising cooperation between stakeholders in the conditions of digitalisation of society [3]. Lavreniuk V. studied the influence and directions of fintech risk management in the banking sector [4]. Nagorny P. analysed the introduction of digital technologies in the country's banking system [5]. Petruk O., Burtsev Ya., Zashchipas S. and Popov O. revealed the theoretical foundations of fintech as a concept of functional economic sciences (finance, accounting, enterprise economics) [6]. Romashko O. and Krykhivska N. identified ways to improve the interaction of banks and fintech companies in Ukraine based on foreign experience [7]. Semenog A. suggested a structural and logical scheme of the fintech landscape [8]. Stoiko O. researched the current state of the domestic fintech business, identified the main trends and prospects for its development [9]. Totska O. and Vavdiuk N. analysed the activities of crowdfunding platforms in Ukraine and identified regional peculiarities on the example of the Big Idea platform [10].

Despite the large number of publications analysing the development of the domestic fintech market, in today's dynamic world there is a need to monitor changes in its indicators and to model its activities in a predictive manner.

**Objectives of the article.** The purpose of the study is to analyse the current state of development of the fintech market in Ukraine (dynamics of company creation, their distribution by spheres of activity, sources of financing, technologies used) and to build predictive trend models of the number of fintech companies created in 2023.

**The main material of the study.** In recent years, fintech companies introducing new innovative products have become widespread in Ukraine and the world. The development of the fintech market is due to the fact that in order to ensure the competitiveness of a business entity in any field, it is necessary to introduce new

technological products into its operations, which in turn will contribute to attracting new customers and increasing the organisation's revenues.

In general, there has been an active development of financial technologies in Ukraine in recent years. This was influenced by the following factors:

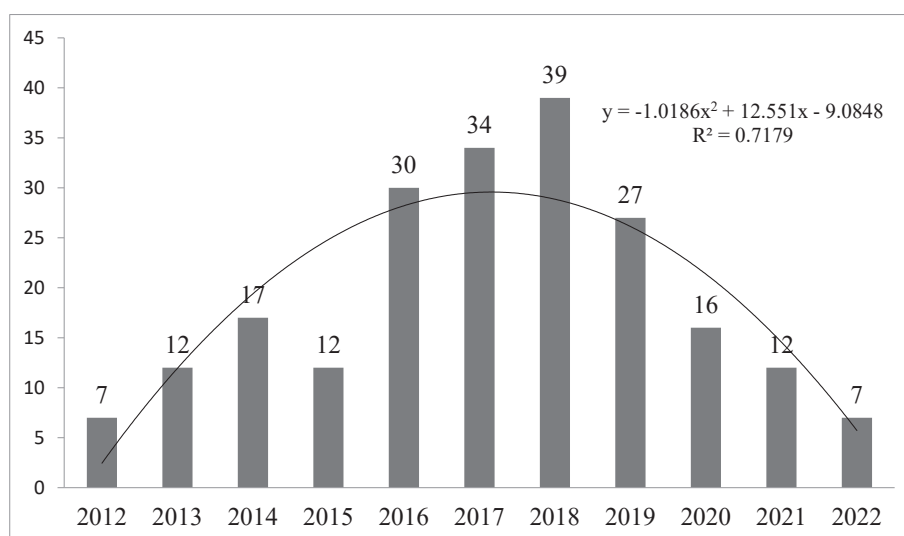
- The global economic crisis of 2008 and its aftermath;
- active growth in the number of Internet users;
- spread of social networks and messengers;
- development of competition in financial markets;
- organisations' commitment to innovation;
- coronavirus pandemic, etc. [11, p. 190].

These factors have led to the emergence of new digital products that greatly simplify the lives of the population. However, the outbreak of a full-scale war in Ukraine has brought certain difficulties to the development of fintech. The main problems include:

- Unstable operation of power grids and Internet connections;
- reduced investment attractiveness of companies for investors;
- decline in the purchasing power of the population [12, p. 30].

Despite the difficult times in the country, the fintech market continues to operate. Thus, in 2022, regulatory changes took place that opened up opportunities for further development, namely: the Law of Ukraine "On Virtual Assets" [13] was signed, the Laws of Ukraine "On Cloud Services" [14], "On Payment Services" [15] came into force, etc. The initiatives of public authorities, in particular the National Bank of Ukraine (hereinafter – the NBU) and the Ministry of Digital Transformation, are important factors influencing the fintech market [12, p. 17].

As of 2023, Ukraine's fintech market comprises 246 companies, of which 7 were founded in 2022. The dynamics of their emergence in 2012–2022 is shown in detail in Figure 1.



**Figure 1. Fintech companies by year of foundation**

*Source: formed on the basis of [12, p. 56]*

As can be seen, the largest number of companies was established in 2018. This may also be due to the fact that the EU-Ukraine Association Agreement came into full force on September 1, 2017. However, over the past four years, there has been a gradual decline in the creation of new companies in this area.

Currently, 15% of domestic fintech companies focus their activities on the Ukrainian market, 33% are already operating in foreign markets, and 52% are planning to enter the international arena, which will allow them to increase their potential audience and, accordingly, profits, gain a competitive advantage, gain international experience and attract foreign investment [12, p. 26–27].

It is worth noting that Ukrainian fintech companies are established in various fields of activity (see Table 1).

As shown, the most popular sector among fintech companies is technology and infrastructure. The trend towards an increase in its share may be due to the active development of online business. The second and third places are occupied by payments/money transfers and personal and consumer credit, although their share

Table 1

**Breakdown of fintech companies by industry  
(based on a questionnaire survey of 125 respondents), %**

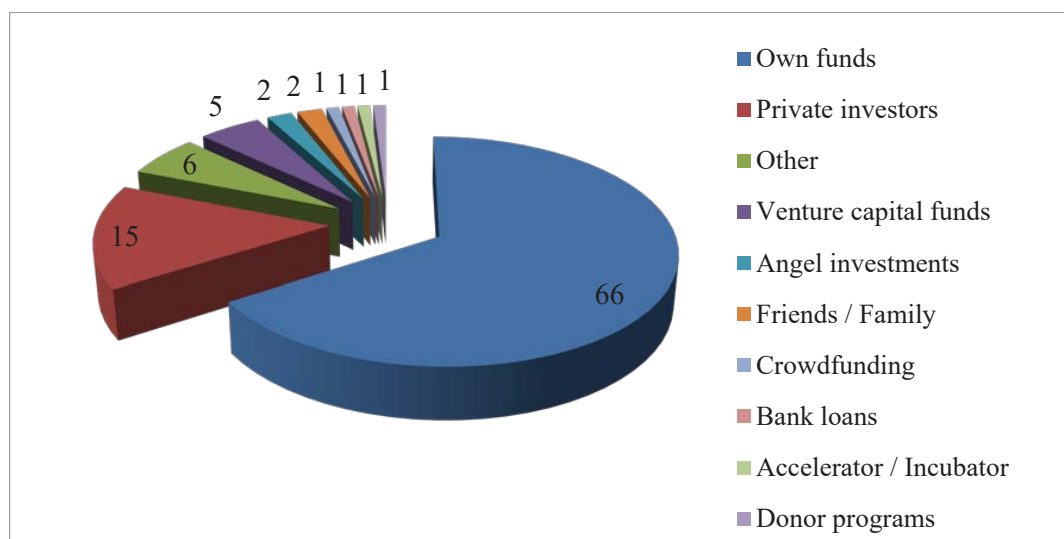
| Field of activity                    | 2021 | 2023 |
|--------------------------------------|------|------|
| Technology and infrastructure        | 22   | 24   |
| Payments / Money transfers           | 19   | 14   |
| Personal and consumer lending        | 14   | 12   |
| Legaltech                            | 9    | 7    |
| Insurtech                            | 6    | 6    |
| Personal finance / Wealth management | 6    | 6    |
| Consulting / Analytical systems      | 5    | 2    |
| Cybersecurity / Anti-fraud           | 5    | 2    |
| Digital / Neobanks                   | 4    | 7    |
| Blockchain / Cryptocurrency          | 3    | 5    |
| Electronic wallets                   | 2    | 2    |
| Marketplace                          | 2    | 5    |
| Business lending                     | 1    | 1    |
| Regtech                              | 1    | 7    |

*Source: formed on the basis of [12, p. 20]*

decreases by 5% and 2% respectively between 2021 and 2023. This divergence is explained by the start of a full-scale war, which has significantly affected companies in these sectors. It is worth noting that the regulatory area has grown significantly, with its share increasing from 1% in 2021 to 7% in 2023, as most companies try to find technologies that help them manage their obligations.

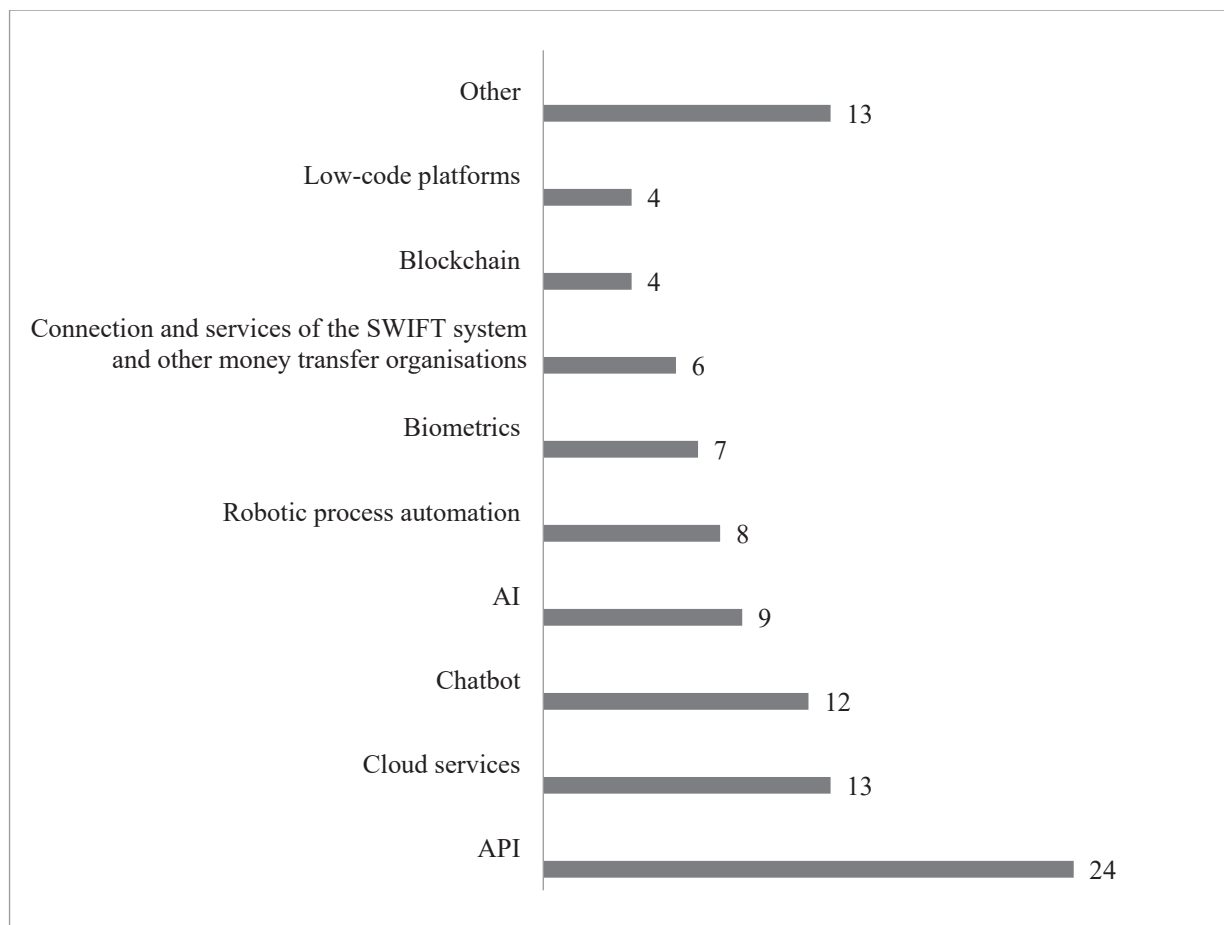
The sources of funding for fintech companies in 2023 are shown in Figure 2. The graph clearly shows that the vast majority of companies (66%) will finance their activities from their own resources. Much smaller shares (from 5 to 15%) come from sources such as private investors, venture capital funds and others. And very small shares (1-2%) are held by angel investors (investing money in a start-up), friends/family, crowdfunding, bank loans, accelerators/incubators, donor programmes. Thus, investment in fintech in Ukraine is currently quite low, but many companies plan to attract more investment in the future to expand and develop their business.

Domestic fintech companies use a variety of technologies in their operations (see Figure 3). As it can be seen, the most widespread technologies (with a share of 12-24%) are application programming interface (API), cloud services and chatbots, which bring significant business benefits due to their advantages. Blockchain and low-code platforms are the least popular technologies (with a 4% share) in fintech companies.



**Figure 2. Sources of financing for fintech companies in 2023, %**

*Source: formed on the basis of [12, p. 24]*



**Figure 3. Technologies used by Ukrainian fintech companies, %**

*Source: formed on the basis of [12, p. 28]*

To predict the number of fintech companies established in Ukraine in 2023, five trend models will be built on the basis of the data in Figure 1:

$$\text{exponential } y = a_1 e^{a_0 x}, \quad (1)$$

$$\text{linear } y = a_1 x + a_0, \quad (2)$$

$$\text{logarithmic } y = a_1 \ln(x) + a_0, \quad (3)$$

$$\text{polynomial } y = a_2 x^2 + a_1 x + a_0, \quad (4)$$

$$\text{power } y = a_1 x^{a_0}, \quad (5)$$

where  $a_0, a_1, a_2$  – constants,  $x$  – time.

As a result, the following forecast models will be obtained:

$$\text{exponential: } y = 15.04 e^{0.0155x} \quad (R^2 = 0.0072), \quad (6)$$

$$\text{linear: } y = 0.3273x + 17.4 \quad (R^2 = 0.0094), \quad (7)$$

$$\text{logarithmic: } y = 4.5987 \ln(x) + 12.047 \quad (R^2 = 0.0934), \quad (8)$$

$$\text{polynomial: } y = -1.0186x^2 + 12.551x - 9.0848 \quad (R^2 = 0.7179), \quad (9)$$

$$\text{power: } y = 10.844x^{0.264} \quad (R^2 = 0.1063), \quad (10)$$

where  $R^2$  approximation reliability value (a number from 0 to 1), which is used to determine the degree of trend reliability and forecast accuracy (the closer to 1, the more reliable the forecast).

As can be seen, the polynomial model has the highest probability of verification, since the value of the approximation reliability is the highest (0.7179), although it is not high enough (does not exceed 0.9). The trend line is shown in Figure 1. According to it, the number of fintech companies established in 2023 will reach a negative value (-5). This result is due to a significant decline in the indicator over the past four years.



Consequently, despite the active development of the fintech market in Ukraine, there are still many factors that hold it back:

- Lack of a sustainable fintech ecosystem;
- limited number of digital financial market specialists;
- low level of financial awareness of the population;
- insignificant representation of global fintech brands in the Ukrainian market;
- export orientation of the innovation sector, etc. [16]

At the same time, the strengths of Ukrainian fintech development are highlighted:

- Growing demand for fintech products;
- significant percentage of small and medium-sized business entrepreneurs;
- good geographical location of Ukraine;
- proactive role of the NBU in the development of innovations;
- developed IT sector, etc [16].

One of the most successful financial innovations is the creation of Monobank in Ukraine in 2017. In the same year, it was recognised as the best fintech startup. Monobank does not have any physical branches [17], but has more than 6 million users. The bank's main advantages are low interest rates and a functional mobile application. However, it is worth noting that the lack of physical branches and the inability to open pension accounts are quite significant disadvantages of the bank.

It is worth noting that Ukraine has many useful ideas that lack funding for their implementation. Unfortunately, during the war, it is difficult to introduce new innovative products and provide sufficient funds for their operation. However, despite all the circumstances, the domestic fintech market is still functioning and developing.

**Conclusions.** The fintech market in Ukraine is still in its infancy, and its further development is possible only if a favourable legislative and regulatory environment is created, access to investment is ensured, and there is a sufficient number of qualified personnel. Although Ukraine is open to new technologies, the pandemic and the war have had a negative impact on its economic development, including the number of fintech companies established. However, the openness of Ukrainians to digitalisation is a key factor for the successful use of financial technology in Ukraine in the future.

## REFERENCES:

1. Brus S. I. (2020) Transformatsiia industrii finansovykh posluh pid vplyvom fintekhu: hlobalnyi ta rehionalnyi vymiry [Transformation of the financial services industry under the influence of fintech: global and regional dimensions]. *Economy and Forecasting*, vol. 3, pp. 41–55. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog\\_2020\\_3\\_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2020_3_5) (accessed September 12, 2023).
2. Burkovskaya A. V. & Khorenzhenko V. V. (2020) Rozvytok fintekh-industrii u kryzovyi period [Fintech-Industry Development in the Crisis Period]. *Modern Economics*, vol. 20, pp. 36–40. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon\\_2020\\_20\\_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2020_20_8) (accessed September 12, 2023).
3. Krupka M. I., Demchyshak N. B. & Shchurevych O. I. (2023) Rozvytok fintekh-ekosystemy v Ukraini: spivpratsia mizh steikholderamy v umovakh tsyfrovoho suspilstva [Development of fintech ecosystem in Ukraine: collaboration between stakeholders in digital society]. *Scientific Notes of Ostroh Academy National University. "Economics" series*, vol. 28, pp. 86–95. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa\\_2023\\_28\\_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2023_28_13) (accessed September 12, 2023).
4. Lavreniuk V. V. (2021) Upravlinnia fintekh-ryzykamy bankivskoho sektora [The Fintech Risks Management of the Banking Sector]. *Business Inform*, vol. 12, pp. 231–238. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf\\_2021\\_12\\_33](http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2021_12_33) (accessed September 12, 2023).
5. Nagorny P. D. (2020) Rozvytok fintekhu v Ukraini: perspektyvy z pohliadu na tendentsii rehuliatora [Fintech development in Ukraine: prospects from the regulator's trends]. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University. Series: "Economic Sciences"*, vol. 2, pp. 194–199. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu\\_ekon\\_2020\\_2\\_37](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2020_2_37) (accessed September 12, 2023).
6. Petruk O. M., Burtsev Ya. I., Zashipas S. M., Popov O. H. (2022) Fintekh yak poniattia funktsionalnoi ekonomichnoi nauky [Fintech as a concept of functional economic science]. *Problems of Theory and Methodology of Accounting, Control and Analysis*, vol. 3, pp. 48–53. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ptmbo\\_2022\\_3\\_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ptmbo_2022_3_10) (accessed September 12, 2023).
7. Romashko O. M. & Krykhivska N. O. (2022) Shliakhy pokrashchennia vzaємодії bankiv ta fintekh-kompanii v Ukraini na osnovi zarubizhnogo dosvidu [The Ways to Improve the Interaction of Banks and Fintech Companies in Ukraine Based on Foreign Experience]. *Business Inform*, vol. 10, pp. 168–174.
8. Semenog A. Yu. (2022) Sklad ta struktura fintekh-landshaftu yak prostoru z nadannia tsyfrovyykh finansovykh posluh [Composition and structure of fintech landscape as a space for digital financial services provision]. *Scientific Notes of Ostroh Academy National University. "Economics" series*, vol. 25, pp. 110–116. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa\\_2022\\_25\\_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2022_25_16) (accessed September 12, 2023).

9. Stoiko O. Ya. (2020) Stanovlennia ta rozvytok fintekh-biznesu v Ukraini [Formation and Development of Fintech Business in Ukraine]. *Business Inform*, vol. 2, pp. 384–392. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf\\_2020\\_2\\_51](http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2020_2_51) (accessed September 12, 2023).
10. Totska O. & Vavdiuk N. (2022) Diialnist kraudfandynhovykh platform v Ukraini: rehionalnyi aspekt [Activity of crowdfunding platforms in Ukraine: regional aspect]. *World of Finance*, vol. 1 (70), pp. 89–98.
11. Liakhova O. O., Yurkevych O. M. & Korets K. R. (2023) Suchasnyi stan fintekh-rynku v Ukraini [Fintech market in Ukraine: current conditions]. *Black sea economic studies*, vol. 79, pp. 189–195. Available at: [http://bses.in.ua/journals/2023/79\\_2023/30.pdf](http://bses.in.ua/journals/2023/79_2023/30.pdf) (accessed September 12, 2023).
12. Kataloh fintekh-kompanii Ukrainy (2023) [Catalog of fintech companies of Ukraine]. Available at: <https://drive.google.com/file/d/1u9EKTulzzgm2EkhZMoROoDXLTce86LZ5/view> (accessed September 13, 2023).
13. Pro virtualni aktyvy: proiekt Zakonu Ukrainy vid 17 liutoho 2022, № 2074-IX [The Law of Ukraine "On Virtual Assets" of February 17, 2022, No. 2074-IX]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (accessed September 12, 2023).
14. Pro khmarni posluhy: Zakon Ukrainy vid 17 liutoho 2022 r., № 2075-IX [The Law of Ukraine "On Cloud Services" of February 17, 2022, No. 2075-IX]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2075-20#Text> (accessed September 12, 2023).
15. Pro platizhni posluhy: Zakon Ukrainy vid 30 chervnya 2021, № 1591-IX [The Law of Ukraine "On Payment Services" of June 30, 2021, No. 1591-IX]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (accessed September 12, 2023).
16. Stratehiia rozvytku fintekhu v Ukraini do 2025 roku [Fintech development strategy in Ukraine until 2025]. Available at: [https://bank.gov.ua/admin\\_uploads/article/Strategy\\_finteh2025.pdf?v=4](https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finteh2025.pdf?v=4) (accessed September 13, 2023).
17. Viblyi P. I. & Kondratiuk M. V. (2022) Rozvytok finansovykh tekhnolohii v Ukraini v umovakh viiny [Development of financial technologies in Ukraine under war conditions]. *Galician economic journal*, vol. 3 (76), pp. 67–73. Available at: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/76/1080.pdf> (accessed September 13, 2023).

UDC 336.714:005.51/.52(477)

JEL C53, G10

**Olesia Totska**, Doctor of Economic Sciences, Professor at the Department of Management. **Bohdana Shevchuk**, Applicant of the Second (Master's) Degree, Lesya Ukrainka Volyn National University. **Fintech market in Ukraine: analysis and forecasting.**

The purpose of the study is to analyse the indicators of the development of the fintech market in Ukraine and to build a predictive trend model of the number of fintech companies created in 2023. The methods of analysis and extrapolation of trends were used to conduct the study. The factors influencing the active development of financial technologies in Ukraine are listed, as well as the main problems in the development of fintech. Indicators of the dynamics of creation of domestic fintech companies in 2012–2022 are given. The distribution of fintech companies by sector of activity has been analysed. The sources of financing of fintech companies in 2023 were studied. The range of technologies used by Ukrainian fintech companies was studied. Five trend models were created to forecast the number of fintech companies created in Ukraine in 2023.

**Key words:** fintech market, fintech companies, areas of activity, sources of funding, technologies, forecast trend models.

УДК 336.714:005.51/.52(477)

JEL C53, G10

**Тотька Оlesia Леонтіївна**, доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту. **Шевчук Богдана Михайлівна**, здобувач другого (магістерського) рівня, Волинський національний університет імені Лесі Українки. **Фінтех-ринок в Україні: аналіз і прогнозування.**

Метою дослідження є проаналізувати показники розвитку фінтех-ринку в Україні та побудувати прогнозні трендові моделі кількості створених у 2023 р. фінтех-компаній. Для проведення дослідження використано методи аналізу та екстраполяції трендів. Перелічено фактори впливу на активний розвиток фінансових технологій в Україні, а також основні проблеми у розвитку фінтеху. Вказано на зміни регуляторного характеру в 2022 р., які відкрили можливості для подальшого розвитку фінтех-ринку України. Наведено показники динаміки створення вітчизняних фінтех-компаній упродовж 2012–2022 рр. Визначено, що пік реєстрації компаній припав на 2018 р. (39 організацій), після якого спостерігалось щорічне зниження показника. Проаналізовано розподіл фінтех-компаній за сферами діяльності. Отримано, що в 2023 р. найбільші частки (понад 10%) належали сферам технологій та інфраструктури, платежів / грошових переказів, особистого та споживчого кредитування. Відмічено, що значного розвитку набула регуляторна сфера, частка якої зросла з 1% у 2021 р. до 7% у 2023 р. Проаналізовано джерела фінансування фінтех-компаній у 2023 р. Визначено, що більшість ком-

паній здійснює свою діяльність за рахунок власних коштів (66%), приватних інвесторів (15%) і венчурних фондів (5%). Досліджено спектр технологій, використовуваних українськими фінтех-компаніями. Виявлено, що найпоширенішими технологіями є інтерфейс прикладного програмування API (24%), хмарні сервіси (13%) та чат-боти (12%). Для прогнозування кількості створених в Україні в 2023 р. фінтех-компаній побудовано п'ять трендових моделей: експоненційну вигляду  $y = 15,04e^{0,0155x}$ , лінійну вигляду  $y = 0,3273x + 17,4$ , логарифмічну вигляду  $y = 4,5987 \ln(x) + 12,047$ , поліноміальну вигляду  $y = -1,0186x^2 + 12,551x - 9,0848$ , степеневу вигляду  $y = 10,844x^{0,264}$ . Отримано, що найбільшу імовірність справдження має поліноміальна модель, величина достовірності апроксимації якої становить 0,7179. Згідно неї кількість зареєстрованих у 2023 р. фінтех-компаній набуде від'ємного значення. Відзначено, що відкритість українців до діджиталізації є основним фактором успішного використання фінансових технологій в Україні в майбутньому.

**Ключові слова:** фінтех-ринок, фінтех-компанії, сфери діяльності, джерела фінансування, технології, прогнозні трендові моделі.

## ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЧАТ-БОТІВ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ

Худолій Юлія Сергіївна\*, кандидат економічних наук, доцент  
Косолапенко Віталій Станіславович\*\*, магістрант  
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

\*ORCID 0000-0002-6962-3236

\*\*ORCID 0009-0009-9549-0009

---

© Худолій Ю.С., 2023

© Косолапенко В.С., 2023

*Стаття отримана редакцією 04.09.2023 р.*

*The article was received by editorial board on 04.09.2023*

**Вступ.** До появи чат-бота ChatGPT у листопаді 2022 року, розробки чат-ботів на базі штучного інтелекту (ШІ) проходили досить повільно без значних результатів. Їх використання не було на стільки поширеним, як у 2023 році. Основними користувачами були переважно компанії, зокрема фінансові установи, які за допомогою ШІ збирали та аналізували різноманітні дані, необхідні для успішного здійснення своєї діяльності, а також розробляли онлайн консультантів на базі чат-ботів. Наразі ШІ має значний вплив на всі сфери, в тому числі й сферу фінансів, розширюючи можливості фінансових компаній та поліпшуючи ефективність їх фінансових послуг.

В результаті стрімкого розвитку ШІ виникає питання, як може вплинути використання чат-ботів на базі штучного інтелекту на роботу людей в фінансовій сфері, та на фінансову сферу в цілому. Тому дане дослідження є актуальним, адже необхідно усвідомлювати на що штучний інтелект здатен, що від нього очікувати і чи зможе він змінити працю людей.

**Огляд останніх джерел досліджень і публікацій.** Дослідженням роботи чат-ботів на базі ШІ займалися такі визначні компанії, як Forbes, KPMG, Gartner, Oracle, Forrester, HubSpot, Check Point, а також автори чат-ботів Microsoft, Google, OpenAI та інші. Крім компаній активні дослідження проводили й науковці та дослідники. Так Окуда Т. та Шода С. досліджували тенденції розвитку корпоративних чат-ботів і приклади їх використання в бізнес-додатках [1]. Рідха М. і Махарані Х. розглядають чат-боти у контексті розуміння форми впровадження чат-бота зі штучним інтелектом у сфері обслуговування клієнтів фінансових компаній, детально зупиняючись на їхньому впливі на якість обслуговування [2]. Альт М., Візелі І. та Саплакан Ж. досліджували фактори, які впливають на наміри споживачів використовувати технологію чат-ботів у банківській сфері [2]. Всі вони зробили перші реальні дослідження стосовно впливу чат-ботів на фінансовий сектор. Однак через вільний доступ до штучного інтелекту у 2023 році та стрімкий розвиток чат-ботів на їх базі, важливим є поглиблювати дослідження у даному напрямі для кращого розуміння можливостей, загроз та перспектив застосування чат-ботів у фінансовій сфері.

**Метою статті** є розгляд чат-ботів на базі штучного інтелекту й вивчення перспектив їх використання у фінансовому секторі. Обґрунтування основних небезпек та ризиків застосування чат-ботів на базі штучного інтелекту. А також, на основі проведеного дослідження, виокремлення тенденцій розвитку чат-ботів у сфері фінансових послуг.

**Основний матеріал і результати.** Штучний інтелект (ШІ) – це галузь науки та технології, яка займається створенням комп'ютерних систем та програм, здатних виконувати завдання, які зазвичай пов'язані з інтелектом людини. ШІ використовує методи, алгоритми та моделі, що дозволяють комп'ютерам розуміти, аналізувати, приймати рішення та виконувати завдання, які раніше вважались виключно людськими.



Чат-боти на базі штучного інтелекту – це програми або системи, які використовують штучний інтелект для взаємодії з користувачами у текстовому форматі, надаючи автоматизовані відповіді та послуги. Ці боти здатні аналізувати та розуміти введену людиною інформацію, використовуючи різні методи обробки природної мови, машинного навчання та інші технології штучного інтелекту.

Чат-боти можуть бути використані в різних сферах, включаючи клієнтське обслуговування, маркетинг, фінанси, здоров'я, освіту та інші.

Прогнози від Forbes і Statista передбачають, що у 2023 році чат-боти стануть основним трендом. Зокрема, у сфері банківсько-фінансових послуг (BFSI) світовий ринок чат-ботів може значно зрости. Від 0,59 млрд фунтів стерлінгів у 2019 році до 6,83 млрд фунтів стерлінгів до 2030 року [4].

Наразі багато клієнтів банків скаржаться на те, що вони не отримують консультації від банків належного рівня. Згідно з дослідженням KPMG, 63% клієнтів відчувають недоліки у рівні консультативної підтримки, а 66% тих, хто отримав консультацію, вважають, що вона була неефективною. Ця проблема турбує не тільки клієнтів, але також становить занепокоєння для 45% керівників банків. Вони вважають, що їхні компанії опинилися нижче середнього рівня щодо безпечного розгортання технологій та розробки рішень для задоволення потреб клієнтів [5].

У секторі банківських та фінансових послуг (BFSI) існує потенціал для ефективного використання ІШ-чат-ботів для надання інформаційних, транзакційних та консультативних послуг. Ці чат-боти можуть залучати нових клієнтів та забезпечувати зворотний зв'язок, що сприяє зниженню операційних витрат. Таке застосування дозволяє спеціалістам, які займаються обслуговуванням клієнтів, маркетингом та продажами, сконцентруватися на більш складних та стратегічних завданнях [6].

Варто відзначити, що сервісний сегмент є найбільш швидкозростаючим. Сервіс чат-ботів містить професійні послуги та керовані сервіси. Вони забезпечують ефективне функціонування програмного забезпечення з прозорістю та контролем протягом усього процесу. Крім того, послуги за допомогою чат-ботів включають:

- навчання та підтримка;
- консультативні послуги;
- відстеження та ефективне управління потребами споживачів за допомогою персоналізованої допомоги;
- оптимізований розвиток продуктивності.

Очікується, що чат-боти в секторі BFSI потребуватимуть послуг хостингу, таких як моніторинг, управління, безпека, інтеграція та інші, що також сприятиме зростанню ринку хостингу [7].

Наразі існує кілька різних типів чат-ботів, що застосовуються у банківській, страховій та фінансовій сфері (таблиця 1).

Таблиця 1

Типи чат-ботів у фінансовому секторі

| Типи чат-бота       | Функції чат-бота                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|---------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Інформаційний       | – Надання загальної інформації;<br>– Переклад, оновлення контенту, модерування та пропонування рекомендацій;<br>– Скорочення до 30% витрат на колл-центри;<br>– Швидка відповідь та цілодобова доступність.                                                                                         |
| Транзакційний       | – Автоматизація повторних та другорядних завдань фінансового консультанта;<br>– Розвантаження працівників та економія коштів.                                                                                                                                                                       |
| Консультативний     | – Аналіз поведінки та вподобань клієнтів;<br>– Створення профілю споживачів;<br>– Прогнозування актуальних продуктів;<br>– Допомога клієнтам при перевірці фінансового стану та надання рекомендацій для подолання кризового стану.                                                                 |
| Лідогенератори      | – Ідентифікація та класифікація потенційних BFSI клієнтів;<br>– Розпочинають розмову на веб сайтах з клієнтами;<br>– Збір важливих даних, сегментація потенційних клієнтів, оцінка лідів та додавання їх до системи управління взаємодією з клієнтами;<br>– Обробка великої кількості запитів 24/7. |
| Зворотнього зв'язку | – Запобігання публічним скаргам;<br>– Відповіді на скарги клієнта та допомога при зв'язку із сервісом.                                                                                                                                                                                              |

Джерело: складено на основі даних [6]

Найбільш популярними є чат-боти, які на запити клієнтів здатні надавати відповіді, що максимально наближаються до людських. За дослідженнями, проведеними компанією Forrester, 95% фінансових компаній висловлюють бажання, щоб їхні чат-боти зберігали та аналізували історію взаємодії з клієнтами, але лише 55% з них наразі мають таку можливість. Також, 91% зазначають, що бажають автоматизувати дії своїх чат-ботів відповідно до запитів клієнтів, але лише 52% можуть це реалізувати [8].

Окрім обслуговування клієнтів та обробки транзакцій, чат-боти також використовуються в маркетингових цілях у секторі BFSI. Банки та інші фінансові установи застосовують чат-боти для взаємодії з клієнтами та просування продуктів і послуг. Наприклад, банк може використовувати чат-бота для надсилання клієнтам рекламних повідомлень про нові продукти або спеціальні пропозиції. Чат-боти також можуть сприяти перехресним та додатковим продажам, співпрацювати з рефералами та пропонувати програми лояльності та винагороди для залучення та утримання клієнтів, зменшення їх відтоку та збільшення доходів. Вони грають важливу роль у стратегії омніканального маркетингу та продажів, оскільки можуть легко інтегруватися на вебсайтах, у месенджерах, таких як Viber, Facebook та WhatsApp [6].

Окрім фінансової сфери, чат-боти зі штучним інтелектом уже мають значний вплив на такі сфери, як медична, правова, космічна, промислова та інших, чат-боти на базі ШІ дозволяють зекономити час та кошти.

Не всі чат-боти на базі ШІ є платними для користувачів. Можна виділити 5 кращих, які доступні кожному (таблиця 2) [9].

Таблиця 2

Доступні чат боти на базі ШІ

| Назва чат-бота | Головні переваги або недоліки                                                                                                                                                                                                                                                         |
|----------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ChatGPT        | <ul style="list-style-type: none"> <li>– Відповіді дуже точні, стислі та інформативні;</li> <li>– Може складати екзамени;</li> <li>– Надає нові дані;</li> <li>– Відмовляється надавати відповіді на неетичні запитання, або ті що є заборонені законом.</li> </ul>                   |
| Bing Chat      | <ul style="list-style-type: none"> <li>– Надає всього 30 повідомлень за 1 розмову, та 300 повідомлень за день;</li> <li>– Надає коротші відповіді, ніж ті які надає ChatGPT;</li> <li>– Відмовляється досліджувати певні теми.</li> </ul>                                             |
| Google Bard    | <ul style="list-style-type: none"> <li>– Надає менш точні та нюансовані відповіді, чим ChatGPT і Bing Chat;</li> <li>– Навчається на великому обсязі даних;</li> <li>– Аналізує кожне слово та контексти в реченні;</li> <li>– Відмовляється надавати заборонений контент.</li> </ul> |
| Character.AI   | <ul style="list-style-type: none"> <li>– Імітує розмови з реальними чи вигаданими персонажами;</li> <li>– Дає можливість створити і опублікувати власного персонажа;</li> <li>– Створені персонажі можуть бути співрозмовниками та надавати інформацію.</li> </ul>                    |
| Replika        | <ul style="list-style-type: none"> <li>– Підтримує текстовий діалог;</li> <li>– 3 часом переймає риси співрозмовника;</li> <li>– В платній версії можна спілкуватися голосом з віртуальним персонажем.</li> </ul>                                                                     |

Кожен чат-бот на базі ШІ може дати відповідь на одне і теж саме питання по різному. Інформація, яку надає ШІ не завжди може бути правдивою та актуальною. Тому всю надану інформацію перед застосуванням потрібно ретельно перевіряти.

Прикладом невдалого застосування ШІ можна навести ситуацію, коли Адвокат Стівен А. Шварц з фірми Levidow, Levidow & Oberman став відомий в міжнародному масштабі після випадку, коли його використання програми ChatGPT призвело до неправдивих тверджень у судовому позові. Роберто Мата подав позов до авіакомпанії Avianca, звинувачуючи їх у травмі, що відбулася під час рейсу, коли металевий візок для сервірування вдарив його коліно. Адвокати Мата заперечили відхилення справи авіакомпанією, представивши цитати з рішень інших судових справ. Однак виявилось, що ці цитати та рішення були вигадані програмою ChatGPT (яка успішно склала адвокатський іспит). Таким чином ліцензії адвокатів на здійснення адвокатської діяльності опинилися під питанням [10].

Перевагою використання інтелектуальних інструментів, таких як GPT-4, може бути їхня здатність до швидкого та об'єктивного аналізу великої кількості даних, що допомагає забезпечити більш точні результати досліджень та прогнозів. Сфера фінансових послуг є однією з найбільш зарегульованих, що вимагає значних обсягів роботи для забезпечення дотримання мінливих стандартів. Тому використання чат-боту на базі ШІ може полегшити виконання завдань, пов'язаних з дотриманням нормативних

вимог, і досягти результатів у неймовірно короткі терміни. JP Morgan Chase & Co. впровадив COIN, програму для швидкого проведення повномасштабних перевірок документів. Програма здатна за лічені секунди виконувати швидкі перевірки документів і кредитних угод, на які раніше банк витрачав 360 000 годин роботи щороку [11].

У новій версії GPT-4 значно розширилися можливості обробки контексту – вона здатна обробляти до 25 000 слів від користувача, що дає змогу надавати якісніші відповіді. Крім того, GPT-4 може працювати з зображеннями. Не зважаючи на те, що ШІ інколи генерують неправдиву інформацію, ChatGPT-4 став одним із кращих чат-ботів і вже встиг досягти не аби яких досягнень у сфері автоматизованої інформаційно-технічної інтелектуалізації (АІТІ).

За прогнозами вчених, епоха когнітивних технологій почнеться приблизно через 37 років. В епоху когнітивних технологій розвиток штучного інтелекту міститиме такі аспекти, як самовдосконалення і потенціал для здійснення самостійних відкриттів. Вже сьогодні можна побачити не аби який потенціал у штучного інтелекту до виявлення нових знань, закономірностей і розв’язання складних проблем, які люди можуть не помічати або не враховувати. Штучний інтелект може використовувати свою здатність аналізувати великі обсяги даних, виявляти скриті залежності та робити статистичні аналізи для виявлення нових інсайтів і розуміння складних систем.

Проте наразі, якщо контент, згенерований штучним інтелектом, пошириться в мережі Інтернет і моделі почнуть навчатися на цьому контенті, а не на контенті, створеному людьми відбудеться «колапс моделі».

Згідно з VentureBeat, дані, що використовуються для навчання великих мовних моделей (LLM) та інших трансформаційних моделей, які використовуються у продуктах, таких як ChatGPT, Stable Diffusion і Midjourney, походять з різних джерел створених людиною, таких як книги, статті та фотографії. Збільшення обсягу даних, що генеруються ШІ, призводить до зменшення якості, появи помилок та зменшення різноманітності контенту [12].

Коли дані, що генеруються моделями ШІ, забруднюють навчальний набір для майбутніх моделей, відбувається «Колапс моделі». В результаті моделі набувають спотвореного сприйняття реальності і починають створювати неправдиві відповіді, щоб уникнути повторення даних. Навіть при збереженні 10% даних, одержаних від людини, для навчання майбутніх моделей, колапс все одно відбувається, хоча він може бути сповільнений.

Самостійні відкриття штучного інтелекту на сьогодні є обмеженими, і вони зазвичай відбуваються в межах встановлених правил і контексту. Штучний інтелект може виявляти нові речі, але його здатність до творчості та генерації нових ідей поки що обмежена. Людський інтелект залишається неперевершеним у здатності до творчого мислення, і взаємодія між людьми і штучним інтелектом може сприяти зростанню інновацій та досягненню нових досягнень.

Крім цього штучний інтелект може нести для людей такі небезпеки:

1. Потенційність руйнівних автономних систем, якщо штучний інтелект діє без належного контролю або обмежень, що може призвести до зловживання або неправильного використання.
2. Загроза втрати робочих місць, оскільки автоматизація штучного інтелекту може призвести до заміщення людей комп’ютерними системами.
3. Порушення приватності та конфіденційності, оскільки штучний інтелект збирає та аналізує великі обсяги даних, що може призвести до витоку особистої інформації, маніпуляцій або дискримінації.
4. Проблема неупередженості, коли штучний інтелект може відображати певні попередні упередження або біаси, що можуть мати негативні наслідки у прийнятті рішень [13; 14].

Однак штучний інтелект – це майбутнє фінансових послуг, яке полягає у створенні надійних цифрових можливостей і забезпеченні якісного клієнтського досвіду. Фінансові установи повинні використовувати популярні технології, такі як машинне навчання, НЛП і ШІ, щоб підвищити якість своїх операцій, а також покращити взаємодію з клієнтами.

Проведене дослідження дає змогу виокремити наступні тенденції розвитку чат-ботів у сфері фінансових послуг. 43% клієнтів надають перевагу використанню чат-ботів, а не відвідуванню відділень фінансових компаній, і ця цифра буде зростати впродовж наступних кількох років. Що призведе до суттєвого скорочення кількості відділень. Використання чат-ботів у сфері фінансових послуг може допомогти компаніям заощадити 4 хвилини на один запит, що безпосередньо підвищить рівень задоволеності клієнтів. Все більше організацій у фінансовому секторі покладатимуться на ботів зі штучним

інтелектом, щоб підвищити безпеку своїх операцій і підвищити впевненість клієнтів у збереженні їхніх даних. Системи штучного інтелекту пропонують банку найкращий час для зв'язку з клієнтом та забезпечать розробку персоналізованих рішень для кожного клієнта. Боти будуть більше використовуватися для інтеграції з різними системами у сфері фінансових послуг, щоб покращити розпізнавання обличчя, процеси автентифікації та безпеки, а також забезпечити кращий досвід для клієнтів [11].

**Висновки.** У 2023 році чат-боти на базі штучного інтелекту активно розвиваються і знаходять все більше застосувань у різних галузях. У сфері фінансів їх застосування має низку переваг. Перше, це покращення клієнтського досвіду, чат-боти можуть ефективно працювати з фінансовими послугами та ефективно виконувати базові фінансові операції, надаючи клієнтам швидші відповіді та персоналізоване обслуговування. Автоматизація завдань, пов'язаних з обробкою значного обсягу інформації – фінансові компанії розгортають чат-боти для автоматизації більшості своїх завдань, таких як обробка скарг клієнтів, надання відповідей на запити, надання інвестиційних порад тощо, щоб покращити клієнтський досвід. Зменшення витрат на підтримку – фінансові чат-боти можуть допомогти бізнесу зменшити витрати на обслуговування клієнтів на 30%, тому фінансова галузь може використовувати їх для швидкого розв'язання питань без участі співробітників служби підтримки. Збільшення доходів – фінансові компанії, які впровадили чат-боти для фінансових послуг у свої процеси, можуть залучати нових клієнтів завдяки швидкій підтримці та якісним сервісам, що допомагає їм збільшувати доходи.

Проте на сьогодні, немає штучної системи, яка б мала таку ж широку і загальну інтелектуальну здатність, як у людини. Хоча штучний інтелект може виконувати деякі завдання краще або ефективніше за людей, він не може повністю зіставлятися з людським інтелектом у всіх його аспектах. Людський інтелект має унікальні риси, такі як творчість, емоції, моральність та загальний розум, які поки що не повністю відтворюються в рамках штучного інтелекту. Тому повністю замінити людей ШІ поки що не в змозі.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Okuda T., Shoda S. AI-based chatbot service for financial industry. *Fujitsu Scientific and Technical Journal*. 2018. No. 54. P. 4–8.
2. Ridha M., Maharani Kh. Implementation of Artificial Intelligence Chatbot in Optimizing Customer Service in Financial Technology Company PT. FinAccel Finance Indonesia. *Proceedings*. 2022. Issue 83 (1). No. 21. DOI: <https://doi.org/10.3390/proceedings2022083021>
3. Alt M., Vizeli I., Saplacan Z. Banking with a Chatbot – A Study on Technology Acceptance. *Studia Universitatis Babes-Bolyai Oeconomica*. 2021. No. 66. P. 13–35. DOI: <https://doi.org/10.2478/subboec-2021-0002>
4. Global chatbot in BFSI market revenues 2030. URL: <https://www.statista.com/statistics/1256242/worldwide-chatbot-in-bfsi-revenues/> (дата звернення: 03.10.2023).
5. KPMG Global. URL: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/xx/pdf/2022/09/future-of-commercial-banking-web.pdf> (дата звернення: 01.08.2023).
6. Чат-боти на базі штучного інтелекту у сфері фінансів: 5 способів досягти успіху в економіці вражень і примножити прибуток. URL: <https://www.gms-worldwide.com/uk/blog/ai-chatbots-in-finance-5-ways-to-win-the-experience-economy-and-increase-profits/> (дата звернення: 01.08.2023).
7. Chatbot market in BFSI size, trends, share to 2030. URL: <https://stratisticsresearch.com/report/chatbot-market-in-bfsi> (дата звернення: 03.10.2023).
8. Prioritize personalization when choosing conversational chatbot platforms to reap rewards: forrester opportunity snapshot: a custom study commissioned by ada. URL: [https://info.ada.support/hubfs/Ada%20Content%20Assets/Ada\\_Forrester%20Opportunity%20Snapshot.pdf](https://info.ada.support/hubfs/Ada%20Content%20Assets/Ada_Forrester%20Opportunity%20Snapshot.pdf) (дата звернення: 22.08.2023).
9. 5 найкращих чат-ботів зі штучним інтелектом 2023 року. URL: <https://futurenow.com.ua/5-najkrashhyh-chat-botiv-zi-shtuchnym-intelektom-2023-roku/>
10. Адвокатська контора втрапила в халепу через ChatGPT. Вони брали гроші з клієнтів за вигадки ШІ. URL: <https://mc.today/uk/advokatska-kontora-vtrapila-v-halepu-cherez-chatgpt-voni-brali-groshe-z-kliientiv-za-vigadki-shi/>
11. Chatbots for financial services: benefits, examples, and trends. URL: <https://www.revechat.com/blog/chatbots-for-financial-services/> (дата звернення: 03.10.2023).
12. Генерація нісенітниць: вчені говорять про крах ШІ чат-ботів – вони вчать на згенерованому ними ж. URL: <https://www.unian.ua/techno/generaciya-nisenitnici-vcheni-govoryat-pro-krah-shi-chat-botiv-voni-vchatsya-na-zgenerovanomu-nimi-zh-12298875.html> (дата звернення: 03.10.2023).
13. Чим небезпечний чатбот ChatGPT – новий продукт у сфері штучного інтелекту. URL: <https://texty.org.ua/fragments/108687/chym-nebezpechnyj-chatbot-chatgpt-novyj-produkt-u-sferi-shtuchnoho-intelektu/> (дата звернення: 01.09.2023).
14. Лужна С. Наскільки небезпечний штучний інтелект. Шість головних проблем. URL: <https://itechua.com/articles/218436> (дата звернення: 01.10.2023).
15. Худолій Ю.С., Халєвіна М.О. Фінтехнології в банківському бізнесі: реалії та перспективи. *Проблеми економіки*. 2021. № 1. С. 134–142. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2021-1-134-142>



## REFERENCES:

1. Okuda T. & Shoda S. (2018) AI-based chatbot service for financial industry. *Fujitsu Scientific and Technical Journal*, no. 54, pp. 4–8.
2. Ridha M. & Maharani Kh. (2022) Implementation of Artificial Intelligence Chatbot in Optimizing Customer Service in Financial Technology Company PT. FinAccel Finance Indonesia. *Proceedings*, issue 83 (1), no. 21. DOI: <https://doi.org/10.3390/proceedings2022083021>
3. Alt M., Vizeli I. & Saplaçan Z. (2021) Banking with a Chatbot – A Study on Technology Acceptance. *Studia Universitatis Babes-Bolyai Oeconomica*, no. 66, pp. 13–35. DOI: <https://doi.org/10.2478/subboec-2021-0002>
4. Global chatbot in BFSI market revenues 2030. Available at: <https://www.statista.com/statistics/1256242/world-wide-chatbot-in-bfsi-revenues/> (accessed September 3, 2023).
5. KPMG Global. Available at: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/xx/pdf/2022/09/future-of-commercial-banking-web.pdf> (accessed August 1, 2023).
6. Chatbots based on artificial intelligence in the field of finance: 5 ways to succeed in the experience economy and multiply profits. Available at: <https://www.gms-worldwide.com/uk/blog/ai-chatbots-in-finance-5-ways-to-win-the-experience-economy-and-increase-profits/> (accessed August 1, 2023).
7. Chatbot market in BFSI size, trends, share to 2030. Available at: <https://straitresearch.com/report/chatbot-market-in-bfsi> (accessed September 3, 2023).
8. Prioritize personalization when choosing conversational chatbot platforms to reap rewards: forrester opportunity snapshot: a custom study commissioned by ada. Available at: [https://info.ada.support/hubfs/Ada%20Content%20Assets/Ada\\_Forester%20Opportunity%20Snapshot.pdf](https://info.ada.support/hubfs/Ada%20Content%20Assets/Ada_Forester%20Opportunity%20Snapshot.pdf) (accessed August 22, 2023).
9. Top 5 AI Chatbots of 2023. Available at: <https://futurenow.com.ua/5-najkrashhyh-chat-botiv-zi-shtuchnym-intelektom-2023-roku/>
10. A law firm got into trouble over ChatGPT. They took money from customers for AI inventions. Available at: <https://mc.today.uk/adwokatska-kontora-vtrapila-v-halepu-cherez-chatgpt-voni-brali-groshi-z-kliientiv-za-vigadki-shi/>
11. Chatbots for financial services: benefits, examples, and trends. Available at: <https://www.revechat.com/blog/chatbots-for-financial-services/> (accessed September 3, 2023).
12. Generation of nonsense: scientists talk about the collapse of AI chatbots – they learn from the generated by them. Available at: <https://www.unian.ua/techno/generaciya-nisenitnici-vcheni-govoryat-pro-krah-shi-chat-botiv-voni-vchat-sya-na-zgenerovanomu-nimi-zh-12298875.html> (accessed September 3, 2023).
13. How dangerous is ChatGPT chatbot – a new product in the field of artificial intelligence. Available at: <https://texty.org.ua/fragments/108687/chym-nebezpechnyj-chatbot-chatgpt-novyj-produkt-u-sferi-shtuchnoho-intelektu/> (accessed September 1, 2023).
14. Luzhna S. How dangerous artificial intelligence is. Six main problems. Available at: <https://itechua.com/articles/218436> (accessed September 23, 2023).
15. Khudoliy Y. S., Khalevina M. O. (2021) Fintechologies in the banking business: realities and prospects. *Problems of the economy*, no. 1, pp. 134–142. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2021-1-134-142>

УДК 336.71:004.738.5

JEL G21, O32, O33

**Худолій Юлія Сергіївна**, кандидат економічних наук, доцент. **Косолапенко Віталій Станіславович**, магістрант, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Особливості застосування чат-ботів на основі штучного інтелекту у фінансовій сфері.**

У статті розглянуто чат-боти на базі штучного інтелекту, перспективи їх використання для надання інформаційних, транзакційних та консультаційних послуг, а також їх вплив на якість та швидкість надання фінансових послуг. Досліджено різні типи та функціонал чат-ботів, що використовуються у фінансовому секторі, а саме інформаційні, транзакційні консультативні, лідогенератори та зворотнього зв'язку. Розглянуто безплатні чат-боти на базі штучного інтелекту та їх основні переваги й недоліки. Визначено, що за умови подальшого навчання чат-боті на даних які згенеровані ними ж може виникнути «колапс моделі». Обґрунтовано основні небезпеки застосування чат-ботів на базі штучного інтелекту. На основі проведеного дослідження, було виокремлено тенденції розвитку чат-ботів у сфері фінансових послуг: покращення клієнтського досвіду, автоматизація, зменшення витрат компанії та збільшення доходів.

**Ключові слова:** чат-бот, штучний інтелект, фінансова сфера, технології, клієнтський досвід.

UDC 336.71:004.738.5

JEL G21, O32, O33

**Yuliia Khudolii**, Ph.D. (Economics), Associate Professor, Professor. **Vitaliy Kosolapenko**, Master, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". **Specifics of the use of chatbots based on artificial intelligence in the financial sector.**

Before ChatGPT was launched in November 2022, the development of AI-based chatbots was rather slow and lacked significant results. Their use was not as widespread as in 2023. The main users were mainly companies, in particular financial institutions, which used AI to collect and analyze various data necessary for the successful conduct of their activities, as well as to develop online chatbot-based consultants. Currently, AI is having a significant impact on all industries, including finance, expanding the capabilities of financial companies and improving the efficiency of their financial services. As a result of the rapid development of AI, the question arises as to how the use of AI-based chatbots can affect the work of people in the financial sector and the financial sector as a whole. Therefore, this study is relevant, as it is necessary to understand what artificial intelligence is capable of, what to expect from it, and whether it can change the way people work. This article presents a comprehensive study of AI-based chatbots and their potential in the financial sector. The article discusses in detail the possibilities of using chatbots to provide various types of financial services, including information, transactional, and advisory services. The author analyzes various types and functionalities of chatbots that are actively used in the financial sector, including informational chatbots that provide customers with up-to-date information on the financial market; transactional chatbots that allow customers to conduct various financial transactions; and consulting chatbots that provide useful advice and answers to customer questions. Special attention is paid to free chatbots based on artificial intelligence and their advantages and disadvantages. It is noted that training chatbots on the basis of their own generated data can lead to a "model collapse" that requires careful management. The article also discusses the main dangers associated with the use of AI-based chatbots in the financial sector and considers ways to avoid them. Based on the research findings, the article identifies trends in the development of chatbots in the financial services sector, such as improving customer experience, automating processes, reducing companies' costs and increasing their revenues.

**Key words:** chatbot, artificial intelligence, financial sector, technology, customer experience.

# ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT

UDC 658:330.341  
JEL M21, L74

DOI: 10.26906/EiR.2023.3(90).3034

## CURRENT STATE OF THE ACCOUNTING OUTSOURCING MARKET IN UKRAINE

**Olena Koba\***, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor  
**Darya Koshlyak**, Master  
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

\* ORCID 0000-0003-1914-3119

---

© Koba O., 2023

© Koshliak D., 2023

*Стаття отримана редакцією 05.06.2023 р.*

*The article was received by the editorial board on 05.06.2023.*

**Introduction.** The global economy has faced significant challenges over the past five years as a result of the COVID-19 pandemic. The introduction of quarantine measures forced companies to adopt a remote mode of operation and bring in third party specialists with the appropriate resources to perform certain functions. This has increased the global market for outsourcing services. Outsourcing as a business management tool aimed at increasing the efficiency and competitiveness of a company's activities. It involves the conclusion of a contract between the client and the outsourcer for the latter to perform the client's business functions for a fee. This allows the client to focus on the performance of strategically important functions, avoid additional costs, increase profitability and optimise the organisational management structure. In the conditions of the economic crisis, due to the introduction of the practice of remote work by companies, accounting outsourcing is gaining relevance. It is becoming one of the main tools for increasing the competitiveness of companies. However, Ukraine, despite its participation in the global market of accounting outsourcing, has not yet fully realised its potential in this direction. Therefore, it is an urgent task to determine the current state of accounting outsourcing in Ukraine and the prospects for its further development.

**Analysis of recent research and publications.** Theoretical and practical principles of accounting outsourcing have been studied by domestic and foreign scientists in their scientific works: Adasiuk I., Azarenkov G., Bondarenko E., Bravar Zh., Burdenko I., Gazuda L., Honchar O., Davydiuk T., Dergacheva V., Zozulyov O., Kobylanska O., Kondratov E., Legotska Yu., Logvinova O., Ligonenko L., Lyakhovich H., Marachevska A.V., Martynyuk O., Osadchyi O., Ostroverha D., Partyn G., Poplyuiko A., Semenova T., Skakun L., Sukhoniak S., Frolova Y., Haywood J., Chmut A., Yaremko I., Yaroshyna A., Yasynska T. and others.

**Highlighting previously unresolved parts of the overall problem.** However, changes in the economic and political situation affect the process of formation and development of the outsourcing services market and require further research.

**Objectives of the article.** The purpose of the article is to study the state of accounting outsourcing in Ukraine, to apply the prospects for its further development and to develop recommendations for its promotion.

**The main material of the study.** Outsourcing in the world is becoming more widespread every year, helping companies to focus on the implementation of basic business processes, increase competitiveness, gain access to necessary professional resources and optimise costs. Experts from the world's leading countries note that the use of outsourcing operations makes it possible to reduce costs in the process of economic activity by 30%, thereby increasing profitability and improving competitiveness.

The term "outsourcing" means a set of measures aimed at transferring certain processes and functions by an enterprise to another organisation that professionally specialises in the field of the tasks.

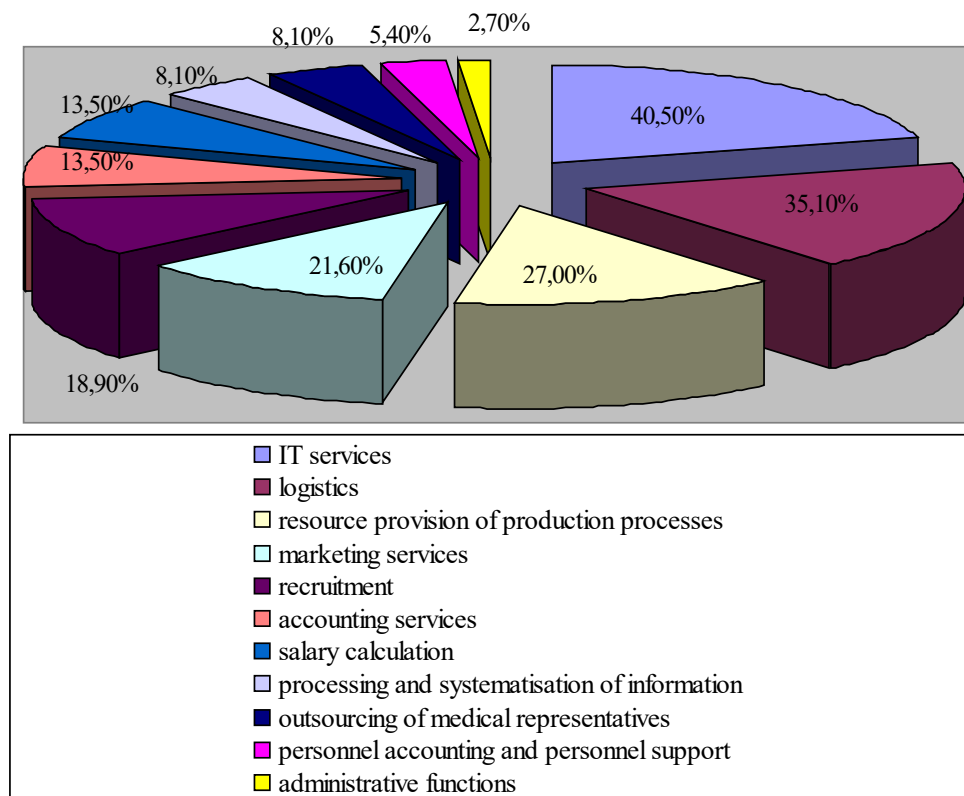
According to Ukrainian legislation [1], outsourcing is a contract under which the customer entrusts the contractor with certain tasks, in particular, part of the production process or the entire production process, recruitment services, and support functions.

The Outsourcing Institute (USA) distinguishes between IT outsourcing and business process outsourcing. IT outsourcing is the transfer by a company of a part of the functions of managing and maintaining its own information resources to an external specialised organisation. Business process outsourcing is the transfer to an outsourcer of a number of non-core business processes of an enterprise: marketing, HR, logistics, accounting, etc. Accounting outsourcing is one of its varieties. It involves transferring functions related to the organisation, accounting and preparation of financial, statistical and tax reports outside the company and outsourcing them [2].

Outsourcing is used for many technological and logistical processes, accounting and reporting. Its relevance and popularity is evidenced by the stable year-on-year increase in the share of foreign companies that outsource certain business processes to third-party organisations.

The volume of outsourcing relations in the global economy exceeds 100 billion USD, with more than 55% of them in the Americas, 45% in Europe, and only 3% in the Asia-Pacific region [3]. The finance outsourcing sector comprises 33% of all contracts and is responsible for 26% of their total value. Similarly, the manufacturing sector is responsible for 17% and 15%, respectively, while telecommunications accounts for 13% and 12%. Business services account for 9% and 12%, and other services account for 9% and 5%. According to the Industry Week Census on Manufacturing, 54.9% of US companies use outsourcing in manufacturing and 43.8% in equipment maintenance [3]. There are countries in which up to 90% of all accounting operations are outsourced. In Europe, 86% of companies outsource their accounting, in Israel – 96%, and in the US – about 90% [4]. In Ukraine, accounting outsourcing occupies a smaller share in the financial services sector than in Western Europe and the United States.

In Ukraine, 36% of managers of various levels of foreign and Ukrainian companies interviewed by the ANKOR personnel holding stated that their companies outsource business processes (Figure 1) [5]. At the same time, as can be seen from Figure 1, accounting outsourcing in Ukraine ranks sixth in the total volume of outsourcing services (13.5%), which amounts to 8-10 million USD per year [6; 7]. According to the State



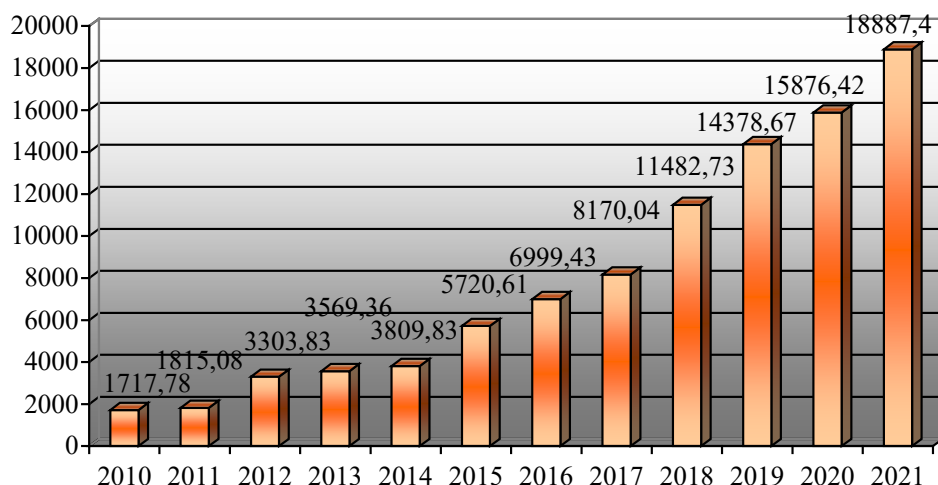
**Figure 1. Popularity of outsourcing types in Ukraine**

*Source: compiled by the authors based on data from [6; 7]*



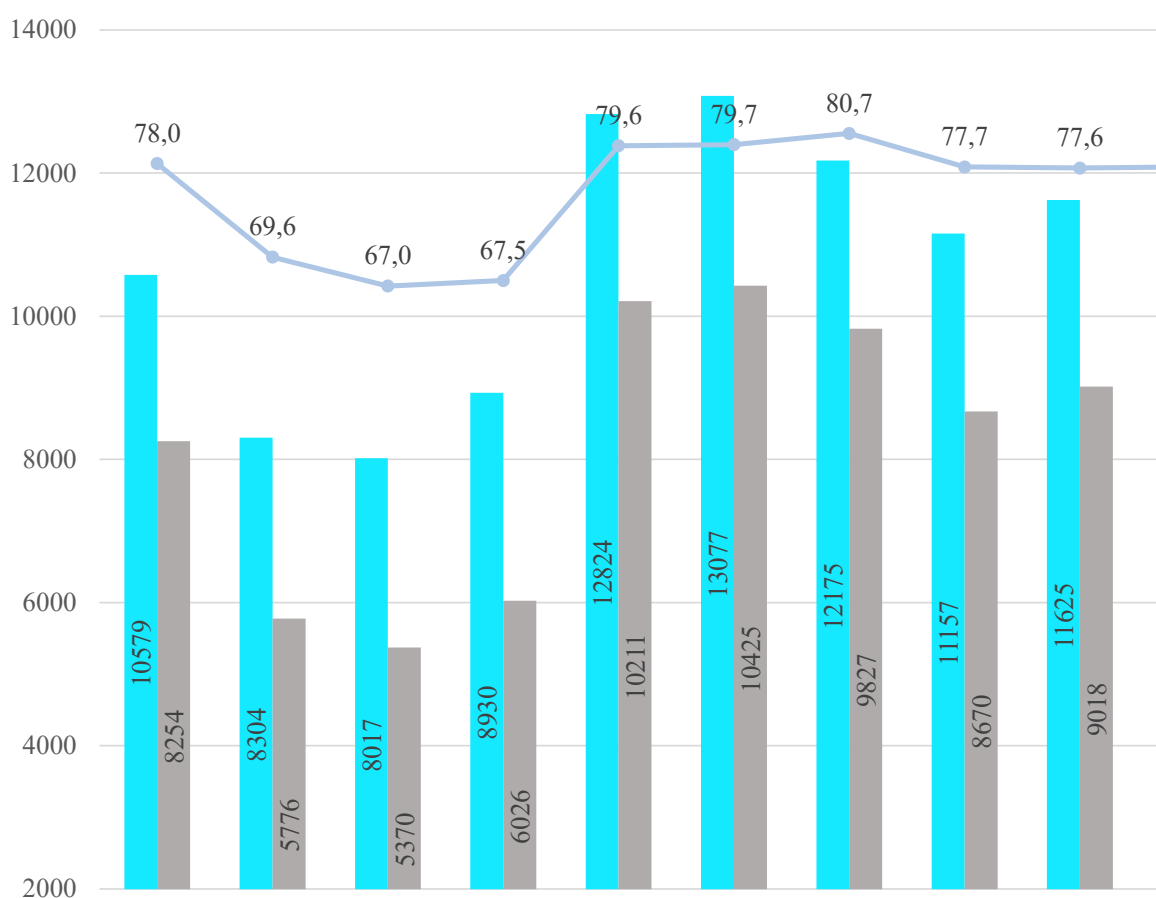
Statistics Service of Ukraine [8], in 2010–2021, there was a steady upward trend in the volume of outsourced accounting services in Ukraine under CEA 69.20 (Figure 2).

At the same time, the number of active economic units registered in the field of accounting, auditing and tax consultancy (CEA 69.20) also increased for the period 2010–2021 (Figure 3). As Figure 3 shows, the number of individual entrepreneurs in Ukraine in 2010–2021 remained almost at the same level – within 8-9 thousand units, or 70-80% of all active economic entities [8]. The analysis shows that the vast majority of Ukrainian outsourcing companies (82.5%) are located in large regional centres (Figure 4) [9].



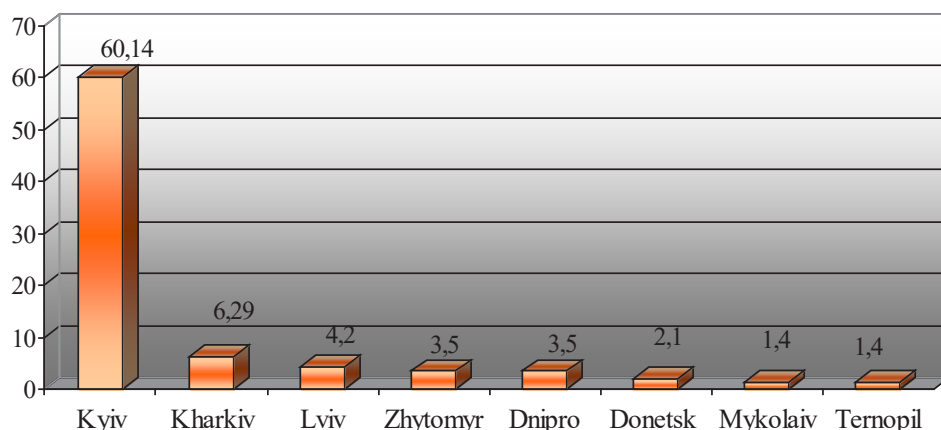
**Figure 2. Volume of services sold under CEA 69.20 in Ukraine in 2010–2021, million UAH**

*Source: compiled by the authors based on data from [8]*



**Figure 3. Number of active business entities under CEA 69.20 in Ukraine in 2010–2021**

*Source: compiled by the authors based on data from [8]*

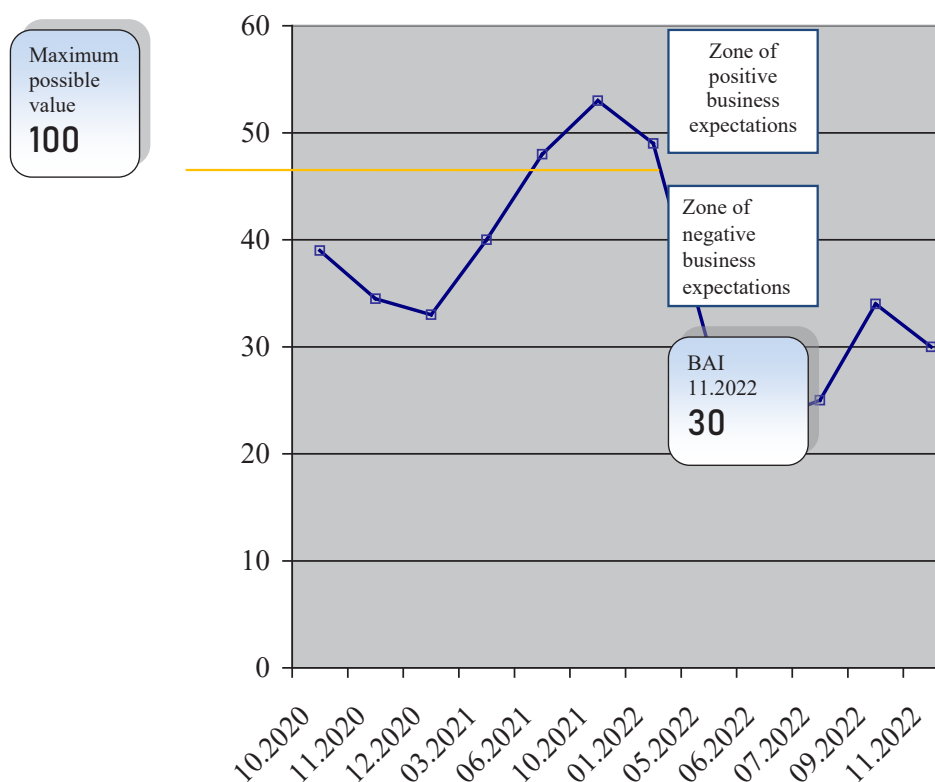


**Figure 4. Location of outsourcing companies in Ukraine, %**

*Source: compiled by the authors based on data from [9]*

The most powerful international outsourcing companies in Ukraine are Ernst & Young, McKinsey, Pricewaterhouse Coopers, KPMG, Deloitte, and they own 75% of the market. Among the other companies, the TOP-5 in 2021, according to [9], determined on the basis of such indicators as the number of clients, the number of outsourcing services, the number of employees, the company's annual turnover, and participation in international organisations and ratings, included EBS, Nota Group, Accountor Ukraine, Smart Solutions, and ABK-Service [10; 11].

According to the American consulting company A.T. Kearney, in 2021, Ukraine ranked 43rd in the Global Services Location Index, which is calculated based on the cost of infrastructure, business environment indicators, digital resonance, and staff qualifications, in terms of its outsourcing potential [12]. Compared to 2019, Ukraine has moved up three positions, thanks to an increase in spending on infrastructure, an improvement in business environment indicators and a decrease in costs in the staff availability category. This means that the



**Figure 5. Dynamics of the business activity index (BAI) in Ukraine in 2020–2022**

*Source: [16]*

attractiveness of outsourcing for Ukrainian companies is constantly growing. In 2023, the Global Outsourcing 100 ranking compiled by the international association IAOP included 17 companies with offices in Ukraine [13–15]: Eleks, Infopulse, Innovecs, Intellias, Sigma Software, N-iX, Miratech, Svitla Systems, Intetics, EY, NIX United, CHI Software, Computools, Edvantis, Glorium Technologies, KPMG International, Softengi. For comparison, the 2020 rating included 21 companies with offices in Ukraine, including 13 companies with Ukrainian capital.

The volume of outsourcing in times of crisis is growing because during the economic downturn companies start looking for new opportunities to cut costs, one of which is outsourcing. Today, Ukrainian companies are experiencing a crisis because of the war. According to a study by the Advanter Group, the business activity index (BAI) in Ukraine as of November 2022 was 30 points out of 100, while in January 2022 it was 50 points (Figure 5) [16]. At the same time, the decline is observed in almost all indicators by which it is measured: the number of orders, staff involvement, inventories, production or service volumes. However, the share of businesses that ceased operations in whole or in part after 24 February 2022 is gradually decreasing (Figure 6).

The business situation is stabilising, albeit slowly. Some companies are already returning their employees and starting to create new jobs.

The Ukrainian economy is trying hard to function despite the war and is looking for ways out of the crisis. In order to overcome the negative effects of the war, many enterprises (63%) are ready to invest in export ac-

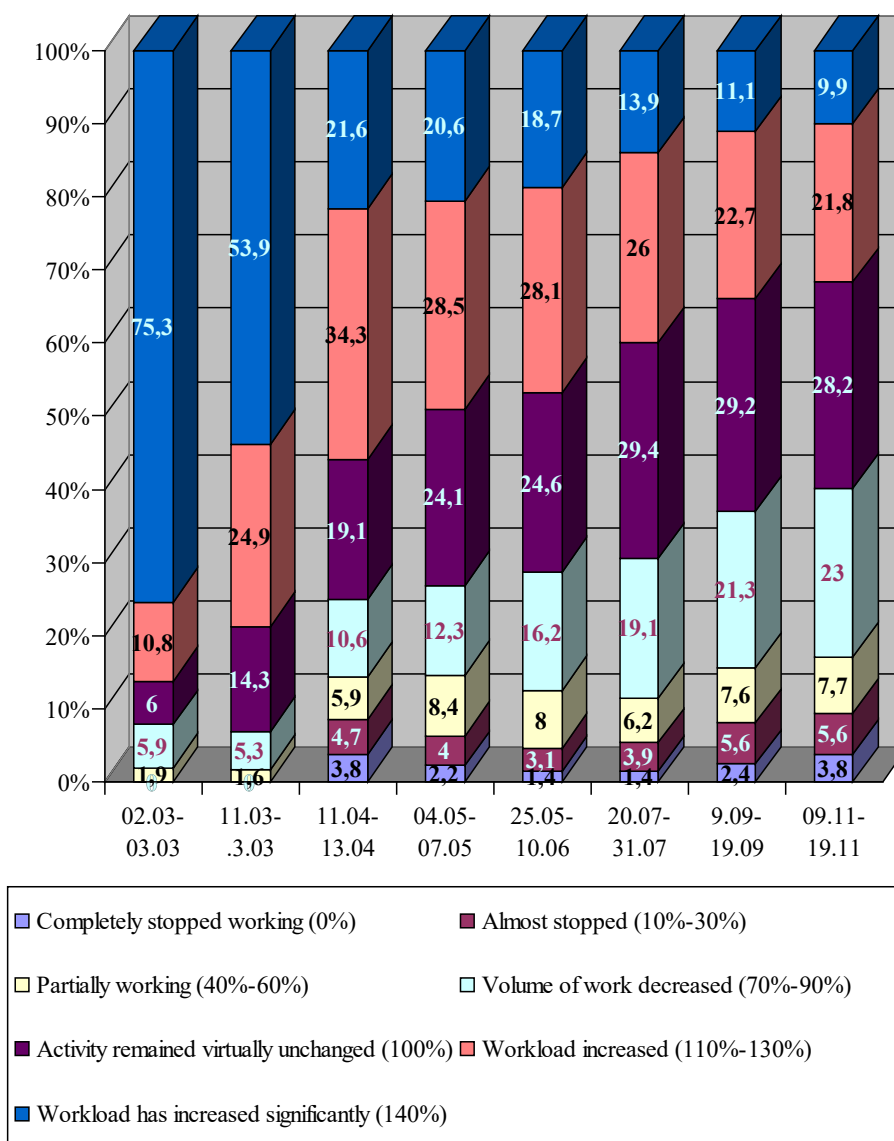


Figure 6. Business status compared to 24 February 2022

Source: [16]

tivities in order to start or expand them (27% of the interviewed entrepreneurs are already exporters, another 17% plan to develop this direction).

However, there are obstacles that hinder this, such as: low level of foreign language skills; lack of necessary knowledge, experience and qualified personnel in this area; difficulties in finding orders and partners; lack of awareness of foreign markets; non-compliance of products/services with international requirements; financial and logistical problems; lack of experience in international sales and marketing, etc.

To some extent, these obstacles can be overcome by engaging outsourcing companies whose specialists are familiar with the specifics of export activities. In addition, outsourcing can provide services at a lower cost than paying employees, which is a significant argument in wartime. These factors, as well as the advantages (Figure 7) inherent in accounting outsourcing, contribute to its development in Ukraine in the current environment.

**Conclusions.** Outsourcing as a way to reduce company costs is becoming particularly relevant in the current environment, characterised by the economic crisis caused by the pandemic and Ukraine's war with the Russian Federation, due to the need for companies to implement remote work practices. It is becoming one of the main tools for improving business competitiveness. In 2010–2021, both the volume of services provided and the number of active business entities in the field of accounting, auditing and tax consulting in Ukraine increased significantly.

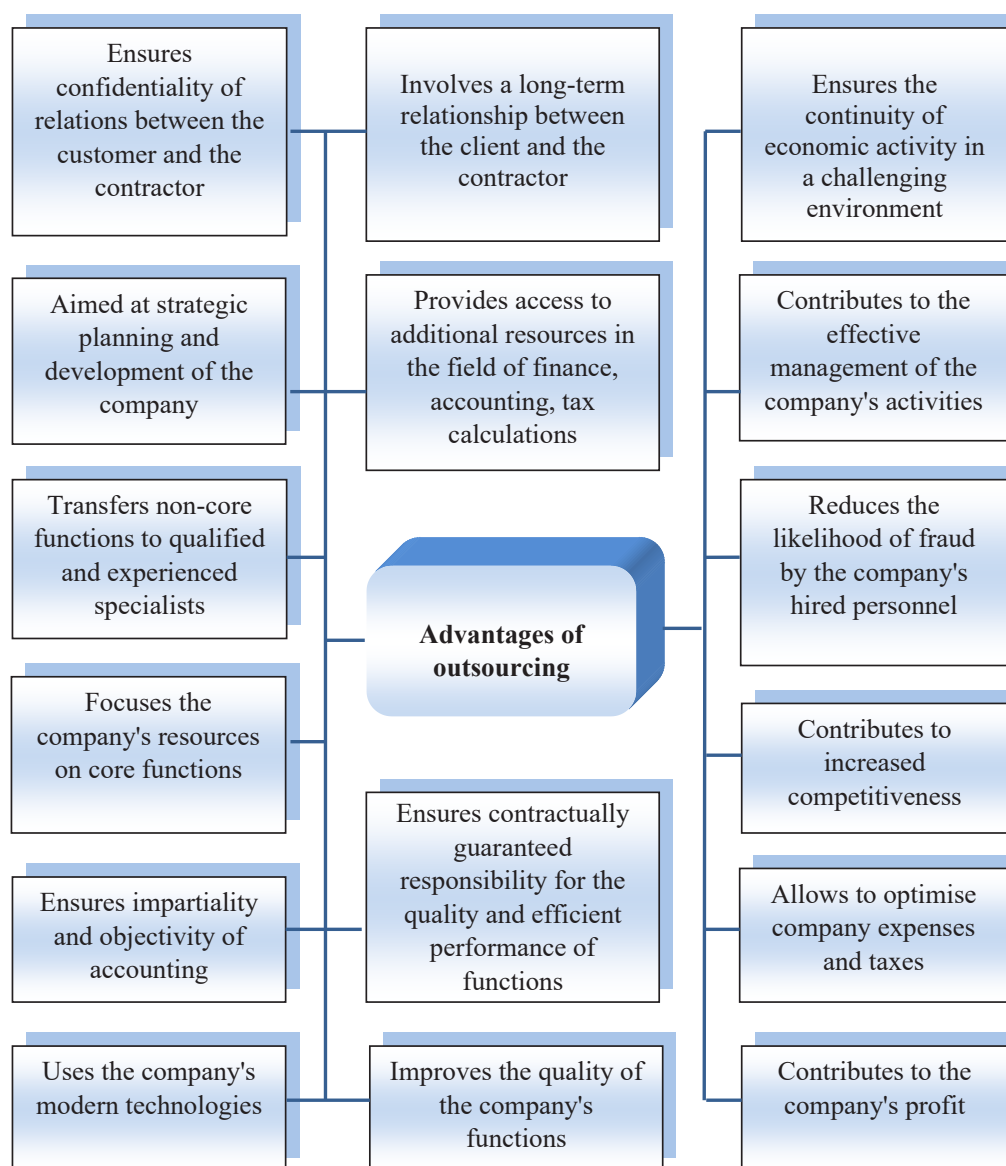


Figure 7. Advantages of outsourcing

Source: developed by the authors



However, the share of accounting outsourcing in the total volume of outsourcing services is 13.5%, which is significantly lower than in developed countries. The prospects for further development of accounting outsourcing in Ukraine are related to the development of electronic document management, further widespread introduction of domestic accounting information technologies, and development of the legislative framework for regulating outsourcing relations.

# REFERENCES:

1. National Classifier of Ukraine: Classification of types of economic activity DK 009:2010 of October 11, 2011 No. 457. State Committee on Technical Regulation and Consumer Policy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text> (accessed April 26, 2023).
2. Davydiuk T., Lehotska Yu. (2018) Accounting outsourcing as an innovative instrument for achieving economic benefits. *Economic Journal of Odessa Polytechnic University*, no. 1, pp. 11–18.
3. BPO Outsourcing Companies. Available at: [http://outsorsing.com/search\\_caf.php?src=linen&uid=outsorsing-5617acabe4b0b0.49067213&abp=1&country=UA&query=BPO%20Outsourcing&afdToken](http://outsorsing.com/search_caf.php?src=linen&uid=outsorsing-5617acabe4b0b0.49067213&abp=1&country=UA&query=BPO%20Outsourcing&afdToken) (accessed April 26, 2023).
4. Azarenkov G., Marachevska A. (2021) Global and domestic trends in the development of accounting outsourcing in business. *Modern problems of enterprise management: theory and practice: materials of the International Scientific and Practical Conference, (Kharkiv – Kharkiv Torun, April 16, 2021)*. Dnipro: Serednyak T. K., pp. 279–281.
5. Drobysheva A., Morgulets O. (2019) Outsourcing as a factor of effective enterprise development. *Educational and innovative interactive platform "Entrepreneurial Initiatives": materials of the IV All-Ukrainian Scientific Internet Conference. (Kyiv, December 5, 2019)*. Kyiv: KNUTD, pp. 47–52.
6. Serikova T., Lagodienko N., Serikov D. (2021) Current state and prospects of accounting outsourcing development in Ukraine. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University*, no. 1, pp. 308–312.
7. Yaremko I., Guzandrova V. (2022). Outsourcing as a tool of accounting and its updating in modern conditions. *Economy and Society*, vol. 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-6>
8. State Statistics Service of Ukraine. Available at: [https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/bud/kzp\\_reg/arh\\_nkzp\\_reg2021\\_u.htm](https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/bud/kzp_reg/arh_nkzp_reg2021_u.htm) (accessed April 26, 2023).
9. Sainchuk A. (2019) Analysis of the market of outsourcing enterprises in Ukraine. *Economic Herald of the Donbass*, no. 2(56), pp. 135–144.
10. Stahurska O. Outsourcing in Ukraine and in the World: Peculiarities, Trends and Prospects. Available at: [http://uz.ligakon.ua/magazine\\_article/EA010850](http://uz.ligakon.ua/magazine_article/EA010850) (accessed April 26, 2023).
11. Human resources make all the difference. TOP-5 outsourcing companies in Ukraine that provide HR support. Available at: <https://www.dsnews.ua/ukr/spec/kadry-reshayut-vse-top-5-outsorsingovyh-kompaniy-ukrainy-zanimayushchih-sya-kadrovym-soprovozhdeniem-15092021-436963> (accessed April 26, 2023).
12. Automation and cybersecurity are becoming increasingly important in outsourcing decisions. Available at: <https://www.kenney.com/digital-transformation/gsl/2019-full-report> (accessed March 26, 2023).
13. The Global Outsourcing 100 And World's Best Outsourcing Advisors.2023. Available at: <https://www.iaop.org/Content/19/165/5657> (accessed April 26, 2023).
14. The 2023 Global Outsourcing 100. Available at: <https://www.iaop.org/Content/25/195/5148> (accessed April 26, 2023).
15. The world's top 100 outsourcers include 17 IT companies from Ukraine (updated). Available at: <https://forbes.ua/news/do-reytingu-100-naykrashchikh-autsorseriv-svitu-potrapi-12-it-kompaniy-z-ukraini-23022023-11938> (accessed April 26, 2023).
16. Moiseev V. (2022) Every eighth entrepreneur expects business growth in 2022 – research. Available at: <https://thepage.ua/ua/economy/stan-ukrayinskogo-biznesu-v-umovah-vijni> (accessed April 26, 2023).

# СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010: Національний класифікатор України ДК 009:2010 від 11 жовтня 2011 р. № 457. Державний комітет з питань технічного регулювання та споживчої політики. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text> (дата звернення: 26.04.2023).
2. Давидюк Т.В., Легоцька Ю.І. Бухгалтерський аутсорсинг як інноваційний інструмент досягнення економічних переваг. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2018. № 1. С. 11–18.
3. BPO Outsourcing Companies. URL: [http://outsorsing.com/search\\_caf.php?src=linen&uid=outsorsing5617acabe4b0b0.49067213&abp=1&country=UA&query=BPO%20Outsourcing&afdToken](http://outsorsing.com/search_caf.php?src=linen&uid=outsorsing5617acabe4b0b0.49067213&abp=1&country=UA&query=BPO%20Outsourcing&afdToken). (дата звернення: 26.04.2023).
4. Азаренков Г.Ф., Марачевська А.В. Світові та вітчизняні тенденції розвитку аутсорсингу бухгалтерського обліку в бізнесі. *Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків – м. Торунь, 16 квітня 2021 р. Дніпро : Середняк Т.К., 2021. С. 279–281.
5. Дробишева А.С., Моргулець О.Б. Аутсорсинг як фактор ефективного розвитку підприємства. *Освітньо-інноваційна інтерактивна платформа «Підприємницькі ініціативи»* : матеріали IV Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції. Київ, 5 грудня 2019 р., Київ : КНУТД. С. 47–52.
6. Серікова Т.М., Лагодієнко Н.В., Серіков Д.О. Сучасний стан та перспективи розвитку бухгалтерського аутсорсингу в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. № 1. С. 308–312.

7. Яремко І.Й., Гузандрова В.А. Аутсорсинг як інструмент ведення бухгалтерського обліку та його актуалізація в сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-6>
8. Державна служба статистики України. URL: [https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/bud/kzp\\_reg/arh\\_nkzp\\_reg2021\\_u.htm](https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/bud/kzp_reg/arh_nkzp_reg2021_u.htm) (дата звернення: 26.04.2023).
9. Саїнчук О. Аналіз ринку аутсорсингових підприємств в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 2(56). С. 135–144.
10. Стахурська О.А. Аутсорсинг в Україні та світі: особливості, тенденції і перспективи. URL: [http://uz.ligazakon.ua/magazine\\_article/EA010850](http://uz.ligazakon.ua/magazine_article/EA010850) (дата звернення: 26.04.2023).
11. Кадри вирішують все. ТОП-5 аутсорсингових компаній України, що займаються кадровим супроводом. URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/spec/kadry-reshayut-vse-top-5-outsorsingovyh-kompaniy-ukrainy-zanimayushchihsya-kadrovym-soprovozhdeniem-15092021-436963> (дата звернення: 26.03.2023).
12. Automation and cybersecurity are becoming increasingly important in outsourcing decisions. URL: <https://www.kenney.com/digital-transformation/gsi/2019-full-report> (дата звернення: 26.03.2023).
13. The Global Outsourcing 100 And World's Best Outsourcing Advisors. 2023. URL: <https://www.iaop.org/Content/19/165/5657> (дата звернення: 26.04.2023).
14. The Global 2020 Outsourcing 100. URL: <https://www.iaop.org/Content/25/195/5148> (дата звернення: 26.03.2023).
15. До рейтингу 100 найкращих аутсорсерів світу потрапили 17 IT-компаній з України. URL: <https://forbes.ua/news/do-reytingu-100-naykrashchikh-autsorseriv-svitu-potrapili-12-it-kompaniy-z-ukraini-23022023-11938> (дата звернення: 26.04.2023).
16. Моїсєєв В. Кожен восьмий підприємець очікує зростання бізнесу у 2022 році – дослідження. 2022. URL: <https://thepage.ua/ua/economy/stan-ukrayinskogo-biznesu-v-umovah-vijni> (дата звернення: 26.04.2023).

UDC 658:330.341

JEL M21, L74

**Olena Koba**, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor. **Darya Koshlyak**, Master, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". **Current state of the accounting outsourcing market in Ukraine.**

The transition of companies to remote working as a result of the COVID-19 pandemic has forced them to use outsourcing companies more frequently to perform certain functions, particularly accounting. As a result of this and numerous advantages of outsourcing for the client, the volume of outsourcing services on the world market has increased. In Ukraine, too, outsourcing relations have gained popularity, which is confirmed by the dynamics of the number of business entities in the field of accounting, the volume of services they provide, and their place in the world ranking. However, due to the lack of necessary knowledge, experience in this field, financial difficulties, the share of accounting outsourcing is much lower than the indicators of developed countries of the world. In the conditions of martial law, almost all indicators of business activity of enterprises in Ukraine decrease: the number of orders, employment of personnel, stocks, volume of production or provision of services, but the share of business entities that have completely or partially stopped their activities as a result of the war is gradually decreasing. Ukrainian business, looking for ways out of the crisis, is ready to invest in export activities. However, this is hindered by: low level of foreign language skills; insufficient knowledge, experience and qualified personnel in this field; difficulties in finding orders, partners; insufficient awareness of foreign markets; non-compliance of products/services with international requirements; financial and logistical problems; lack of experience in international sales and marketing, etc. In order to overcome these obstacles, specialists from outsourcing companies who are familiar with the peculiarities of organising export activities are brought in. The cost of their services is lower than the wages of full-time employees, which is a valid argument in times of war. These factors, together with the advantages of accounting outsourcing, contribute to its development in Ukraine under modern conditions. However, in order to reach the level of outsourcing services of the developed countries of the world, it is necessary to implement electronic document flow, domestic accounting information technologies and create a legislative framework for regulating outsourcing relations.

**Key words:** outsourcing, accounting, development, current state, prospects.

УДК 658:330.341

JEL M21, L74

**Коба Олена Вікторівна**, кандидат технічних наук, доцент. **Кошляк Дар'я Ігорівна**, магістр, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Сучасний стан ринку бухгалтерського аутсорсингу в Україні.**

Перехід компаній на віддалений режим роботи через пандемію COVID-19 змусив їх частіше залучати аутсорсингові компанії для виконання певних функцій, зокрема, ведення діловодства. Завдяки цьому та численним перевагам аутсорсингу для замовника обсяг аутсорсингових послуг на світовому ринку збільшився. В Україні аутсорсингові відносини також набули популярності, що підтверджується динамікою кількості суб'єктів господарювання у сфері бухгалтерського обліку, обсягом послуг, які вони надають, та їх місцем у світовому рейтингу. Однак, через відсутність необхідних знань, досвіду в цій сфері; фінансові труднощі, частка бухгалтерського аутсорсингу значно нижча за показники розвинених країн світу. В умовах воєнного стану в Україні спостерігається падіння майже всіх показників ділової активності підприємств: кількості замовлень, залучення персоналу, запасів, обсягів виробництва чи надання послуг, але частка суб'єктів господарювання, які повністю або частково зупинили свою діяльність внаслідок війни, поступово зменшується. Український бізнес, шукаючи шляхи виходу з кризи, готовий інвестувати в експортну діяльність. Однак цьому заважають: низький рівень володіння іноземними мовами; відсутність необхідних знань, досвіду та кваліфікованих кадрів у цій сфері; труднощі з пошуком замовлень, партнерів; недостатня поінформованість про зовнішні ринки; невідповідність продукції/послуг міжнародним вимогам; фінансові та логістичні проблеми; відсутність досвіду в міжнародних продажах та маркетингу тощо. Для подолання цих перешкод залучаються фахівці аутсорсингових компаній, які знайомі з особливостями організації експортної діяльності. Вартість їхніх послуг нижча, ніж заробітна плата штатних працівників, що є вагомим аргументом у воєнний час. Ці фактори, а також переваги, притаманні бухгалтерському аутсорсингу, сприяють його розвитку в Україні в сучасних умовах. Але для того, щоб досягти рівня аутсорсингових послуг розвинених країн світу, необхідно впровадити електронний документообіг, вітчизняні облікові інформаційні технології, створити законодавчу базу для регулювання аутсорсингових відносин.

**Ключові слова:** аутсорсинг, бухгалтерський облік, розвиток, сучасний стан, перспективи.

# MATHEMATICAL METHODS, MODELS AND INFORMATION TECHNOLOGIES IN ECONOMY

UDC 330.47:004  
JEL O10, O14

DOI: 10.26906/EiR.2023.3(90).3035

## ANALYSIS OF THE CURRENT TRENDS IN DIGITAL TRANSFORMATION<sup>1</sup>

**Kostiantyn Zavrzhnyi\***, PhD in Economics, Scientific Associate  
at the Department of Economics, Entrepreneurship and Business Administration,  
**Anzhelika Kulyk\*\***, Postgraduate Student at the Department  
of Financial Technologies and Entrepreneurship  
Sumy State University

\*ORCID 0000-0002-0408-0269

\*\*ORCID 0009-0009-0743-8973

---

© Zavrzhnyi K., 2023

© Kulyk A., 2023

*Стаття отримана редакцією 06.09.2023 р.*  
*The article was received by editorial board on 06.09.2023*

**Introduction.** At the current stage of economic development, digital business transformation has gained significant importance, which necessitates monitoring its latest trends and directions. Existing business models are dynamic structures that undergo constant transformations and need to be adapted to ensure their relevance and compliance with market requirements. Adjustments and modifications to these models are necessary to maintain their competitiveness and meet the needs of the modern business environment. Effective business development requires the use of quick solutions that help transform a company's business models and achieve results. This process requires constant attention and adaptation of digital transformation strategies in line with market changes and innovative technologies. Systematic analysis and refinement of strategic directions of digital transformation allows businesses to update their vision of development in line with the changing nature of the modern business environment. Such an analysis facilitates the selection of optimal solutions for future changes, contributing to the efficiency and competitiveness of enterprises in the digital economy.

**Analysis of recent research and publications.** Many researchers are currently studying the theoretical, methodological, methodological and practical aspects of digital business transformation. They form the basis and study the directions and features of digital transformation, as well as the mechanisms for its implementation. For example, [1] states that digital transformation is the process of using digital technologies to create new or modify existing business processes, culture and customer experience in response to changing business and market requirements. Rethinking business in the digital age is digital transformation.

He defines digital transformation as a company's definition of how it uses technology, people and processes to create value for its customers. Thus, companies seek to create business models that are sustainable and generate more revenue. According to the author, the main areas of digital transformation are as follows [2]:

- A Customer Data Platform (CDP) as a unified source of customer data that can be used to create more personalised and engaging marketing campaigns for customers;
- multi-cloud architecture, which provides for the distribution of software and workloads in an organisation using one or more private or public clouds

---

<sup>1</sup> The paper is prepared within the scientific research project "Sustainable development and resource security: from disruptive technologies to digital transformation of Ukrainian economy" (№ 0121U100470)



- automation, which enables companies to accelerate the pace of digital transformation in their organisations by automating more processes;
- data analytics and data mining activities that can be used by different departments within the company to find solutions to complex problems, such as predicting customer behaviour, optimising supply chain processes, optimising the sales funnel, etc;
- transition to contactless solutions and digital payments, which requires reliable support of digital infrastructure and acceleration of digital transformation.

According to Statista [3], global spending on digital transformation is expected to reach \$3.4 trillion by 2026. In the author's opinion, the priority expenditures of enterprises on digital transformation technologies include:

- 5G (fifth-generation mobile communications technology) and the Internet of Things (IoT);
- Zero Trust security, based on the principle of strict access control and default distrust of anyone;
- Software 2.0, which automatically generates source code based on a requirements document;
- Data Fabric. According to MarketsandMarkets, the global Data Fabric market is expected to grow to \$4.2 billion by 2026;
- Hyper-automation, aimed at significant automation of business and IT processes;
- Total experience, which involves the synthesis of experience to transform business models and achieve a world-class level of customer and employee protection;
- Everything-as-a-Service (XaaS). This area of digital transformation promotes the "as-a-service" model;
- Generative artificial intelligence (AI). This area of AI uses existing content (images, texts, audio, video) to create similar but original content;
- AR Cloud (augmented reality cloud) is a digital 3D copy of the real environment created using its spatial properties.

The authors of [4] note that every year there are numerous promising areas of digital transformation that have the potential to accelerate business growth.

According to [5], the Fourth Industrial Revolution has led to fundamental changes in the way we live, work and interact with each other. It represents a new chapter in the development of mankind, facilitated by extraordinary technological advances. These advances are bringing the physical, digital and biological worlds together, creating significant opportunities and potential risks. The speed, scale and depth of this revolution is forcing us to rethink how countries develop and how organisations create value.

The author [6] points to the existence of the current Fourth Industrial Revolution Network (C4IR Network), consisting of 18 centres that are committed to improving technology management and transforming their industries. This network is unique in its ability to adopt common principles for the use of new technologies and apply them locally in a flexible and collaborative way.

It has been noted [7] that digital working methods are becoming increasingly important as social innovators use new ways to deliver their services, ranging from smart healthcare to microfinance and resource management. For many social innovators, this is not only about making their businesses more sustainable, but also about preparing the communities they work with for the Fourth Industrial Revolution and the decarbonisation of the economy, ensuring that vulnerable groups are not left behind as traditional industries transform.

The need for digital transformation is driven by three main external factors [8]. First, the emergence and global spread of the World Wide Web has led to the growth of related technologies (e.g. broadband, smartphones, Web 2.0, SEO, cloud computing, speech recognition, online payment systems and cryptocurrencies), which is driving the development of e-commerce. Secondly, these new digital technologies have significantly changed competition, disrupting retail by shifting sales to relatively young digital firms. Third, consumer behaviour is changing in response to the digital revolution: market data shows that consumers are shifting their shopping to online retailers, and digital touchpoints play a crucial role in the customer journey, influencing both online and offline sales.

It is emphasised [9] that digital infrastructure today extends from back-office servers to direct operations due to the development of cloud computing, mobile technologies, middleware, miniaturisation and smart sensors. The Internet of Things (IoT) allows not only to identify and localise objects, but also to collect, process and transmit contextually relevant data in real time, creating new opportunities for product and service development. Almost any event can be digitised, analysed and monetised. Data collected from used products allows providers to effectively monitor products and offer after-sales service. By analysing data from multiple, interconnected products, flows and processes can be scrutinised to identify



patterns and behaviours. The developed algorithms can make decisions on service provision or process optimisation. Thus, the Internet of Things enables the creation of situational, intelligent, attractive and efficient products and services.

The author [10] highlights how the Internet of Things and big data are changing management and marketing strategies through digitisation, which represents a new threshold for business competitiveness, often referred to as Industry 4.0. These new paradigms have fundamentally changed not only human relationships and daily activities, but also the way companies are run and managed. To survive and compete, businesses need to integrate Industry 4.0 strategies into their operations, but to do so, they must change their management, organisation and production methods. The reengineering approach is a suitable method to achieve this goal. Reengineering, which originated in the IT sector, has evolved into a broad process of redesigning core business processes to improve organisational efficiency. Reengineering approaches provide a conceptual framework for rethinking and redesigning business processes through digitisation.

Thus, the Fourth Industrial Revolution has led to fundamental changes in the way we live, work and interact. An analysis of recent research and publications shows that in the digital age, businesses are reassessing and redesigning their processes through digital transformation. Consumer behaviour is changing in response to the digital revolution. Digital ways of working are becoming increasingly important for social innovators, and digital infrastructure is expanding from back-office servers to frontline operations thanks to IoT and the development of digital technologies. There are different approaches to implementing digital business transformation processes, and it is important to choose the path that will help create business models that are sustainable and generate more revenue.

**Objectives of the article.** Previous research on digital transformation has provided valuable insights into various aspects of its implementation and business impact. However, there are still unresolved issues that require further research. The purpose of this article is to analyse the directions, features, forms and identify key stages of digital business transformation. This will help expand the existing knowledge of digital transformation and allow businesses to make informed decisions and thrive in a dynamic digital environment.

**The main material of the study.** Analysing the areas of digital transformation at the current stage of economic development allows us to answer an important question: where businesses should direct their investment resources to improve their business models and gain competitive advantages in both the short and long term. In the world of digital transformation, solutions that are relevant today may become obsolete tomorrow. The process of incorporating modern elements into the business model requires simultaneous management of existing business operations and implementation of new functionalities.

Table 1 identifies four categories of remote work that complement current trends in digital business transformation. These categories stem from an analysis of how meetings, partner presentations, and staff training can be delivered regardless of location.

Table 1

**Categories of Remote Work Participation**

| Category                                                                          | Features of Remote Work                                                                                                                    |
|-----------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Zoom, Google Meet, Microsoft Teams, etc.                                          | These platforms enable employees to conduct meetings, present partners and provide remote training to the staff.                           |
| Augmented and Virtual Reality (VR)                                                | Facilitates learning and enhances the company's operational efficiency regardless of the location.                                         |
| Employee geolocation model                                                        | Enables employees to move away from the epicenters of their companies, providing a more diverse choice of personal location.               |
| The ability to be in the office for part of the workweek and remote for the rest. | Enables teams to collaborate in person during a certain part of the week and also increases their productivity by reducing commuting time. |

*Source: compiled by the authors*

When analysing the directions of digital transformation and building a new business model, companies need to pay attention to the categories of remote work participation to achieve efficient use of working time, as defined in Table 1. Technology in the workplace can both improve and degrade employee well-being. Now, more than ever, to compete globally and contribute to a more equitable future of work, business leaders, including CEOs, IT and HR professionals, and legal counsel, must work to implement human-centric workplace technologies that benefit both employers and their employees. Involving employees in the process of defining

and implementing workplace technologies can build trust in new forms of work organisation, increase employee loyalty and engagement, and improve productivity and reduce time-related costs.

To remain competitive in a dynamic marketplace, organisations must quickly adapt their strategies and implement changes that are likely to have a significant impact on the customer experience. This means keeping up with the latest digital transformation trends. Successful companies have a clear vision of where they want to be in three to five years and a well-defined roadmap for how they will get there [11].

Table 2 shows the main areas and technologies of digital business transformation at the current stage of economic development, as well as their evolving and complementary features.

Table 2

Areas and technologies of digital business transformation

| Directions and technologies  | Features                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Blockchain                   | In addition to the financial sector, it is already used in various industries: logistics, operations, security and many other practical areas.                                                                                                                                                                               |
| Data protection and security | The more people become Internet users, the higher the demand for data protection and security.                                                                                                                                                                                                                               |
| Artificial Intelligence (AI) | The more business solutions that use AI, the more relevant and targeted advertising becomes, the better customer support becomes, the more efficient the workforce becomes, and the higher the potential revenue.                                                                                                            |
| 5G                           | It is fundamentally changing the rules for the development of mobile devices and technology, transforming various types of economic activity.                                                                                                                                                                                |
| Hybrid workplace             | Characterises different categories of participation in remote work, as shown in Table 1.                                                                                                                                                                                                                                     |
| Hyperautomation              | It involves the identification, verification and automation of as many business and IT processes as possible, using a variety of technological tools and platforms. In the future, more and more business solutions will be based on artificial intelligence for analytics, data protection, security and search algorithms. |
| Digital banking              | The concept of digital banking, where financial transactions are carried out using digital technologies.                                                                                                                                                                                                                     |

Source: compiled by the authors based on [2; 3]

The innovations listed in Table 2 can enable:

- reliable digital connectivity between people and devices anywhere;
- solutions for rapidly scaling digital creativity anywhere;
- innovative opportunities to accelerate business growth beyond the present.

Analysing the interconnections between the areas of digital transformation, it is worth noting that most of these areas are interconnected, as shown in Figure 1.

It should be noted that Figure 1 demonstrates the active development of hyper-automation with data protection and the use of blockchain technology. A blockchain is a distributed database shared by computer network nodes that stores information in a digital format [12].

Considering data protection as the process of preserving valuable information from damage, compromise or loss, and data security as the protection of digital information from internal and external, malicious and accidental threats [13], at the current stage of economic development, businesses must constantly pay attention to data protection and security issues.

AI refers to the modelling of human intelligence in machines that are programmed to think and act like humans [14]. In combination with other areas and technologies, it can help build more efficient business models and achieve long-term strategic advantages.

5G wireless communication technology is designed to provide higher peak data rates, ultra-low latency, greater reliability

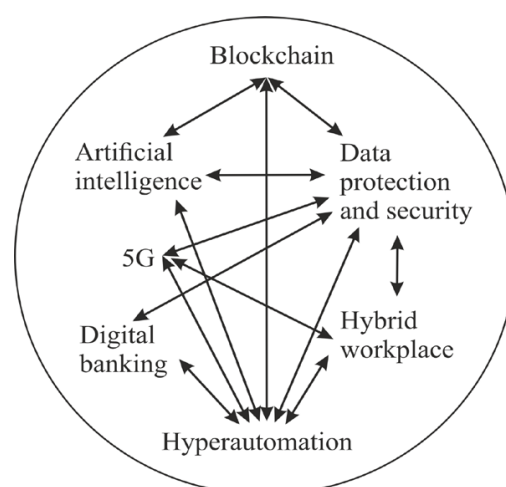


Figure 1. Interconnection of digital transformation areas

Source: compiled by the authors

and huge network capacity. 5G is called the "network of networks" because it aims to unify various existing standards and cross different technologies and industries as a means of enabling Industry 4.0. 5G has the potential to create better remote working opportunities for employees, saving time and increasing productivity as the need to travel is reduced. Network segregation will also allow companies to have their own dedicated networks according to their specific needs, and the increased speeds and reduced latency will have a positive impact on operational efficiency and, as a result, productivity.

Hyper-automation plays a key role in analysing the interconnections of digital transformation areas. It is a controlled and disciplined approach that organisations use to quickly identify, validate and automate a large number of business and IT processes. Hyper-automation involves the organised use of multiple technologies, tools or platforms [15]. Figure 1 illustrates its interaction with all other areas. Thanks to this interaction, hyper-automation can take advantage of the fundamental directions of digital transformation.

The hybrid workplace model combines office and remote work, providing flexibility and support for employees. In a hybrid workplace, employees tend to have more autonomy and can achieve a better work-life balance, leading to greater engagement with the company [16]. On the other hand, employers benefit from a more productive, healthy and stable workforce. As illustrated in Figure 1, the hybrid workplace requires attention to data protection and security, plays a vital role in hyper-automation, and increases company efficiency when combined with 5G technology.

Digital banking encompasses the entire management mechanism of a firm and involves conducting financial transactions using digital technologies. It can take many forms, ranging from checking current accounts online to large corporations transferring funds and data around the world. Digital banking has greatly simplified business operations, and accounting software and digital payment technologies have made money processing much more efficient [17].

When analysing the directions of digital transformation, it is worth highlighting Web 3.0 as a separate tool. It represents the next iteration or phase of the Internet's evolution and combines blockchain, artificial intelligence and machine learning for digital business transformation. This can lead to the creation of a distributed enterprise where shared expertise is used to unify and improve every aspect, based on the principles of virtuality and remoteness. On the one hand, remote workers can benefit from increased flexibility thanks to these improved tools. On the other hand, customer satisfaction may become unavailable through traditional physical means.

Based on the analysis of the directions, features and forms of digital transformation, the main stages of this process can be identified, as shown in Table 3.

Table 3

**The main stages of business digital transformation**

| Stage                       | Features                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|-----------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Current status is unchanged | Businesses continue to operate in the old fashioned way, for example, by not moving to an "as-a-service" model.                                                                                                                                                                                           |
| Moving on to active action  | Businesses have recognised the need for transformation and may be trying to implement various technologies, but these efforts are not organised. There is a need to create a structured approach to digital transformation to ensure more effective attempts to implement change.                         |
| Formalised                  | Such an approach involves continuous, organised experimentation with new digital transformation technologies and requires significant effort to enable the company to overcome the barriers imposed by corporate culture. Implementing this approach requires the company to initiate internal changes.   |
| Strategic                   | Certain business groups have initiated digital collaboration and are investing in business-transforming technologies. At this stage, it is necessary to develop a strategic roadmap with the formation of a special working group to ensure the company's actions are aligned to achieve strategic goals. |
| Innovative and adaptive     | This stage is characterised by the implementation of digital transformation as a continuous process in which businesses are well positioned to continue exploring new technological paths and easily adapt to change.                                                                                     |

*Source: compiled by the authors*

Analysing the main stages of digital business transformation shown in Table 3, we can conclude that the earlier a business initiates a formalised phase of changes in corporate culture, the more actively it will move towards developing a strategic roadmap and engaging in digital cooperation.

**Conclusions.** The study has led to the following results and conclusions. The analysis of the areas of digital transformation at the current stage of economic development in terms of the introduction of new technologies in business shows that companies need to determine which areas of change to implement now and which to postpone for the long term in order to maintain existing and gain new strategic advantages. As you go through the stages of digital business transformation, it is important to constantly monitor what has changed, what new opportunities have emerged, and how they can be used to achieve success and results in the company.

Creating a hybrid workplace model will help change corporate culture, and hyper-automation will enable digital collaboration between different business groups. Given the growing number of AI-based business solutions available, it is crucial to analyse them and start implementing them in operations. Businesses need to constantly make decisions about data protection and security, as well as analyse new processes as part of this area of digital transformation.

The use of blockchain technology and the introduction of Web 3.0 require special attention in terms of the practical implementation of new business models. Distributed enterprise and shared experience are already changing the process of introducing new technologies and creating the need for constant analysis of digital transformation directions. Every digital transformation investment project requires the creation of mechanisms for managing digital business transformation to enhance positive effects and mitigate negative consequences. The development of these mechanisms is the subject of further research in this area.

#### **REFERENCES:**

1. What Is Digital Transformation? Available at: <https://www.salesforce.com/products/platform/what-is-digital-transformation/> (accessed July 29, 2023).
2. Digital Transformation Trends and Strategies for 2023. Available at: <https://userguiding.com/blog/digital-transformation-trends/> (accessed July 29, 2023).
3. Spending on digital transformation technologies and services worldwide from 2017 to 2026. Available at: <https://www.statista.com/statistics/870924/worldwide-digital-transformation-market-size/> (accessed July 29, 2023).
4. Top 9 Digital Transformation Trends To Follow In 2023. Available at: <https://www.netsolutions.com/insights/digital-transformation-trends/> (accessed July 29, 2023).
5. Fourth Industrial Revolution. Available at: <https://www.weforum.org/focus/fourth-industrial-revolution> (accessed July 29, 2023).
6. We are a global platform focused on inclusive technology governance and responsible digital transformation. Available at: <https://centres.weforum.org/centre-for-the-fourth-industrial-revolution/about> (accessed July 29, 2023).
7. How digital tech can turbo-charge the social economy. Available at: <https://www.weforum.org/agenda/2022/05/how-digital-tech-turbo-charge-social-enterprises/> (accessed July 29, 2023).
8. Digital transformation: A multidisciplinary reflection and research agenda. Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0148296319305478> (accessed July 29, 2023).
9. Digital transformation: Five recommendations for the digitally conscious firm. Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0007681320300975> (accessed July 29, 2023).
10. Internet of Things and Big Data as enablers for business digitalization strategies. Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0166497220300456> (accessed July 29, 2023).
11. Five Trends Changing the Face of Digital Transformation in 2022. Available at: <https://www.forbes.com/sites/forbestechcouncil/2022/03/30/five-trends-changing-the-face-of-digital-transformation-in-2022/?sh=4036e1213ef4> (accessed July 29, 2023).
12. Blockchain Facts: What Is It, How It Works, and How It Can Be Used. Available at: <https://www.investopedia.com/terms/b/blockchain.asp> (accessed July 29, 2023).
13. Comparing data protection vs. data security vs. data privacy. Available at: <https://www.techtarget.com/searchdatabackup/tip/Comparing-data-protection-vs-data-security-vs-data-privacy> (accessed July 29, 2023).
14. Artificial Intelligence: What It Is and How It Is Used. Available at: <https://www.investopedia.com/terms/a/artificial-intelligence-ai.asp> (accessed July 29, 2023).
15. Hyperautomation. Available at: <https://www.gartner.com/en/information-technology/glossary/hyperautomation> (accessed July 29, 2023).
16. What is a hybrid workplace model? Available at: <https://www.sap.com/products/hcm/what-is-a-hybrid-workplace-model.html> (accessed July 29, 2023).
17. Digital Banking: An Overview of the Benefits. Available at: <https://suitsmecard.com/blog/digital-banking-an-overview-of-the-benefits-2> (accessed July 29, 2023).



UDC 330.47:004

JEL O10, O14

**Kostiantyn Zavrzhnyi**, PhD in Economics, Scientific Associate at the Department of Economics, Entrepreneurship and Business Administration. **Anzhelika Kulyk**, Postgraduate Student at the Department of Financial Technologies and Entrepreneurship, Sumy State University. **Analysis of the current trends in digital transformation.**

The article is devoted to the study of the directions of digital transformation at the current stage of economic development in order to identify the best ways to improve business models and gain competitive advantages in both the short and long term. The study includes an analysis of the categories of remote work participation and key areas and technologies of digital business transformation. The research findings highlight the importance of focusing on the categories of remote work for efficient use of working time and successful integration of modern elements into business models. The main areas of digital transformation include hyper-automation, hybrid workplace model, digital banking, 5G technologies, artificial intelligence (AI) and Web 3.0. The interaction between these areas determines the prospects for successful implementation of digital innovations. The study shows that companies that initiate changes in corporate culture and implement digital transformation at an early stage are more likely to move towards strategic development and achieve success.

**Key words:** digital transformation, blockchain, hyper-automation, hybrid workplace, artificial intelligence, 5G technologies, Web 3.0, digital banking.

УДК 330.47:004

JEL O10, O14

**Завражний Костянтин Юрійович**, кандидат економічних наук, молодший науковий співробітник кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування. **Кулик Анжеліка Костянтинівна**, аспірантка кафедри фінансових технологій і підприємництва, Сумський державний університет. **Аналіз актуальних напрямів цифрової трансформації.**

Стаття присвячена вивченню напрямів цифрової трансформації на поточному етапі економічного розвитку з метою визначення оптимальних шляхів для покращення бізнес-моделей та здобуття конкурентної переваги у короткостроковій та стратегічній перспективі. Дослідження включає аналіз категорій участі у дистанційній роботі та основних напрямів і технологій цифрової трансформації бізнесу. Результати дослідження підкреслюють важливість зосередження на категоріях участі у дистанційній роботі для ефективного використання робочого часу та успішного впровадження сучасних елементів у бізнес-модель. Основними напрямками цифрової трансформації є гіперавтоматизація, гібридна модель робочого місця, цифровий банкінг, 5G технології, застосування штучного інтелекту (AI) та Web 3.0. Взаємодія між цими напрямками визначає перспективи успіху впровадження цифрових інновацій. Дослідження показує, що компанії, які почнуть впроваджувати зміни у корпоративну культуру та застосовувати цифрову трансформацію на ранніх стадіях, будуть активніше рухатися у напрямку стратегічного розвитку та досягнення успіху.

**Ключові слова:** цифрова трансформація, блокчейн, гіперавтоматизація, гібридне робоче місце, штучний інтелект, 5G технології, Web 3.0, цифровий банкінг.



# ECONOMIC SECURITY OF THE STATE AND ECONOMIC ENTITIES

UDC 657.012.32  
JEL M41

DOI: 10.26906/EiR.2023.3(90).3037

## INFORMATION SPACE OF CONTROLLING INFORMATION IN THE CONTEXT OF JOINT ACTIVITIES: ECONOMIC SECURITY ASPECT

**Dmytrenko Alla\*, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,  
Senior Lecturer at the Department of Finance, Banking and Taxation  
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"**

\*ORCID 0000-0003-3304-8652

---

© Dmytrenko A., 2023

*Стаття отримана редакцією 31.07.2023 р.*

*The article was received by the editorial board on 31.07.2023*

**Introduction.** Deepening the scientific basis for studying the peculiarities of the creation and circulation of financial controlling information in the course of joint activities requires studying the essence and defining the content of such categories as "information space" and "information space of controlling information", identifying the main centres for the creation of controlling information in the joint venture management system, as well as identifying and classifying types of controlling information and justifying the determination of the required volume and quality of such information. In the scientific literature, two similar concepts are distinguished – "single information space" and "information space".

The emergence and intensification of threats in the information sector significantly increases the importance and role of information security for the national security of Ukraine and expands the content and relevance of the chosen research topic.

**Analysis of recent research and publications.** In the sources [9–11, 14; 15] shows that scientists consider the single information space as a set of databases and data banks, technologies for their maintenance and use, information and telecommunication systems and networks, which operate on the basis of common principles and according to common rules, ensuring information interaction between enterprises and their counterparts, as well as satisfaction of their information needs.

**Objectives of the article.** The purpose of the study is to consider the security system of the information space of controlling information in the implementation of joint activities and to increase the effectiveness of ways to combat the threat of information in the joint venture management system.

The realisation of this goal required the formulation and solution of the following research objectives: to determine the role and identify areas for improving information support in increasing the effectiveness of financial control of joint ventures; to develop conceptual provisions for improving the efficiency of the circulation of controlling financial information in the implementation of joint activities; to substantiate the need to ensure additional economic security of the country's information space by analysing information capacities.

**The main material of the study.** Information support as a basis for management decisions can be considered one of the main determinants of the competitiveness of business entities. At the same time, the rapid development and transformation of the digital environment, along with its undoubted benefits, has led to an increase in risks and threats in the information space [1].

The organisational aspect of the information space structure consists of a set of databases, data warehouses, technologies for their maintenance and use, information systems, networks, applications and organisational structures. They operate on the basis of certain principles and rules and ensure the information interaction of objects.

The technological and organisational elements of the information space include the information infrastructure, i.e., the environment that enables the collection, transmission, storage, automated processing and dissemination of information in society. The information infrastructure is formed by a combination of: information and telecommunication systems and communication networks, the industry of information, telecommunication and communication means; systems for creation and preservation of information resources; systems for providing access to information and telecommunication systems, communication networks and information resources; the information industry and the market of information services; systems of personnel training and scientific research; algorithms and software tools that ensure the functioning of software and hardware platforms, etc.

The analysis of the essence of the concepts of "single information space" and "information space", its elements and organisational components of the information infrastructure allows to allocate directions of research of the information environment of financial controlling in joint ventures within this section, namely:

- Studying the essence and defining the content of the category "information management space";
- analysis of the information space of controlling information and its organisation in the management system and financial controlling system of the joint venture;
- identification of the main centres for the production of controlling information in the joint venture management system;
- identification and classification of types of management information and its properties;
- substantiation of qualitative and quantitative characteristics of controlling information;
- justification for determining the required amount of control information depending on the organisational structure of the joint venture;
- development of information flows depending on the organisational structure of the joint venture, its size and activities;
- development of a package of methodological support and reporting forms to improve the quality of financial data collection and its further use.

In order to study the issue of defining the information space of controlling information, the main functions and tasks of financial controlling and its information support were studied in detail, which allowed to outline its main components and to develop the author's own definition of this concept. The article offers the author's own interpretation of the concept of "information space of controlling information": a single environment for circulation of data on various components of development of an economic entity, in which there are separate centres for production of such data and functioning technical and relevant information systems for their analysis and transfer to management for making management decisions. On the basis of the research conducted, it is proposed that the author's own definition of the concept of "controlling financial information" is as follows: "A set of various data on the financial activities of an enterprise and its performance, produced by various structural units of a joint venture entity, for the purpose of preparing analytical and informational support for management decisions in the field of joint venture financing."

Information is defined as a set of diverse data produced in certain departments of business entities by certain specialists, which allows to make a decision on how to organise the production of goods or services more efficiently and profitably in an economic context [2]. Accordingly, the combination of available knowledge and information becomes the company's strategic resource, on the protection of which economic interests depend [3].

As a result, it is possible to define the concept of "financial controlling information" as a set of diverse data produced by individual structural units of business entities, government agencies, other institutions and organisations and used in the process of preparing reports for managers at various levels in order to make the right management decisions. Financial controlling information is a complex concept, as it characterises the data generated within the management system of certain objects.

Therefore, it can be concluded that the enterprise information space system is a separate system, but it is related to the management system and the financial control system. However, a characteristic feature of a joint venture is that the information structure of the joint venture is more complex, as it involves the formation of the information space of each joint venture participant and the information space and information flows between the joint venture participants.

It is impossible to ignore the office threats to the information of business entities, namely the threats to the information contained in documents and information that office workers possess and use in the course of their work. To define the meaning of the concept of office management, it can be defined as "a set of actions of the personnel of a certain business entity, organised in space and time, aimed at ensuring the management of its activities". Since management is largely related to information technology, office activities are aimed at performing various tasks, works, procedures and operations of information support of the management process. The structure, methodology and content of such support are determined by the so-called office technology. The object of the latter is the relevant information resource that is processed, interpreted and used to support management activities. Thus, it can be seen that the basis of office activities is work with information of a business entity and work in the management link, which determines the special importance of such activities.

The main components of office activities are the knowledge of office employees and the documents that accompany it. In such circumstances, the efforts of those seeking to obtain information about companies or to damage the public perception of their activities will focus on staff and documents. Implementing a plan to obtain proprietary information through employees can pose a real threat to both staff and the business. The principal threats in this context are the involvement of employees and third parties, and office employees being blackmailed in order to access office information resources [12]. These threats frequently lack material value, and individuals are not always aware that the disclosure of information occurred due to their own fault. Companies must document the activities of business entities that create additional risks to information security [4].

The following threats to office information may occur: loss or improper destruction of documents; disregard for the requirements of administrative staff for the preparation, implementation, accounting, transfer and storage of documents; manipulation of restricted documents by persons who do not have access to them, unauthorised transfer of such documents to an unauthorised person; use of restricted information in unpublished documents, publications and personal files; placing redundant information in documents with restricted access; making copies of official documents, confidential documents and confidential documents in excess of the amount necessary for the performance of official duties; interpreting the document in the message (including the means of communication), excerpts from the text of the document in the message or transmission by e-mail [5; 6].

Ensuring a high level of quality of controlling information allows to accumulate useful analytical information in a timely manner, and on its basis to develop and evaluate alternative management decisions with the choice of the most optimal and rational information-based solution in specific business conditions. Making a management decision at the final stage of a complex management process largely determines the level of its quality, ensures the competitiveness and efficiency of a business entity. It is "decision-making that constitutes the essence of the management process, its initial and most crucial stage, determines the level of productivity and efficiency of the entire management system and processes". Moreover, management decision-making is the final stage of the management process and determines its outcome.

Thus, the quality of a joint venture's management decision is a set of properties of a management decision made by the management apparatus to achieve a common mission and goals and to meet the information needs of external users and the interests of individual participants in the joint activity and the joint venture as a whole.

The formation of a financial controlling system is impossible without the organisation of an effective mechanism for the circulation of diverse information between the divisions and the management of a joint venture. It is quite difficult to build models of data production, exchange and analysis, taking into account the peculiarities of functioning of various structural units of such enterprises caused by the specifics of their activities. However, without an efficient management information circulation system, it is impossible to create an effective financial controlling department. That is why the issues of organisational development of the information support system, within which the formation, circulation, exchange and analysis of controlling information between joint venture entities and the assessment of the volume of information support are quite relevant.

Insufficient information support of the financial control system leads to an increased risk of making economically unreasonable management decisions, inefficient use of the joint venture's resources, increased risk of joint activities, etc. Too much financial information may result in an inability to process all the information,

a reduced likelihood of assessing the most appropriate and reliable information, and incorrect management decisions. A financial control system requires only the information needed to make sound management decisions.

Thus, the level of awareness of the enterprise and the ability to effectively and quickly evaluate the information received becomes one of the criteria for assessing the stability of the enterprise, the most important factor in survival in the fight against competitors.

Insufficient attention of management personnel to the formation of a rational structure of financial control of joint activities leads to the fact that the use of financial, technical, personnel, organisational, intangible support and obtaining high-quality and timely information does not produce the expected results. The management apparatus uses additional resources to a greater extent to create computerised management systems, improve the skills of financial controlling employees, but does not pay attention to the study of information needs of users and their relationship with the amount of information produced and provided. Information is a production (economic) resource similar to material, labour and other types of resources [8, p. 11]. For any resource (including information) there is a demand and supply that determine its price and volume. The same opinion is expressed by Bondar M.I., who notes that "the volume of an information resource is determined by the need, as well as supply and demand" [7, p. 14].

The amount of financial information and its quality determine the efficiency of management decision-making and, as a result, the stability of the joint venture as a whole [10]. The increased risk of joint ventures requires the management to form and use high-quality and reliable financial information in management activities within the information capabilities of the management system for processing and analysing information.

The study of the structure and mechanism of formation of information flows in the system of financial controlling of joint ventures, ways of their rationalisation with consideration of the size of enterprise, its resource provision and information capacity of the management system allows solving the issue of efficient and rational construction of the organisational model of the system of financial controlling of joint ventures.

The financial controlling system generates a large amount of financial information that is required by users at different levels of the management hierarchy. In addition, this information should meet the information needs of employees of various structural units (accounting, analytical, planning, economic, production, technical, etc.) with different functional responsibilities. As part of a particular structural unit, each employee has certain functional responsibilities that require specific information to make decisions within their authority and to effectively inform senior management. Within the framework of their own functional responsibilities, each employee receives the necessary information, processes it, summarises it and transmits it to other employees in a form that is easy to understand.

The development of an effective structure for transferring information between structural units requires consideration of the scale of the enterprise and the amount of financial information required for the enterprise's operations, as "management activities may differ depending on the size of the enterprise and the level of the management hierarchy".

For each individual user of the internal and external environment, the scope of information, types of information, level of generalisation and form of presentation should be clearly defined. The time required to perform the relevant procedures to obtain the required information, the number of employees and their qualifications should be calculated.

The frequency of information presentation also has a significant impact on the amount of control information, as users need timely information within a certain period of time (daily, weekly, monthly, quarterly, annually).

**Conclusions.** Thus, the article considers the essence and properties of the information space of controlling information of joint ventures as an object of management. The proposals for defining the information space of controlling information as a structured set of information objects and methods of their organisation have shown that the degree of its structuring significantly affects the adoption of effective management decisions and that external and internal factors influence the volume, quality and usefulness of controlling information and the organisation of information flows and links between the structural units of a joint venture. When organising information security, it should be borne in mind that the vast majority of threats are generated by its employees, regardless of whether it is information in the form of employee knowledge or information contained in documents. Therefore, it is important to know the main factors that determine the behaviour of employees, which may encourage them to disclose proprietary information. Such factors may include objective conditions under which employees are the main source of information.



## REFERENCES:

1. Onyshchenko S. V., Glushko A. D. (2022) Analytical dimension of cybersecurity of Ukraine in the context of growing challenges and threats. *Economics and Region*, no. 1 (84), pp. 13–20.
2. The Law of Ukraine "On Information" of October 2, 1992, No. 2657-XII. Actual as of 01.04.2018. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (accessed July 31, 2023).
3. Onyshchenko S. V., Hlushko A. D. (2020) Conceptual foundations of information security of the national economy in the context of digitalization. *Social Economics*. KhNU, issue 59, pp. 14–24.
4. Ostroukhov V. V. (2023) Information security. Available at: <http://westudents.com.ua/glavy/51894-12-nformatsy-na-vyna-yak-forma-vedennya-nformatsynogoprotiborstva.html> (accessed July 31, 2023).
5. Vlasniuk O. (2009) *Ukraine in the international security system: monograph*. National Security and Defense Council of Ukraine, National Institute of International Security Problems. Kyiv: Folio: Stylos, 572 p.
6. Bogush V. (2005) *Information Security of the State* / chief editor Shpak Y. Kyiv: MK-Press, 432 p.
7. Bondar M. I. (2010) Accounting and analytical information in the management of business activity. *Ekonomichnyy analiz*, no. 6, p. 13–16.
8. Galusina S. M. (2006) *Aspects of increasing the role of accounting and analytical information in the organization's management system: monograph*. 392 p.
9. Dubyna M. V. (2018) *Mechanism of development of the financial services market on the basis of the formation of the institution of trust: theory, methodology, practice: monograph*. Chernihiv: Chernihiv Polytechnic National University, 668 p.
10. Shkarlet S., Gonta O. & Dubyna M. (2017) Peculiarities of system approach use to cognition of economic phenomena. *Scientific Bulletin of Polissia*, vol. 1, no. 4 (8), pp. 9–17. Available at: <http://nvp.stu.cn.ua/article/view/93994>
11. Dubyna M. V. (2017) Scientific approaches to essence definition of informal factors. *Problems and prospects of economics and management*, no. 2 (10), pp. 22–28. Available at: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/117458>
12. Lipkan V. A. (2006) *Information Security of Ukraine in the Context of European Integration: a textbook*. Kyiv: KNT, 280 p.
13. Onyshchenko S., Yanko A., Hlushko A., Sivitska S. (2020) Increasing Information Protection in the Information Security Management System of the Enterprise. In: Onyshchenko V., Mammadova G., Sivitska S., Gasimov A. (eds) *Proceedings of the 3rd International Conference on Building Innovations*. Lecture Notes in Civil Engineering. Springer, Cham, vol. 181, pp. 725–738.
14. Shkarlet S. M., Dubyna M. V., Tunik M. V. (2016) *Development of the controlling system in the management of insurance companies in the financial services market of Ukraine: monograph*. Chernihiv: Chernihiv Polytechnic National University, 320 p.
15. Shkarlet S. M., Gonta O. I., Margasova V. G., Dubyna M. V. (2014) *Mechanism of formation of the system of parabank intermediaries in the financial market in the context of ensuring economic security of Ukraine: monograph*. Chernihiv: Chernihiv Polytechnic National University, 272 p.

UDC 657.012.32

JEL M41

**Alla Dmytrenko**, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Finance, Banking and Taxation, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". **Information space of controlling information in the context of joint activities: economic security aspect.**

The article considers the essence and defines the content of the category of "information space of controlling information". Such an approach made it possible to identify the main centres of its production and to allocate specific features of different types of controlling information and their role in the process of enterprise management. The article considers essence and properties of the information space of controlling information of joint ventures as an object of management. The study suggests that the information space of controlling information should be considered as a single environment for circulation of data on various components of development of a particular business entity, in which separate centres for production of such data operate and technical and relevant information systems for their analysis and transfer to management for making management decisions are functioning. The publication shows that insufficient information support of the financial controlling system leads to an increased risk of making economically unreasonable management decisions, inefficient use of joint venture resources, increased risk of joint activities, etc. As a result of the study, it was concluded that too much financial information can lead to the impossibility of processing all the information, reducing the likelihood of assessing the most appropriate and reliable information, and making erroneous management decisions. As a result of the study of the selected topic, the author substantiates the conclusions which make it possible to define the concept of "financial controlling information" as a set of diverse data produced by individual structural units of business entities, public authorities, other institutions and organisations and used in the process of preparing reports for managers at various levels with a view to making correct management decisions; the system of enterprise information space is a separate system, but interconnected with the system of financial controlling information. It is also determined that the objective conditions under which employees are the main source of information can also be considered as factors.

**Key words:** controlling, financial controlling, joint activity, joint venture, information support.



УДК 657.012.32

JEL M41

**Дмитренко Алла Василівна**, доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка».

**Інформаційний простір контролінгової інформації в умовах здійсненні спільної діяльності: аспект економічної безпеки.**

У статті розглянуто сутність та визначено зміст категорії «інформаційний простір контролінгової інформації». Такий підхід надав можливість визначити основні центри її продукування та виокремити специфічні риси різних типів контролінгової інформації та їх роль у процесі управління підприємством. В статті розглянуто сутність, властивості інформаційного простору контролінгової інформації підприємств спільної діяльності як об'єкта управління. За результатами дослідження запропоновано інформаційний простір контролінгової інформації розглядати як єдине середовище обігу даних про різні складові розвитку окремого суб'єкта господарювання, у якому здійснюють свою діяльність окремі центри продукування таких даних та функціонують технічні та відповідні інформаційні системи їх аналізу та передачі керівництву для прийняття управлінських рішень. У публікації досліджено, що недостатній рівень інформаційного забезпечення системи фінансового контролінгу призводить до зростання ризику прийняття економічно необґрунтованих управлінських рішень, неефективного використання ресурсів спільного підприємства, зростання ризику спільної діяльності та ін. В результаті проведеного дослідження прийшли до висновку, що занадто великий обсяг фінансової інформації може призвести до неможливості опрацювання всієї інформації, зниження ймовірності оцінки найбільш доцільної та достовірної інформації, прийняття помилкових управлінських рішень. В підсумку дослідження обраної тематики обґрунтовані висновки, які дають можливість визначити поняття «фінансова контролінгова інформація» як сукупність різнобічних даних, які продукуються окремими структурними підрозділами суб'єктів господарювання, державними органами влади, іншими установами та організаціями та використовується у процесі підготовки звітів для керівників різних рівнів з метою прийняття ними правильних управлінських рішень; система інформаційного простору підприємства є відокремленою системою, але взаємопов'язаною з системою управління та системою фінансового контролінгу. Також визначено, що факторами можна вважати також об'єктивні умови за яких працівники є основним джерелом інформації.

**Ключові слова:** контролінг, фінансовий контролінг, спільна діяльність, спільне підприємство, інформаційне забезпечення.

**ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ**

**Скриль Віталія Вячеславівна\***, кандидат економічних наук, доцент  
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

\*ORCID 0000-0003-4064-8146

© Скриль В.В., 2023

*Стаття отримана редакцією 11.09.2023 р.  
The article was received by editorial board on 11.09.2023*

**Вступ.** Ефективний страховий ринок грає ключову роль у економіці країни. Він створює страхове середовище для захисту осіб та бізнесу від ризиків і допомагає зменшити витрати державного бюджету на компенсацію збитків внаслідок надзвичайних подій [1]. Також сприяє зниженню невизначеності та привертає нові інвестиції та інновації завдяки стимулюванню конкуренції [2].

Концепція страхування склалася з необхідності мінімізувати несприятливі наслідки ризику, пов'язані з ймовірністю фінансових втрат. Функція страхування полягає у захисті від фінансових збитків шляхом виплати невеликої їх кількості за рахунок внесків багатьох тих, хто піддається тому самому ризику.

Роль страхування важлива для розвитку фінансового сектора, оскільки страховики видають страхові поліси як одну з форм боргового капіталу, використовуючи акціонерний капітал. Гроші, залучені через емісію обох видів капіталу, інвестуються і використовуються для виплат страхових відшкодувань. Ефективний страховий сектор сприяє полегшенню розподілу ризиків та грає важливу роль у розподілі капіталу, а страхові компанії, як інституційні інвестори, допомагають збільшити обсяг інвестицій і посилити контроль.

У розвитку фінансового ринку страхові послуги грають ключову роль у керуванні ризиками, розподілі заощаджень та сприяють зростанню ринку капіталу. Розбудова надійних та сучасних страхових ринків є важливим елементом фінансової реформи, особливо в країнах з економікою, що розвивається, або перехідною. Дослідження тенденцій у розвитку страхових ринків, виявлення закономірностей і аналіз факторів, що впливають на них, є важливими для забезпечення економічного зростання країни в цілому.

Незалежно від різних підходів до визначення страхового ринку, він завжди представляє собою складну систему взаємодії всіх його складових елементів.

**Огляд останніх джерел досліджень і публікацій.** Дослідженню питань фінансової безпеки страхового ринку присвячено наукові праці Барановського О.І., Боженко А.С., Гаманкової О.О., Єрмошенко М.М., Жабинець О.Й., Панкова Ю.В., Сокол С.В. та інших вчених. Фінансова стабільність страхового ринку розглядається цими вченими як частина його економічної стійкості, фінансової безпеки країни, а також фінансово-економічної стабільності розвитку страхового ринку і ринку страхових послуг та страхових організацій. Окремо аналізується фінансова стабільність страхових компаній, страхових організацій і страхових корпорацій.

**Мета дослідження** полягає в обґрунтуванні необхідності застосування системного підходу до дослідження страхового ринку як складно організованої системи на основі використання основних принципів системного підходу, який має слугувати базою забезпечення фінансової безпеки страхового ринку.

**Основний матеріал і результати.** Основним структурним елементом страхового ринку є страхова компанія (страховик), якою, згідно з нормами Закону України «Про страхування», визнається фінансова установа, яка створена у формі акціонерного, повного, командитного товариства або товариства з додатковою відповідальністю, а також одержала у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності [3].

Важливим суб'єктом страхового ринку поряд зі страховиками є страхувальники – юридичні та фізичні особи, які уклали зі страховою компанією договір страхування. Саме вони формують попит на

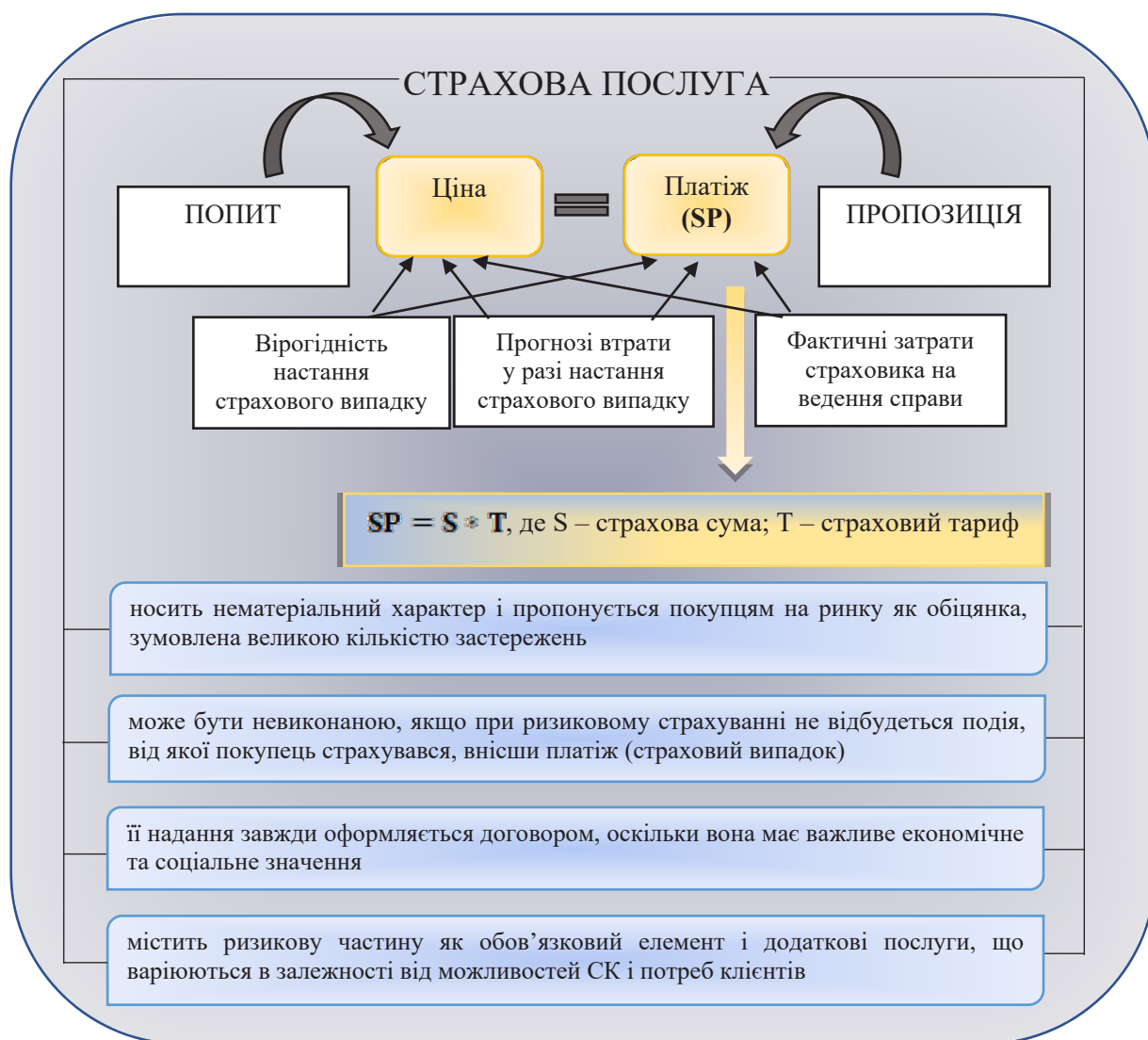
страхові послуги, а грошові кошти, які вони сплачують у вигляді страхових премій, є основним джерелом формування капіталу страховиків.

Відповідно, об'єктом на страховому ринку є страхові продукти – специфічні послуги, що надаються страхувальнику при виконанні договору страхування. Ціна на них формується під впливом конкуренції і відображається у страховому тарифі (рис. 1).

На страховому ринку України, діяльність якого ґрунтується на принципах мотивації, довіри, стабільності, обмеження державної присутності, верховенства права [3], основними видами страхування є: страхування майна; особисте страхування; страхування відповідальності.

Рівень розвитку страхового ринку визначається за допомогою аналізу основних показників його діяльності, які відображають найважливіші аспекти функціонування страхових компаній. Таке дослідження дає змогу з'ясувати сильні та слабкі сторони як окремих суб'єктів господарювання, так і ринку в цілому, визначити ступінь їх взаємозв'язку та взаємозалежності, за необхідності сформулювати обґрунтовані та виважені рекомендації щодо скорегованих напрямків та методів розвитку із врахуванням специфіки та особливостей страхового ринку.

Серед таких показників можна виділити кількість зареєстрованих страховиків та укладених договорів страхування, прибутковість страховиків, розмір їх власного капіталу, активів та страхових резервів. Також особлива увага приділяється динаміці надходження валових і чистих страхових премій (або виплат), а також частки валових страхових премій у ВВП [6].



**Рис. 1. Страхова послуга як товар на ринку страхування**

*Джерело: складено автором за даними [5]*

Окрім того, до абсолютних показників страхування також відносяться страхове поле ( $N_{\max}$ ), число застрахованих об'єктів ( $N$ ), число страхових випадків ( $n_v$ ), число об'єктів, що постраждали ( $n_n$ ), страхова сума застрахованого майна ( $S$ ), страхова сума об'єктів, що постраждали ( $S_n$ ), страховий платіж/страховий внесок/страхова премія ( $P$ ), сума виплат страхового відшкодування ( $W$ ).

Серед відносних показників розвитку страхового ринку виділяють наступні:

- 1) показник проникнення страхування, %. Оптимальний рівень – 8%;
- 2) показник «щільності страхування», дол. США. Повинен бути не менше 140;
- 3) частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %. Оптимальне значення – не менше 30%;
- 4) рівень страхових виплат, %. Нормативне значення – не менше 30%;
- 5) частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %. Не повинна перевищувати 25%;
- 6) частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %. Порогове значення складає 10-30% [8].

Ринок страхових послуг є важливою складовою ринкової інфраструктури та фінансової системи кожної країни. При оцінці економічного розвитку світових країн значна увага приділяється функціонуванню страхового сектору. Це зумовлено високою прибутковістю цієї галузі, яка, у багатьох випадках, перевершує результати інших секторів, таких як промисловість і банківська сфера. Крім того, страхові компанії сприяють акумулюванню капіталу і розвитку механізмів його інвестиційного використання, що сприяє вкладенню цих ресурсів у національну економіку. Це, в свою чергу, сприяє розвитку реального сектору економіки та сприяє соціально-економічному зростанню.

Успішний розвиток страхового ринку в сучасних умовах напряду залежить від рівня диверсифікації страхових послуг, підвищення їх конкурентоздатності, популяризації серед населення, а також створення умов, за яких якомога більша кількість страхових компаній могла б повною мірою відповідати вимогам регулятора: зміна законодавства, реалізація програм по стимулюванню розвитку страховиків або ж очищення ринку від «слабких» одиниць.

Існування високорозвинутого ринку страхування та ефективної системи створення пропозиції на ньому є запорукою надання фінансових гарантій різним суб'єктам господарювання, а відтак має позитивний вплив на соціальну стабільність і економічну безпеку держави в цілому [1]. Відповідно, така ситуація сприятиме виникненню передумов залучення страхового ринку до розв'язання найнагальніших питань економічного розвитку і подальшої інтеграції України у міжнародні структури [4].

Гарантування фінансової безпеки страхового ринку можливе за умови використання необхідних методів, інструментів та важелів, а також організації інформаційного, фінансового та організаційного забезпечення, що, в свою чергу, призведе до удосконалення характеристик фінансової безпеки держави.

Для забезпечення оптимального рівня фінансової безпеки українського ринку страхових послуг в першу чергу необхідно комплексно підійти до формулювання стратегій зміцнення фінансової безпеки і планів їх реалізації, а також управління фінансовими ризиками страховиків. Такий підхід дозволить оптимізувати фінансові ризики у системі фінансової безпеки страхового ринку, мінімізувати наслідки руйнівного впливу ризикового середовища у фінансовому секторі та підвищити загальний рівень фінансової безпеки України та темпів її економічного зростання.

Для забезпечення безпеки функціонування всіх учасників страхового ринку важливо постійно відслідковувати можливі загрози, відновлювати довіру до страхування та підвищувати страхову культуру серед населення. Розвиток нових видів страхування та страхових продуктів допоможе охопити більше людей. Конкуренція на ринку сприяє здешевленню страхових послуг і покращенню їх якості. За умови спільних інтересів різних учасників ринку можливий мінімізація загроз для фінансової безпеки і стабільності як на страховому ринку, так і в цілому в державі.

Основною метою розвитку страхового ринку є посилення надійності страхового захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб, скорочення державних витрат на попередження та ліквідацію наслідків стихійних лих, техногенних аварій, катастроф та інших надзвичайних подій. Використання сучасної ринкової інфраструктури та фінансових інструментів забезпечують ефективне функціонування ринку страхових послуг, формування дієвого ринкового механізму залучення інвестиційних ресурсів у національну економіку [9].

Національні економіки всіх країн світу на сьогодні функціонують в умовах епідемічної небезпеки, зумовленої принципово новим глобальним викликом – пандемією COVID-19. Саме тому сучасні тен-

денції на страховому ринку України у переважній більшості визначаються впливом пандемії, а із початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України 24 лютого 2022 року – умовами воєнного стану.

Рівень розвитку страхового ринку України порівняно з іншими країнами є досить низьким за величиною активів страховиків та за споживанням страхових послуг (табл. 1), проте має значний потенціал розвитку. При цьому, незважаючи на активізацію окремих напрямів страхування, загальна кількість заключених договорів страхування протягом 2020 року суттєво скоротилася у порівнянні з 2019 роком, що відобразилося у зменшенні обсягу зібраних страхових премій на 14,7%.

Таблиця 1

**Основні показники страхового ринку України у 2016–2021 рр.**

| Показники                                  | 2016 р. | 2017 р. | 2018 р. | 2019 р. | 2020 р. | 2021 р. |
|--------------------------------------------|---------|---------|---------|---------|---------|---------|
| Кількість страхових компаній               | 310     | 294     | 281     | 233     | 210     | 155     |
| у т.ч. СК «non-life»                       | 271     | 261     | 250     | 210     | 190     | 142     |
| СК «life»                                  | 39      | 33      | 31      | 23      | 20      | 13      |
| Валові страхові премії, млрд грн           | 35,2    | 43,4    | 49,4    | 53,0    | 45,2    | 38,1*   |
| Валові страхові виплати, млрд грн          | 8,8     | 10,5    | 12,9    | 14,3    | 14,9    | 13,5*   |
| Рівень страхових виплат, %                 | 25,1    | 24,2    | 26,1    | 26,9    | 32,9    | 35,4*   |
| Загальні активи страховиків, млрд грн      | 56,1    | 57,4    | 63,5    | 63,9    | 64,9    | 65,7*   |
| Рівень страхових премій у ВВП, %           | 1,5     | 1,5     | 1,4     | 1,3     | 1,2     | 1,3*    |
| Передано в перестраховування, млрд грн     | 12,7    | 18,3    | 17,9    | 16,8    | 8,5     | 6,9*    |
| Сформовані страхові резерви, млрд грн      | 20,9    | 22,9    | 27,0    | 30,0    | 34,2    | 35,7*   |
| Обсяг оплачених статутних фондів, млрд грн | 12,7    | 12,8    | 12,6    | 11,1    | 10,7    | 8,8*    |

\*Дані за 9 місяців 2021 року

Джерело: складено за даними НБУ [10]

Згідно з таблицею 1, обсяг валових страхових премій та виплат в період 2016-2019 років стабільно зростав і до кінця 2019 року становив 53 млрд грн і 14,3 млрд грн відповідно. Це підтверджує динамічний розвиток ринку страхування. У 2020 році спостерігалася тенденція до зростання обсягу виплат (до 14,9 млрд грн), але обсяг валових страхових премій скоротився до 45,2 млрд грн. На нашу думку, схожа ситуація відбулася і в 2021 році, де за 9 місяців обсяг валових страхових премій склав 38,1 млрд грн, а виплат – 13,5 млрд грн (рис. 2). Хоча немає офіційних даних щодо ситуації на страховому ринку у 2022 році, проте можна припустити, що спад попиту на страхові послуги та можливе призупинення діяльності деяких страховиків призведуть до скорочення обсягів обох показників.

По рівню страхових виплат, що є одним з найголовніших показників розвитку страхового ринку України, спостерігалася позитивна динаміка: показник зростав протягом аналізованого періоду і на 01.10.2021 складав 35,4%, проте його значення все ж є недостатньо високим і свідчить про наявність значної диспропорції між платежами та виплатами.



**Рис. 2. Динаміка показників діяльності страхового ринку України у 2016–2021 рр.**

Джерело: складено автором за даними НБУ [10]



Стосовно рівня страхових премій у ВВП відзначимо, що він знаходився приблизно на одному рівні з максимальним зниженням до 1,2% у 2020 році (рис. 3), проте таке його значення все ж було далеким від рівня, притаманного країнам з розвинутою економікою (8-12%), що свідчить про недостатній рівень страхового захисту і порівняно низький потенціал зростання страхового ринку України.

Збільшення в аналізованому періоді величини сформованих страхових резервів (з 20,9 млрд грн у 2016 році до 35,7 млрд грн у 2021-му) вказує на збільшення масштабів діяльності страхових компаній, грошових надходжень у вигляді страхових платежів і здатність страховиків гарантувати забезпечення достатньої величини зарезервованої частини коштів для майбутніх витрат страхових сум та відшкодувань.

Частка премій, переданих у перестраховування, зменшилася з максимальних 18,3 млрд грн у 2017 році (42,2% від загальної величини страхових премій) до 6,9 млрд грн станом на 01.10.2021 (18,1%) і становила менше однієї п'ятої частини нарахованих премій. З них 66% було передано перестраховикам-нерезидентам. Така величина обумовлена нарощенням премій з авіаційного та ядерного страхування, ризику яких перестраховуються через значні суми відповідальності.



Рис. 3. Динаміка показників діяльності страхового ринку України у 2016–2021 рр.

Джерело: складено автором за даними НБУ [10]

Величина активів страховиків становила майже 66 млрд грн та суттєво не змінювалася останніми роками (рис. 4), що певним чином пов'язано з виходом значної кількості страховиків з ринку. У період з 2020 по 2021 роки страховий ринок продемонстрував помірний приріст обсягів активів (+5,7%), прийнятних активів (+8,9%) та страхових резервів (+11,7%).

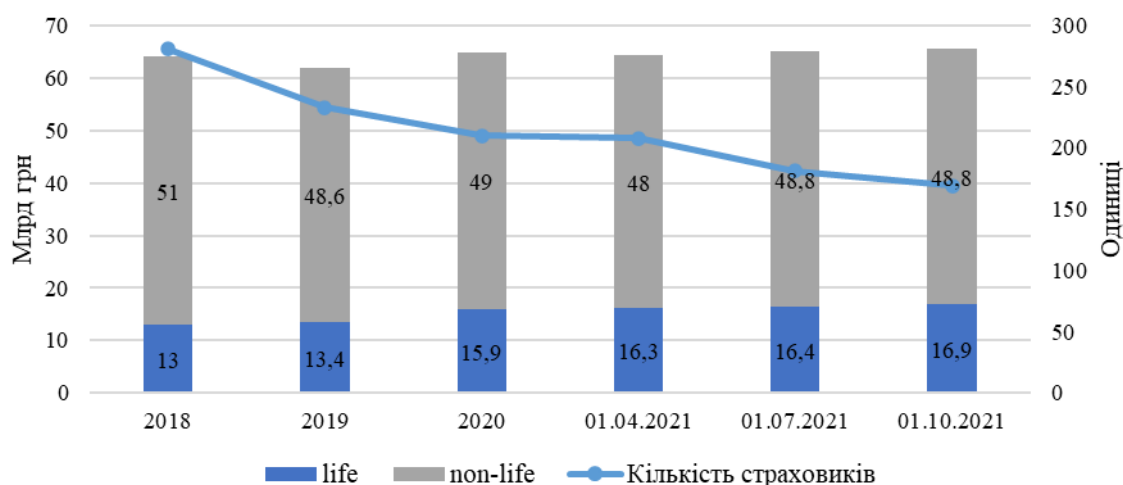


Рис. 4. Кількість страхових компаній та обсяги їх активів у 2018–2021 рр.

Джерело: складено за даними НБУ [10]

Таблиця 2

Кількість договорів страхування, укладених протягом 2016–2021 рр., тис. од.

| Показники                                                                                                          | 2016 р.  | 2017 р.  | 2018 р.  | 2019 р.  | 2020 р. | 2021 р.* |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------|----------|----------|----------|---------|----------|
| Кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті, у тому числі: | 61272,8  | 70658,2  | 77495,0  | 80271,1  | 68217,2 | 51013,3  |
| – зі страхувальниками-фізичними особами                                                                            | 42534,6  | 66915,2  | 72460,2  | 73440,1  | 63308,7 | 44826,8  |
| Кількість договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті                     | 118198,4 | 114824,7 | 123582,5 | 116652,6 | 52359,3 | 48926,6  |

\*Дані за 9 місяців 2021 року

Джерело: складено за даними НБУ [10]

Традиційно, приріст зазначених показників був забезпечений більшою мірою за рахунок зростання у сегменті «life» (активи +13,4%; прийнятні активи +16,1%; страхові резерви +16,2%). При цьому активи «life»-страховиків зростали постійно, незважаючи на коронакризу. Щодо активів «non-life»-страховиків, то спостерігалось їх незначне скорочення.

Ситуація на страховому ринку у 2021 році характеризувалася полегшенням карантинних обмежень і досить високим рівнем пристосування страховиків до нових умов провадження діяльності, що мало своє відображення у збільшенні кількості укладених страхових угод за 9 місяців на майже 12% і одночасному зростанні величини внесених страхових платежів на 15,5% у порівнянні з аналогічним періодом попереднього року.

Проте, незважаючи на порівняно низький рівень розвитку страхового ринку України, у докризовий період спостерігалася позитивна тенденція за його ключовими показниками, що за оцінкою швейцарської перестрахової компанії Swiss Re дозволило українському ринку страхування за підсумками 2019 року увійти в десятку найдинамічніших національних страхових ринків світу.

Але в зв'язку з пандемією та зміною регулятора протягом 2020–2021 рр. відбувалися суттєві зміни. Так, кількість страхових компаній на українському ринку стрімко скоротилася – з 225 станом на 30 червня 2020 року до 155 станом на кінець 2021 року, оскільки не всі компанії з урахуванням карантинних обмежень змогли виконати нормативи регулятора й організувати якісну роботу шляхом впровадження онлайн сервісів як необхідної умови для повноцінної діяльності під час пандемії. Крім того, таке стрімке зменшення кількості страховиків зумовлене виходом з ринку тих учасників, які не здійснювали активної діяльності та добровільно відмовилися від ліцензій.

Однак така кількісна зміна не мала значного впливу на результативність діяльності страхового сектору. Підсумки роботи установ небанківського фінансового сектору протягом 2019–2021 рр. засвідчили стабільне зростання фінансових результатів страхових компаній в Україні на відміну від решти його суб'єктів, що досягнуто за рахунок помірнього зростання страхових премій, збереження сталих показників збитковості, а також уникнення знецінення активів.

Так, чистий прибуток страховиків, незважаючи на кризу, зумовлену пандемією COVID-19, та скорочення кількості страхових компаній через невиконання вимог регулятора, протягом 2020 року збільшився в 1,8 рази з 1,21 млрд грн до 2,15 млрд грн, а подальший незначний спад за 9 місяців 2021-го в 1,1 рази призвів до зменшення його величини до 1,92 млрд грн.

Натомість на українському ринку страхування протягом 2020-2021 рр. відбувалося зростання попиту на страхові продукти обов'язкового страхування, що займають найбільшу частку – більше 35% у структурі зібраних страхових премій (обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів та оформлення КАСКО), що суттєво стримало падіння ключових показників страхового ринку. За даними Моторного (транспортного) страхового бюро України [25] сума зібраних страхових платежів по ОСЦПВ за 2021 рік зросла на 17,2% до 7,2 млрд грн., головним чином, завдяки розширенню можливостей оформлення полісу онлайн. Кількість таких електронних договорів склала 4,5 млн шт., що становить половину від загальної кількості, а сума зібраних за ними премій становила понад 3 млрд грн.

У 2022 році Україна стикнулася з новим викликом щодо економічної стабільності та страхового ринку через російське вторгнення на її територію. За результатами опитування, проведеного Національним банком України в березні 2022 року, більшість страхових компаній продовжує свою діяльність, еваку-

юючи співробітників у безпечніші регіони та забезпечуючи віддалену роботу персоналу, зберігаючи технічні засоби та бази даних.

Однак страхові компанії стикаються з низкою викликів. Переміщення, тимчасове захоплення територій та фізичне знищення нерухомості призвели до скорочення кількості центрів обслуговування клієнтів страховиків. У регіонах, де тривають бойові дії, ускладнюється організація врегулювання страхових випадків, проведення оглядів транспортних засобів, отримання та належне оформлення оригіналів документів для подання страховикам з метою отримання страхових виплат.

Компанії, які займаються страхуванням життя, спостерігають за суттєвим зниженням страхових внесків та фіксованими обмеженнями у діяльності, обумовленими труднощами організаційної комунікації та роботи співробітників, обмеженим доступом до офісів та оригіналів документів. Усі ці фактори ускладнюють процес здійснення страхових виплат, особливо у випадках, пов'язаних із смертю застрахованих осіб на окупованих територіях.

Повністю оцінити вплив війни на стан ринку страхування наразі неможливо, тому є потреба в подальших дослідженнях цього питання.

У той же час індикатори небанківської системи, зокрема, показники розвитку страхового ринку, демонструють негативну тенденцію. Тому доцільно провести комплексний аналіз індикаторів безпеки страхового ринку України, які використовуються не лише чинною методикою 2013 року, а й тих, що були визначені в методиці 2007 року та широко використовуються в міжнародних співставленнях. Для отримання достовірних результатів охоплюємо тривалий проміжок часу, а саме 20 років – за період 2001–2020 рр. (табл. 3).

Таблиця 3

## Значення індикаторів безпеки страхового ринку України

| № з/п | Показники                                                                                                                                          | Роки  |       |       |       |       |       |       |       |       |       |
|-------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|
|       |                                                                                                                                                    | 2001  | 2002  | 2003  | 2004  | 2005  | 2006  | 2007  | 2008  | 2009  | 2010  |
| 1     | 2                                                                                                                                                  | 3     | 4     | 5     | 6     | 7     | 8     | 9     | 10    | 11    | 12    |
| 1     | Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %                                                                                       | 1,48  | 1,97  | 3,42  | 5,63  | 2,91  | 2,54  | 2,50  | 2,53  | 2,24  | 2,13  |
| 2     | Показник «щільності страхування» (страхові премії на одну особу), дол. США                                                                         | 24,45 | 18,13 | 23,30 | 22,55 | 12,50 | 12,20 | 12,60 | 12,00 | 11,18 | 13,56 |
| 3     | Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %                                                                | 0,52  | 0,54  | 0,80  | 0,96  | 2,50  | 3,26  | 4,35  | 4,56  | 4,05  | 3,93  |
| 4     | Рівень страхових виплат, %                                                                                                                         | 14,0  | 12,2  | 9,4   | 7,9   | 14,7  | 18,8  | 23,4  | 29,4  | 33,0  | 26,4  |
| 5     | Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %                                                                                         | 25,9  | 29,5  | 34,8  | 9,8   | 5,3   | 4,1   | 4,3   | 4,3   | 5,4   | 4,3   |
| 6     | Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), % | 17,4  | 18,1  | 23,1  | 22,6  | 12,5  | 12,2  | 12,6  | 12    | 11,2  | 13,6  |
| 1     | 2                                                                                                                                                  | 2011  | 2012  | 2013  | 2014  | 2015  | 2016  | 2017  | 2018  | 2019  | 2020  |
| 1     | Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %                                                                                       | 1,74  | 1,52  | 1,97  | 1,69  | 1,50  | 1,48  | 1,45  | 1,39  | 1,33  | 1,08  |
| 2     | Показник «щільності страхування» (страхові премії на одну особу), дол. США                                                                         | 13,69 | 9,91  | 13,52 | 15,61 | 14,70 | 18,94 | 21,30 | 14,90 | 15,23 | 16,72 |
| 3     | Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %                                                                | 5,93  | 8,41  | 8,64  | 8,07  | 7,35  | 7,84  | 6,71  | 7,91  | 8,72  | 11,10 |
| 4     | Рівень страхових виплат, %                                                                                                                         | 21,4  | 23,9  | 16,2  | 18,9  | 27,2  | 25,1  | 24,3  | 26,1  | 27,1  | 32,9  |
| 5     | Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %                                                                                         | 5,2   | 5,7   | 5,7   | 5,7   | 8,5   | 11,3  | 7,8   | 6,1   | 6,2   | 8,1   |
| 6     | Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), % | 13,7  | 9,9   | 13,5  | 15,6  | 14,7  | 18,9  | 21,3  | 14,9  | 15,2  | 16,1  |

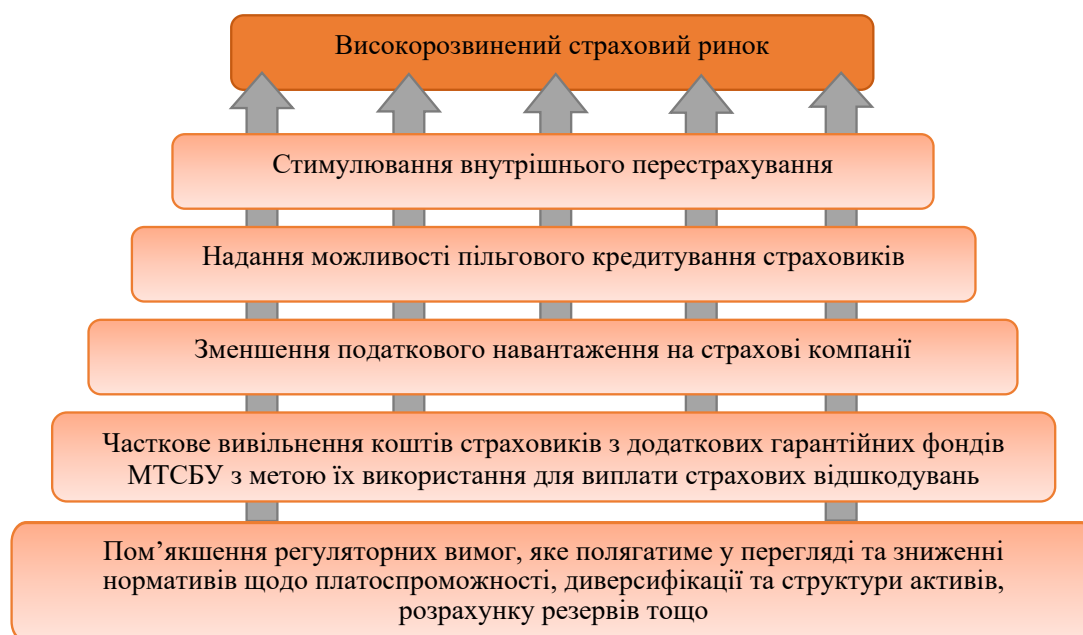
Отримані результати характеризують рівень безпеки страхового ринку України у складі фінансової безпеки держави як критично низький, оскільки переважна більшість показників перебуває у небезпечній зоні.

Попередні етапи дослідження показали, що високорозвинений страховий ринок є рушійним фактором при забезпеченні надійності фінансової системи держави, її стабільності та безпеки, а спад його активності та результативності провокує економічну дестабілізацію і зниження рівня фінансової безпеки держави. Виходячи з цього, в умовах воєнного стану доречною є систематизація заходів та напрямів з підтримки розвитку ринку страхування, що сприятимуть виникненню позитивного економічного ефекту і забезпечать підвищення рівня фінансової безпеки як окремих сегментів, зокрема страхового, так і держави в цілому. Необхідність таких заходів в умовах воєнного стану визначається надзвичайно важливою роллю страхового ринку в процесі забезпечення стійкості економічної системи, особливо за умови її значного послаблення та входу в кризовий період у зв'язку з військовим конфліктом.

В умовах воєнного стану НБУ як регулятором діяльності страхового ринку були надані рекомендації [11] по спрощенню процедури врегулювання випадків, що мають ознаки страхових, шляхом використання електронних документів, їх копій у випадку неможливості чи ускладнення можливості отримання оригіналів, інших засобів дистанційного врегулювання страхових випадків, а також було визначено, що Державна фіскальна служба не буде застосовувати штрафні санкції до страховиків у разі використання копій документів. На додачу до цього, за період з лютого по червень 2022 року НБУ не відкликав ліцензію у жодного страховика.

Крім того, Національним банком було проведено термінове засідання з представниками страхового ринку з метою вирішення нагальних проблем, які виникли у зв'язку зі збройною агресією російської федерації. Було узгоджено встановлення на період воєнного стану спеціальних тарифів за договорами міжнародного страхування «Зелена картка» для легкових автомобілів зі строком дії 15 та 30 днів у розмірі 50% від діючих розмірів (у гривні); заборонено страховикам-повним членам МТСБУ застосовувати комісійну винагороду у розмірі більше 5% за договорами міжнародного страхування, які були укладені за спеціальними тарифами; дозволено (за умови відсутності паперових бланків «Зеленої картки») оформлення договорів у вигляді чорно-білих копій або pdf-файлів із подальшим внесенням цих договорів до Централізованої бази даних МТСБУ та надсиланням страхувальнику pdf-файлу страхового сертифікату.

Якщо говорити про післявоєнний розвиток страхового ринку України, то варто відзначити низку заходів, які допоможуть йому пережити війну та сприятимуть відновленню (рис. 5).



**Рис. 5. Заходи щодо підтримки розвитку страхового ринку в умовах воєнного стану та його післявоєнного відновлення**

*Джерело: складено за даними [12]*

Усі подальші дії повинні бути спрямовані на відновлення діяльності тих страховиків, які з тих чи інших причин її призупинили, налагодження механізму функціонування страхового ринку, близького до довоєнного, забезпечення підтримки громадян шляхом здійснення/поновлення стабільних та повноцінних виплат страхових відшкодувань, підвищення попиту на страхові продукти та послуги, а також на виключення будь-якої дискримінації на страховому ринку, надання фінансової підтримки компаніям, що постраждали від бойових дій.

При формулюванні переліку рекомендованих методів підтримки та сприяння післявоєнному розвитку страхового ринку особлива увага повинна бути звернена на діяльність вітчизняних страховиків, іноземних перестраховиків, а також на загальну платоспроможність системи страхування. Крім того, необхідно пам'ятати про тісний взаємозв'язок ринку страхових послуг не тільки з економічною сферою, а і з соціальною, сферою технологій і зовнішніми ринками, і зважати на ці аспекти при плануванні подальшого розвитку, основою якого повинне бути прагнення до створення надійної та чітко функціонуючої страхової екосистеми із врахуванням теперішніх та майбутніх потреб усіх її груп, їх взаємозалежності з метою набуття синергетичного ефекту.

Забезпечення стійкості та надійності усіх складових фінансової екосистеми України, зокрема страхової, їх сталого та ефективного розвитку можливе за умови використання моделі регулювання, в основі якої лежать світові практики та особливості вітчизняного ринку страхування. До основних стратегічних документів, в яких представлено основні напрями такої моделі, відносяться: Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України [11], Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року [14], Стратегія розвитку FinTech в Україні до 2025 року [15], Біла книга «Майбутнє регулювання ринку страхування» [13] та ін.

Оптимізація регулятивного механізму є невід'ємним елементом при плануванні розвитку страхового ринку, оскільки із затвердженням певних напрямів, методик та засобів його стимулювання на законодавчому рівні закладається базис для подальшого функціонування ринку.

З цієї точки зору основними способами підвищення темпів розвитку ринку страхових послуг, а отже і рівня фінансової безпеки страхового ринку, можуть виступати наступні: посилення контролю за діяльністю страхових організацій, їх здатністю виконувати вимоги щодо рівня платоспроможності, фінансової стійкості, розміру чистих активів, статутного капіталу, а також удосконалення аналізу статистичної інформації зі страхування та звітності суб'єктів господарювання; внесення до законодавчих актів змін, що закріплюють першочергове задоволення вимог страхувальників у загальній черзі інших кредиторів та виключення страхових резервів з усіх видів страхування з ліквідаційного майна страховиків, а також змін, пов'язаних з порядком формування та підвищенням вимог до розміру статутного капіталу, гарантійного фонду та вільних резервів страхових компаній; забезпечення захисту законних прав та інтересів громадян-застрахованих осіб, зокрема пов'язаних з отриманням страхових виплат; створення ефективного компенсаційного механізму у сфері страхування; удосконалення порядку ліцензування діяльності страховиків; моніторинг фінансового становища засновників (учасників) страхових організацій і осіб, що володіють значною частиною їх статутного капіталу, оцінка їх ділової репутації з метою попередження випадків використання страхового ринку для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом; дослідження іноземного досвіду та його інтеграція у страховий простір України з подальшою адаптацією під особливості функціонування вітчизняного страхового ринку; запровадження на українському ринку страхування системи пруденційного нагляду, яка акцентує максимальну увагу на рівні ризиків, адекватності оцінки їх рівня страховиками, якості внутрішньої системи управління і контролю за ними, виявленні недоліків у діяльності страхових компаній тощо.

Досвід вітчизняних та іноземних страховиків, набутий в період пандемії COVID-19, показав, що методами адаптації можуть бути: запровадження нових технологій з метою полегшення функції віддаленого доступу, реструктуризація компаній, створення нових, більш гнучких страхових продуктів та послуг, максимальне спрощення усіх процесів, пов'язаних з відшкодуванням збитків тощо. За умови, що компанія не готова до радикальних перетворень, досягти відчутних результатів все ще можливо, зосередившись на окремих змінах із найбільшим потенціалом позитивного впливу на страхувальників та бізнес.

Виділяють декілька основних факторів, що можуть посприяти розвитку ринку страхування з точки зору окремих страхових компаній (рис. 6).



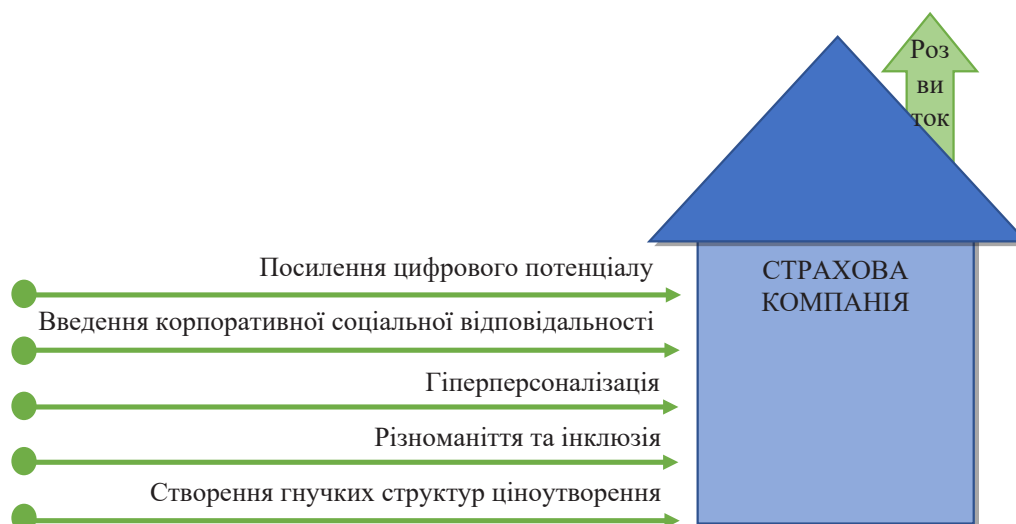


Рис. 6. Основні фактори сприяння повоєнного розвитку страхових компаній України

Джерело: складено за даними [9]

До того ж, позитивний вплив на темпи та якість розвитку страхового ринку, що, в свою чергу, відзначиться на рівні фінансової безпеки України, можуть мати такі фактори як збільшення частки внутрішнього перестраховування; заохочення страховиків до виходу на рівень провідних іноземних компаній по платоспроможності, фінансовій стійкості, ліквідності; проведення якісного та безперервного моніторингу страхового бізнесу; забезпечення дотримання норм з подання звітності, відкритості та доступності інформації на ринку; удосконалення податкового, антимонопольного, кримінального та цивільного законодавства, що регулюють страхову сферу; мінімізація зловживань та шахрайства, зниження рівня корупції; посилення конкуренції; налагодження взаємодії страхового бізнесу, держави і суспільства; створення умов для повноцінного та всебічного розвитку суб'єктів страхування, для інноваційного прориву страхового ринку України у світовий страховий простір.



Рис. 7. Заходи зі стимулювання розвитку страхового ринку України та підвищення рівня його фінансової безпеки

Джерело: складено за даними [15]

Загалом же, розвиток українського ринку страхування та інтеграційні процеси на ньому підпорядковуються сукупності чинників, основними з яких є фінансовий добробут фізичних та юридичних осіб – потенційних клієнтів; надійність страхових компаній; уміння використовувати новітні методи управління та впроваджувати модерні високотехнологічні продукти; ступінь зацікавленості держави у розбудові страхового ринку, перетворенні його на сучасний та прибутковий сегмент національної економіки; утворення дієвих і практичних моделей регулювання страховими відносинами тощо.

Заходи, перелічені вище, також сприятимуть покращенню показників, які напряду характеризують рівень фінансової безпеки страхового ринку України, наблизатимуть їх до оптимальних значень і, відповідно, стимулюватимуть підвищення загального рівня фінансової безпеки держави. Реалізація заходів зі стимулювання підвищення рівня фінансової безпеки України матимуть своє відображення і на безпеці ринку страхування.

**Висновки.** Забезпечення фінансової безпеки страхового ринку необхідно реалізовувати за рахунок системного підходу у дослідженні фінансового ринку як складної економічної системи, у формуванні стратегій розвитку страхового ринку щодо підтримки необхідного рівня його фінансової безпеки.

Головне завдання системи управління фінансовою безпекою страхового ринку – організація діяльності всіх суб'єктів та окремих їх служб, спрямованої на забезпечення їх фінансової стійкості, стабільного розвитку та прибутковості діяльності. Досягнення цих цілей визначається стратегіями, які оформляються відповідними фінансовими політиками окремих страховиків і реалізуються через застосування відповідних механізмів та інструментарію.

Механізм управління фінансовою безпекою ринку страхових послуг покликаний забезпечити його фінансову стійкість і незалежність, формування максимально можливого фінансового потенціалу та ефективне його використання через оптимізацію бізнес-процесів, побудову системи індикаторів для ідентифікації загроз фінансовій стійкості та розробку програми заходів з їх уникнення, мінімізації та усунення наслідків.

#### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:**

1. Пурій Г.М. Страховий ринок України: сучасний стан та проблеми розвитку. *Ефективна економіка*. Дрогобич, 2018. № 10. URL: [http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10\\_2018/60.pdf](http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/60.pdf)
2. Feyen E., Lester R., Rocha R. What drives the development of the Insurance sector? 2021. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/3339?show=full>
3. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-vr#Text>
4. Бодня А.В., Іванченко М.А., Пономарьова О.Б. Визначення проблем страхового ринку та їх вирішення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаїв, 2015. № 5. С. 814–817. URL: [http://212.1.86.13/jspui/bitstream/123456789/1999/1/Пonomарьова%20О.Б.\\_№5\\_2015.pdf](http://212.1.86.13/jspui/bitstream/123456789/1999/1/Пonomарьова%20О.Б._№5_2015.pdf)
5. Корнилюк Р. Як змінюється ринок страхування в Україні. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/01/26/681790/>
6. Forinsurer. 2020. URL: <https://forinsurer.com/>
7. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України. URL: <https://forinsurer.com/files/file00296.pdf>
8. Оцінювання взаємозв'язку між рівнем розвитку страхового ринку та економічним зростанням в Україні. 32 с. URL: <https://koninsurance.mnau.edu.ua/files/work/11.pdf>
9. Фінансова безпека у сфері страхування. 2019. URL : [https://cibs.ubs.edu.ua/wp-content/uploads/2019/04/Безпека\\_страхування\\_nr.pdf](https://cibs.ubs.edu.ua/wp-content/uploads/2019/04/Безпека_страхування_nr.pdf)
10. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua>
11. Дем'янчук М.А., Маслій Н.Д., Жаданова Ю.О. Страхова екосистема України: забезпечення розвитку страхових компаній. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. Київ, 2021. № 18. С. 30–38.
12. У I кварталі збиток банківського сектору становив 160 млн грн через формування резервів під очікувані збитки від наслідків війни. 2022. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-i-kvartali-zbitok-bankivskogo-sektoru-stanoviv-160-mln-grn-cherez-formuvannya-rezerviv-pid-ochikuvani-zbitki-vid-naslidkiv-viyini>
13. Біла книга «Майбутнє регулювання ринку страхування». 2020. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bila-kniga-maybutnye-regulyuvannya-rinku-strahuvannya>
14. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року (оновлена у березні 2021 року). 2020. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686>
15. Стратегія розвитку FinTech в Україні до 2025 року. 2020. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/DDWIAwXTdqdClp>

#### **REFERENCES:**

1. Puriy H. M. (2018) Strakhoviy rynek Ukrainy: suchasnyi stan ta problemy rozvytku. *Insurance Market of Ukraine: Current State and Development Issues. Efficient Economy*. Drogobych, no. 10. Available at: [http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10\\_2018/60.pdf](http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/60.pdf)

2. Feyen E., Lester R., Rocha R. (2021) What drives the development of the Insurance sector? Available at: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/3339?show=full>
3. About Insurance: Law of Ukraine dated 07.03.1996 No. 85/96-VR. Last updated: 01.01.2022. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр#Text>
4. Bodnya A. V., Ivanchenko M. A., Ponomaryova O. B. (2015) Vyznachennia problem strakhovoho rynku ta yikh vyrishennia. Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. *Identification of Insurance Market Problems and Their Solutions. Global and National Economic Problems*. Mykolaiv, no. 5, pp. 814–817. Available at: [http://212.1.86.13/jspui/bitstream/123456789/1999/1/Пономарьова%20О.Б.\\_№5\\_2015.pdf](http://212.1.86.13/jspui/bitstream/123456789/1999/1/Пономарьова%20О.Б._№5_2015.pdf)
5. Kornilyuk R. (2022) Yak zminiuietsia rynek strakhuvannia v Ukraini. How the Insurance Market in Ukraine is Changing. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/01/26/681790/>
6. Forinsurer (2020). Available at: <https://forinsurer.com/>
7. Information on the State and Development of the Insurance Market in Ukraine. Available at: <https://forinsurer.com/files/file00296.pdf>
8. Evaluation of the Relationship between the Level of Development of the Insurance Market and Economic Growth in Ukraine. 32 p. Available at: <https://koninsurance.mnau.edu.ua/files/work/11.pdf>
9. Financial Security in the Insurance Sector (2019). Available at: [https://cibs.ubs.edu.ua/wp-content/uploads/2019/04/Безпека\\_страхування\\_нр.pdf](https://cibs.ubs.edu.ua/wp-content/uploads/2019/04/Безпека_страхування_нр.pdf)
10. National Bank of Ukraine. Available at: <https://bank.gov.ua>
11. Demianchuk M. A., Masliy N. D., Zhadanova Yu. O. (2021) Strakhova ekosystema Ukrainy: zabezpechennia rozvytku strakhovykh kompanii. *Insurance Ecosystem of Ukraine: Ensuring the Development of Insurance Companies. Economic Bulletin of NTUU "Kyiv Polytechnic Institute"*. Kyiv, no. 18, pp. 30–38.
12. In the First Quarter, the Banking Sector Incurred a Loss of UAH 160 Million due to the Formation of Reserves for Expected Losses from the Consequences of the War (2022). Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-i-kvartali-zbitok-bankivskogo-sektoru-stanoviv-160-mln-grn-cherez-formuvannya-rezerviv-pid-ochikuvani-zbitki-vid-naslidkiv-viyni>
13. White Paper "The Future of Insurance Market Regulation" (2020). Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bila-kniga-maybutnye-regulyuvannya-rinku-strahuvannya>
14. Strategy for the Development of the Financial Sector of Ukraine until 2025 (updated in March 2021) (2020). Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finsovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686>
15. FinTech Development Strategy in Ukraine until 2025 (2020). Available at: <https://bank.gov.ua/ua/files/DDWI-AwXTdqjC1p>

УДК 336.71:368(477)

JEL G22

**Скриль Віталія Вячеславівна**, кандидат економічних наук, доцент, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Фінансова безпека страхового ринку України.**

У статті актуалізована проблема функціонування та розвитку страхового ринку України, який потребує кардинальних змін. Розглянуто сутність страхового ринку. В роботі досліджено структуру ринку страхових послуг, принципи, на яких ґрунтується його діяльність та нормативно-правову базу її регулювання. Аналіз діяльності страхового ринку України показав основну тенденцію його розвитку та сучасні умови в яких він функціонує (пандемія COVID-19, воєнний стан, економічно-соціальні кризи). У роботі було проведено комплексний аналіз індикаторів фінансової безпеки страхового ринку України за 2001–2020 рр., на основі чого зроблено висновок про її низький рівень. У підсумку було обґрунтовано доречність систематизації заходів та напрямів з підтримки розвитку ринку страхування в умовах воєнного стану та подальшого його стимулювання у повоєнний період.

**Ключові слова:** страховий ринок, фінансова безпека страхового ринку, індикатори, загрози, воєнний стан.

UDC 336.71:368 (477)

JEL G 22

**Vitaliia Skryl**, Ph.D. in Economics, Associate Professor, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". **Financial security of the insurance market in Ukraine.**

The article addresses the pressing issue of the functioning and development of the insurance market in Ukraine, which requires fundamental changes. The essence of the insurance market as an economic category and one of the most vital segments of the economy is examined. Attention is paid to the theoretical foundations of its operation, including its role in the economic system of the state. This role involves safeguarding the population against unforeseen factors, risk management, savings allocation, facilitating capital market growth, and more. The paper investigates the structure of the insurance services market, the principles on which its activities are based, and the

regulatory framework governing it. In particular, a comparison is made between the Ukrainian Insurance Laws of 1996 and 2021, highlighting the main changes and innovations. The article provides a classification of the main types of insurance, presents characteristics of key indicators that demonstrate the level and prospects of the insurance market's development, along with its functions and features. The analysis of the Ukrainian insurance market's activity has revealed the main trend of its development and identified the contemporary conditions in which it operates, including the COVID-19 pandemic, the state of war, and economic-social crises. It is established that the domestic insurance market is a promising segment, albeit currently characterized by a low level of development. The major indicators characterizing the performance of the Ukrainian insurance services market have been analyzed, along with their dynamics from 2016 to 2021. The research results are presented in tabular and graphical form. The comprehensive analysis of financial security indicators of the Ukrainian insurance market for the period from 2001 to 2020 was also conducted, leading to the conclusion of its low level of financial security. In conclusion, the justification for the systematization of measures and directions to support the development of the insurance market in conditions of a state of war and its subsequent stimulation in the post-war period was provided. These measures are expected to have a positive impact on Ukraine's economic system and contribute to the increase in the level of financial security, both for individual segments, particularly the insurance sector, and for the state as a whole. Key factors promoting the accelerated development of the insurance market were identified, and recommendations were provided for its post-war recovery and growth. Lastly, the importance of an effective financial security management system for the insurance market was emphasized.

**Key words:** insurance market, financial security of the insurance market, indicators, threats, state of war.

## МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ ЦИФРОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ НАСЕЛЕННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Васильєва Тетяна Анатоліївна\*, доктор економічних наук, професор,  
директор Навчально-наукового інституту бізнесу, економіки та менеджменту  
Сумський державний університет  
Костецький Павло\*\*, директор з розвитку  
Akkona Sp. z o. o.

\*ORCID 0000-0003-0635-7978

\*\*ORCID 0000-0003-0654-2153

© Васильєва Т.М., 2023

© Костецький П., 2023

*Стаття отримана редакцією 13.09.2023 р.**The article was received by the editorial board on 13.09.2023*

**Вступ.** Сучасний етап розвитку світогосподарських відносин характеризується значною динамічністю, волатильністю та стрімкою діджиталізацією. Критична необхідність забезпечення розвитку цифрової грамотності та збільшення доступності продуктів сфери інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) для пересічного громадянина у будь-якій країні світу підтвердилася в умовах розгортання пандемії COVID-19. Так, експерти [4] відзначають, що доволі критичним виявився вплив пандемії на систему освіти. Причому, більш катастрофічними були наслідки саме у країнах, де вже існує значний цифровий розрив. Зокрема, згідно з аналітичною запискою, представленою Організацією Об'єднаних Націй у серпні 2020 року [7], у першу хвилю пандемії через закриття шкіл і перерви в навчанні зазнали негативного впливу 94 % учнів та студентів по всьому світу; у країнах з низьким і нижче середнього рівнем доходів постраждало до 99 % здобувачів освіти. Такий деструктивний вплив на резильєнтність системи освіти є найбільш критичним за всю історію людства. Варто також відзначити, що в умовах пандемії саме цифрові технології дозволили підтримувати операційні процеси низки бізнес-структур за рахунок можливості виконання робочих доручень у дистанційному форматі [2]. Таким чином, уроки пандемії переконливо свідчать, що розвиток цифрової грамотності та цифрової інклюзії населення є надзвичайно важливими стратегічними орієнтирами для будь-якої країни світу. Крім того, експерти [9] відмічають, що учні, які мають доступ до комп'ютера, мають на 6-8 % більше шансів закінчити середню школу, домогосподарства, які мають доступ до мережі Інтернет, можуть заощадити значні суми коштів завдяки онлайн-покупкам, а шукачі роботи з навичками цифрової грамотності отримують вигоду від 82 % вакансій із середньою кваліфікацією, які вимагають цифрових навичок. Саме тому формалізація механізмів підвищення цифрової інклюзії населення є важливим та актуальним завданням.

**Огляд останніх джерел досліджень і публікацій.** Дослідженням проблематики підвищення рівня цифрової інклюзії населення, зокрема, й у контексті забезпечення інформаційної безпеки держави, займалися такі вітчизняні дослідники як Васильєва Т., Криклій О., Петрушенко Ю. [8], Давиденко Г. [12], Крисоватий А., Десятнюк О., Птащенко О. [13], Лігоненко Л. [14], Новіков В. [15], Примостка Л., Краснова І., Примостка О., Білошапка В., Лавренюк А. [16]. Разом з тим, зазначена тематика також була у фокусі уваги таких закордонних дослідників як Хуанг Ю. (Huang Y.), К'ю Х. (Qiu H.), Вонг Дж. (Wang J.) [2], Перес-Есколар М. (Pérez-Escolar M.), Кенет Ф. (Canet F.) [3], Тірадо-Мурета Р. (Tirado-Morueta R.) [5], Тсатсу П. (Tsatsou P.) [6], Янг Х. (Yang H.) та ін. [11]. Попри існування певних напрацювань з даної проблематики, дослідники не мають уніфікованої позиції щодо параметрів кількісного оцінювання рівня цифрової інклюзії, її ролі у забезпеченні інформаційної безпеки, а також переліку найбільш ді-



свих механізмів забезпечення цифрової залученості населення, що і визначає необхідність подальших теоретичних та емпіричних пошуків у цьому напрямку.

**Метою дослідження** є обґрунтування механізмів підвищення цифрової інклюзії населення у контексті забезпечення інформаційної безпеки держави.

**Основний матеріал і результати.** Отже, у загальних рисах цифрову інклюзію населення можна описати через доступність ІКТ для населення, а також наявність навичок їх використання [9]. Важливість розвитку цифрової інклюзії визначається значною мірою необхідністю досягнення цифрової справедливості, коли кожна людина має цифрові навички та ресурси, необхідні для повної участі в соціальних, економічних і громадянських аспектах функціонування суспільства.

З урахуванням вищезазначеного, а також доступності аналітичної інформації, цифрову інклюзію запропоновано квантифікувати з використанням наступних індикаторів:

- кількість банкоматів (на 100 000 дорослих);
- чисельність користувачів фіксованим широкопasmовим зв'язком;
- чисельність користувачів стаціонарним телефоном;
- чисельність користувачів мобільним стільниковим зв'язком на 100 жителів;
- чисельність користувачів Інтернетом (% населення);
- швидкість Інтернету, в Мбіт/с;
- імпорту товарів ІКТ (% загального імпорту товарів);
- експорту товарів ІКТ (% від загального експорту товарів).

На основі інтегрування нормалізованих значень наведених показників з використанням методу головних компонент, формули Фішберна та адитивної згортки було визначено інтегральний показник рівня цифрової інклюзії населення, що представлено на рис. 1.

Так, за даними, представленими на рис. 1, можна зауважити, що для України характерним є зростання рівня цифрової інклюзії населення протягом періоду аналізу (з незначним падінням у 2020 році). Зокрема, за період активного росту показника – з 2006 по 2016 роки – рівень цифрової інклюзії населення збільшився на 112,7 %. Натомість протягом 2016–2020 рр. тренд стабілізувався, тобто в Україні не було здійснено певних кардинальних кроків, які б дозволили забезпечити зростання рівня цифрової інклюзії населення. Така ситуація може бути пов'язана з нестабільністю військово-політичної ситуації в країні, що дещо змістило фокус уваги з цієї проблематики.

Для цілей даного дослідження рівень інформаційної безпеки держави запропоновано визначати за підходом Новікова В.В. [15], який у своїй дисертаційній роботі запропонував визначати цей пара-

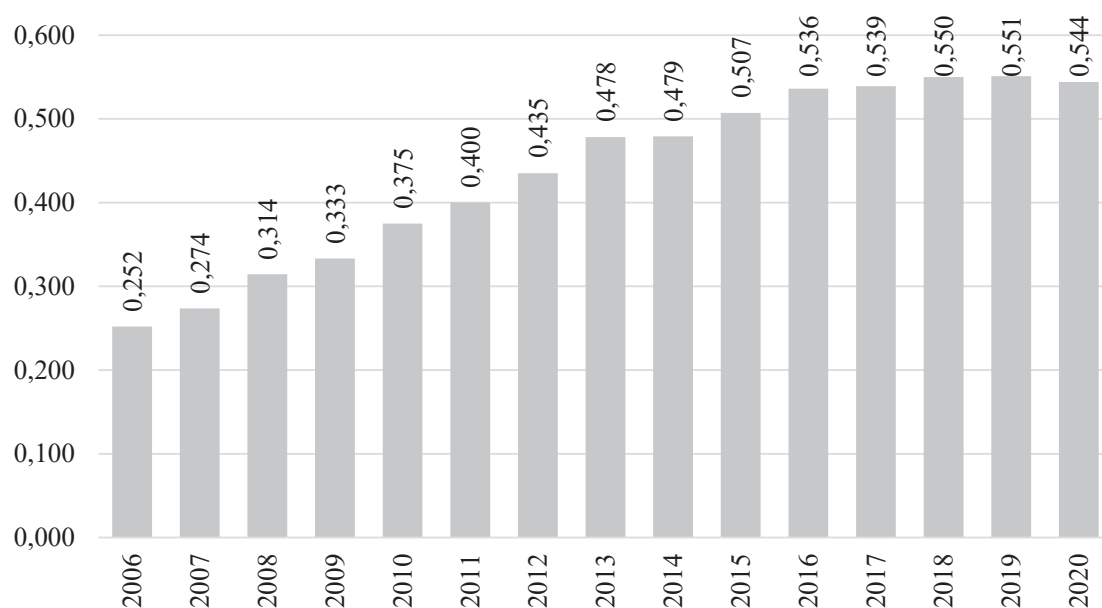


Рис. 1. Динаміка інтегрального індикатора цифрової інклюзії населення в Україні за 2006–2020 рр., розраховано автором на основі даних

Джерело: [10]

метр через показники характеристики рівня розвитку сфери ІКТ, обсягів міжнародної ІКТ-торгівлі та е-комерції, стану інформаційної інфраструктури, рівня доступу до інформації та рівня свободи ЗМІ.

Зокрема, тестування впливу між рівнем цифрової інклюзії та рівнем інформаційної безпеки з використанням регресійного моделювання засвідчило, що індекс цифрової інклюзії населення справляє позитивний вплив на рівень інформаційної безпеки держави з 99 % довірчою ймовірністю: зростання факторного параметра на 1 од. призводить до збільшення результативного на 92,908 од. Приймаючи до уваги виявлені закономірності, цілком логічним є припущення, що покращення параметрів цифрової інклюзії населення сприятиме поліпшенню стану інформаційної безпеки держави.

Основою для виявлення векторів покращення рівня цифрової інклюзії є ідентифікація ключових проблемних аспектів, що перешкоджають її розширенню.

Варто відмітити, що існують певні специфічні проблеми на шляху до розширення рівня цифрової інклюзії, що притаманні лише окремим країнам чи регіонам, проте більшість проблем все ж є універсальними та в тій чи іншій мірі характерними для більшості країн світу.

Узагальнення існуючих аналітичних даних дозволило виявити наступні проблемні аспекти:

- відсутність чи недостатність покриття мережі допоміжної інфраструктури;
- недоступність цифрових технологій для людей з низьким рівнем доходів;
- низький рівень адаптивності цифрових технологій для потреб людей з обмеженими можливостями;
- низький рівень фінансової грамотності серед вразливих категорій населення;
- мовні бар'єри та ін.

Так, у контексті характеристики першої з вищенаведених перешкод, можна відмітити, що відсутність допоміжної інфраструктури для доступу людей до Інтернету, електрики чи стільникового зв'язку може стати проблемою навіть за наявності у домогосподарства доступу до комп'ютерів або мобільних пристроїв, адже без постійного живлення для їх заряджання або потужного підключення до Інтернету, їх можливості обмежені. Ця проблема особливо актуальна в країнах, що розвиваються, але обмеженість доступу до широкосмугового зв'язку також може бути релевантною і для жителів сільської місцевості чи віддалених районів у розвинених країнах.

Навіть за наявності надійної допоміжної інфраструктури, домогосподарства з низьким рівнем доходів можуть мати проблеми з цифровою інклюзією через відсутність фінансових можливостей для придбання відповідних гаджетів чи оплати підключення до мережі Інтернет. Саме тому забезпечення доступності цих товарів та послуг є однією з ключових стратегічних цілей на шляху до покращення стану цифрової інклюзії населення.

Однією з важливих проблем сьогодення також є низька адаптивність цифрових товарів та послуг для людей з обмеженими можливостями. Зокрема, для цієї категорії користувачів веб-сайти можуть бути недоступними через відсутність альтернативного тексту для програм зчитування з екрана для людей з вадами зору або через неприйнятний розмір шрифту для людей похилого віку. Люди з вадами слуху можуть бути обмеженими в доступі відео- та аудіо-контенту через відсутність субтитрів або розшифровок.

Значна частина населення може бути не в змозі користуватися деякими цифровими товарами та послугами через мовні бар'єри. Так, більше преференцій у цьому контексті мають англійськомовні користувачі, адже саме англійською доступно більше результатів пошуку, ніж будь-якою іншою мовою.

Одна з найбільш критичних перешкод на шляху до розширення рівня цифрової інклюзії – відсутність достатнього рівня фінансової грамотності [1; 4; 9]. Недостатня обізнаність щодо можливостей використання цифрових послуг для покращення свого щоденного життя також може стати причиною для умисного уникання їх використання через страх бути ошуканим. Разом з тим, зростання рівня обізнаності населення щодо особливостей надання різних видів послуг з використання цифрових технологій, покращення рівня обізнаності у сфері кібербезпеки сприятиме як нівелюванню невиправданих негативних очікувань від цифровізації послуг, так і дозволить збільшити залученість скептично налаштованої частини населення до використання цих послуг.

Усунення перешкод на шляху до цифрової інклюзії лежить в декількох площинах. Так, наприклад, підвищення рівня цифрової грамотності може бути реалізовано на індивідуальному рівні, проте більш ефективною є комплексна стратегія, що базується на синергії зусиль представників сектору державного регулювання, неурядових організацій, корпоративного сегменту та індивідів. Серед заходів, які можуть бути вжиті для поліпшення рівня цифрової грамотності населення можна визначити наступні: розроблення та надання безкоштовних онлайн-курсів з цифрової грамотності; надання підтримки в

спеціалізованих центрі, де люди можуть отримати допомогу від репетитора; розроблення програм фінансової підтримки для покриття витрат на навчання соціально вразливих та малозабезпечених верств населення; надання у тимчасове користування комп'ютерних пристроїв для освоєння цифрових компетентностей тощо.

Вирішенню проблеми низького рівня адаптивності цифрових технологій для потреб людей з обмеженими можливостями сприятиме розширення як програм державної підтримки таких ініціатив, так і активне залучення потенціалу «третього сектору» до цього процесу. Зокрема, серед можливих перспективних заходів у цьому напрямку може стати законодавче закріплення поетапного плану переходу до формату сайтів з адаптованим до потреб людей з обмеженими можливостями інтерфейсом. Крім того, доцільним є запровадження програм державної фінансової підтримки для підприємств та організацій, що долучаються до таких ініціатив, а також залучення коштів міжнародних донорів для розвитку відповідних потужностей. Разом з тим, з метою розвитку відповідних компетенцій серед розробників сайтів, доцільно розвивати програми підвищення кваліфікації цих спеціалістів шляхом проведення тренінгів та семінарів із залучення компетентних міжнародних фахівців за цим напрямком роботи.

Серед заходів, що дозволять усунути проблему недостатності розвитку допоміжної інфраструктури, можна визначити пріоритезацію розширення мережі покриття широкосмуговим Інтернетом. Причому, у країнах, де можливості внутрішнього фінансування цих інфраструктурних проєктів обмежені доцільно використати інструменти зовнішньої підтримки, а саме залучення іноземних інвесторів та міжнародних донорів до розбудови цього типу інфраструктури.

Найбільш складною для вирішення є проблема недоступності цифрових технологій для людей з низьким рівнем доходів. Вирішенню цієї проблеми може сприяти створення центрів з можливістю надання в оренду комп'ютерів для тимчасового користування, створення коворкінг-центрів (безоплатних або з доступною системою оплати за години користування цим простором) та розвиток програм надання мікрогрантів від органів державної влади та представників бізнес-середовища для придбання комп'ютерів для індивідів, за умови використання цих технічних засобів у межах реалізації певного проєкту комерційного чи соціального спрямування. Серед важливих векторів усунення цієї проблеми також можна виділити надання фінансової підтримки від міжнародних організацій для країн, що розвиваються.

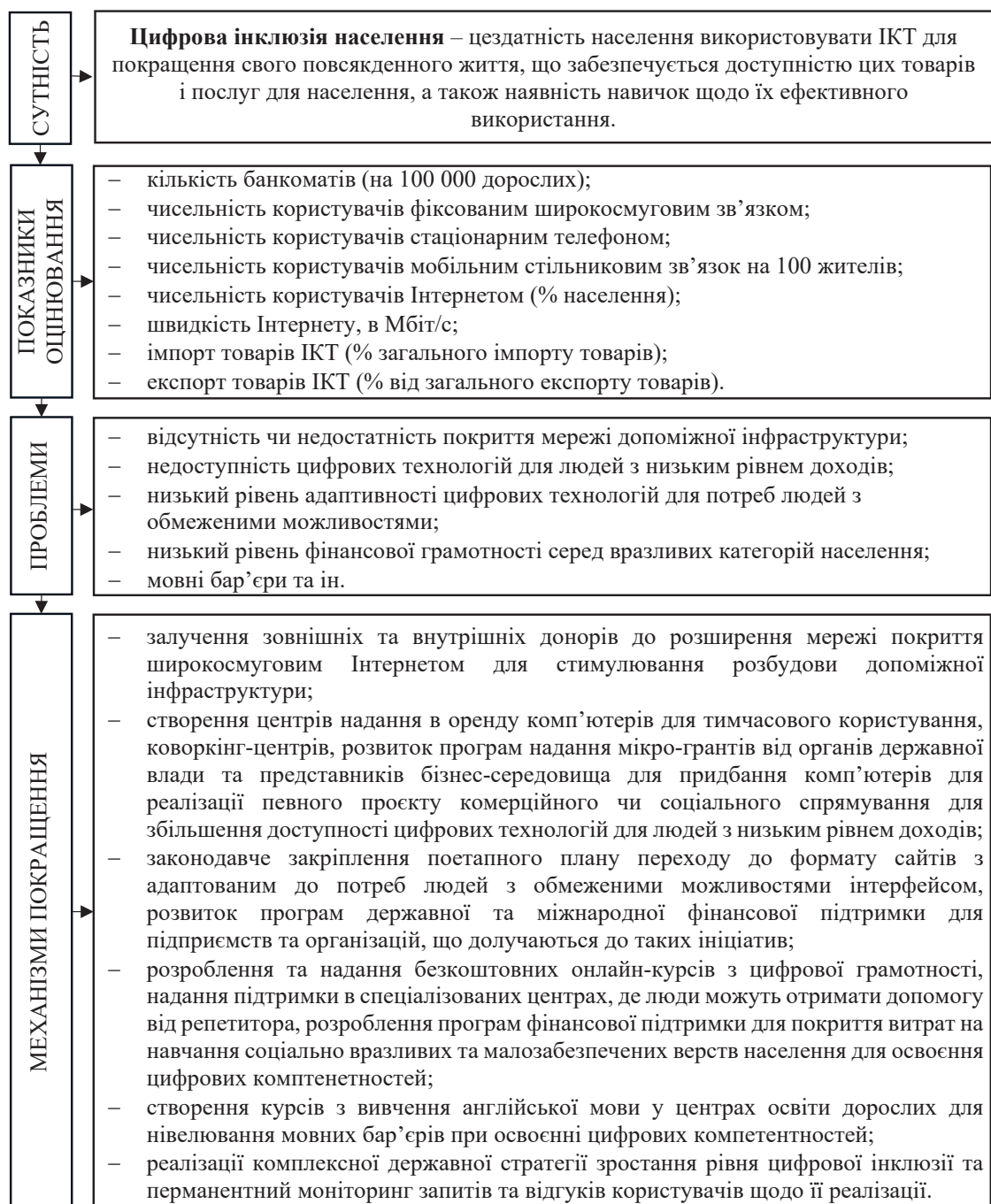
Усуненню мовних бар'єрів може слугувати як підвищення рівня мовних компетентностей серед населення за рахунок створення курсів з вивчення англійської мови у центрах освіти дорослих, такі стимулювання розробки версій сайтів різними мовами.

В цілому вирішенню проблеми недостатнього рівня цифрової інклюзії населення також сприятиме імплементація просвітницької кампанії на загальнонаціональному рівні, у межах якої населення має бути поінформоване про існуючі можливості у сфері посилення цифровізації суспільства. Важливою складовою цієї кампанії має стати перманентний моніторинг запитів користувачів, їх бачення вирішення існуючих проблем та відгуків щодо ефективності заходів, вжитих для підвищення рівня цифрової інклюзії. Реалізація процесу моніторингу може бути здійснена шляхом проведення щорічних опитувань різних категорій населення з даного питання.

Узагальнення механізмів забезпечення зростання рівня цифрової інклюзії населення представлено на рис. 2. Зокрема, за даними рис. 2 можна відмітити, що запропонований підхід до оцінювання рівня цифрової інклюзії враховує ті параметри, що дозволяють оцінити як масштабність більшості визначених існуючих проблем, так і квантифікувати ефективність інтервенцій, спрямованих на посилення рівня цифрової інклюзії шляхом аналізу динаміки цих показників.

**Висновки.** Отже, за результатами проведеного дослідження можна підсумувати, що проблема підвищення рівня цифрової інклюзії населення разом з посиленням рівня інформаційної безпеки перебувають у фокусі уваги науковців та представників міжнародних організацій вже понад два десятиліття. Разом з тим, на сьогоднішній день поки не існує уніфікованого та загальноприйнятого підходу до оцінювання рівня цифрової інклюзії. Натомість, запропонований у роботі підхід до оцінювання рівня цифрової інклюзії населення виправдовує свою ефективність, оскільки динаміка розрахованого для України показника значно корелює з загальними економічними та військово-політичними кризами.

Узагальнення даних, представлених у звітах міжнародних організацій, а також у працях вітчизняних та зарубіжних вчених дозволило виявити низку системних проблем, що перешкоджають підвищенню рівня цифрової інклюзії населення. Серед основних проблем, що було виявлено, можна виділити недостатність розвитку допоміжної інфраструктури, низький рівень цифрової грамотності, недостатня



**Рис. 2. Концептуальні засади забезпечення рівня цифрової інклюзії населення у контексті посилення інформаційної безпеки держави**

адаптивність цифрових послуг та продуктів до потреб людей з обмеженими можливостями, мовні обмеження, фінансові обмеження тощо.

Разом з тим, обґрунтовано, що вирішення означених проблемних аспектів може сприяти проведенню системної роботи на різних рівнях прийняття управлінських рішень щодо залучення додаткових фінансових ресурсів як міжнародних, так і фінансових донорів для розбудови допоміжної інфраструктури, допомоги у придбанні чи доступному лізингу комп'ютерного обладнання, створення центрів та веб-ресурсів для підвищення рівня цифрової грамотності населення та менторства для осіб похилого віку та ін. При чому усі ці кроки мають бути елементами єдиної, комплексної стратегії, узгодженої на загальнонаціональному рівні. Забезпеченню ефективності реалізації цієї стратегії сприятиме також проведення широкомасштабної інформаційно-просвітницької кампанії, спрямованої на висвітлення доступних



можливостей та нівелювання упередженого ставлення окремих категорій населення до цифрових послуг та їх надійності. Зворотний зв'язок, що дозволить скоригувати напрямок реалізації стратегічних ініціатив у цьому напрямку, можна отримати шляхом перманентного моніторингу на основі узагальнення результатів щорічних опитувань. Усі ці заходи формують комплексну архітектуру забезпечення посилення рівня фінансової інклюзії населення у контексті посилення інформаційної безпеки країни.

#### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:**

1. Barriers to Digital Inclusion. URL: <https://ctu.ieee.org/barriers-to-digital-inclusion/> (дата звернення: 11.03.2023).
2. Huang Y., Qiu H., Wang J. Digital Technology and Economic Impacts of COVID-19: Experiences of the People's Republic of China. ADBI Working Paper 1276. Tokyo : Asian Development Bank Institute, 2021. URL: <https://www.adb.org/publications/digital-technology-economic-impacts-covid-19-experiences-prc> (дата звернення: 11.03.2023).
3. Pérez-Escobar M., Canet F. Research on vulnerable people and digital inclusion: toward a consolidated taxonomical framework. *Universal access in the information society*. 2022. No. 22. P. 1059–1072. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10209-022-00867-x>
4. The State of Broadband 2020: Tackling Digital Inequalities. URL: <https://www.broadbandcommission.org/publication/the-state-of-broadband-2020/> (дата звернення: 11.03.2023).
5. Tirado-Morueta R., Rodríguez-Martín A., Álvarez-Arregui E., Ortíz-Sobrino M., & Aguaded-Gómez J. The digital inclusion of older people in Spain: Technological support services for seniors as predictor. *Ageing & Society*. 2023. No. 43(6). P. 1409–1435. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0144686X21001173>
6. Tsatsou P. Digital inclusion of people with disabilities: a qualitative study of intra-disability diversity in the digital realm. *Behaviour & Information Technology*. 2019. No. 39(9). P. 995–1010. DOI: <https://doi.org/10.1080/0144929X.2019.1636136>
7. Policy Brief: Education during COVID-19 and beyond. URL: <https://unsdg.un.org/resources/policy-brief-education-during-covid-19-and-beyond> (дата звернення: 11.03.2023).
8. Vasilyeva T., Kruklii O., Petrushenko Yu. Digital inclusion of population: economic, social, educational determinants in the COVID-19 era: monograph. Szczecin : Centre of Sociological Research, 2021. 162 p.
9. What Is Digital Inclusion? The Global Effort to Bring Everyone Online. URL: <https://ctu.ieee.org/what-is-digital-inclusion-the-global-effort-to-bring-everyone-online/> (дата звернення: 11.03.2023).
10. World Bank DataBank. URL: <https://databank.worldbank.org/home.aspx> (дата звернення: 11.03.2023).
11. Yang H. et al. Studies on the Digital Inclusion Among Older Adults and the Quality of Life – A Nanjing Example in China. *Frontiers in Public Health*. 2022. Vol. 10. P. 1–11. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.811959>
12. Давиденко Г. Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація : монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 240 с.
13. Крисоватий А.І., Десятнюк О.М., Птащенко О.В. Digital inclusion: financial and marketing aspects. *Journal of Strategic Economic Research*. 2023. No. 3. P. 93–102. DOI: <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2023.3.10>
14. Лігоненко Л.О. Цифрові навички українців: результати самооцінки, висновки та заходи для подолання цифрової інклюзії. *Економічний форум*. 2022. № 1(1). С. 21–34. DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2022-1-3>
15. Новіков В.В. Конвергенція освітніх та економічних трансформацій: безпекові виклики для національної економіки в умовах цифровізації : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Суми, 2021. 257 с.
16. Примостка Л., Краснова І., Примостка О., Білошапка В., Лавренюк А. Інтегральне оцінювання фінансової інклюзивності в Україні. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2021. No. 2(37). P. 62–71. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i37.229696>

УДК 351:338.1

JEL E60, F52, O14, O30

**Васильєва Тетяна Анатоліївна**, доктор економічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту бізнесу, економіки та менеджменту, Сумський державний університет. **Костецький Павло**, директор з розвитку, Аккона Sp. z o.o. **Механізми підвищення цифрової інклюзії населення для забезпечення інформаційної безпеки держави.**

У статті досліджено змістовні аспекти поняття «цифрова інклюзія населення». Розроблено підхід до інтегрального оцінювання цифрової інклюзії населення на основі поєднання методу головних компонент, формули Фішберна та адитивної згортки. Проаналізовано динаміку рівня цифрової інклюзії населення та визначено основні закономірності її волатильності. Встановлено причинно-наслідкові зв'язки між рівнем цифрової інклюзії населення та інформаційною безпекою держави: зростання цифрової інклюзії населення на 1 од. призводить до збільшення рівня інформаційної безпеки держави на 92,908 од. Визначено основні бар'єри збільшення цифрової інклюзії населення, запропоновано механізми їх усунення. Розроблено концептуальні засади забезпечення рівня цифрової інклюзії населення у контексті посилення інформаційної безпеки держави.

**Ключові слова:** діджиталізація, інформаційна безпека держав, інформаційно-комунікативні технології, цифрова інклюзія, цифрові розриви.



UDC 351:338.1

JEL E60, F52, O14, O30

**Tetiana Vasylieva**, Doctor of Economics, Professor, Director of Academic and Research Institute of Finance, Economics and Management, Sumy State University. **Pavlo Kostetskyi**, Development Director, Akkona Sp. z o.o. **Mechanisms for increasing digital inclusion of the population to ensure information security of the state.**

The article explores the meaningful aspects of the concept of "digital inclusion of the population" and defines it as the ability of the population to use information and communication technologies to improve their everyday life, which is ensured by the availability of these goods and services for the population, as well as the availability of skills for their effective use. An approach to the integral assessment of the digital inclusion of the population based on the combination of the method of principal components, the Fishburn formula and additive convolution has been developed. The dynamics of the level of digital inclusion of the population were analyzed and the main regularities of its volatility were determined. In particular, during 2006–2016, an increase in the level of digital inclusion of the population was recorded in Ukraine, while in 2017–2020, the level of the indicator practically did not vary. Causal relationships between the level of digital inclusion of the population and the information security of the state were established using regression modeling: an increase in the digital inclusion of the population by 1 unit leads to an increase in the level of information security of the state by 92,908 units. The main barriers to increasing the digital inclusion of the population are identified, namely: insufficient level of development of supporting infrastructure, low adaptability of digital goods and services to the needs of people with disabilities, unavailability of information and communication technologies for people with limited financial capabilities, language restrictions. Taking into account the outlined problems, mechanisms for their elimination are proposed, including the creation of special adult education centers where the level of digital literacy can be increased, leasing of a gadget, the development of financial support programs to cover the costs of education for socially vulnerable and underprivileged population groups, the legislative establishment of the need to develop versions of sites adapted to the needs of people with disabilities. The conceptual principles of ensuring the level of digital inclusion of the population in the context of strengthening the information security of the state have been developed.

**Key words:** digitalization, information security of states, information and communication technologies, digital inclusion, digital gaps.

## НОТАТКИ